

اشارات و نشانه‌ها در ادیان و مذاهب

۱۲۶

جلد اول

تشیع در سنامه جغرافیایی

تشیع در جهان معاصر

سید ابوالحسن نواب

جلد اول

تاریخ فارس

تأليف: ابنو الحسن نواب

The Geography of Shi'ism

.....
Seyyed Abolhasan Navvab

THE UNIVERSITY OF RELIGIONS
AND DENOMINATIONS PRESS

مرکز پخش:

قم: پردیسان، روبروی مسجد امام صادق(ع)، دانشگاه ادیان و مذاهب.

نمابر: ۳۲۸۰۳۱۷۱ (۰۲۵)

تلفن: ۱۳-۳۲۸۰۲۶۱ (۰۲۵)

www.urd.ac.ir

اشارات
دانشگاه ادیان و مذاهب

نواب، سید ابوالحسن/۱۳۳۷-

درسنامه جغرافیای شیعه، شیعه در جهان معاصر/ سید ابوالحسن نواب. - قم: انتشارات دانشگاه ادیان و مذاهب، ۱۳۹۳.

۴۳۲ ص. (دانشگاه ادیان و مذاهب؛ ۱۲۶).

ISBN: 978-600-6730-21-9

فهرست‌نویسی بر اساس اطلاعات فیبا.
کتابنامه.

شناسه افزوده: طباطبایی، سید مهدی، گردآورنده/۱۳۵۷-

۱. شیعیان، تاریخ. ۲. شیعه، کشورهای اسلامی، تاریخ. ۳. شیعه، کشورهای اسلامی، جغرافیا.

الف. سید ابوالحسن نواب. ب. دانشگاه ادیان و مذاهب. ج. عنوان.

۲۹۷/۵۳

BP ۲۳۹/ ۹ د ۴

۱۳۹۳

۳۶۵۶۰۱۰

کتابخانه ملی ایران

سید ابوالحسن نواب

به کوشش: سید مهدی طباطبایی

تهیه: دانشکده غیر حضوری (مجازی)

اشارات
دانشگاه ادیان و مذاهب

اشارات
دانشگاه ادیان و مذاهب
۱۲۶

درسنامه جغرافیای تشیع، تشیع در جهان معاصر

• تألیف: سید ابوالحسن نواب

• ناشر: انتشارات دانشگاه ادیان و مذاهب

• نوبت چاپ: اول، زمستان ۱۳۹۳

• چاپ: نگارش

• شمارگان: ۱۰۰۰ جلد

• قیمت: ۱۸۰۰۰ تومان

• شابک: ۹-۲۱-۶۷۳۰-۶۰۰-۹۷۸

• حق چاپ و نشر محفوظ است.

• مراکز پخش:

قم، پردیسان، روبه روی مسجد امام صادق(ع)، دانشگاه ادیان و مذاهب.
تلفن: ۱۳-۰۲۶۱۰۳۲۸ (۰۲۵)، نمابر: ۳۲۸۰۳۱۷۱ (۰۲۵)
تهران، خ انقلاب، بین خ ابوریحان و فلسطین، بن بست مهارت، پلاک ۱
طبقه زیرین، بکتاب (پخش کتب اسلامی و انسانی) تلفن: ۶۶۹۷۳۲۰۳ (۰۲۱)

www.adyan-eshop.ir press@urd.ac.ir www.urd.ac.ir

سخن آغازین

پیروزی انقلاب اسلامی در ایران به رهبری امام خمینی (ره)، طوفانی را در اندیشه‌ها و نگرش‌های عصر حاضر به وجود آورد. این انقلاب که ریشه‌هایی در گذشته و نگاهی به آینده داشته و دارد، مکتب‌های بشری را با قدرت تمام به چالش کشید و آرمان‌های تازه‌ای را در برابر دیدگان قرار داد. از پیامدهای این مساله، توجه جدی در سطح بین‌المللی به موضوع تشیع، آموزه‌ها و جمعیت آنان است. این توجه، بیش از پیش، ضرورت تبیین و بازشناسی این اندیشه را پایدار ساخته است. اگر چه دانشوران سترگ مکتب اهل‌بیت (ع)، در این عرصه از نهایت ظرفیت خود بهره برده و آثار فاخر و قابل تقدیری را تقدیم شیفتگان نموده‌اند، ولی از آنجا که اندیشه تشیع، باور سترگی است که جریان خروشان این تفکر به اعماق خاورهای دور و نزدیک رسیده است، همچنان این عرصه نیازمند بازشناسی‌های روزآمد و نوین است.

در راستای همین برنامه و به جهت معرفی بیشتر مکتب تشیع و با توجه به گسترش حوزه جغرافیایی، مباحث مربوط به این مکتب در سطح جهان و فقدان متن مناسب آموزشی، دانشگاه ادیان و مذاهب به انجام این مهم همت و درسنامه جغرافیای تشیع (عمدتاً کشورهای اسلامی) را آماده نموده است. بدون تردید این مجموعه به عنوان نخستین متن آموزشی جغرافیای تشیع، با کاستی‌ها و نواقصی همراه است. لذا امید است اندیشوران دلسوز، علاوه بر آنکه به دیده اغماض می‌نگرند، تذکرات لازم را جهت اصلاح به این دانشگاه منعکس نمایند تا نقاط قوت و ضعف این مجموعه شناسایی و به تقویت داشته‌ها و زدودن کاستی‌های آن اقدام شود.

در پایان مراتب سپاس خود را از حجت الاسلام و المسلمین دکتر سید ابوالحسن نواب که اصل مباحث را در کلاس‌های خود ارائه نموده‌اند، همچنین جناب آقای سید مهدی طباطبایی که به همت ایشان این مجموعه گردآوری شده، و همه اساتیدی که ما را در انجام این مهم، مساعدت کردند ابراز می‌داریم.

فهرست اجمالی

بخش اول: کلیات

مباحث درسنامه و ژئوپلیتیک شیعه

بخش دوم: تشیع در آسیا

گفتار اول: کشورهای آسیایی عربی

- بررسی وضعیت تشیع در عراق، بحرین، لبنان، یمن، عربستان، سوریه، امارات، کویت، قطر، عمان، اردن، فلسطین.

گفتار دوم: کشورهای آسیایی غیر عربی

- بررسی وضعیت تشیع در (کشورهای با جمعیت قابل توجه شیعه) ایران، هندوستان، پاکستان، افغانستان.

گفتار سوم: کشورهای آسیایی غیرعربی

- بررسی وضعیت تشیع در (کشورهای آسیای میانه شوروی سابق) ازبکستان، قرقیزستان، تاجیکستان، ترکمنستان.

بخش سوم: تشیع در اروپا

- بررسی وضعیت تشیع در اتریش، اسپانیا، آلبانی، آلمان، انگلستان، اوکراین، ایتالیا، ایرلند، بلژیک، بلاروس، بلغارستان، بوسنی، پرتغال، دانمارک، روسیه، رومانی، سوئد، سوئیس، فرانسه، فنلاند، قبرس، کرواسی، کوزوو، گرجستان، لوکزامبورگ، لهستان، مجارستان، مقدونیه، نروژ، هلند، یونان و ...

بخش چهارم: تشیع در اوراسیا

- بررسی وضعیت تشیع در آذربایجان، ترکیه، روسیه.

بخش پنجم: تشیع در آفریقا

- بررسی وضعیت تشیع در مصر، نیجریه، کومور، تانزانیا، غنا، کنیا، مراکش، سودان، ساحل عاج، زنگبار، سنگال، تونس، موریس، سومالی، ماداگاسکار، الجزایر، لیبی، موزامبیک، آفریقای جنوبی، زیمبابوه و ...

بخش ششم: تشیع در آمریکا

- بررسی وضعیت تشیع در ایالات متحده آمریکا، کانادا، ونزوئلا، برزیل، مکزیک، آرژانتین و ...

فهرست مطالب

مقدمه	۲۹
-------------	----

بخش اول: کلیات

جغرافیای تشیع	۳۳
اهداف آموزشی	۳۳
ضرورت درسنامه	۳۳
اهداف درسنامه	۳۳
روش درسنامه	۳۴
محدوده درسنامه	۳۴
مفهوم‌شناسی	۳۴
شیعه و علم جغرافیا	۳۶
برخی آثار جغرافی‌دانان مسلمان	۳۶
برخی آثار امروزی درباره جغرافیای تشیع	۳۷
معرفی اجمالی از نرم افزار جغرافیای اسلامی	۳۹

بخش دوم: تشیع در آسیا

مقدمه	۴۳
توزیع قاره‌ای جمعیت مسلمانان جهان	۴۳
ژئوپلتیک شیعه در کشورهای آسیایی	۴۴
آمار دقیق شیعیان در آسیا	۴۵
شاخصه‌های ممتاز محیطی در قلمرو شیعیان آسیا	۴۵
شگردهای تقابل با شیعیان در آسیا و خصوصاً خاورمیانه	۴۶
چالش‌های پیش رو برای شیعیان	۴۶
پیشنهادهایی در مقابله با چالش‌های تدوین شده علیه تشیع	۴۸
موقعیت محوری ایران در کشورهای آسیایی به خصوص خاورمیانه	۴۹

۵۳.....	گفتار اول: شیعه در کشورهای آسیایی عربی
۵۶.....	بررسی وضعیت تشیع در عراق
۵۶.....	اهداف آموزشی
۵۶.....	عراق (در یک نگاه)
۵۶.....	اسلام در عراق (در یک نگاه)
۵۷.....	ورود اسلام به عراق
۵۷.....	تشیع در عراق (در یک نگاه)
۵۷.....	پیشینه تشیع در عراق
۵۸.....	استقرار و توسعه تشیع
۵۸.....	قیام‌های شیعی در عراق
۵۹.....	حوزه‌های علمیه شیعه در عراق
۶۱.....	وضعیت سیاسی و مذهبی تشیع در عراق امروز
۶۱.....	جریان‌های مختلف دینی در حوزه‌های علمیه عراق
۶۳.....	جریان‌شناسی سیاسی شیعیان عراق
۶۳.....	رسانه‌های سیاسی در عراق
۶۷.....	بررسی وضعیت تشیع در بحرین
۶۷.....	اهداف آموزشی
۶۷.....	بحرین (در یک نگاه)
۶۷.....	سابقه تاریخی بحرین
۶۸.....	تاریخ اسلام در بحرین
۶۸.....	تشیع در بحرین (در یک نگاه)
۶۹.....	مذاهب موجود در بحرین
۶۹.....	سیری در تشیع بحرین
۷۱.....	اماکن مقدس بحرین
۷۱.....	حوزه‌های علمیه و شخصیت‌های علمی و فرهنگی شیعی
۷۳.....	وضعیت اقتصادی و سیاسی شیعیان
۷۳.....	حرکت‌ها و جنبش‌های سیاسی اجتماعی
۷۴.....	مهم‌ترین جریان و احزاب معارض بحرین
۷۵.....	جنبش‌های اخیر بحرین؛ علل و انگیزه‌ها

۷۶.....	شیخ عیسی قاسم و جنبش شیعیان بحرین
۷۶.....	ارتباط جنبش‌های اسلامی و شیعی با انقلاب اسلامی ایران
۸۰.....	بررسی وضعیت تشیع در لبنان
۸۰.....	اهداف آموزشی
۸۰.....	لبنان (در یک نگاه)
۸۰.....	ادیان و مذاهب
۸۱.....	پیشینه تشیع در لبنان
۸۱.....	فعالیت‌های علمی شیعیان
۸۲.....	علل شکوفایی تشیع
۸۲.....	شیعیان لبنان در عصر جدید
۸۳.....	امام موسی صدر و شیعیان لبنان
۸۴.....	حزب الله لبنان و نبرد با اسرائیل
۸۶.....	مراکز فرهنگی اسلامی لبنان
۹۰.....	بررسی وضعیت تشیع در یمن
۹۰.....	اهداف آموزشی
۹۰.....	یمن (در یک نگاه)
۹۱.....	پیشینه اسلام در یمن
۹۱.....	تشیع در یمن (در یک نگاه)
۹۲.....	سیری در تاریخ تشیع یمن
۹۲.....	تشیع یمن در قرون متأخر
۹۳.....	وضعیت جمعیتی شیعیان یمن
۹۳.....	شیعیان زیدی و اثنی‌عشری در یمن؛ فرصت‌ها و چالش‌ها
۹۵.....	نمادهای شیعی در یمن
۹۵.....	حوزه‌های دینی و رهبران مذهبی
۹۵.....	اوضاع نابسامان شیعیان یمن
۹۵.....	دولت یمن و سیاست‌های ضد شیعی
۹۶.....	درگیری‌های دولت و شیعیان
۹۹.....	جنبش الحوثی
۱۰۰.....	انقلاب اسلامی و تأثیر آن در یمن

۱۰۳.....	بررسی وضعیت تشیع در عربستان سعودی
۱۰۳.....	اهداف آموزشی
۱۰۳.....	عربستان (در یک نگاه)
۱۰۴.....	جغرافیای دینی و مذهبی
۱۰۴.....	تشیع در عربستان (در یک نگاه)
۱۰۴.....	بررسی وضعیت تشیع در عربستان
۱۰۵.....	تطورات فکری و سیاسی شیعیان عربستان
۱۰۷.....	تغییر رویکرد سیاسی در حق شیعیان
۱۰۷.....	تنش میان شیعه و وهابیت
۱۰۸.....	تبعیض دولت علیه شیعیان
۱۰۹.....	گزارشی از یک نهاد بین‌المللی درباره شیعیان عربستان
۱۰۹.....	بیداری اسلامی در عربستان
۱۱۳.....	بررسی وضعیت تشیع در سوریه
۱۱۳.....	اهداف آموزشی
۱۱۳.....	سوریه (در یک نگاه)
۱۱۳.....	آشنایی با موقعیت شام
۱۱۴.....	سوریه در گذر تاریخ
۱۱۵.....	جمعیت‌شناسی ادیان و مذاهب
۱۱۶.....	تفاهم ادیان و مذاهب در سوریه
۱۱۷.....	پیشینه تشیع در سوریه
۱۱۷.....	حوزه علمیه سوریه
۱۱۸.....	شهرهای شیعه نشین سوریه و مزارات شیعه
۱۱۹.....	تشیع و سوریه در شرایط فعلی
۱۲۰.....	حمایت جمهوری اسلامی ایران از سوریه
۱۲۴.....	بررسی وضعیت تشیع در کویت
۱۲۴.....	اهداف آموزشی
۱۲۴.....	کویت (در یک نگاه)
۱۲۴.....	شیعیان کویت
۱۲۵.....	انقلاب اسلامی و شیعیان کویت

۱۲۵.....	تشکیلات شیعیان
۱۲۶.....	نشریات شیعیان
۱۲۷.....	شیعیان کویت و تقلید از مراجع
۱۲۸.....	شیعیان و اهل سنت در کویت
۱۲۹.....	بررسی وضعیت شیعه در امارات
۱۲۹.....	اهداف آموزشی
۱۲۹.....	امارات متحده عربی (در یک نگاه)
۱۲۹.....	تشیع در امارات (در یک نگاه)
۱۲۹.....	ورود تشیع در امارات
۱۳۰.....	گزارشی از وضع شیعیان در امارات
۱۳۴.....	بررسی وضعیت تشیع در قطر
۱۳۴.....	اهداف آموزشی
۱۳۴.....	قطر (در یک نگاه)
۱۳۴.....	قطر در گذر زمان
۱۳۵.....	ادیان و مذاهب در قطر
۱۳۵.....	تشیع قطر (در یک نگاه)
۱۳۶.....	شیعیان قطر
۱۳۶.....	برخوردهای ضد شیعی دولت علیه شیعیان
۱۳۷.....	قطر و بیداری اسلامی
۱۳۸.....	بررسی وضعیت تشیع در عمان
۱۳۸.....	اهداف آموزشی
۱۳۸.....	عمان (در یک نگاه)
۱۳۸.....	سیری در کشور عمان
۱۳۹.....	وضعیت دینی، فرهنگی و اجتماعی عمان
۱۳۹.....	موقعیت مسلمانان عمان
۱۴۰.....	تشیع عمان (در یک نگاه)
۱۴۰.....	وضعیت فرهنگی اجتماعی شیعیان
۱۴۱.....	طوایف شیعی در عمان
۱۴۱.....	فعالیت‌های شیعیان

۱۴۲.....	انقلاب اسلامی و شیعیان عمان
۱۴۲.....	فرقه اباضیه
۱۴۶.....	بررسی وضعیت تشیع در اردن
۱۴۶.....	اهداف آموزشی
۱۴۶.....	اردن (در یک نگاه)
۱۴۷.....	گذری در اردن
۱۴۷.....	تشیع در اردن (در یک نگاه)
۱۴۷.....	شیعیان اردن
۱۴۸.....	گرایش به تشیع در اردن
۱۴۹.....	روابط ایران و اردن
۱۵۰.....	بیداری اسلامی در اردن
۱۵۱.....	بررسی وضعیت تشیع در فلسطین
۱۵۱.....	اهداف آموزشی
۱۵۱.....	فلسطین (در یک نگاه)
۱۵۱.....	مذهب مسلمانان فلسطین
۱۵۲.....	تشیع در فلسطین
۱۵۳.....	علاقه به تشیع در میان فلسطینیان
۱۵۳.....	نقش انقلاب اسلامی در گسترش تشیع و نهضت‌های اسلامی
۱۵۴.....	مساجد با نام اهل‌بیت(ع) در فلسطین
۱۵۴.....	شیعیان فلسطین و رژیم صهیونیستی
۱۵۷.....	گفتار دوم: بررسی وضعیت تشیع در کشورهای آسیایی غیرعربی (با جمعیت شیعه قابل توجه)
۱۶۰.....	بررسی وضعیت تشیع در ایران
۱۶۰.....	اهداف آموزشی
۱۶۰.....	ایران (در یک نگاه)
۱۶۲.....	سیر تاریخی پیدایش تشیع در ایران
۱۶۶.....	بررسی وضعیت تشیع در هندوستان
۱۶۶.....	اهداف آموزشی
۱۶۶.....	هندوستان (در یک نگاه)

۱۶۷.....	اسلام در هند (در یک نگاه)
۱۶۷.....	چگونگی ورود اسلام به شبه قاره هند
۱۶۸.....	تشیع در هند (در یک نگاه)
۱۶۹.....	سیر تاریخی تشیع در هند
۱۷۱.....	پراکندگی جمعیت و اوضاع شیعیان
۱۷۳.....	برخی عالمان و بزرگان شیعه در هند
۱۷۴.....	علل ضعف و انحطاط مسلمانان و شیعیان در هندوستان
۱۷۵.....	دو فرقه مهم شیعی در هند
۱۷۸.....	بررسی وضعیت تشیع در پاکستان
۱۷۸.....	اهداف آموزشی
۱۷۸.....	پاکستان (در یک نگاه)
۱۷۸.....	اسلام در پاکستان (در یک نگاه)
۱۷۹.....	فرق اسلامی
۱۸۰.....	تشیع در پاکستان (در یک نگاه)
۱۸۰.....	وضعیت تشیع در پاکستان
۱۸۱.....	اوضاع فرهنگی و دینی شیعیان
۱۸۱.....	شخصیت‌های بزرگ شیعی در پاکستان
۱۸۲.....	احزاب سیاسی شیعه
۱۸۲.....	تهدیدها و آسیب‌های شیعیان در پاکستان
۱۸۵.....	بررسی وضعیت تشیع در افغانستان
۱۸۵.....	اهداف آموزشی
۱۸۵.....	افغانستان (در یک نگاه)
۱۸۶.....	تشیع در افغانستان
۱۸۷.....	عوامل گسترش تشیع در افغانستان
۱۸۸.....	جنبش‌های شیعیان افغانستان در دهه‌های اخیر
۱۸۹.....	توزیع جمعیت شیعیان
۱۹۱.....	اوضاع شیعیان افغانستان در دوره‌های مختلف
۱۹۲.....	مراکز و مؤسسات علمی شیعی در افغانستان
۱۹۲.....	معرفی برخی علمای شیعه افغانستان

۱۹۴.....	قومیت‌ها در افغانستان
۱۹۴.....	فرقه اسماعیلیه در افغانستان
۱۹۷.....	گفتار سوم: بررسی وضعیت تشیع در کشورهای آسیایی غیر عربی (کشورهای آسیای میانه)
۱۹۹.....	مقدمه
۲۰۲.....	بررسی وضعیت تشیع در ازبکستان
۲۰۲.....	اهداف آموزشی
۲۰۲.....	ازبکستان (در یک نگاه)
۲۰۲.....	سیری در تاریخ ازبکستان
۲۰۳.....	ادیان و مذاهب
۲۰۳.....	اسلام در ازبکستان
۲۰۴.....	وضعیت فرهنگی و مذهبی
۲۰۵.....	شیعیان ازبکستان (در یک نگاه)*
۲۰۵.....	تشیع در ازبکستان
۲۰۵.....	پراکندگی شیعیان ازبکستان
۲۰۶.....	عزاداری امام حسین(ع) در ازبکستان
۲۰۶.....	مکتب سمرقند و بخارا
۲۰۸.....	بررسی وضعیت تشیع در قرقیزستان
۲۰۸.....	اهداف آموزشی
۲۰۸.....	قرقیزستان (در یک نگاه)
۲۰۸.....	سیری در تاریخ قرقیزستان
۲۰۹.....	ادیان و مذاهب
۲۰۹.....	مسلمانان قرقیزستان
۲۱۰.....	شیعیان قرقیزستان (در یک نگاه)
۲۱۰.....	اوضاع شیعیان در قرقیزستان
۲۱۳.....	بررسی وضعیت تشیع در تاجیکستان
۲۱۳.....	اهداف آموزشی
۲۱۳.....	تاجیکستان (در یک نگاه)
۲۱۳.....	سیری در تاریخ تاجیکستان

۲۱۴.....	ادیان و مذاهب
۲۱۵.....	مسلمانان تاجیکستان
۲۱۶.....	شیعیان تاجیکستان (در یک نگاه)
۲۱۷.....	بررسی وضعیت تشیع در ترکمنستان
۲۱۷.....	اهداف آموزشی
۲۱۷.....	ترکمنستان (در یک نگاه)
۲۱۷.....	سیری در تاریخ ترکمنستان
۲۱۸.....	ادیان و مذاهب
۲۱۸.....	اسلام در ترکمنستان (در یک نگاه)
۲۱۸.....	مسلمانان در ترکمنستان
۲۱۹.....	شیعیان ترکمنستان (در یک نگاه)
۲۱۹.....	اوضاع شیعیان ترکمنستان
۲۲۰.....	امام رضا(ع) و مرو
۲۲۱.....	وضعیت فرهنگی شیعیان ترکمنستان

بخش سوم: تشیع در اروپا

۲۲۵.....	مقدمه
۲۲۵.....	اسلام و تشیع در کشورهای اروپایی
۲۲۶.....	طبقه‌بندی شیعیان در کشورهای اروپایی
۲۲۸.....	بررسی وضعیت تشیع در اتریش
۲۲۸.....	اهداف آموزشی
۲۲۸.....	اتریش (در یک نگاه)
۲۲۸.....	مسلمانان در اتریش
۲۲۹.....	تشیع در اتریش
۲۳۰.....	بررسی وضعیت تشیع در اسپانیا
۲۳۰.....	اهداف آموزشی
۲۳۰.....	اسپانیا (در یک نگاه)
۲۳۰.....	اسلام در اسپانیا
۲۳۱.....	پیشینه حضور علویان و افکار شیعی در اندلس

۲۳۱.....	دولت‌های شیعی در آندلس
۲۳۱.....	جمعیت شیعیان
۲۳۴.....	بررسی وضعیت تشیع در آلبانی
۲۳۴.....	اهداف آموزشی
۲۳۴.....	آلبانی (در یک نگاه)
۲۳۴.....	اسلام در کشورهای بالکان
۲۳۵.....	محبت به اهل بیت (ع) در آلبانی
۲۳۶.....	طریقت‌های تصوف در آلبانی
۲۳۷.....	بررسی وضعیت تشیع در انگلستان
۲۳۷.....	اهداف آموزشی
۲۳۷.....	انگلستان (در یک نگاه)
۲۳۷.....	اسلام در انگلستان
۲۳۸.....	تشیع در انگلستان
۲۳۸.....	گروه‌های شیعی در انگلیس
۲۳۹.....	مراکز اسلامی و شیعی انگلیس
۲۴۲.....	بررسی وضعیت تشیع در آلمان
۲۴۲.....	اهداف آموزشی
۲۴۲.....	آلمان (در یک نگاه)
۲۴۲.....	مسلمانان در آلمان
۲۴۳.....	مراکز اسلامی در آلمان
۲۴۵.....	بررسی وضعیت تشیع در اوکراین
۲۴۵.....	اهداف آموزشی
۲۴۵.....	اوکراین (در یک نگاه)
۲۴۵.....	اسلام در اوکراین
۲۴۶.....	شیعیان اوکراین
۲۴۹.....	بررسی وضعیت تشیع در ایتالیا
۲۴۹.....	اهداف آموزشی
۲۴۹.....	ایتالیا (در یک نگاه)
۲۴۹.....	اسلام در ایتالیا

۲۴۹	تشیع در ایتالیا
۲۵۰	سازمان‌های شیعی در ایتالیا
۲۵۱	بررسی وضعیت تشیع در ایرلند
۲۵۱	اهداف آموزشی
۲۵۱	ایرلند (در یک نگاه)
۲۵۱	ادیان و مذاهب در ایرلند
۲۵۴	بررسی وضعیت تشیع در بلژیک
۲۵۴	اهداف آموزشی
۲۵۴	بلژیک (در یک نگاه)
۲۵۴	دین و مذهب در بلژیک
۲۵۵	تشیع در بلژیک
۲۵۶	بررسی وضعیت تشیع در بلغارستان
۲۵۶	اهداف آموزشی
۲۵۶	بلغارستان (در یک نگاه)
۲۵۶	اسلام در بلغارستان
۲۶۰	وضعیت تشیع در بوسنی و هرزگوین
۲۶۰	اهداف آموزشی
۲۶۰	بوسنی (در یک نگاه)
۲۶۰	گروه‌های فعال اسلامی در بوسنی
۲۶۱	تشیع در بوسنی
۲۶۴	بررسی وضعیت تشیع در سوئد
۲۶۴	اهداف آموزشی
۲۶۴	سوئد (در یک نگاه)
۲۶۴	اسلام و مسلمانان در سوئد
۲۶۵	شیعیان سوئد
۲۶۵	فعالیت‌های مراکز شیعی در سوئد
۲۶۶	بررسی وضعیت تشیع در فرانسه
۲۶۶	اهداف آموزشی
۲۶۶	فرانسه (در یک نگاه)

۲۶۶	اسلام و مسلمانان در فرانسه
۲۶۷	مساجد و مراکز اسلامی
۲۶۷	سازمان‌های اسلامی فرانسه
۲۷۰	بررسی وضعیت تشیع در فنلاند
۲۷۰	اهداف آموزشی
۲۷۰	فنلاند (در یک نگاه)
۲۷۰	اسلام در فنلاند
۲۷۰	مرکز اسلامی رسالت اهل‌بیت(ع)
۲۷۱	مسجد شیعیان
۲۷۲	بررسی وضعیت تشیع در گرجستان
۲۷۲	اهداف آموزشی
۲۷۲	گرجستان (در یک نگاه)
۲۷۲	ادیان و مذاهب در گرجستان
۲۷۳	مراکز دینی ایران در گرجستان
۲۷۳	مسجدی برای وحدت شیعه و سنی
۲۷۶	بررسی وضعیت تشیع در هلند
۲۷۶	اهداف آموزشی
۲۷۶	هلند (در یک نگاه)
۲۷۶	ویژگی‌های جامعه هلند
۲۷۷	اسلام در هلند
۲۷۷	شیعیان هلند
۲۷۷	مساجد و مراکز مهم شیعیان
۲۷۹	بررسی وضعیت تشیع در یونان
۲۷۹	اهداف آموزشی
۲۷۹	یونان (در یک نگاه)
۲۷۹	ادیان و مذاهب در یونان
۲۸۰	شیعیان یونان
۲۸۲	بررسی وضعیت تشیع در دیگر کشورهای اروپایی

بخش چهارم: تشیع در اوراسیا

۲۸۸.....	بررسی وضعیت تشیع در جمهوری آذربایجان
۲۸۸.....	اهداف آموزشی
۲۸۸.....	جمهوری آذربایجان (در یک نگاه)
۲۸۸.....	تشیع در آذربایجان (در یک نگاه)
۲۸۸.....	اوضاع تشیع در جمهوری آذربایجان
۲۹۰.....	جریان‌ها و مراکز علمی دینی در آذربایجان
۲۹۰.....	تهدیدهای دینی
۲۹۲.....	شیعیان آذربایجان و ایران
۲۹۵.....	بررسی وضعیت تشیع در ترکیه
۲۹۵.....	اهداف آموزشی
۲۹۵.....	نگاهی کوتاه به تاریخ ترکیه
۲۹۶.....	بررسی وضعیت مثبت دینی عصر حاضر در ترکیه
۲۹۷.....	بررسی وضعیت منفی دینی عصر حاضر در ترکیه
۲۹۷.....	بررسی وضعیت با روی کار آمدن اسلام‌گرایان
۲۹۷.....	اسلام در ترکیه
۲۹۷.....	بررسی وضعیت تشیع در ترکیه
۲۹۹.....	مناطق شیعه نشین ترکیه
۲۹۹.....	فرق شیعی در ترکیه
۳۰۱.....	فعالیت‌های شیعی در ترکیه
۳۰۳.....	موقعیت شیعیان در ترکیه
۳۰۳.....	چالش‌های شیعیان ترکیه
۳۰۶.....	بررسی وضعیت تشیع در روسیه
۳۰۶.....	اهداف آموزشی
۳۰۶.....	روسیه (در یک نگاه)
۳۰۶.....	اسلام در روسیه
۳۰۷.....	فعالیت‌های اسلامی
۳۰۷.....	شیعیان در روسیه

بخش پنجم: تشیع در آفریقا

۳۱۱	مقدمه
۳۱۱	اسلام و شیعه در کشورهای آفریقایی
۳۱۲	محبت به اهل بیت(ع) در میان مردم آفریقا
۳۱۶	بررسی وضعیت تشیع در مصر
۳۱۶	اهداف آموزشی
۳۱۶	مصر (در یک نگاه)
۳۱۶	ادیان و مذاهب
۳۱۷	ورود اسلام به مصر و مسلمانان در این کشور
۳۱۷	تشیع در مصر (در یک نگاه)
۳۱۸	تشیع و شیعیان مصر
۳۱۸	نمادهای شیعی در مصر
۳۱۹	شهرهای شیعه‌نشین در مصر
۳۲۰	نمونه‌هایی از آیین‌های شیعی مصر
۳۲۰	نهادهای شیعی در کشور مصر
۳۲۱	برخی از برنامه‌های سلفیون برای مقابله با تشیع در مصر
۳۲۲	روابط علما ایران و مصر
۳۲۶	بررسی وضعیت تشیع در نیجریه
۳۲۶	اهداف آموزشی
۳۲۶	نیجریه (در یک نگاه)
۳۲۶	اسلام در نیجریه
۳۲۷	آمار شیعیان نیجریه
۳۲۷	فعالیت‌های شیعی در نیجریه
۳۲۸	فعالیت‌های ضد شیعی در نیجریه
۳۲۸	انقلاب اسلامی ایران و نیجریه
۳۲۹	بررسی وضعیت تشیع در کومور
۳۲۹	اهداف آموزشی
۳۲۹	کومور (در یک نگاه)
۳۲۹	تشیع در کومور

۳۳۰	ریشه‌های ایرانی در بافت جمعیتی کومور
۳۳۳	بررسی وضعیت تشیع در تانزانیا
۳۳۳	اهداف آموزشی
۳۳۳	تانزانیا (در یک نگاه)
۳۳۳	اسلام در تانزانیا
۳۳۳	اهل سنت در تانزانیا
۳۳۴	تشیع در تانزانیا
۳۳۴	شیعیان تانزانیا
۳۳۵	فعالیت‌های شیعیان
۳۳۵	مراسمات مذهبی شیعیان تانزانیا
۳۳۷	بررسی وضعیت تشیع در غنا
۳۳۷	اهداف آموزشی
۳۳۷	غنا (در یک نگاه)
۳۳۷	تشیع در غنا
۳۴۱	بررسی وضعیت تشیع در کنیا
۳۴۱	اهداف آموزشی
۳۴۱	کنیا (در یک نگاه)
۳۴۱	وضعیت شیعیان کنیا
۳۴۲	جمعیت و مساجد شیعیان
۳۴۲	مدارس شیعیان
۳۴۲	مشکلات شیعیان کنیا
۳۴۳	راه کارها برای برون رفت از مشکلات شیعیان
۳۴۳	عاشورا در کنیا
۳۴۶	بررسی وضعیت تشیع در مراکش
۳۴۶	اهداف آموزشی
۳۴۶	مراکش (در یک نگاه)
۳۴۶	گسترش روز افزون مکتب اهل بیت (ع) در مغرب
۳۴۸	بررسی وضعیت تشیع در سودان
۳۴۸	اهداف آموزشی

۳۴۸		سودان (در یک نگاه)
۳۴۸		اسلام در سودان
۳۴۸		فعالیت‌های اسلامی سودان
۳۵۰		تشیع در سودان
۳۵۰		محبت به اهل بیت (ع) در سودان
۳۵۳		بررسی وضعیت تشیع در ساحل عاج
۳۵۳		اهداف آموزشی
۳۵۳		ساحل عاج (در یک نگاه)
۳۵۳		گروه‌های مذهبی در ساحل عاج
۳۵۴		وضعیت شیعیان ساحل عاج
۳۵۴		مراکز دینی و علمی شیعیان
۳۵۶		بررسی وضعیت تشیع در زنگبار
۳۵۶		اهداف آموزشی
۳۵۶		زنگبار (در یک نگاه)
۳۵۶		اهمیت زنگبار
۳۵۶		ایرانیان در زنگبار
۳۵۷		گروه‌های شیعی در زنگبار
۳۵۸		مساجد و حسینیه‌های زنگبار
۳۵۸		اربعین حسینی در زنگبار
۳۶۱		بررسی وضعیت تشیع در سنگال
۳۶۱		اهداف آموزشی
۳۶۱		سنگال (در یک نگاه)
۳۶۱		اسلام و طریقه‌های آن در سنگال
۳۶۲		انحراف برخی شیعیان از مسئله عاشورا
۳۶۳		بررسی وضعیت تشیع در تونس
۳۶۳		اهداف آموزشی
۳۶۳		تونس (در یک نگاه)
۳۶۳		اسلام در تونس
۳۶۴		پیشینه تشیع در تونس

۳۶۵	 تشیع در تونس معاصر
۳۶۵	 عاشورا راز ماندگاری شیعه
۳۶۶	 پراکندگی جغرافیایی شیعیان تونس
۳۶۹	 بررسی وضعیت تشیع در مورس
۳۶۹	 اهداف آموزشی
۳۶۹	 مورس (در یک نگاه)
۳۶۹	 شیعیان مورس
۳۷۰	 بررسی وضعیت تشیع در سومالی
۳۷۰	 اهداف آموزشی
۳۷۰	 سومالی (در یک نگاه)
۳۷۰	 اسلام در سومالی
۳۷۰	 آمار شیعیان سومالی
۳۷۳	 بررسی وضعیت تشیع در ماداگاسکار
۳۷۳	 اهداف آموزشی
۳۷۳	 ماداگاسکار (در یک نگاه)
۳۷۳	 شیعیان ماداگاسکار
۳۷۴	 بررسی وضعیت تشیع در الجزایر
۳۷۴	 اهداف آموزشی
۳۷۴	 الجزایر (در یک نگاه)
۳۷۴	 تشیع در الجزایر
۳۷۵	 عاشورا در الجزایر
۳۷۶	 روابط الجزایر با ایران
۳۷۹	 بررسی وضعیت تشیع در لیبی
۳۷۹	 اهداف آموزشی
۳۷۹	 لیبی (در یک نگاه)
۳۷۹	 اسلام در لیبی
۳۷۹	 تشیع در لیبی
۳۸۰	 بررسی وضعیت تشیع در موزامبیک
۳۸۰	 اهداف آموزشی

۳۸۰.....	موزامبیک (در یک نگاه)
۳۸۰.....	اسلام در موزامبیک
۳۸۰.....	آمار شیعیان موزامبیک
۳۸۳.....	بررسی وضعیت تشیع در آفریقای جنوبی
۳۸۳.....	اهداف آموزشی
۳۸۳.....	آفریقای جنوبی (در یک نگاه)
۳۸۳.....	مذهب در آفریقای جنوبی
۳۸۴.....	مسلمانان آفریقای جنوبی
۳۸۴.....	آمار شیعیان
۳۸۵.....	بررسی وضعیت تشیع در زیمبابوه
۳۸۵.....	اهداف آموزشی
۳۸۵.....	زیمبابوه (در یک نگاه)
۳۸۵.....	فعالیت مسلمانان در زیمبابوه
۳۸۵.....	توزیع شیعیان در زیمبابوه
۳۸۶.....	فعالیت‌های شیعی در زیمبابوه
۳۸۹.....	بررسی وضعیت تشیع در دیگر کشورهای آفریقایی

بخش ششم: تشیع در آمریکا

۳۹۳.....	مقدمه
۳۹۳.....	اسلام و شیعه در کشورهای آمریکایی
۳۹۴.....	مشکلات شیعیان آمریکای لاتین
۳۹۴.....	انقلاب اسلامی ایران و تأثیر آن بر منطقه آمریکای لاتین
۳۹۸.....	بررسی وضعیت تشیع در ایالات متحده آمریکا
۳۹۸.....	اهداف آموزشی
۳۹۸.....	آمریکا (در یک نگاه)
۳۹۸.....	وضعیت مسلمانان در آمریکا
۴۰۰.....	مطالعات اسلامی در آمریکا
۴۰۰.....	مراکز اسلامی و شیعی آمریکا
۴۰۱.....	شیعیان آمریکا (در یک نگاه)

۴۰۱		گرایش به تشیع در آمریکا
۴۰۲		جامعه‌شناسی شیعیان آمریکا
۴۰۳		تشیع آمریکا و تأثیرپذیری از عوامل خارجی
۴۰۳		ارتباط شیعیان با دیگر مسلمانان
۴۰۴		تأثیرات ایران در آمریکا
۴۰۷		بررسی وضعیت تشیع در کانادا
۴۰۷		اهداف آموزشی
۴۰۷		کانادا (در یک نگاه)
۴۰۷		اسلام در کانادا
۴۰۸		مراکز اسلامی در کانادا
۴۰۹		جمعیت شیعی در کانادا
۴۱۰		محرم در کانادا
۴۱۰		ایرانیان در کانادا
۴۱۳		بررسی وضعیت تشیع در ونزوئلا
۴۱۳		اهداف آموزشی
۴۱۳		ونزوئلا (در یک نگاه)
۴۱۳		تشیع در ونزوئلا
۴۱۵		بررسی وضعیت تشیع در برزیل
۴۱۵		اهداف آموزشی
۴۱۵		برزیل (در یک نگاه)
۴۱۵		اسلام در برزیل
۴۱۵		مساجد و مراکز اسلامی برزیل
۴۱۶		تشیع در برزیل
۴۱۹		بررسی وضعیت تشیع در مکزیک
۴۱۹		اهداف آموزشی
۴۱۹		مکزیک (در یک نگاه)
۴۱۹		اسلام در مکزیک
۴۲۱		بررسی وضعیت تشیع در آرژانتین
۴۲۱		اهداف آموزشی

- ۴۲۱ آرژانتین (در یک نگاه)
- ۴۲۱ ادیان و مذاهب
- ۴۲۲ مسلمانان آرژانتین
- ۴۲۲ شیعیان آرژانتین
- ۴۲۴ بررسی وضعیت تشیع در دیگر کشورهای آمریکایی
- ۴۲۷ منابع

مقدمه

امروزه در عرصه‌های مهم و متفاوت جهان مدرن، عظمت تشیع و کشورهای شیعی مورد توجه فراوان قرار گرفته است. در اینکه این توجهات در جهت مثبت بوده یا منفی، بحثی مفصل می‌طلبد. از این‌روی، مطالعه و تحلیل موقعیت این کشورها و اینگونه توجهات و همچنین، پیش‌بینی سیمای آینده شیعه، می‌تواند بسیار حائز اهمیت باشد. عملکرد شیعیان، روابط سیاسی جامعه بین‌المللی و نقش اقتصادی کشورهای شیعی و سرزمین‌هایی که به میزانی از جمعیت شیعیان برخوردارند، تعیین‌کننده نوع نگرش بشری به این مکتب می‌باشد.

در حال حاضر شیعیان، که جمعیت قابل توجهی در جهان را به خود اختصاص داده‌اند و در عرصه‌های مهم سیاسی، اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی، حضور موثری دارند، همواره و در دفاع از حقانیت آموزه‌های خود، آماده هرگونه جان‌نثاری هستند. در این نوشتار سعی بر آن است که با بررسی وضعیت تشیع، بصورت کمی و با مراجعه به آخرین آمارهای موجود و موثق در کشورهایی از چهار قاره آسیا، آفریقا، اروپا و آمریکا، که در آنها شیعیان زندگی می‌کنند، نحوه توزیع جغرافیایی آنان را در جهان به ویژه در کشورها و نواحی اسلامی مورد تجزیه و تحلیل قرار دهیم.

کلیات بخش اول

جغرافیای تشیع

اهداف آموزشی

- انتظار می‌رود با مطالعه این کتاب به اهداف آن پی‌برده و با مطالب ذیل آشنا شویم:
- مشخصات جغرافیایی جهان اسلام و تشیع.
- نحوه توزیع جمعیت شیعی در کشورهای مختلف (مشخصا اسلامی) و میزان تأثیرگذاری آنان در عرصه‌های مختلف.
- فضای کلی و آمار جمعیتی شیعیان در قاره‌های مختلف.
- توانمندی‌های شیعیان، چالش‌های پیش‌روی و پیشنهادهایی در این خصوص.

ضرورت در سنامه

با توجه به اینکه عامل جمعیت مهم‌ترین شاخص شناخت جوامع است، موضوع بررسی وضعیت تشیع در جهان معاصر بیش از پیش برای شناخت هر چه بهتر و بیشتر آن جامعه حائز اهمیت است. از این‌رو لازم است که مشخص شود جامعه شیعی در جهان اسلام و به طور کلی در سطح جهانی دارای چه موقعیت و پایگاهی است.

اهداف در سنامه

۱. تشخیص تعداد کل جامعه شیعیان و مقایسه آن با جامعه جهانی.
۲. نحوه توزیع شیعیان (با مدل‌های کمی) در سطح جوامع مختلف.
۳. چگونگی توزیع شیعیان در سطح نواحی و سرزمین‌های اسلامی.
۴. نحوه توزیع اقلیت شیعیان در کشورها و سرزمین‌های غیر اسلامی.
۵. آینده‌نگری جامعه شیعی از بعد تغییرات جمعیتی.

روش درسنامه

تحقیق حاضر از نوع بنیادی و توسعه ای است و روش اصلی تحقیق، توصیفی تحلیلی می باشد، که بر این اساس از روش آماری در آن استفاده شده است. جامعه آماری، ترکیب شده از تعداد جمعیت شیعیان جهان، به تفکیک کشورها و سرزمین ها، تعداد کشورهای شیعی و تعداد کشورهایی که دارای درصدی از جمعیت شیعیان هستند، می باشد. شیوه تهیه داده های آماری، از طریق کتابخانه ای و مراجعه به سایت های معتبر اینترنتی است. لذا با عنایت به درسنامه بودن این تحقیق، در آن آدرس منبع به صورت مشخص ذکر نشده، ولی در پایان تمام منابع استفاده شده معرفی شده است.

محدوده درسنامه

محدوده ای که به بررسی آن پرداخته خواهد شد، پنجاه و سه کشور اسلامی است و البته کشورهای غیر اسلامی که در آن جوامع شیعی حضور نسبتاً جدی ای دارند، می باشد.

مفهوم شناسی

شیعه و تشیع در لغت و اصطلاح

شیعه در لغت بر دو معنا اطلاق می شود: یکی توافق و هماهنگی دو یا چند نفر بر مطلبی، و دیگری پیروی کردن فردی یا گروهی از فرد یا گروهی دیگر. در قرآن این لفظ چندین بار به این معنا به کار رفته است. برای نمونه، در آیه ۱۵ سوره قصص درباره یکی از پیروان حضرت موسی (ع) از عنوان شیعه موسی (ع) و در جای دیگر از ابراهیم (ع) به عنوان شیعه نوح (ع) یاد می کند.

در تاریخ اسلام، لفظ شیعه به معنای اصلی و لغوی اش برای پیروان افراد مختلفی به کار می رفت. برای مثال، گاهی از شیعه علی بن ابی طالب (ع) که پیامبر اکرم (ص) این کلمه را بر علی (ع) و شیعیانش استفاده کردند و گاهی از شیعه معاویه بن ابی سفیان نام برده شده است. اما این لفظ به تدریج معنای اصطلاحی پیدا کرد و تنها بر پیروان امام علی (ع) که به امامت او معتقدند، اطلاق شده و با تعالیم امام صادق (ع) به صورت یک مذهب مستقل درآمد.

شیعه در اصطلاح به آن عده از مسلمانان گفته می شود که به خلافت و امامت بلافصل امام علی (ع) معتقدند، و بر این عقیده اند که امام و جانشین پیامبر اسلام (ص) از

طریق نص تعیین می‌شود، و امامت علی(ع) و دیگر امامان شیعه نیز از این طریق ثابت شده است. باورهای سازمان یافته و کلامی شیعه بر این است که، تبیین و تفسیر امر دین پس از پیامبر(ص) و اداره امور مسلمانان بر عهده اشخاصی است که از سوی خدا معین شده و دارای ویژگی‌هایی همچون عصمت و عدالت هستند؛ این افراد «امام» نامیده می‌شوند. شیعیان، مدعی پیروی از قرآن و سنت محمد(ص) هستند و بر اساس دستور خداوند و سنت پیامبر اسلام(ص) تعیین جانشین را تنها ویژه خدا و پیامبر(ص) می‌دانند. شیعه معتقد است یک مسلمان برای شناخت وظیفه خود و سلوک به سوی خدا در هر زمان نیازمند پیشوایی است که راه‌شناس و درست‌کار باشد و او را به سوی خدا راهنمایی کند؛ در غیر این صورت هرکس بر اساس تشخیص شخصی‌اش امر دین را تفسیر می‌کند و گمراه می‌گردد. این پیشوا حجتی است که توسط خدا انتخاب و توسط پیامبر(ص) و امامان پیشین معرفی می‌گردد. بنابراین، امامت مفهومی بنیادی است و امام ویژگی‌ها و مسئولیت‌های متعددی از جمله اداره جامعه و تمشیت امور شیعیان و تبیین و تفسیر دین را بر عهده دارد.

جغرافیا در لغت و اصطلاح

اصطلاح جغرافیا، عنوان دانشی است که به مطالعه سطح زمین به عنوان سکونت‌گاه بشر می‌پردازد، که برگرفته از واژه مرکب یونانی geo به معنای زمین و grapheing به معنای نوشتن و نگارش است. این اصطلاح نزد جغرافی دانان مسلمان علاوه بر واژه «جغرافی» با عناوین «صورة الارض» و «قطع الارض» (پیمایش زمین) شناخته می‌شد که با تعیین موقعیت مکان‌ها، شناخت راه‌ها، اندازه‌گیری زمین و نقشه‌کشی ارتباط نزدیک و عمیقی دارد. تکوین جغرافیا نزد مسلمانان مرهون توسعه سریع اسلام در سال‌های اول بعد از هجرت است. از این حیث، ظهور اسلام را باید نقطه عطفی در تحول دانش جغرافیا دانست. دین اسلام انگیزه‌های فراوانی برای توجه به دانش جغرافیا و رشد آن فراهم ساخت که مهم‌ترین آنها به شرح زیر می‌باشد:

۱. اسلام، علم‌آموزی را بر همه پیروان خود واجب کرده است و مسلمانان بر پایه ارشادات دینی، از همان آغاز همواره در فراگرفتن دانش بر یکدیگر سبقت می‌جستند. آنها با در نظر گرفتن حدیث نبوی «أَطْلُبُوا الْعِلْمَ وَلَوْ بِالصَّيْنِ»، رنج راه‌های دور را برای کسب علم، به جان می‌خریدند.

۲. قرآن کریم، با ذکر مطالبی درباره خلقت کائنات، شب و روز، حرکت خورشید و ماه و کواکب، همچنین آب‌ها و خشکی‌های جهان، مسلمانان را با مبانی دانش جغرافیا آشنا ساخته است. اشارات قرآن به اقوام گذشته و آثار باقی‌مانده از آنان، مسلمانان را به سیر و سفر و کسب اطلاع درباره تمدن‌های گذشتگان تشویق کرده است.
۳. سفر حج، خود بزرگترین انگیزه را در شناسایی مسالک (راه‌ها) و ممالک (شهرها و آبادی‌ها) به وجود آورد. تجمع هزاران زائر از اطراف و اکناف جهان اسلام در مکه، آگاهی‌های فراوانی درباره اوضاع جغرافیایی و نحوه زندگی و اوضاع اجتماعی مسلمانان، فراهم ساخت.
۴. فتوحات موفقیت‌آمیز در قرون اولیه، که موجب شد دین اسلام از سواحل اقیانوس اطلس در اروپا و آفریقا در غرب تا سرزمین هند در شرق و از آسیای مرکزی و سواحل دریای سیاه و خزر در شمال تا حبشه و صحرای بزرگ آفریقا در جنوب، گسترش یابد که این، انگیزه خوبی برای توسعه علم جغرافیا بود. در این منطقه وسیع، آب و هوا و اوضاع جغرافیایی متنوعی حکم‌فرما بود و این امر، اطلاعات جغرافیایی فراوانی را برای مسلمانان فراهم می‌ساخت.

شیعه و علم جغرافیا

شیعیان، در شکل‌گیری و تکامل علم جغرافیا نقش مؤثری داشته‌اند. اولین جغرافی‌نویس تاریخ صدر اسلام، «محمد بن خالد برقرودی» از اصحاب امام رضا(ع) بود که کتاب *البلدان* را در میانه قرن دوم نوشت. بعد از برقرودی فرزندش «ابوجعفر احمد بن محمد بن خالد برقی»، از جغرافی‌دانان قرون دوم و سوم هجری به حساب می‌آمد. «حسن بن سهل نویختی» و «احمد بن ابی یعقوب» معروف به «ابن واضح یعقوبی» نیز از دیگر جغرافی‌دانان شیعه می‌باشند. با بررسی مجموعه آثار به جای مانده در حوزه جغرافیا می‌توان ادعا کرد که دانشمندان شیعه مذهب، نقشی اساسی در تکوین و بالندگی علم جغرافیا در تاریخ تمدن اسلامی داشته‌اند.

برخی آثار جغرافی‌دانان مسلمان

۱. ابن خردادبه با تألیف کتابش، «المسالك و الممالك» در ۲۵۰ق. به عنوان اولین کسی که در مسالک و ممالک کتاب نوشت، شناخته شده است.

۲. ابن فقیه، جغرافی دان مسلمانی است که کتاب *البلدان* را در ۲۹۰ق. تألیف کرد.
۳. مقدسی کتاب *احسن التقاسیم فی معرفة الاقالیم* در قرن چهارم هجری را تألیف نمود.
۴. شهاب الدین ابو عبدالله یاقوت حموی مؤلف *معجم البلدان*، که می توان آن را اولین فرهنگ جغرافیای اسلامی دانست، در قرن ششم کتاب خود را تألیف کرد.

برخی آثار امروزی درباره جغرافیای تشیع

۱. *جغرافیای سیاسی شیعیان منطقه خلیج فارس*؛ مؤلف: زینب متقی زاده، قم: مؤسسه شیعه شناسی، ۱۳۸۴ش. این کتاب درصدد پاسخگویی به این سؤال اصلی است که با توجه به جایگاه جغرافیایی، سیاسی و اقتصادی شیعیان منطقه، نقش آنان در حاکمیت سیاسی چیست؟ مطالب این کتاب در چهار فصل تنظیم شده است:

- الف. فصل اول: درباره اندیشه ها، شعب و گستره تشیع می باشد.
- ب. فصل دوم: درباره جغرافیای سیاسی منطقه خلیج فارس است.
- ج. فصل سوم: جغرافیای سیاسی شیعیان عمان، عربستان، بحرین، عراق، قطر، امارات متحده عربی و کویت را مورد بحث قرار داده است.
- د. فصل چهارم: رستاخیز شیعی نام دارد که در آن جنبش های شیعی مورد بررسی قرار گرفته است.

۲. *جغرافیای تاریخی و انسانی شیعه در جهان اسلام*؛ مؤلف: رسول جعفریان، قم: مؤسسه انصاریان، ۱۳۷۱ش. این کتاب گزارش کوتاهی درباره پیشینه تشیع در کشورهای گوناگون به ضمیمه وضعیت کنونی آنان است. مؤلف در بخشی از این کتاب، به بررسی جغرافیای تاریخی و انسانی شیعیان در مناطقی چون خاور دور، هند و پاکستان، افغانستان، شامات، شمال و شرق آفریقا، جزیره العرب و کشورهای حوزه خلیج فارس، یمن، بحرین، قطر، امارات، کویت، عمان، عراق، ترکیه، آذربایجان و آسیای میانه پرداخته است. بخش دیگری از کتاب درباره جغرافیای دینی ایران در قرن هشتم است که از کاشان، خراسان و اصفهان بحث به میان آورده است.

۳. *ژئوپلتیک شیعه و نگرانی غرب از انقلاب اسلامی*؛ مؤلف: نفیسه فاضلی نیا، قم: مؤسسه شیعه شناسی. کتاب حاضر سه فصل و یک خاتمه دارد:

الف. فصل اول: پس از اشاره به نظریات کلاسیک و جدید ژئوپلیتیکی، بر اهمیت عنصر مذهب به طور عام و عنصر تشیع به طور خاص، به عنوان یک عامل مؤثر بر جغرافیای سیاسی، تأکید کرده است.

ب. فصل دوم: نقش ایدئولوژی تشیع در آگاهی و بینش کارگزاران انقلاب اسلامی را مطرح کرده و تأثیر آن بر منطقه در قالب بحث صدور انقلاب و تهدید منافع غرب مورد بررسی قرار گرفته است.

ج. فصل سوم: در سه سطح داخلی، منطقه‌ای و جهانی با محوریت ژئوپلیتیک شیعه و پراکندگی جغرافیایی شیعیان و اهمیت آن، مباحثی ارائه شده است.

۴. اطلس شیعه؛ مؤلف: رسول جعفریان، تهران: سازمان جغرافیایی نیروهای مسلح ۱۳۸۷ش. فصل‌های کتاب مذکور عبارت‌اند از:

الف. فصل اول: «آغاز تشیع» که شامل تعریف شیعه و بیان فرقه‌های آن است.

ب. فصل دوم: «امامان شیعه» که زندگی ائمه (ع) مورد تحلیل و بررسی واقع شده است.

ج. فصل سوم: «تشیع در شهرهای ایران» است که برای شهرهای اصلی شیعه مذهب، نقشه و متن ارائه شده و گاه به خاندان‌های مهم شیعه نیز اشاره شده است.

د. فصل چهارم: «دولت‌های شیعه در ایران» مورد بحث قرار گرفته‌اند.

ه. فصل پنجم: «تشیع در عراق» است که از شهرهای کوفه، واسط و بغداد سخن گفته شده و با گذر از مهم‌ترین رویدادهای تاریخی شیعه، به زمان حال رسیده و از دولت شیعی فعلی عراق نیز سخن گفته است.

و. فصل ششم: «تشیع در جزیره العرب» است که درباره شیعیان مدینه، احساء و قطیف سخن به میان آمده است. پس از آن، از بحرین و دیگر کشورهای حاشیه خلیج فارس مانند قطر، امارات، کویت و عمان نیز بحث شده است.

ز. فصل هفتم: «تشیع در شامات» است که از تشیع در شام سخن گفته شده است.

ح. فصل هشتم: «تشیع در آفریقا» است که بخش عمده آن به علویان ادریسی و دولت فاطمی اختصاص دارد و پس از آن به رسوخ و نفوذ تشیع در کشورهای مختلف آفریقایی اشاراتی شده است.

ط. فصل نهم: «تشیع در شبه قاره و افغانستان» است که در ضمن آن به تفصیل از دولت‌های شیعی در هند و پاکستان بحث شده است. در پایان این بخش به نفوذ تشیع در کشورهای مالزی، اندونزی و تایلند اشاره شده است.

اول: کلیات / ۳۹

ی. فصل دهم: «تشیع در قفقاز و ترکیه» است که درباره شیعیان آذربایجان و شهرهای ترکیه سخن گفته شده است.

ک. فصل یازدهم: «تشیع در اروپا» است که به وضعیت شیعه در سال‌های اخیر پرداخته است.

ل. فصل دوازدهم: «تشیع در آمریکا و کانادا» است که از تشکل‌های شیعی به اجمال سخن به میان آمده است.

۵. گزارشی از آمار جمعیتی شیعیان کشورهای جهان بر اساس منابع اینترنتی و مکتوب؛ مجری: محمود تقی‌زاده داوری، قم: انتشارات شیعه شناسی، ۱۳۹۰ ش. این کتاب، یک طرح پژوهشی است، که از پاییز ۱۳۸۸ ش. با همکاری گروهی از پژوهش‌گران علاقمند، به منظور جمع‌آوری اطلاعات مربوط به زندگی اجتماعی و سیاسی جوامع و گروه‌های شیعی جهان گردآوری شده است. در پیش‌گفتار کتاب، سایت‌هایی که آمارهای مذکور به آنها استناد شده را معرفی کرده و اذعان داشته که گزارش‌های اعلام شده همه به‌طور دقیق و بدون هیچ دخل و تصرفی از منابع معتبر ذکر شده است. یکی از مشکلات گزارشات، به روز نبودن بعضی آمارها است. به‌طوری‌که بعضی از این گزارشات، مربوط به سال‌های ۱۹۹۶ م. می‌باشند. در این پژوهش آمار فرقه‌های شیعی بصورت کلی آمده و همه فرقه‌های شیعی اعم از امامیه و زیدیه و اسماعیلی و ... را در بر می‌گیرد و البته تفکیک خاصی صورت نگرفته است. متن کتاب نیز شامل پنج فصل با نام قاره‌های جهان می‌باشد که کشورهای هر قاره با نقشه و پرچم خود آمده است. در انتهای کتاب، پنج جدول مربوط به آمار کلی جمعیت شیعی کشورهای هر قاره آورده شده است.

معرفی اجمالی از نرم افزار جغرافیای اسلامی

نرم‌افزار جغرافیای اسلامی که از سوی مرکز تحقیقات کامپیوتری نور تولید شده است، متن کامل ۷۹ عنوان کتاب عربی و فارسی در ۱۶۹ جلد از منابع مهم جغرافیا در موضوعات مختلف را ارائه کرده است. کتاب‌های معتبر و مهمی که در این برنامه گنجانده شده، عبارت‌اند از: معجم البلدان، معجم ما استعجم، الروض المعطار حمیری، آثار البلاد و اخبار العباد، المسالك و الممالك، البلدان یعقوبی، تاریخ سیستان، تحقیق ما للهند، حدود العالم من المشرق و المغرب، الخراج و صناعة الكتابة، سفرنامه ناصر خسرو، عجایب الأقالیم السبعة، فتوح البلدان، صورة الأرض، احسن التقاسیم و ...

پرسش

۱. جغرافیا را در لغت و اصطلاح تعریف کنید.
۲. به دو مورد از موارد توجه اسلام به علم جغرافیا، اشاره کنید.
۳. نام سه تن از جغرافی دانان مسلمان و کتاب هایشان را بنویسید.
۴. نقش شیعه در بسط و گسترش دانش جغرافیا چه بوده است؟
۵. به سه کتاب که در عصر حاضر و جدیداً در خصوص جغرافیای تشیع به نگارش درآمده است اشاره، یک مورد را گزارش کنید.

تشیع در آسیا

مقدمه

اسلام یک آیین الهی و جهان شمول است که اگر آن را از دید جغرافیایی بررسی کنیم عبارت است از: محدوده وسیعی از مجموعه ۵۳ کشور اسلامی، ۸ ناحیه اسلامی و ۱۱ کشور غیر اسلامی که از جمعیت قابل توجه مسلمان تشکیل شده است. بازتاب‌های مذهبی، ایستادگی در مقابل سیاست‌های مخالف و سرکوب‌گرایانه، حمایت از گروه‌های ضعیف و سرکوب شده، نقش مسلمانان در توسعه و نفوذ فرهنگ اسلامی در شئون مختلف و نهایتاً معطوف شدن توجهات جهانی به این سرزمین‌ها، از جمله مشخصات بارز جهان اسلام است.

باید توجه داشت که مرزهای جهان اسلام را صرفاً امواج مذهبی و قدرت جهان شمول آیین اسلام تعیین می‌کند، نه تصمیمات سیاسی و یا عوامل طبیعی موجود در آن. بر این اساس نباید به محدوده وسیع جهان اسلام تنها به عنوان یک محدوده جغرافیایی نگریست. جهان اسلام به دلیل گستردگی قلمروی آن و وجود ملیت‌ها و اقوام و نژادهای مختلف در آن، از یک ساختار اجتماعی، فرهنگی، سیاسی و تاریخی متفاوت و متنوعی برخوردار است که در تبعیت از اسلام، یک مجموعه واحدی را نمایش می‌دهد.

توزیع قاره‌ای جمعیت مسلمانان جهان

ژئوپلتیک شیعه در کشورهای آسیایی

نحوه توزیع و پراکندگی جمعیت شیعی در جهان، خصوصاً در کشورهای آسیایی، از جنبه‌های مختلف اهمیت دارد. در برخی از این کشورها همانند: امارات، عربستان، عراق و عمان، حضور شیعیان را به صورت متمرکز در برخی از شهرهای آن شاهدیم که این تمرکز، از جنبه‌های مختلف می‌تواند حائز اهمیت باشد. تجمع آنان در مناطق استراتژیک و به ویژه مراکز نفتی، سبب شده تا شیعیان نفوذ قابل توجهی در اقتصاد کشورهای خود داشته باشند. در اینجا به برخی از این کشورها و موقعیت آنها اشاره خواهیم کرد:

الف: ایران: که بیش از ۳۰٪ شیعیان جهان در آن زندگی می‌کنند، بزرگترین کشور آسیایی شیعی در جهان است.

ب: اطراف ایران: جمعیت قابل توجهی از شیعیان در کشورهای پیرامون ایران زندگی می‌کنند که از نظر تعداد، تشابه اعتقادی و آموزه‌های شیعی، به ایران بسیار نزدیک هستند. از آن جمله، عراق می‌باشد که یک کشور مهم شیعی است، با بیش از ۶۰٪ جمعیت شیعه. بحرین کشور دیگری است که در همسایگی ایران قرار دارد. گرچه تعداد کل جمعیت این کشور اندک و کمتر از یک میلیون نفر است، اما از لحاظ آماری یکی از شیعی‌ترین کشورهاست چرا که بالای ۷۰٪ جمعیت آن، شیعه هستند. جمهوری آذربایجان نیز به عنوان یک کشور شیعی در همسایگی ایران است که به علت واقع شدن در دوره‌ایی از حکومت شوروی، شرایطی متفاوت با ایران، در آنجا ایجاد شده است. اما به تدریج با برداشته شدن فشارهای شوروی و تا حدی آزادی اعتقادی شیعه در این کشور، روز به روز درصد شیعیان و نمادهای شیعی مردم بیشتر می‌شود. کشورهای همسایه ایران در شرق مثل افغانستان و پاکستان که دارای جمعیت شیعی زیادی هستند و این دو کشور ۲۰٪ از جمعیت شیعه جهان را در خود جای داده‌اند و از دیدگاه ژئوپلتیک می‌توانند به عنوان لایه‌ایی پیرامونی برای ایران، قلمداد شوند. با این تفاوت که کمیت حاصل از جمعیت درصدی شیعه در دو کشور افغانستان و پاکستان، نسبت به سایر کشورها، بسیار متفاوت است. چرا که جمعیت این کشورها بسیار زیاد است بطوریکه ۲۰٪ شیعه‌ایی که در پاکستان موجودند بالای ۴۰ میلیون نفر را تشکیل می‌دهند. وضعیت جمعیتی شیعیان هند نیز به همین منوال است.

بخش دوم: تشیع در آسیا / ۴۵

ج: سایر شیعیان آسیا: کشورهای آسیا را شامل می‌شود که شیعیان در آنجا حضور دارند؛ اما هم به لحاظ جغرافیایی از ایران دور هستند و هم از نظر آموزه‌ها و اعتقادات شیعی با ایران متفاوت‌اند. شیعیان یمن که تقریباً به همان اندازه که از ایران دور هستند، از نظر فکری و سیاسی نیز با ایران تفاوت‌هایی دارند. شیعیان آسیای مرکزی که در ازبکستان و تاجیکستان به شکل پراکنده‌تری وجود دارند نیز همین وضعیت را دارند. همچنین در کشورهای شرق آسیا که تعداد قابل توجهی شیعه وجود دارد این گونه است. در این میان کشور لبنان با وجود اینکه پیوستگی خاکی با ایران ندارد ولی یک کشور مهم محسوب می‌شود، چراکه ارتباطات متقابلی، در طول تاریخ، بین این دو کشور بر اساس شاخص تشیع همواره برقرار بوده است.

آمار دقیق شیعیان در آسیا

گرفتن آمار دقیقی از جمعیت شیعیان در آسیا، به راحتی امکان پذیر نمی‌باشد چرا که موانع زیادی در راه رسیدن به این امر وجود دارد؛ از جمله مهم‌ترین دلایل می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

۱. شیعیان در آسیا از گروه‌ها و فرقه‌های مختلف تشکیل شده‌اند، از جمله شیعیان دوازده امامی، اسماعیلی، کیسانیه، دروزی‌ها، علوی‌ها، بکتاشی‌ها و لذا طبیعی است که آمار جمعیتی شیعیان متفاوت خواهد بود.
۲. علاقمندان به تشیع و گسترش فرهنگ شیعی به طور ذاتی تمایل دارند که تعدادشان بیش از واقعیت نشان داده شود؛ همان‌طور که رقبای تشیع نیز غالباً آمار کمتر از واقعیت را اعلام می‌کنند. بنابراین رسیدن به آمار مشخص، کار دشواری است و آمار موجود میانگینی از منابع مختلف که در دسترس است، می‌باشد.
۳. ترس از اعلام مذهب در برخی مناطق به خاطر سخت‌گیرهای سیاسی، فرهنگی، اجتماعی و
۴. پراکندگی شیعیان به خصوص در مناطق دور افتاده یا محروم که قابل دسترسی و آمارگیری نمی‌باشند.

شاخصه‌های ممتاز محیطی در قلمرو شیعیان آسیا

۱. وجود خلیج فارس که مهم‌ترین گذرگاه ارتباط زمینی، دریایی و هوایی جهان است.

۲. این مناطق، ۷۰٪ نفت و ۶۰٪ گاز جهان را دارا است. بنابراین، تردیدی نیست که بر اساس این شاخص‌ها، ادامه رشد اقتصادی دنیا وابسته به این منطقه است.
۳. توان شیعیان بر اساس جغرافیای طبیعی منطقه قابل توجه است که قلمرو این توانمندی‌ها در بحث جغرافیای انسانی، تبعات سیاسی، بنادر و گذرگاه‌های نفتی نیز قابل توجه و بحث است.

شگردهای تقابل با شیعیان در آسیا و خصوصاً خاورمیانه

در دهه ۸۰ میلادی مهم‌ترین هدف دشمنان تشیع، این بود که جنبش‌های بنیادگرای شیعه را کنترل و مهار کنند. به همین دلیل، با بهره‌گیری از «صدام» و ویژگی‌های شخصیتی او، جنگی میان دو کشور شیعه (ایران و عراق) به راه انداختند و طی هشت سال جنگ، کمک‌های فراوانی در جهت دامن زدن به این درگیری‌ها انجام دادند. اما این نقشه دشمنان نقش بر آب شد و در حال حاضر موضوع خاورمیانه، به یکی از مهم‌ترین موضوعات تبدیل شده است. برخی تدابیر پیش بینی شده از سوی دشمنان در خاورمیانه جهت مهار و کنترل شیعه بدین شرح است:

۱. جلب همکاری آن دسته از روحانیون شیعه که زمینه مساعدی برای همکاری در اهداف شوم دشمنان دارند.
۲. مقابله با بنیادگرایی اسلامی شیعی، از طریق ایجاد نوعی سیستم حکومتی سکولار.
۳. ایجاد مؤسسات آموزشی سکولار، متناسب با مؤلفه‌های آموزشی غربی.
۴. ایجاد برنامه‌های فرهنگی متناسب و بلندمدت برای شیعیان در اقصی نقاط جهان.
۵. بهره‌برداری از اختلافات مرزی، قومی و ملی و حتی عقیدتی درون فرقه‌ای.
۶. زیرنظر داشتن جنبش‌های شیعی مخالف منافع خود.
۷. بهره‌برداری از اختلافات شیعی و سنی و دامن زدن به آن.
۸. طرح و بررسی امکان حمله نظامی.

چالش‌های پیش رو برای شیعیان

۱. بلوک‌بندی جدید: هنگامی که آمریکا و متحدانش، «طالبان» در افغانستان و «رژیم بعث» در عراق را سرنگون کردند، تصور می‌شد که شاید هدف بعدی آنان ایران شیعی است. اما پس از ناکامی آمریکا در برقراری نظم و امنیت در این کشورها و

بخش دوم: تشیع در آسیا / ۴۷

ناکامی در جنگ ۳۳ روزه، توأم با شکست سنگین رژیم صهیونیستی، تحلیل‌گران به این نتیجه رسیدند که برنده اصلی تمام تحولات اخیر، برخلاف تصور اولیه، ایران بوده است. بر اساس اصل سستی موازنه قدرت، حفظ وضع موجود و مبارزه بر سر قدرت و منافع ملی، محوری اصلی میان عربستان سعودی، اردن و مصر علیه ایران و متحدانش در خاورمیانه شکل می‌گیرد تا از افزایش قدرت ایران در منطقه جلوگیری شود. نشانه‌های این بلوک‌بندی تا به حال خود را به انحای مختلف در مبارزه علیه شیعیان، از پاکستان تا لبنان آشکار کرده است. همچنین افزایش فروش تسلیحات جدید آمریکا به دول عرب منطقه و تأسیس پایگاه‌های نظامی در این کشورها نیز در همین چارچوب قابل تفسیر است.

۲. تشدید فرقه‌گرایی در منطقه: دولت‌های مخالف قدرت‌گیری شیعه در منطقه، برای مقابله، به حمایت از گروه‌های افراطی سنی، و تجهیز شبه نظامیان سلفی پرداخته‌اند. مهم‌ترین دلیل این امر آن است که دول محافظه‌کار منطقه، علاقه‌ای به رویارویی مستقیم با ایران ندارند، لذا ترجیح می‌دهند به طور سستی از اقدامات غیرمستقیم یعنی تشدید نزاع‌های فرقه‌ای که بسیار تأثیرگذارتر نیز هست، بهره‌جویند.

۳. گسترش اختلافات با طرح کینه‌های تاریخی: سلفیون با تفسیرهای جهت‌دار از وقایع تاریخی، سعی در به‌غلیان درآوردن احساسات جوانان سنی مذهب عرب دارند. طرح مباحثی چون انتقام گرفتن ایرانیان از سقوط امپراطوری ساسانی با تضعیف خلافت بغداد، همدستی تاریخی ایران با مغولان جهت سقوط حکومت بنی‌عباس، جلوگیری از پیشروی اسلام به اروپا با حمله به عثمانی و نیز همدستی با اروپاییان در جنگ‌های صلیبی، همگی در این راستا صورت می‌گیرد. تفکراتی از این قبیل می‌تواند شکل دهنده زیربنای تفکر مسموم شیعه‌ستیزی در میان نسل‌های آینده ساکنان کشورهای حاشیه این منطقه باشد.

۴. سرکوب احزاب فعال شیعه: یکی از تهدیدات متصور ناشی از تحولات آینده در سطح منطقه، تضعیف جنبش‌های شیعی در منطقه است.

۵. شعله‌ور شدن و فرسایشی شدن جنگ بین شیعه و سنی و رشد افکار لائیک.

۶. بهبود و توسعه روابط دول محافظه‌کار منطقه با اسرائیل: مناقشه میان شیعیان و سنی‌ها در منطقه و هراس حکام عرب از توسعه تشیع می‌تواند این نتیجه وخیم را به بار بیاورد که توطئه و فشار روزافزونی بر مقاومت لبنان و فلسطین وارد

- شود و دولت‌های منطقه در خفا یا علناً به بهبود روابط خود با «تل‌آویو» پردازند.
۷. چالش‌های دینی و فقهی: مصداق این محور، فتوای تکفیر شیعیان و تجویز قتل آنان است که این فتواها عمدتاً از عربستان سعودی صادر شده است.
۸. شکل دادن گروه‌های افراطی: تشکیل گروه‌های ضد شیعی مثل «سپاه صحابه» «طالبان» «داعش» و ... که هدف اصلی آنها از بین بردن و قتل عام شیعیان است.
۹. چالش‌های فیزیکی: تخریب اماکن مقدس، مثل حرمین عسکریین (ع) و انفجارهایی که در عتبات رخ داده است و ترور رهبران شیعی در کشورهای مختلف.
۱۰. چالش‌های نظری: مهم‌ترین بحث، طرح ایده توهم‌انگیز و اغراق‌آمیز هلال شیعی است. با این هدف که واقعیت تشیع را به شکلی جلوه دهد که به نفع غرب و به ضرر جهان اسلام تمام شود. یک هلال نامشخص از ایران تا حماس که قابل تطبیق در نقشه نیست که برای اولین بار از زبان «ملک عبدالله» پادشاه اردن صادر شد و بعداً در عربستان و مصر به شدت از آن پشتیبانی شد.
۱۱. چالش‌های علمی: انتشار کتب ضد شیعی که اکثراً در عربستان صورت می‌گیرد.
۱۲. چالش‌های الکترونیکی: فعالیت سایت‌ها و شبکه‌های تلویزیونی و رسانه‌های متعدد علیه شیعه.

پیشنهادهایی در مقابله با چالش‌های تدوین شده علیه تشیع

۱. ضرورت وجود یک استراتژی سیاسی در کشورهای شیعی و ارائه مدل عملکردی جداگانه برای تک‌تک کشورها.
۲. توجه و نگاه جدی‌تر به این چالش‌ها از نظر ساختار سیاسی، اداری و تشکیلاتی.
۳. واقع‌بینانه فکر کردن و توجه ویژه به واقعیت جغرافیایی کشورهای شیعی.
۴. برگزاری نشست‌ها و همایش‌ها در مراکز علمی در خصوص آینده تشیع.
۵. تداوم حمایت از اقلیت‌های شیعی در کشورهای مختلف.
۶. جلوگیری از جنگ مذهبی و فرقه‌گرایی.
۷. حضور مؤثر در عرصه فرهنگی و تقویت توان فرهنگی شیعیان.
۸. هماهنگی مستمر میان مراجع تقلید شیعه در حوزه‌های علیمه بخصوص نجف و قم.
۹. کنترل غلیان احساسات شیعیان نسبت به اقدامات افراطی و مقابله به مثل کردن.

موقعیت محوری ایران در کشورهای آسیایی به خصوص خاورمیانه

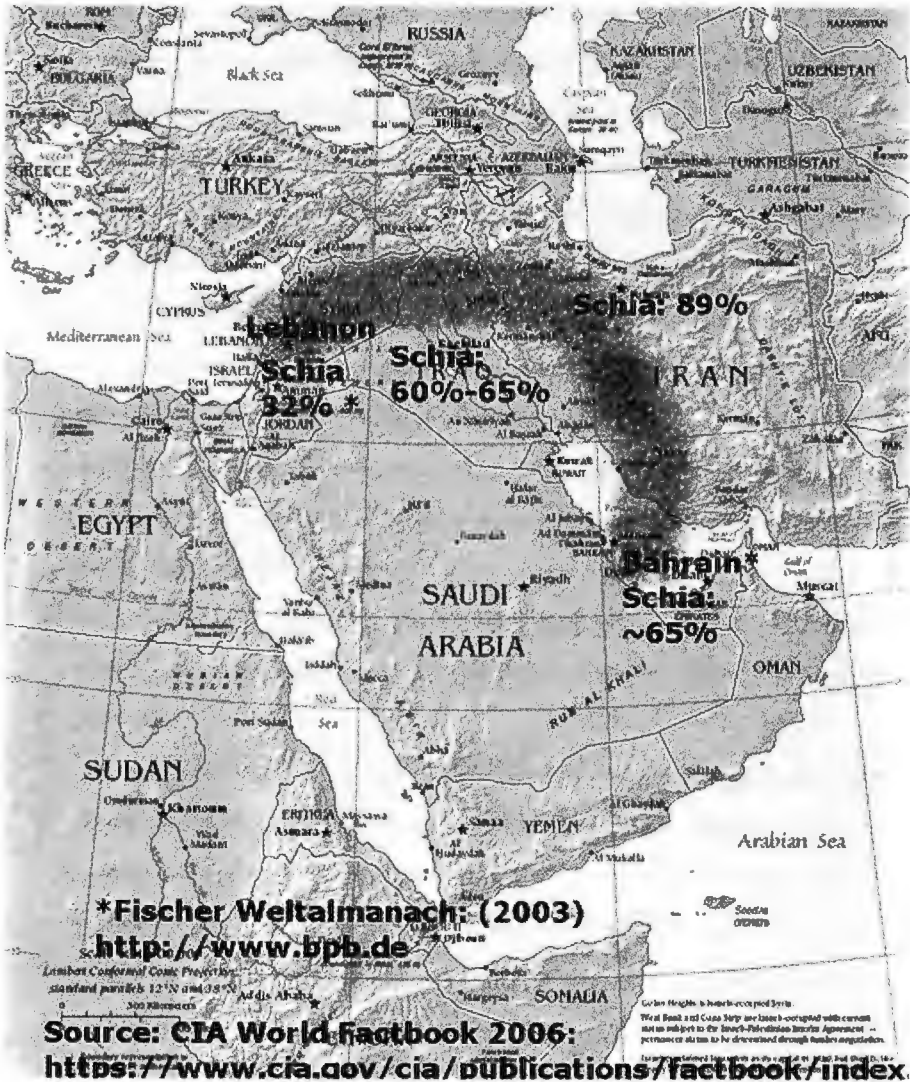
۱. حوزه نفوذ سیاسی: در حال حاضر نقش ایران در منطقه خاورمیانه، تأثیرگذار بوده است؛ به ویژه پس از انقلاب اسلامی که تأثیر ویژه‌ای بر تفکر شیعیان جهان گذاشته است. نتایج این تأثیرگذاری این گونه بوده است: هویت‌یابی شیعیان در جهان، خودآگاهی و معرفی شدن شیعه، شکل‌گیری یا تقویت احزاب و تشکل‌های سیاسی و نقش‌آفرینی شیعیان در ساختار سیاسی کشورها. احزاب و تشکل‌هایی که پس از انقلاب اسلامی ایران در کشورهای مختلف ایجاد یا تقویت شده‌اند، بیانگر نقش کلیدی انقلاب اسلامی ایران در این مناطق است؛ بخصوص در کشورهایی مانند افغانستان که چندین گروه شیعی در آن کشور به وجود آمده است. «جنش حماس در فلسطین اشغالی» علی‌رغم این‌که شیعه نیستند، از لحاظ عملکرد، نقش‌آفرینی خوبی در منطقه داشته است. پایه‌گذاری «مجلس اعلای انقلاب اسلامی» عراق در تهران، مهاجرت شیعیان از افغانستان، عراق و کویت به ایران، نمونه‌هایی از نفوذ سیاسی ایران است.

۲. حوزه نفوذ آموزش: ایران علاوه بر حوزه نفوذ سیاسی، در حوزه آموزش نیز رشد داشته است. تأسیس مراکزی چون: «جامعة المصطفی العالمیة» از جمله مصادیق آن است.

۳. حوزه نفوذ فرهنگی: تأسیس و فعالیت‌های سازمان‌های بین‌المللی همچون: «سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی»، «سازمان تبلیغات اسلامی»، «مجمع جهانی تقریب مذاهب اسلامی»، «مجمع جهانی اهل‌البیت(ع)»، «ستاد بازسازی عتبات عالیات» و ... موجب گسترش حوزه نفوذ فرهنگی ایران شده است.

۴. حوزه نفوذ رسانه‌ای: مهم‌ترین مدل گسترش حوزه نفوذ ایران در بعد رسانه‌ای، معاونت برون‌مرزی صدا و سیما است که شبکه‌های: «العالم» «الکوثر» «پرس‌تی‌وی» «سحر» «جام‌جم» و «صدای آشنا» را تأسیس کرده است. مهم‌ترین مراکز علمی و پایگاه‌های خبری مرتبط با تشیع عبارت‌اند از: «مؤسسه مطالعاتی شیعه‌شناسی» «مجمع جهانی شیعه‌شناسی» «مرکز آموزش تخصصی شیعه‌شناسی» «مؤسسه آل‌البیت(ع)» «مرکز جهانی نشر فرهنگ و معارف اسلامی مبلّغ» «مرکز جهانی اطلاع‌رسانی آل‌البیت(ع)» «مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی نور».

طرح هلال شیعی ادعا شده توسط برخی حاکمان عرب

پرسش

۱. چرا آمار دقیقی از جمعیت شیعه در جهان وجود ندارد؟
۲. به سه نمونه از شگردهای دشمن در تقابل با شیعه اشاره کنید.
۳. به برخی چالش‌های فراروی شیعه در جهان معاصر اشاره و پیشنهادهایی در خصوص رفع آن بنویسید.
۴. به سه نمونه از راهبردهای اصلی ایران در مواجهه با مشکلات منطقه اشاره و آن را تبیین کنید.

برای مطالعه بیشتر

۱. سبحانی، جعفر، گزیده سیمای عقاید شیعه؛ مترجم: جواد محدثی.
۲. متقی‌زاده، زینب، جغرافیای سیاسی شیعیان منطقه خلیج فارس.
۳. سعیدی رضوانی، عباس، مقدمه‌ای بر جغرافیای کشورهای اسلامی.
۴. فاضلی‌نیا، نفیسه، ژئوپلتیک شیعه و نگرانی غرب از انقلاب اسلامی.
۵. جعفریان، رسول، جغرافیای تاریخی و انسانی شیعه در جهان اسلام.
۶. _____، اطلس شیعه.

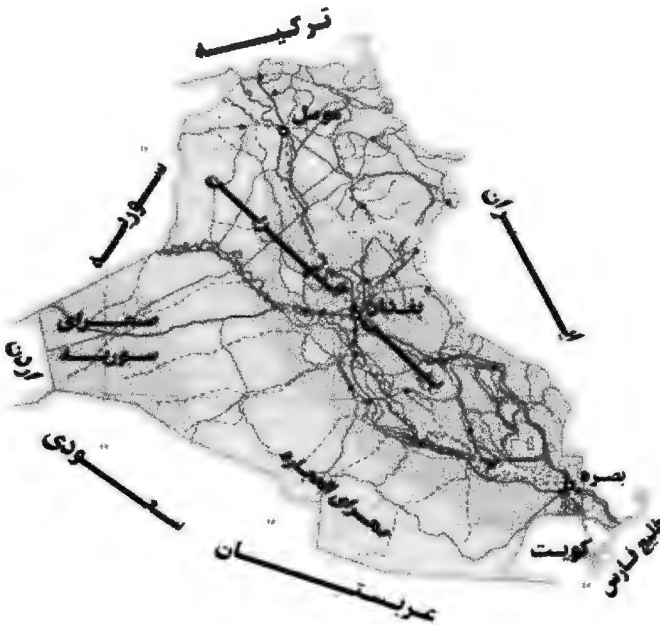
گفتار اول: شیعه در کشورهای آسیای عربی

- عراق
- بحرین
- لبنان
- یمن
- عربستان
- سوریه

- کویت
- امارات
- قطر
- عمان
- اردن
- فلسطین

عراق

Iraq

بررسی وضعیت تشیع در عراق

اهداف آموزشی

- انتظار می‌رود با مطالعه این درس، با مطالب ذیل بیشتر آشنا شویم:
- نگاهی به تاریخ کشور اسلامی عراق و چگونگی ورود دین اسلام به آن.
- سیر تاریخی پیدایش تشیع و قیام‌های شیعی در عراق.
- فعالیت‌های شیعه و چالش‌های پیش‌روی ایشان.
- معرفی حوزه‌های علمیه و عالمان شیعی در این کشور.

عراق (در یک نگاه)

۱. مساحت کشور عراق ۴۵۳۵۰۰ کیلومتر مربع است.
۲. جمعیت آن بیش از ۳۰ میلیون نفر است.
۳. با عربستان، کویت، اردن، سوریه، ایران و ترکیه همسایه است.
۴. ساکنان آن عرب، کرد، آشوری و ترکمن می‌باشد.
۵. تشکیل جمهوری عراق، در ۱۹۵۸م. با کودتای عبدالکریم قاسم آغاز شده است.
۶. اشغال عراق توسط آمریکا در ۲۰۰۳م. صورت گرفت.
۷. استان‌های الانبار، بصره، موثانا، قادسیه، نجف، اربیل، سلیمانیه، تمیم، بابل، بغداد، دهوی، دهی‌قار، دیالا، کربلا، مسین، نینوا، صلاح‌الدین و واسط، و مراکز این استان‌ها از مهم‌ترین شهرهای این کشور می‌باشند.

اسلام در عراق (در یک نگاه)

۱. ورود اعراب به عراق جهت رویارویی با ایران، در زمان خلیفه دوم بوده است.
۲. عراق مرکز حکومت درازمدت خلافت عباسی بوده است.
۳. از میانه سده ۱۲ تا پایان ۱۳ق. عراق تحت حکومت امپراطوری عثمانی قرار داشت.

ورود اسلام به عراق

از حدود ۴۵۰۰ سال پیش اقوام گوناگونی بر کشور عراق حکومت کرده‌اند. بنابراین می‌توان گفت، کهن‌ترین تمدن جهان در بین‌النهرین، در این کشور پدید آمده است. پس از ظهور اسلام و آغاز فتوحات، تصرف این سرزمین، اولین فتح بزرگ مسلمانان بود. امام علی(ع) در دوران خلافت خود، پایتخت حکومت اسلامی را از مدینه به کوفه در عراق منتقل نمود. بعدها وقتی خلافت از امویان به عباسیان رسید، بنابر اقتضای شرایط آن دوره، «منصور دوانیقی»، شهر بغداد را در حاشیه رود دجله بنا نهاد. بعد از مدتی این پایتخت رونق یافت و مرکز خلافت عباسیان شد و از آن پس تاکنون بغداد همیشه پایتخت بوده است.

تشیع در عراق (در یک نگاه)

۱. ورود اصحاب رسول‌الله(ص) و امام علی(ع) در سال ۳۶ق. به کوفه در صدر اسلام از مهم‌ترین رویدادهای آن عصر و سرآغاز تکوین تشیع در عراق بوده است.
۲. برپایی قیام‌های متعدد شیعی در سرزمین عراق بوده است.
۳. نزدیک به ۲۰ میلیون نفر از جمعیت عراق، شیعه هستند.

پیشینه تشیع در عراق

آغاز تشیع در عراق مربوط به زمان قبل از هجرت امام علی(ع) بوده است. در زمان «عمر بن خطاب» که فتوحات مسلمین و خبر پیروزی‌های پی‌درپی آنها، به قدرت‌های بزرگ رسیده بود، «عمر» قصد حمله به فارس را داشت، به همین جهت بعد از پیروزی در جنگ «قادسیه» و «جلولا» به فرمانده ارتش خود «سعد بن ابی وقاص» دستور داد تا در آنجا بماند و در زمان مناسب، حمله خود را به فارس آغاز کند. در سال ۱۷ق. «سعد بن ابی وقاص» ابتدا ارتش مسلمانان را در «مدائن»، پایتخت فتح شده ساسانی مستقر نمود، اما آب و هوای مرطوب و جمعیت پر ازدحام برای اعراب قابل تحمل نبود، از این‌رو «سعد» از «عمر» خواست تا آنها را به جای مناسبی ببرد. این مطلب مورد تأیید خلیفه قرار گرفت و با یاری «حذیفه بن یمان» و «سلمان فارسی» فلاتی که نزدیک به «حیره» قرار داشت را برای سکونت برگزیدند. این اقدامات سرمنشأ پیدایش کوفه شد. با آمدن امام علی(ع) در سال ۳۶ق. به کوفه، این دیار سر منشأ حوادث و رویدادهای مهمی گشت. از میان افراد برجسته از اصحاب امیرالمؤمنین(ع) شخصیت‌هایی وجود

داشتند که هسته اولیه تشیع در کوفه را تشکیل می‌دادند که وجودشان در کوفه زمینه را برای انتشار تشیع فراهم نمود. وجود دو عنصر قوی، یعنی قبایل یمنی در کوفه و صحابه پیامبر (ص)، کوفه را برای پایتختی اسلام و مهاجرت امام علی (ع) آماده ساخت.

استقرار و توسعه تشیع

جنگ جمل با درگیری میان ناکثین و سپاه مدینه، سبب شد تا دو شهر مستحکم عراق به کنترل لشکر امام علی (ع) درآید. استقرار امام حسن (ع) در کوفه نیز عاملی در روند توسعه اعتقادات و فرهنگ تشیع و معرفی جایگاه رفیع امامت در میان مردمانی بود که تشنه عدالت و نجات از یوغ ستم معاویه بودند. نتیجه این توسعه در زمانی نمود داشت که بعد از شهادت امام حسن (ع) عده‌ای از شیعیان با بیان محبت خود به ائمه (ع)، از امام حسین (ع) در حرکت به کوفه، دعوت کردند. نهضت امام حسین (ع)، محکم‌ترین و مطمئن‌ترین پشتوانه تشیع در عراق گردید. کوفیان اگر چه امام حسین (ع) را یاری نکردند، اما پس از شهادت آن حضرت و احساس پشیمانی به یاری خونخواهان امام حسین (ع) شتافته و با قیام، قاتلان او را به سزای اعمالشان رساندند. باید یادآور شد، اگر شعار عباسیان در کوفه و عراق عبارت از خونخواهی برای امام حسین (ع) و اهل بیت (ع) نبود و نیز اگر آنها مردم را به حکومت مردی شایسته از آل محمد (ص) دعوت نمی‌کردند، دعوت آنها به نتیجه نمی‌رسید.

از دیگر عواملی که سبب توسعه تشیع در عراق گردید می‌توان به دیانت و محبوبیت علویان در میان مردم، نگرش ظلم ستیز علویان و وجود حرم امامانی چون امام علی (ع)، امام حسین (ع)، امام کاظم (ع)، امام جواد (ع)، امام هادی (ع) و امام حسن عسکری (ع) که در این کشور است و وجود برخی نمادهای شیعه از جمله: «مسجد برائثا»، «مسجد کوفه»، «سهله» و دیگر نمادهای اجتماعی و دینی اشاره کرد.

قیام‌های شیعی در عراق

بعد از شهادت امام علی (ع) و تسلط امویان که عداوتشان با علویان و شیعیان بر همگان آشکار بود و به دنبال آنها، عباسیان، نهضت‌های شیعه، به جریان افتاد. این جنبش‌ها مخصوصاً بعد از قیام امام حسین (ع)، به اوج خود رسید و در هر شهر و منطقه‌ای جریان یافت. در این بخش به برخی از این قیام‌ها اشاره می‌کنیم.

الف. قیام‌های دوره بنی‌امیه:

۱. قیام حجر بن عدی: که از شیعیان برجسته امیرالمؤمنین (ع) بود و در زمان معاویه و عصر امامت امام حسین (ع) قیام خود را علیه دولت اموی آغاز کرد.
 ۲. قیام توایین: توایین که بعد از فاجعه کربلا و به سبب عدم نصرت سیدالشهدا (ع) در آتش ندامت می‌سوختند، به فکر توبه افتاده و خود را برای نهضت آماده نمودند.
 ۳. قیام مختار: پس از شکست توایین، «مختار» خود را به عنوان نماینده «محمد بن حنفیه» در کوفه معرفی و با شعار خونخواهی ابا عبدالله (ع) لشکری را جمع نمود و رهبری شیعیان عراق را به دست گرفت.
 ۴. قیام زید بن علی (ع): زید نهضت خود را در سال ۱۲۱ق. در کوفه و در زمان حکومت «هشام» آغاز کرد، اما قیام وی با خیانت اصحاب و تفرقه سپاه خود به شکست انجامید و «زید» به شهادت رسید.
 ۵. قیام عبدالله بن معاویه: او در زمان حکومت «یزید بن ولید» در کوفه و بصره در سال ۱۲۷ق. قیام نمود.
- ب. قیام‌های دوره عباسیان در عراق:
۱. نهضت «ابراهیم بن عبدالله بن الحسن» برادر «محمد نفس‌زکیه» در زمان «منصور عباسی».
 ۲. نهضت «یحیی بن عمر بن یحیی طالبی» در زمان خلافت «مستعین عباسی».
 ۳. قیام «حسین بن محمد بن حمزه» در کوفه، در زمان مستعین عباسی.
 ۴. و

حوزه‌های علمیه شیعه در عراق

۱. حوزه کوفه: اولین حوزه در کوفه به زمان حضور امیرالمؤمنین (ع) در این شهر باز می‌گردد. با آمدن آن حضرت به کوفه و تجمع مردم به دور ایشان، اصحاب و شیعیان برجسته‌ای همچون «سلیم بن قیس»، «أصبغ بن نباته» و «عبدالله بن حر» اولین پایه‌های حوزه‌های علمی را تثبیت کردند و زمینه را برای تشکیل حوزه بزرگ شیعه فراهم نمودند. با آغاز قرن دوم هجری، حرکت فرهنگی در این شهر پر رنگ شد، شیعیان مراودات گسترده‌ای با ائمه (ع) برقرار کردند و با گذشت زمانی کوتاه، جو علمی بر این شهر حاکم شد. اوج این تحول عظیم در زمان امامین صادقین (ع) بود.

بسیاری از شاگردان این دو امام (ع) از کوفیان بودند که در مدت کوتاهی در زمره بزرگترین محدثین و فقهای شیعه درآمدند. نکته مهم دیگر در تقویت مکتب علمی کوفه حضور ائمه (ع) در آن شهر بود. امام سجاد (ع)، امام باقر (ع) و امام صادق (ع) بارها به کوفه می آمدند و به مزار امام علی (ع) و سید الشهدا (ع) مشرف می شدند. با حضور آنها، محدثان و اصحاب ایشان از محضر مبارکشان بهره گرفتند.

۲. حوزه بغداد: حوزه علمی تشیع در بغداد پس از حوزه های کوفه و قم تشکیل شد. از اسباب سکونت علمای شیعه در این شهر وجود مرقد امامین جوادین (ع) بود. با استقرار عده ای از شیعیان در بغداد، برخی از محلات شهر، رنگ شیعی به خود گرفت. از نخستین عالمانی که در آغاز غیبت صغری به بغداد مهاجرت کردند «عثمان بن سعید عمری» اولین نائب امام زمان (عج) بود. بعد از وی سایر نواب خاص نیز در این شهر سکنی گزیدند و حضور آنها یکی از زمینه های اصلی حرکت های علمی در بغداد را موجب شد. «شیخ کلینی» در این شهر موفق شد کتاب خود را به شاگردان خویش عرضه کند. «شیخ صدوق» در سال ۲۵۵ ق. به بغداد آمد و از مشایخ آن، اخذ حدیث کرد. «شیخ طوسی» نیز در سال ۴۰۸ ق. وارد بغداد شد و تا سال ۴۴۸ ق. در آن حوزه به سر می برد. بزرگان شیعه همچون «ابن قولویه»، «شیخ مفید»، «سید رضی»، «سید مرتضی» و «شیخ طوسی» یکی پس از دیگری ریاست حوزه بغداد را بر عهده داشتند.

۳. حوزه حله: از حوزه هایی که در برهه هایی از زمان مورد توجه علمای شیعه قرار گرفت، حوزه حله بود. پس از سقوط بغداد، علما از بغداد به سمت حله روانه شدند. از قرن ۶ تا ۸ قمری، دانشمندان بسیاری از درون این حوزه برخاسته اند که از جمله آنها «ابن ادریس»، «محقق حلی»، «علامه حلی» و «فخر المحققین» هستند.

۴. حوزه نجف: از مهم ترین مراکز تعلیم اندیشه ها و علوم شیعی در عراق، حوزه نجف بود. نجف در دوران «آل بویه» و قبل از نقل مکان «شیخ طوسی» بدانجا، فعالیت علمی اندکی داشت، اما با مهاجرت «شیخ طوسی» به این شهر، فعالیت های علمی در آنجا تقویت شد و به یکی از مراکز مهم علوم شیعی تبدیل شد. ایشان در نجف کتاب «الأمالی» را برای شاگردان املا کرد. از بزرگان دیگری که در حوزه نجف به فعالیت علمی پرداختند، می توان به «فاضل مقداد»، «محقق ثانی»، «مقدس اردبیلی»، «صاحب جواهر»، «شیخ انصاری» و «آخوند خراسانی» و ... امام خمینی (ره) اشاره کرد.

وضعیت سیاسی و مذهبی تشیع در عراق امروز

از زمان تصدی حکومت عراق، توسط حزب بعث در سال ۱۹۶۸م. شیعیان اساس مخالفت با این دولت را بنا نهادند و بسیاری از رهبران شیعه در این راه کشته شدند. از جمله این شهدا عبارتند از: «سید محمد باقر صدر»، «سید محمد صادق صدر» و «سید مهدی حکیم». مهم‌ترین احزاب شیعی «حزب الدعوة» که اولین سازمان سیاسی شیعی در عراق و همچنین «مجلس اعلی انقلاب اسلامی» است. با سقوط رژیم صدام، شیعیان برآن شدند تا از این فرصت تاریخی سهمی از حکومت داشته باشند. شیعیان با وجود داشتن اکثریت جمعیت، از این فرصت استفاده کردند و پس از تقسیم پست‌های ریاست حکومت و ...، نخست وزیری عراق در اختیار آنها قرار گرفت.

از نقطه نظر تاریخ، در عراق بسیاری از مراجع بزرگ دینی شیعه ظهور کردند که هم‌اینک چهارتن از ایشان، برجسته‌ترین علمای حوزه در نجف و از شاخص‌ترین مراجع تقلید می‌باشند. «آیت‌الله سیستانی» که در رأس ایشان است، «آیت‌الله فیاض» «آیت‌الله بشیر نجفی» و «آیت‌الله محمد سعید حکیم». از سال ۲۰۰۳م. اختلاف تاریخی در جامعه شیعی بین حوزه علمیه‌ای که مخالفان بر آن لفظ «حوزه صامت» اطلاق می‌کردند و «حوزه ناطق» که به دخالت مستقیم در مسائل اجتماعی و سیاسی فرا می‌خواند، بروز کرده است. این اختلاف، آثاری نامطلوبی در جامعه شیعی عراق داشته است.

جریان‌های مختلف دینی در حوزه‌های علمیه عراق

۱. جریان سنت گرای حوزه: در جریان سنت‌گرای حوزه، دو دغدغه اصلی و یک رویکرد وجود داشت: اولین دغدغه اصلی این جریان، حفظ موجودیت حوزه است. این دغدغه به این خاطر شکل گرفت که در ۱۵۰ سال گذشته، نهاد روحانیت و نهاد دین، در معرض مخاطرات جدی داخلی و خارجی قرار گرفت و این مخاطرات، حوزه را به اندیشه حفظ موجودیت خود سوق داد. در حال حاضر نیز این دغدغه وجود دارد که وظیفه اصلی ما، حفظ موجودیت حوزه است. دغدغه دوم این جریان، دغدغه تداوم و استمرار و تعمیق علوم سنتی اسلامی است. در کنار این دو دغدغه، یک رویکرد هم به جریان سنت‌گرا تحمیل شد؛ یعنی فاصله گرفتن از حضور فعالانه در عرصه سیاست و به ویژه، حضور در عرصه قدرت.

۲. جریان تحول‌گرای حوزه‌های علمیه عراق: جریان تحول‌گرایی در حوزه‌های علمیه عراق، نظیر حوزه علمیه نجف، کربلا، سامرا و کاظمین که به طور عمده در ۴ نسل مشهود است:

الف. نسل اول: همزمان با انقلاب مشروطه ایران و معاصر با دوره «آخوند خراسانی» شکل گرفت. در این دوره، تقریباً پنج هزار شاگرد و طلبه در نجف اشرف بودند و این مقطع، شروع یک سری از نگاه‌های تحول‌خواهانه فکری و اصلاحی در حوزه بود. در این مقطع، تحت عناوین مختلف، نقطه‌های اولیه تحول‌خواهی حوزه، در فضای حوزه‌های عربی شکل گرفت. موضوعاتی در این فضا مورد توجه قرار می‌گرفت که در حوزه‌های سستی مورد توجه نبود؛ مانند روزنامه‌نویسی، چاپ مجله و...

ب. نسل دوم: نسل دوم جریان تحول‌خواه حوزه عراق، هم در سطح مرجعیت، مانند «آیت‌الله سید ابوالحسن اصفهانی» و هم در سطح غیر مرجعیت، مانند مرحوم «علامه بلاغی» و مرحوم «شهرستانی» مطرح است. در این دوره، توسط مرجعیت آن زمان، یعنی مرحوم «آیت‌الله سید ابوالحسن اصفهانی» در زمینه تحول حوزه کارهایی صورت گرفت. ولی با شرایط خاصی که بعدها ایجاد شد، دامنه آن اصلاحات، مقداری محدودتر گشت. در این بین، اساتید و مجتهدان برجسته‌ای مانند مرحوم «بلاغی» که از شاگردان «آخوند خراسانی» و «شیخ الشریعه اصفهانی» و مرحوم «میرزای شیرازی دوم» بود، با تدوین کتابهایی مانند *الهدی الی دین المصطفی* و *الرحله المدرسیه* در نقد مسیحیت و کتاب‌هایی در نقد وهابیت و بابیت مانند *دعوی الهدی* و کتب دیگر، وارد گفت‌وگویی نقادانه با ادیان و مکاتب رقیب شدند.

ج. نسل سوم: جریان تحول‌خواه حوزه‌های عربی، تا حدی خود را محسوس‌تر از نسل‌های قبلی در حوزه‌های عراق نشان داد. فعلاً این نسل که پس از افرادی مثل «سید ابوالحسن اصفهانی»، «بلاغی» و «شهرستانی» آمدند، مرحوم «مظفر» و اصحاب او بودند. مرحوم «مظفر» در ۱۹۳۵م. جمعیت «متدی النشر» را، در آن مقطعی که عراق هنوز تحت قیمومیت انگلستان بود، به عنوان یک جمعیت فکری تشکیل داد.

د. نسل چهارم: این نسل را نسل «شهید صدر» می‌توان قلمداد کرد که نقطه بلوغ تحول‌خواهی در حوزه‌های عربی است. «شهید صدر» قابل مقایسه با گذشتگان نیست.

بخش دوم: تشیع در آسیا / ۶۳

البته ایشان آن عقبه تاریخی تحول‌خواهی در حوزه را هم داشته‌اند و خود، شروع کننده نبودند ولی در عین حال «شهید صدر» نقطه اوج جریان تحول‌خواهی در حوزه‌های عربی است.

جریان‌شناسی سیاسی شیعیان عراق

۱. جریان‌های اسلامگرای سیاسی: این طیف شامل آن قشر از جمعیت شیعه عراق است که گرداگرد احزاب و گروه‌های سیاسی شیعه معارض رژیم بعث جمع شده و در پی استقرار یک نظام سیاسی مذهبی مبتنی بر اندیشه‌های سیاسی تشیع می‌باشند. با این همه، و برخلاف برخورداری از خطوط ایدئولوژیک یگانه، طیف اسلامگرای شیعی عراق، دچار انشعاب‌ها و اختلاف نظرهایی هستند. از جمله گروه‌ها و احزاب اسلامگرای شیعه می‌توان به «حزب الدعوة»، «مجلس اعلای اسلامی عراق» و «سازمان عمل اسلامی» اشاره کرد.

۲. جریان‌های فقه‌ای (حوزوی) شیعه: گروه‌های اسلامگرای سیاسی شیعه، تنها جریان تأثیرگذار در میان شیعیان نیستند. جریان‌های سنتی شیعه که در چارچوب حوزه‌های علمیه نجف، کربلا، کاظمین و سامرا سازمان یافته‌اند، از نفوذ چشمگیری میان شیعیان عراق برخوردار هستند.

۳. جریان شیعیان سکولار: بسیاری از شیعیان به ویژه در کشورهایی که در اقلیت‌اند، برپایی یک حکومت سکولار را ابزار قابل قبولی برای جوامع شیعی می‌دانند. «حزب وفاق وطنی» در عراق از جمله این گروه‌ها است.

رسانه‌های سیاسی در عراق

با سقوط رژیم صدام و ایجاد فضای باز سیاسی، احزاب و جریان‌های سیاسی به تأسیس و تقویت فعالیت‌های رسانه‌ای خود اقدام نمودند. شبکه «العراقیة» به عنوان شبکه سراسری دولتی می‌باشد که مواضع رسمی دولت را اعلام می‌نماید. شبکه «الفرات» وابسته به مجلس اعلای اسلامی عراق، شبکه‌های «المسار»، «آفاق» (جریان مالکی) و «بلادی»، (جریان جعفری) وابسته به «حزب الدعوة» می‌باشد. شبکه «بغداد» وابسته به «حزب اسلامی عراق» (اسلامگرایان اهل سنت)، تلویزیون «الحرية» وابسته به «اتحادیه میهنی کردستان» می‌باشند. شبکه تلویزیونی «العریبة» وابسته به عربستان که از ابوظبی

برنامه‌های خود را بخش می‌نماید در تحولات عراق به ارگان غیررسمی جریان شیعیان سکولار مخالف اسلامگرایان در عراق تبدیل شده است. روزنامه «الاتحاد» وابسته به «اتحاد میهنی کردستان عراق» روزنامه «الزمان» وابسته به «حزب بعث» روزنامه «الدعوة» وابسته به «حزب الدعوة» روزنامه «الاحرار» وابسته به «جریان صدر» روزنامه «المؤتمر» وابسته به «حزب کنگره ملی» از جمله نشریات در عراق می‌باشند.

پرسش

۱. در خصوص ورود اسلام، پیشینه تشیع و عوامل توسعه آن در عراق توضیح دهید.
۲. تطورات حوزه علمیه نجف را بررسی نمایید.
۳. از لحاظ سیاسی، شیعیان عراق به چند طیف تقسیم می‌شوند؟ خصوصیات هر کدام از این جریان‌ها را بنویسید.
۴. برخی از رسانه‌های تأثیرگذار شیعی در عراق را معرفی نمایید.

برای مطالعه بیشتر

۱. جعفریان، رسول، جغرافیای تاریخی و انسانی شیعه در جهان اسلام.
۲. _____، اطلس شیعه.
۳. متقی‌زاده، زینب، جغرافیای سیاسی شیعیان منطقه خلیج فارس.
۴. تقی‌زاده داوری، محمود، گزارشی از آمار جمعیتی شیعیان کشورهای جهان براساس منابع اینترنتی و مکتوب.
۵. بلداجی، برنا، شیعیان عراق؛ بررسی وضعیت جامعه شناختی.
۶. ویلی، جویس ان، نهضت اسلامی شیعیان عراق.
۷. حق‌پناه، جعفر، شیعیان و آینده عراق.
۸. فهدالنفیسی، عبدالله، نهضت شیعیان در انقلاب اسلامی عراق.
۹. مریجی، شمس الله، مبانی فکری و زمینه‌های اجتماعی جریان‌های سیاسی معاصر عراق.

بحرين

Bahrain

بررسی وضعیت تشیع در بحرین

اهداف آموزشی

- انتظار می‌رود با مطالعه این درس، با مطالب ذیل بیشتر آشنا شویم:
- چگونگی ورود دین اسلام به کشور بحرین.
 - سیر تاریخی پیدایش تشیع و وضعیت شیعیان.
 - فعالیت‌های شیعه و بیداری اسلامی و نقش انقلاب اسلامی ایران در این بیداری.
 - معرفی حوزه‌های علمیه و عالمان شیعی.
 - ویژگی‌های جامعه شناختی کشور بحرین.

بحرین (در یک نگاه)

۱. وسعت بحرین ۷۰۶ کیلومتر مربع است.
۲. این کشور کم وسعت‌ترین کشور اسلامی پس از مالدیو می‌باشد.
۳. با عربستان، با قطر و ایران همسایه است.
۴. بحرین با هیچ کشوری مرز خاکی ندارد.
۵. جمعیت آن نزدیک به ۱ میلیون و پانصد هزار نفر است.
۶. بحرین تا سال ۱۹۷۰م. جزئی از خاک ایران بوده است.
۷. دولت بحرین تمایل زیادی به غرب دارد و کشوری متکی به آن قدرت‌ها است.

سابقه تاریخی بحرین

بحرین سابقه‌ای طولانی در تمدن بشر دارد که به هزاره چهارم پیش از میلاد می‌رسد. این کشور تاریخی که سابقاً «اوال» نامیده می‌شده، سرزمین پهناوری بوده که در کناره غربی خلیج فارس از کویت تا بصره، شبه جزیره قطر، یمامه و عمان و قسمت‌های غربی عربستان را در بر می‌گرفته است. اما بحرین کنونی، بسیار کوچک است و شامل

۳۵ مجمع الجزائر است. گفته شده حدود جنوبی این سرزمین، تا سواحل دریای عمان و «حضر موت» امتداد داشته و این زبانه خاکی که میان دو دریای خلیج فارس و دریای عمان قرار داشته، به دو دریا منسوب، و از این رو به «بحران» یا «بحرین» موسوم شده است. از نظر جامعه شناسی، جمعیت کنونی بحرین در هفت دسته جای می گیرند:

۱. خانواده حاکم (آل خلیفه).
۲. سنی هایی که اصلیت آفریقایی دارند و طی فرایند برده فروشی در قرن ۱۸ و ۱۹ میلادی وارد بحرین شدند.
۳. سنی هایی که اصالتاً عرب اند و ریشه آنان به قبایل جزایر اطراف بحرین می رسد.
۴. سنی هایی که تحت عنوان «هوله» معروف بوده و اصالتاً عرب هستند.
۵. طبقه «بحارنه» که شیعیان بحرینی الاصل هستند.
۶. طبقه «عجم» که شیعیان ایرانی هستند و به بحرین مهاجرت کرده اند.
۷. گروه هایی از ادیان مختلف مسیحی، یهودی و هندوئیسم.

تاریخ اسلام در بحرین

بحرین را «جزیره ایمان» نامیده اند، چرا که در پذیرفتن دین اسلام چهره ای وجیه در تاریخ دارد و بیشترین نامه ها را از پیامبر (ص) دریافت کرده است. پس از مرگ «خسرو پرویز» در سال هفتم هجری، پیامبر (ص)، «منذر بن ساوی» از طایفه «عبد القیس» را که از جانب ساسانیان حکمرانی بحرین را بر عهده داشته و شخصی مسیحی بوده، به اسلام دعوت کرد. در سال هشتم هجری، پیامبر (ص) شخصی بنام «علاء بن حضرمی» را برای دعوت مردم به اسلام به این ناحیه فرستاد. تمام اعرابی که در بحرین بودند و عده ای از ایرانیان آن ناحیه، اسلام را پذیرفتند. اما عده ای فقط به دادن جزیه اکتفا کردند و در دین زردشتی و یهودی و مسیحی باقی ماندند. در زمان «ابوبکر» عده ای از اهالی بحرین که به اجبار اسلام آورده بودند به آیین سابق خود برگشتند و «علاء بن حضرمی» به آنها حمله کرد و تمام بحرین را تصرف و اسلام در آنجا ریشه دواند.

تشیع در بحرین (در یک نگاه)

۱. جمعیت شیعیان در بحرین ۶۵ الی ۷۵٪ جمعیت کشور است.

بخش دوم: تشیع در آسیا / ۶۹

۲. به لحاظ درصدی، بحرین در رتبه سوم کشورهای شیعه‌نشین است.
۳. جلوگیری از افزایش جمعیت شیعیان که نمونه آن اعطای تابعیت به اعراب غیر بحرینی سنی‌مذهب است، از جمله سیاست‌های رژیم بحرین است.
۴. برخوردار نبودن شیعیان از مشاغل بالای سیاسی و نیز محل زندگی مناسب از دیگر مشکلات بزرگ شیعیان این کشور می‌باشد.
۵. آغاز شکل‌گیری بیداری اسلامی در این کشور، در سال ۲۰۱۱م بوده است.

مذاهب موجود در بحرین

مهم‌ترین مذاهب موجود در بحرین پس از «شیعیان جعفری» به ترتیب، مسلمانان اهل سنت بوده که شماری از آنها «مالکی»، «حنبل» و عده‌ای نیز «شافعی» هستند. سایر ادیان نیز پیروانی در بحرین دارند مانند: «مسیحیت»، «بودایی» و «یهودی». غیر مسلمانان بحرین اکثراً شامل مهاجرین می‌شوند و اگرچه ساکنان آن تا پیش از قرن اخیر، همگی شیعه بوده‌اند اما در قرن اخیر، حاکمانی که در اصل ریشه سعودی دارند (آل خلیفه) به تدریج بر این ناحیه غلبه کرده و همراه خود مخالفان شیعه را در بحرین اسکان دادند.

سیری در تشیع بحرین

ریشه تشیع در بحرین، ریشه در تاریخ اسلام دارد، از جمله اینکه بحرین در صدر اسلام و همزمان با به اسلام درآمدن ایرانیان، مسلمان شدند. تشیع از آن جهت در آن کشور قوت گرفت و ریشه دواند که اصحاب و فرماندهان لشکر امیرالمومنین (ع) از اهالی اصیل بحرین و برخی از شخصیت‌های برجسته بحرینی از اصحاب امام باقر (ع) و امام صادق (ع) بودند. پایه و اساس این تشیع، پذیرفتن ولایت امام علی (ع) و اهل‌بیت (ع) است. حرکت شیعی در بحرین به دلیل ظهور «قرامطه» در یک دوره با مشکل مواجه شد. «قرامطه» شاخه‌ای غیر رسمی از «اسماعیلیان» بودند که توانستند در سال ۲۸۶ق. شیعیان این منطقه را فریب داده و به خود جذب کنند. آنان بیش از دو قرن بر بحرین تسلط داشتند؛ اما مجدداً در سال ۴۶۴ق. با روی کارآمدن دولت «عیونی‌ها»ی شیعی، ریشه جریان افراطی «قرامطه‌گری» در بحرین خشکیده شد. در قرن پنجم و ششم هجری، در سایه دولت «عیونی» به تدریج یک تحول مهم فرهنگی - مذهبی صورت

گرفت به طوری که از اواخر قرن ششم هجری، عالمان فرهیخته بحرینی را در مراکز علمی شیعه، بخصوص در عراق شاهد هستیم. برخی از آنان چنان پایه بلندی در دانش شیعی بدست آوردند که در شمار شخصیت‌های بنام جهان اسلام درآمدند. از جمله آنها «کمال‌الدین میثم بن علی بن میثم بحرانی» (۶۷۹ق.) می‌باشد که امروزه مزارش در بحرین زیارتگاه شیعیان است. حضور علما و فرهیختگان شیعی در بحرین باعث شد که این کشور اولاً به عنوان یکی از مراکز اصلی شیعه محسوب شود، به گونه‌ای که در معجم البلدان تصریح می‌شود که در قرن ششم و هفتم تمامی ساکنان بحرین شیعه هستند، و اگر غیرشیعی یافت شود غریبه است. ثانیاً به لحاظ علمی و داشتن فرهیختگان، در زمره مناطق عالم تشیع، به شمار می‌رود.

در سال ۱۰۳۱ق. شاه عباس صفوی با بیرون راندن پرتغالی‌ها بر بحرین، سیطره یافت و این کشور، جزء سرزمین ایران شد، اما اغلب، حاکمان محلی عرب بر آن حکومت می‌کردند. در دوران صفویه با اعلام تشیع امامی از سوی دولت جدید ایران، بسیاری از عالمان بحرینی راهی ایران شده و تأثیرگذاری قابل توجهی بر ایران داشتند. در این دوره، بحرین به طور کامل در اختیار شیعیان قرار گرفت و علمای شیعه در نقش قضاوت و اقامه نماز جمعه مشغول فعالیت شدند. همچنین این امر موجب انتقال فرهنگ مکتوب شیعه که در کتاب‌خانه‌های بحرین بود، به ایران شد. از سوی دیگر، حضور شیعیان بحرین مانع از پیشرفت «خوارج عمان» در «جزیره العرب» شده بود. در این دوره طی چند دهه «خوارج عمان» همواره به بحرین یورش برده، و گاه بر آن غلبه کرده، به آزار شیعیان می‌پرداختند.

در سال ۱۱۵۲ق. «نادرشاه» بحرین را از دست «خوارج» خارج کرد و به «آل‌عصفور» سپرد. بعدها این خاندان با خاندان «آل‌خلیفه» درگیر شده و این کشور در اختیار «آل‌خلیفه» قرار گرفت و تحت نام و پرچم ایران حکومت کردند. از سال ۱۲۵۳ق. «آل‌خلیفه» با انگلیسی‌ها هم‌پیمان شدند، و این دیار میان سلطه ایران و استعمار انگلیس و آنها اداره می‌گردید. از زمانی که دولت سنی «آل‌خلیفه» با حمایت انگلیس به قدرت رسید، شیعیان بحرین که غالباً در روستاها زندگی ساده و سختی داشتند، به طور کامل عقب‌نگاه داشته شدند. تمام تلاش دولت معطوف به محدود کردن شیعیان شده تا جایی که با اعطای تابعیت به اعراب غیر بحرینی، سعی در شکستن ترکیب جمعیت و پایین آوردن درصد جمعیت شیعیان در این کشور داشتند.

در مورد بحرین این واقعیت بسیار پررنگ جلوه می‌کند که شیعیان این کشور را باید اکثریتی فراموش شده دانست، چون برابر آمار موجود، جمعیت فعلی شیعیان نزدیک به ۷۵٪ جمعیت کل بحرین است. شیعیان از نظر محل سکونت در این کشور مورد تبعیض قرار گرفته‌اند و اکثر آنها در روستاهای فقیر اطراف «منامه» زندگی می‌کنند و حق سکونت در منطقه مسکونی و وسیع «الرفاع» را ندارند. شیعیان نه حق سکونت در این منطقه را دارند و نه می‌توانند زمینی را مالک شوند. در حال حاضر یک اقلیت اما حاکم، به تدریج از راه‌های مختلف به مبارزه و سرکوب شیعیان پرداخته است.

اماکن مقدس بحرین

اماکن مقدس بحرین عمدتاً همان مساجد و حسینیه‌های آن هستند. از کهن‌ترین مساجد تاریخی موجود در بحرین «مسجد الخمیس» یا «مسجد سوق الخمیس»، در جنوب غربی دماغه «رمان» در «منامه» است که از آثار دوره اسلامی بوده است. پس از آن، مسجد «جامع الرافعیه» در بلاد قدیم می‌باشد و در آن یک کتیبه عربی با خط کوفی وجود دارد که نام‌های محمد(ص)، علی(ع)، فاطمه(س)، حسن(ع) و حسین(ع) روی آن حک شده است. همچنین افزون بر مساجد و حسینیه‌ها، مزار شخصیت‌های دینی و دانشمندان نیز از جمله اماکن مقدس این کشور به شمار می‌آیند. یکی از معروف‌ترین مزارهای بحرین، قبر «صعصعة بن صوحان» از اصحاب امام علی(ع) است که در روستای «عسکر» و نزدیک «منامه» قرار دارد و زیارتگاه مردم بحرین شده است. مزار «ابن میثم بحرانی» از علمای بزرگ شیعه در منطقه «ام الحصم» نیز زیارتگاهی است که در کنار آن یک مسجد جامع هم وجود دارد. قبر «شیخ حسین ابن عبدالصمد» پدر «شیخ بهایی» در قبرستانی نزدیک منطقه «سوق الخمیس» قرار دارد. مزار «سید هاشم بحرانی» صاحب تفسیر البرهان نیز در زادگاه و روستای خود به عنوان یکی از بزرگترین زیارتگاه‌ها در بحرین به شمار می‌آید. همچنین مزار «شیخ حسین عصفوره» در روستای شاخوره از روستاهای عالم‌خیز بحرین از جمله زیارتگاه‌های شیعیان بحرین می‌باشد.

حوزه‌های علمیه و شخصیت‌های علمی و فرهنگی شیعی

بحرین به لحاظ فرهنگی، مرکز عاشقان اهل بیت(ع) و مبلغان مکتب تشیع می‌باشد. شخصیت‌های بزرگی از زمان ظهور اسلام در این سرزمین تربیت شده‌اند و خدمات

ارزنده‌ای به جامعه اسلامی و مذهب تشیع کرده‌اند. بحرین به ویژه آن هنگام که در دوران صفویه جزو قلمرو ایران بود، همانند دیگر نقاط کشور، از پیشرفت‌های فرهنگی برخوردار شد و بصورت یکی از مهم‌ترین مراکز علمی شیعی در منطقه درآمد. مهاجرت علما و روحانیون از ایران به بحرین و از بحرین به ایران برای کسب علوم شیعی، از مهم‌ترین شواهد بر این مدعاست. امروزه مهم‌ترین مراکز دینی و حوزه‌های علمیه بحرین در مناطق «جد»، «حفص» و «ستره» قرار دارد که اکثراً به تدریس و ترویج فقه جعفری می‌پردازند. البته بحرین مرجع دینی مقیم ندارد و شیعیان از مراجع بزرگ جهان در ایران و نجف تقلید می‌کنند. مراکز و حوزه‌هایی که مذهب تسنن در آنها تدریس می‌شود نیز در این کشور وجود دارد. مهم‌ترین آنها «دارالاصلاح» در منطقه «محرَق» است که به وسیله عربستان سعودی ایجاد شده است.

برخی از شخصیت‌های برجسته علمی و فرهنگی شیعه در این کشور عبارتند از:

۱. علامه سید هاشم بحرانی: فقیه، محدث و محقق توانا بود که کتاب‌هایش، بر عمق تحقیق و گستردگی اطلاعاتش گواهی می‌دهد. او در شدت تقوا زبانزد خاص و عام بود. چنانکه نویسنده کتاب *جواهر الکلام* در بحث عدالت می‌گوید: «عدالت عبارت است از: حسن ظاهر نه داشتن ملکه آن و گرنه ممکن نیست به عدالت کسی حکم کردن مگر در مثل مقدس اردبیلی و سید هاشم بحرانی». سید هاشم بحرانی در سال ۱۱۰۷ق. درگذشت. تألیفات ایشان شامل: *البرهان فی تفسیر القرآن* در شش جلد، *الهادی و ضیاء النادی* در دو جلد، *معالم الزلفی فی النشأة الاخری و مدینه المعجزات فی النص علی الائمة الهداة* در دو جلد می‌باشد.
۲. خاندان آل‌عصفور: این خاندان از ساکنان اصیل و شیعی بحرین هستند که زمانی حاکمیت نیز از آن این خاندان بود. در سده دوازده و سیزده هجری، شخصیت‌های علمی بزرگی از میانشان قد برافراشتند که به «آل‌عصفور» شناخته شده‌اند.
۳. شیخ یوسف بحرانی: فقیه، متکلم، رجال‌شناس، حدیث‌دان، محقق، نویسنده و نامی‌ترین شخصیت علمی خاندان عصفور است که به سال ۱۱۷۷ق. در روستای «ماحوز» متولد شد و به سال ۱۱۸۶ق. در کربلا درگذشت. تألیفات مهم وی عبارتند از: *الحدائق الناضرة، الدرر النجفی، لؤلؤة البحرین و ...*

وضعیت اقتصادی و سیاسی شیعیان

از دهه ۱۹۹۰م. تاکنون، بیکاری مهم‌ترین عامل ناآرامی به ویژه در میان جوانان شیعه بحرین بوده است. آمارهای رسمی، میزان بیکاری را ۱۵٪ اعلام می‌کنند؛ در حالی که آمارهای واقعی، به خصوص در میان شیعیان بسیار بالاتر از این میزان بوده است. به رغم نبود آمارهای مشخص از تعداد بیکاران شیعه، بسیاری معتقدند که در دهه آینده چنانچه اقدامات سیاسی در زمینه اصلاح بازار کار انجام نگیرد، شیعیان بیشترین مشکل را خواهند داشت. مشکلات اقتصادی، اجتماعی و حتی مشکلات بهداشتی در میان شیعیان رو به افزایش است. به گونه‌ای که روستاهای فقیرنشین شیعه به خرابه‌های حاشیه‌ای تبدیل شده و ساکنان آن ناچار به ترک آن شده‌اند.

براساس گزارش سال ۲۰۰۳م. مرکز حقوق بشر بحرین، از ۵۷۲ منصب عمومی و عالی، تنها ۱۰۱ منصب و از ۴۷ منصب عالی فقط ۱۰ منصب به شیعیان تعلق داشته است. طی سال‌های گذشته هرگاه شیعیان تلاش کرده‌اند از راه‌های مشروع و مسالمت‌آمیز، پوسته حکومتی تبعیض‌آمیز را بشکنند، مورد سرکوب قرار گرفته‌اند. پس از انتخابات سال ۲۰۰۲م. اکثریت مردم بحرین در اعتراض به محدودیت‌های سیاسی، انتخابات را تحریم کردند. از پیامدهای این اعتراضات این بود که در انتخابات پارلمانی ۲۰۰۶م. شیعیان ۱۸ کرسی از ۴۰ کرسی پارلمان بحرین را به خود اختصاص دادند و برای اولین بار در تاریخ بحرین، یک فرد شیعی معاون نخست‌وزیر و نماینده‌ای دیگر به عنوان وزیر امور خارجه دولت انتخاب شد که نگرانی رهبران بحرین را تشدید کرد.

حرکت‌ها و جنبش‌های سیاسی اجتماعی

بحرین از جمله کشورهای اسلامی به شمار می‌آید که از دیرباز تاکنون شاهد جنبش‌های دینی و سیاسی بوده است. دو عامل سبب بروز نارامی در این کشور و در نتیجه، تشکیل جنبش‌های سیاسی و اجتماعی شده است: پرداختن به ارزش‌های اسلامی که با پیروزی انقلاب اسلامی ایران در سال ۱۹۷۹م. به اوج خود رسید و ارزش‌های دموکراتیک که به ویژه پس از حرکت مردمی (انتفاضه) سال ۱۹۹۴م. اوج گرفت. به دیگر بیان می‌توان گفت که انگیزه اساسی جنبش‌های اخیر بحرین، گرایش‌های اسلامی بوده است.

نکته‌ای که راجع به جنبش‌ها و حرکت‌های اسلامی مردم بحرین باید یادآور شد این است که با وجود اکثریت شیعی مردم بحرین، نباید این جنبش‌ها و حرکت‌ها را شیعی محض دانست، چون دیگر گروه‌های سنی نیز در این حرکت نقش دارند. این گروه‌ها از یک سو نسبت به فقدان دموکراسی و نیز فساد اداری و از سوی دیگر نسبت به از دست رفتن ارزش‌های اسلامی نگرانند. البته نمی‌توان این امر را انکار کرد که بیشتر حوادث، در مناطق شیعه‌نشین اتفاق می‌افتد و بیشتر شرکت‌کنندگان در راهپیمایی‌ها شیعیان بودند. اما دلیلش این است که ساکنان این مناطق، بیشتر تحت ستم بودند و دولت هم این مناطق را بیشتر تحت فشار قرار داده بود تا بتواند حرکت مردم را به عنوان یک حرکت طائفی آن هم با دخالت و حمایت ایران، سرکوب کند. در حالی که این امر تهمتی بیش نیست. چون اولاً این حرکت‌ها، حرکت‌های ملی فراگیر بودند، ثانیاً ایران در عین حالی که بحرین را به عنوان یک کشور مستقل به رسمیت شناخته است، مسئولیت هیچ‌یک از ناآرامی‌های داخل این کشور را بر عهده نگرفته بود. این یک توطئه از سوی دولت‌های غربی و آمریکائی بود که همواره می‌کوشیدند تا زمینه وارد کردن اتهام به جمهوری اسلامی ایران را زنده نگه دارند.

مهم‌ترین جریان و احزاب معارض بحرین

۱. الوفاق: این سازمان با داشتن بیش از ۶۵ هزار عضو، بزرگترین سازمان سیاسی شیعی در بحرین است. بسیاری از تجار، صاحبان سرمایه موفق و نیز روستائیان فقیر در این گروه عضویت دارند. اغلب اعضای آن از مقلدین «آیت‌الله خامنه‌ای»، «آیت‌الله سید محمد حسین فضل‌الله» و «آیت‌الله شیرازی» هستند. این سازمان اخیراً رشد گسترده‌ای یافته و به طور کلی جایگزین «حرکت احرار الاسلامیه» شده است. «شیخ علی سلمان» رئیس این جمعیت سال‌ها در ایران بسر برده است. وی مدتی در لندن در تبعید بود و در ۲۰۰۱م. به بحرین بازگشت و رهبری این حزب را بر عهده دارد.

۲. الاخاء: سومین و جدیدترین سازمان سیاسی شیعه سازمان «الاخاء» است که شیعیان ایرانی الاصل بحرین را گرد هم می‌آورد. این گروه، رابطه‌ای با ایران ندارد و اعلام کرده است که به هیچ وجه خواهان جدا ساختن خود از سایر بحرینی‌ها نیست و از هم‌تباران خود و رفع تبعیض از آنها حمایت می‌کند.

بخش دوم: تشیع در آسیا / ۷۵

۳. جنبش احرار: این جنبش در سال ۱۹۵۶م. تشکیل شد و در دهه ۶۰ قیام کارگری علیه رژیم بحرین و جنبش معروفی را پدید آورد و از سال ۱۹۸۱م. به اقدامات نظامی ضد دولتی متوسل شد. اعضای این جنبش را مسلمانان شیعه و سنی تشکیل می‌دهند و بر اساس ایدئولوژی اسلامی و شعار «نه غربی نه شرقی» و با تکیه بر استراتژی بسیج افکار عمومی و پرهیز از هرگونه سازش، خواهان برقراری حکومت اسلامی در بحرین هستند. «حسین الشهابی» یکی از رهبران برجسته این جنبش بشمار می‌آید.

۴. جنبش حق: جنبش آزادی خواه بحرینی با گرایش‌های اصلاح طلبانه است و در کنار «الوفاق الاسلامی» یکی از مهم‌ترین و بزرگترین جنبش‌های معارض بحرینی را تشکیل می‌دهد. در ابتدا «حسن المشیمع» از رهبران برجسته معارض بحرینی دبیر کل جنبش و «عیسی الجودر» معاون وی تلقی می‌شد که بعدها «المشیمع» به رهبری برگزیده شد. وی را باید از جمله شخصیت‌های منطقه‌ای حامی ایران دانست.

۵. جمعية العمل الإسلامی: این جریان در اواخر دهه هفتاد تأسیس شد و در آن زمان به جریان شیرازی‌ها معروف شد که منتسب به «آیت الله سید محمد شیرازی» بود و ادامه جبهه اسلامی آزادی بحرین بشمار می‌رفت. این جمعیت در سال ۱۹۸۱م. متهم به تلاش برای انقلاب علیه دولت وقت بحرین شد.

جنبش‌های اخیر بحرین؛ علل و انگیزه‌ها

شیعیان بحرینی با ترویج نمادهای اسلامی نقش بسزایی در ترویج تشیع در مناطق مختلف جهان داشته‌اند. این جمعیت شیعی که در حکومت بحرین مورد تبعیض و کشتار قرار گرفته است، در قبال تبلیغ تشیع، نقش خود را به خوبی ایفا کرده است. سرکوب و نسل‌کشی شیعیان بحرین در حالی انجام می‌شود که کشورهای اسلامی و حکومت‌های غربی با همراهی «آل سعود» و سکوت در قبال کشتار مردم مسلمان بحرین که در پی انقلاب در کشورهای عربی و اسلامی توانستند اعتراضات خاموش خود را به جهانیان نشان دهند، درصدد جلوگیری از گسترش بیداری اسلامی و تقویت گروه‌های شیعی در منطقه خاورمیانه و بحرین برآمده‌اند. کشتار قومی شیعیان بحرین و زندانی کردن مخالفان حکومت «آل خلیفه»، نشان می‌دهد که دشمنان اهل بیت (ع) از به قدرت

رسیدن شیعیان در کشورهای مختلف جهان به هراس افتاده تا از به وجود آمدن الگوی موفق «حزب الله لبنان» و دیگر گروه‌های شیعی باعث به خطر افتادن منافع آمریکا و غرب که در کشورهای اسلامی شده است، جلوگیری نمایند.

شیخ عیسی قاسم و جنبش شیعیان بحرین

«شیخ عیسی احمد قاسم» را باید از جمله با نفوذترین و برجسته‌ترین روحانیون بحرین برشمرد. «مجلس علمای شیعی» بحرین از جمله تشکلهای سازمان یافته و منسجم این کشور به شمار می‌آید که «شیخ عیسی احمد قاسم» ریاست آن را بر عهده دارد. ایشان در طول تحصیل خود در نجف اشرف از محضر «شهید سید محمدباقر صدر» بهره جست. شکل‌گیری پارلمان بحرین که مهم‌ترین هدف آن تدوین قانون اساسی جدید برای این کشور عنوان شده بود، مردم این کشور را واداشت تا از «شیخ قاسم» بخواهند با بازگشت به میهن خود، کاندیدای پارلمان شود. او با کسب بالاترین آرا به پارلمان بحرین راه یافت و در کنار جریان اسلامگرای پارلمان، نقش مهمی در تدوین مواد و بندهای اسلامی در قانون اساسی بحرین ایفا کرد. با آغاز قیام مردمی بحرین در سال ۲۰۱۱م. او رهبری و هدایت مردم این کشور نسبت به ظلم و ستم «آل خلیفه» و مطالبه حقوق از دست رفته‌شان را بر عهده گرفت و این امر تا به امروز نیز ادامه داشته است.

ارتباط جنبش‌های اسلامی و شیعی با انقلاب اسلامی ایران

رابطه جنبش‌های اسلامی و شیعی در بحرین با انقلاب اسلامی در ایران را می‌توان با دو رویکرد بررسی کرد: تأثیرپذیری و الهام‌گیری و مداخله ایران در این حوادث و وابستگی این جنبش‌ها به ایران. حقیقت آن است که پیدایش انقلاب اسلامی در ایران تأثیر شگرفی بر تمام جنبش‌های آزادی‌خواه جهان داشته است. از این رو نمی‌توان منکر تأثیر انقلاب اسلامی ایران به عنوان یک پدیده و متغیری جدید در تحولات و محاسبات بین‌المللی و منطقه‌ای شد. تأثیر انقلاب ایران در حوادث بحرین، طی سال ۱۹۷۹م. به صورت کوتاه مدت و در راهپیمایی‌ها و اعتراضات مردمی جلوه‌گر شد و در دراز مدت نیز روحیه شجاعت و قیام برای خواسته‌های خود را در آنان بوجود آورد. اما راجع به مسئله دوم، باید گفت جمهوری اسلامی ایران بحرین را به عنوان یک کشور

بخش دوم: تشیع در آسیا / ۷۷

مستقل به رسمیت شناخته است و طبق اصول پذیرفته شده بین المللی، به خود حق دخالت در امور داخلی دیگر کشورها را نمی‌دهد. ضمن آنکه تاکنون دلیلی بر دخالت ایران در ناآرامی‌های بحرین ارائه نشده است.

پرسش

۱. مذاهب موجود در بحرین و سیر تاریخی تشیع در این کشور را تبیین نمائید.
۲. جایگاه سیاسی شیعیان بحرین را بررسی نمائید.
۳. مهم‌ترین جریان‌ها و احزاب معارض بحرین کدام‌اند؟ توضیح دهید.
۴. علل و انگیزه‌های جنبش‌های اخیر در بحرین را بنویسید.

برای مطالعه بیشتر

۱. جعفریان، رسول، اطلس شیعه.
۲. توال، فرانسوا، ژئوپلتیک تشیع؛ ترجمه: دکتر حسن صدوق ونینی.
۳. بحرانی، مرتضی، جنبشهای سیاسی اجتماعی بحرین.
۴. سیف، افجه‌ای معصومه، بحرین کتاب سبز.
۵. قاسمی، صفت الله، شیعیان بحرین.

لبنان

Lebanon

بررسی وضعیت تشیع در لبنان

اهداف آموزشی

انتظار می‌رود با مطالعه این درس، با مطالب ذیل بیشتر آشنا شویم:

- چگونگی ورود دین اسلام به کشور لبنان.
- سیر تاریخی پیدایش تشیع و وضعیت شیعیان لبنان.
- فعالیت‌های شیعیان در این کشور.
- معرفی حوزه‌های علمیه و عالمان شیعی.
- آشنایی با گروه‌های فعال همچون حزب الله.

لبنان (در یک نگاه)

۱. لبنان کوچک‌ترین کشور خاورمیانه پس از بحرین است.
۲. مساحت این کشور در حدود ۱۰۴۵۲ کیلومتر مربع می‌باشد.
۳. جمعیت این کشور بیش از ۴ میلیون نفر است.
۴. لبنان در غرب آسیا و در سواحل شرقی دریای مدیترانه واقع شده است.
۵. پایتخت آن بندر بیروت با جمعیتی معادل یک و نیم میلیون نفر است.

ادیان و مذاهب

کشور لبنان با همه کوچکی خود، از حیث تعدد و تنوع مذاهب موجود در آن، یکی از متنوع‌ترین کشورهای دنیا و از این نظر از وضعیت پیچیده‌ای برخوردار است. شدت تأثیر این مذاهب در صحنه لبنان به گونه‌ای است که حتی ساختار سیاسی این را کشور از گذشته تا به حال تحت تأثیر قرار داده است. مذاهب رسمی عمده در لبنان هرکدام تشکیلات مذهبی خاص خودشان را دارند که به موازات تشکیلات دولتی، مسائل دینی و امور مربوط به احوال شخصیه مذاهب مختلف را تحت پوشش قرار داده و ساماندهی

بخش دوم: تشیع در آسیا / ۸۱

می‌کنند. از حدود ۱۸ مذهب موجود در این کشور، ۱۲ مذهب مسیحی، ۵ مذهب اسلامی و یک مذهب یهودی هستند.

پیشینه تشیع در لبنان

پیشینه جامعه شیعه لبنان و بخصوص «جبل عامل» را به «ابوذر»، صحابی پیامبر (ص) که از نخستین حامیان امام علی (ع) بوده، نسبت می‌دهند. مشهور است که «ابوذر» توسط «عثمان» خلیفه سوم، از مدینه به دمشق و از آنجا توسط «معاویه» به روستای «میس الجبل» در لبنان فعلی تبعید شده بود. از قرن سوم هجری به بعد جوامع شیعه بین دودمان «علوی» در شمال و ناحیه «جليله» که منطقه‌ای است معروف به «جبل عامل» در جنوب، سکونت داشتند. به همین علت، ناحیه‌ای کوهستانی در جنوب لبنان که از «صیدا» تا «صور» گسترش یافته، به «جبل عامل» معروف شده است. علمای شیعه آن دیار مدعی‌اند که طایفه شیعه لبنان از تمامی جوامع شیعه به جز «حجاز» قدیمی‌تر هستند. شیعیان دیگری نیز در بخش شمالی «دره بقاع» و همچنین در «طرابلس» و «کسروان» واقع در لبنان شمالی سکونت اختیار کردند. اهالی کسروان ۱۰۰٪ شیعه بوده‌اند. شهر «طرابلس» یکی از پایگاه‌های مهم شیعه و حکومت‌های اسلامی، خصوصاً در عصر «فاطمیان» و «عماریان» که دولت اخیر از دول شیعه امامیه در شام است، به شمار می‌آمده است. هم‌اینک طبق آمارهای موجود نسبت تعداد شیعیان در جنوب حدود ۸۰٪ از کل ساکنان آن است، اما در سایر مناطق لبنان، حدود ۵۰ تا ۶۰٪ از هر منطقه را شیعیان تشکیل می‌دهند. شیعیان در بیروت، پایتخت این کشور، نیز به نسبت فراوانی دیده می‌شوند، که در مجموع نسبت شیعیان به جمعیت این کشور معادل ۳۵ تا ۴۵٪ از کل ساکنان را تشکیل می‌دهد.

فعالیت‌های علمی شیعیان

درباره علما و مدارس شیعی «جبل عامل» پیش از قرن ششم هجری چندان اطلاعی در دست نیست. شهرها و روستاهایی چون «عین‌اثا»، «جزین»، «مشغره»، «جُبَّع» و ... دارای مدارس و طالبان علم بوده‌اند، که از آنها هزاران عالم شیعی فارغ‌التحصیل شده است. آنچه بیش از هر چیز شایان توجه است همان موقعیت و نقش مؤثر علمای «جبل عامل» در میان سایر علمای شیعه است. آثار و اخباری گواهی می‌دهند تلاش علمی و فرهنگی

علمای این سامان، جنبه تشیع جهانی داشته و آثار آنان را شیعیان در نقاط مختلف سند و مدرک قرار داده و در حوزه‌های علمی خود به عنوان منبع درسی از آنها استفاده کرده‌اند و بر کتاب‌های مزبور، حاشیه و شرح نوشته و بحث‌های علمی و کاوش‌های خویش را بر محور مطالب این آثار متمرکز نموده‌اند. بر این نکته باید واقعیت دیگری را بیفزاییم و آن اینکه عده‌ای از دانشوران شیعه در «جبل عامل» برای دفاع از مکتب اهل بیت (ع) کشته شده‌اند و دو نفر از آنان افتخار لقب «شهید اول» و «شهید ثانی» را به خود اختصاص داده‌اند. غیر از این دو عالم نامور شخصیت‌هایی چون: فرزند شهید ثانی «حسن بن زین الدین»، «محمد بن علی الموسوی»، «محمد بن حسن حرالعاملی»، «عزالدین بن حسین بن عبدالصیر حارثی الهمدانی»، «شیخ حر عاملی»، «شیخ بهایی» و ده‌ها نفر دیگر مانند این بزرگان، از این منطقه برخاسته‌اند.

علل شکوفایی تشیع

شیعیان اگرچه در لبنان در اقلیت هستند و در نقاط دور از دسترس حکمرانان مرکزی سکنی گزیده‌اند، اما استمرار یک سنت نیرومند علمی در تاریخ تشیع لبنان در همین نواحی دور افتاده و محروم بدون حمایت حکام یا شهرهای معروف، مشاهده می‌شود. علت این شکوفایی علمی و رویش معرفتی را می‌توان در این امور دانست: قوت اعتقاد و ایمانی که همواره این ارادتمندان به اهل بیت (ع) بدان مفتخر بوده‌اند و دورافتادگی نسبی «جبل عامل» از مراکز قدرت. همچنین شیعیان برخلاف اهل سنت گرچه همواره تحت تعقیب و تعدیب بوده‌اند، در عین حال می‌توانستند از علمای سنی مذهب، دانش مورد علاقه خود را بیاموزند. «شهید اول» پس از تحصیل نزد علمای عراق، برای ادامه تحصیل نزد علمای اهل سنت راهی «حجاز»، «بغداد»، «دمشق»، «بیت المقدس» و «جهرون» شده است.

شیعیان لبنان در عصر جدید

امروزه شیعیان در لبنان همچون گذشته در تبعیض شدید مذهبی قرار ندارند و توانسته‌اند ارکان قدرت را فتح کرده و در نظام سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی لبنان نقش داشته باشند. اما گویی هدف اولیه آنان یعنی محرومیت‌زدایی، اولویت خود را از دست داده و آموزش‌های اعتقادی مذهبی هم که از ابتدای حضور شیعه در این منطقه هدف

بخش دوم: تشیع در آسیا / ۸۳

اولیه تلقی می‌شد، کم‌رنگ شده است. اگرچه راهیابی به قدرت سیاسی، جزئی غیرقابل تردید در حیات اجتماعی شیعیان لبنان تلقی می‌شود، اما پیش‌زمینه آن زیستن و ارتباط نزدیک با مردم و اولویت دادن به اهداف و انگیزه‌های اولیه است.

امام موسی صدر و شیعیان لبنان

یکی از تأثیرگذارترین شخصیت‌های معاصر در لبنان «امام موسی صدر» بوده است. «سید موسی صدر» در سال ۱۳۳۸ ش. به توصیه حضرات آیات «بروجردی»، «حکیم» و «شیخ مرتضی آل یاسین» و همچنین بنا بر وصیت «مرحوم آیت الله سید عبدالحسین شرف الدین» به عنوان جانشین ایشان برای هدایت شیعیان لبنان، به آن کشور رفت. ایشان از همان روزهای اول، فعالیت‌های خود را بر مبنای دو محور اساسی قرار داد: تکمیل کارهای مرحوم «شرف الدین» و طرح برنامه‌های جدید و آغاز اقدامات اساسی. «امام موسی صدر» برای حل مشکلات، همزمان با آغاز فعالیت‌های گسترده دینی و فرهنگی خود در مناطق شیعه‌نشین لبنان، مطالعات عمیقی به منظور ریشه‌یابی عوامل عقب ماندگی اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی شیعیان لبنان به اجرا گذارد و حاصل این مطالعات، برنامه‌هایی بود که در راستای سیاست محرومیت زدایی، طراحی و اجرا شد. ایشان برای احقاق حقوق قانونی شیعیان، تمام نیروی خود را برای تأسیس یک مجلس قانونی شیعه به کار گرفت. توجه به مذاهب از طرف «امام موسی صدر» باعث شد وی با تلاش فراوان، حرکت گفت و گوی بین ادیان و تقریب مذاهب را در لبنان به راه بیندازد و بدین ترتیب، قدرت و توانایی رهبری فراطیفه‌ای وی رو به فزونی رفت. اما شکل‌گیری جنگ داخلی میان طوایف لبنانی در سال ۱۹۷۵ م. عاملی شد تا «امام موسی صدر» را در دستیابی به وحدت ملی در لبنان ناکام گذارد. با این حال وقوع دو حادثه بسیار مهم در اواخر دهه ۱۹۷۰ م. مسیر سرنوشت شیعیان را به شدت تحت تأثیر قرار داد: اول ناپدید شدن «امام موسی صدر» و دومی پیروزی انقلاب اسلامی ایران. این دو واقعه تا حد بی‌سابقه‌ای آگاهی سیاسی شیعیان را افزایش داده و مجدداً به آنها هویت بخشید. مهم‌ترین اهداف امام موسی صدر در لبنان عبارت بودند از:

۱. موضع‌گیری کامل اسلامی از نظر فکری، علمی، مبارزه و جهاد.
۲. تنظیم شئون طایفه‌ای شیعیان و بهسازی اجتماعی و اقتصادی آنان.

۳. اقدام اساسی جهت عدم تفرقه میان مسلمانان.
۴. همکاری با همه طوایف مذهبی لبنان و کوشش برای حفظ وحدت کشور.
۵. توجه و مراقبت نسبت به مسئولیت‌های ملی و حفاظت از استقلال و آزادی لبنان.
۶. مبارزه‌ای پیگیر با جهل، فقر، تخلفات، ستم اجتماعی و فساد اخلاقی.
۷. یاری، مساعدت و پشتیبانی از مقاومت فلسطین.

حزب الله لبنان و نبرد با اسرائیل

تهاجم رژیم صهیونیستی در سال ۲۰۰۶م. که با حمایت قدرت‌های غربی به ویژه آمریکا و برخی از کشورهای منطقه، شکل گرفت، به طور عمده علیه شیعیان و جنبش حزب الله ساماندهی شده بود. بنابر اعتراف مقامات رژیم اسرائیل، بعد از ۳۳ روز جنگ شدید در زمین، هوا و دریا که به طور عمده علیه غیر نظامیان بود، شکست بی‌سابقه‌ای نصیب آنان شد. بنابراین تبیین جایگاه ژئوپلیتیکی شیعیان بعد از این پیروزی، از اهمیت ویژه‌ای برخوردار بود.

پس از ربوده شدن «امام موسی صدر» در تابستان ۱۹۷۸م. شیعیان با فقدان رهبری یگانه روبه رو شدند. این مسئله باعث شد رهبری شیعیان میان «مجلس اعلای اسلامی شیعه» و «جنبش امل» تقسیم شود و این دو سازمان بر سر رهبری شیعیان لبنان وارد رقابت شدند. همچنین درون «جنبش امل» میان سکولارها و متدینین رقابت شکل گرفت. همین موضوع باعث تضعیف موقعیت شیعیان در لبنان شد. در کنار این جریان، جنگ‌های داخلی نیز به اوج خود رسید و تهدید اسرائیل جدی‌تر شد. حمله اسرائیل به لبنان در ژوئن ۱۹۸۲م. بی‌تردید در بسیج سیاسی و نظامی جامعه شیعیان که دچار چند دستگی بودند، تأثیر شگرفی داشت و از این رهگذر تجارب ارزشمندی نصیب این گروه‌ها شد. جرقه‌های تشکیل مقاومت اسلامی در برابر اشغال‌گران از همین زمان زده شد و در این راستا گروه‌های شیعه توانستند تشکیلات واحدی ایجاد کنند که در نهایت بستر لازم را برای تولد «جنبش حزب الله» فراهم کرد. اولین آثار این مقاومت، سه روز پس از تهاجم اسرائیل آشکار شد. در آن روز عده‌ای از جوانان شیعه توانستند با سلاح‌های سبک، راه را بر اسرائیلی‌ها در دروازه جنوبی بیروت ببندند. این پیروزی در گسترش ایده مقاومت تأثیر شگرفی بر جای گذاشت. در مجموع، عوامل زیر در شکل‌گیری حزب الله نقش داشته‌اند:

۱. تأثیر آموزه‌های انقلاب اسلامی ایران بر لبنان به ویژه شیعیان.
۲. فقدان عدالت اجتماعی در جامعه مسلمانان و ناکارآمدی ساختار حکومتی موجود.
۳. جنگ‌های داخلی و نادیده گرفتن حقوق سیاسی - فرهنگی شیعیان.
۴. افزایش تجاوزات رژیم صهیونیستی به جنوب برای تضعیف جایگاه مسلمانان.
۵. تحولات منطقه‌ای مثل مذاکرات صلح اعراب و اسرائیل.

نقش حزب الله در رهبری و سازماندهی مقاومت‌های مردمی و پرهیز از بزرگ‌نمایی اختلافات میان احزاب رقیب در رویارویی با اسرائیل، در کنار موفقیت کم‌نظیر این حزب در عقب راندن رژیم صهیونیستی به کمر بند امنیتی، موجب شد جایگاه حزب الله نه تنها در عرصه داخلی، بلکه در عرصه‌های بین‌المللی ارتقا یابد و کسب مشروعیت بین‌المللی این حزب سیر صعودی یابد. این واقعیت حتی در میان اظهارات سران رژیم صهیونیستی نیز مشهود بود. صریح‌ترین اعتراف توسط «اسحاق رابین» وزیر دفاع وقت اظهار شد. وی گفت: «حمله نظامی اسرائیل باعث شد تا غول شیعه از بطری خارج شود». نوع اقدامات و مواضع حزب الله باعث شد تا به سرعت موقعیت و قلمرو ژئوپلیتیک شیعه در داخل و خارج گسترش یابد. در دهه نود میلادی، رژیم صهیونیستی با استفاده از اختلافات «جنبش امل» با «حزب الله»، دو عملیات بزرگ به نام‌های «تسویه حساب» و «عملیات خوشه‌های خشم» را علیه لبنان به اجرا گذارد. در عملیات اول هدف اسرائیلی‌ها، از بین بردن رابطه شیعیان و طوایف مختلف با حزب الله بود، اما نتیجه معکوس داد. این عملیات نه تنها باعث از بین رفتن رابطه حزب الله با شیعیان نشد، بلکه باعث همبستگی ملی میان تمام طوایف مذهبی لبنان درباره مشروعیت مقاومت شد. عملیات خوشه‌های خشم، یکی از گسترده‌ترین عملیات اسرائیل برای سرکوب حزب الله بود که شانزده روز به طول انجامید. در این دوره، فاجعه روستای «قانا» توسط رژیم صهیونیستی به وقوع پیوست که محکومیت جهانی را به همراه داشت. حزب الله در پاسخ به این تهاجم، نیروهای صهیونیستی مستقر در شهرک‌های یهودی‌نشین را زیر آتش موشک‌های خود قرار داد و ضمن به نمایش گذاشتن قدرت و توان دفاعی خود، آنان را وادار به عقب‌نشینی از مواضع خود کرد. این شکست بزرگ، علاوه بر استحکام بخشیدن به مواضع حزب الله باعث شد «سید حسن نصرالله» به موفقیتی بی‌سابقه در میان اعراب دست یابد و به عنوان مهم‌ترین شخصیت جهان عرب شناخته شود. از سوی دیگر حزب الله لبنان با تکیه بر این موفقیت توانست حضور خود

را در صحنه سیاسی لبنان تقویت کند؛ به طوری که علاوه بر حضور پر تعداد در پارلمان، تعدادی از وزارتخانه‌ها را نیز در اختیار بگیرد. با افزایش قدرت حزب الله سرانجام جنگ ۳۳ روزه اثبات کرد قدرت بازدارندگی حزب الله به طور بی سابقه افزایش یافته است. چراکه حزب الله برای اولین بار نقاط ضعف امنیتی ایسن رژیم را آشکار ساخته بود.

مراکز فرهنگی اسلامی لبنان

۱. النادی الحسینی: با اینکه مؤسسات حسینی، در شهرهای مسلمان نشین و روستاهای لبنان وجود دارند، «مؤسسه النادی الحسینی»، نزد مردم به ویژه اهالی شهر «نبطیه» و منطقه «جبل عامل» دارای محبوبیتی خاص می باشد، زیرا قدیمی ترین مؤسسه از این نوع در کشور لبنان و سوریه است. هدف این مؤسسه احیای شعائر و مراسم عاشورای حسینی می باشد که از بدو تأسیس تاکنون به شکل خاص در شهر «نبطیه» شهرت یافته است. این مؤسسه در سال ۱۹۸۵م. کتابخانه عمومی را در ساختمانی مجهز به سالن مطالعه برای استفاده عموم ایجاد کرد. این کتابخانه مجله‌ای را به صورت سالانه به نام «مکتبه» منتشر می کند که در آن به موضوعات دینی، فرهنگی و تمدن خاص منطقه «جبل عامل» و شهر «نبطیه»، می پردازد.

۲. مؤسسه آل البیت (ع) لإحياء التراث: از مؤسسات فرهنگی و اسلامی است که به آرامی و به صورت جدی و فعال به کار خود ادامه می دهد. هدف این مؤسسه، زنده نگه داشتن و نشر میراث علمی و فرهنگی مسلمانان به صورت عام است. در این مؤسسه آنچه به مکتب اهل بیت (ع) متعلق است، به صورت خاص اعلام شده است.

۳. مؤسسه الامام الحسین (ع) الخیریه الثقافیه: این مؤسسه سال ۱۹۸۷م. در منطقه «ضاحیه» بیروت تأسیس شده است. اهداف این مؤسسه، تأمین امکانات مادی مناسب برای نشان دادن اسلام، تعالیم و پیام آن به صورت واضح و شفاف است.

۴. مرکز الإمام الخميني (ره) الثقافي: مرکز فرهنگی امام خمینی (ره) را جمعیت امداد و امور خیریه در منطقه ضاحیه جنوبی بیروت تأسیس نمودند که در دیگر مناطق لبنان نیز شعبه دارد. تأسیس این مرکز در حقیقت بازتاب توجه امام خمینی (ره) در بالا بردن سطح فرهنگی امت مسلمان، برای بیداری آنان در همه زمینه‌ها است.

بخش دوم: تشیع در آسیا / ۸۷

۵. معهد المعارف الحكمية للدراسات الدينية: این مرکز به یکی از فعال‌ترین و برجسته‌ترین مؤسسه‌های فرهنگی اسلامی لبنان تبدیل شده و جایگاهی خاص در محافل فکری عربی و اسلامی برای لبنان یافته است. کار تخصصی این مرکز در زمینه‌های فکری و علمی به شکلی دقیق و عمیق می‌باشد و می‌کوشد آنها را عملی کند.

پرسش

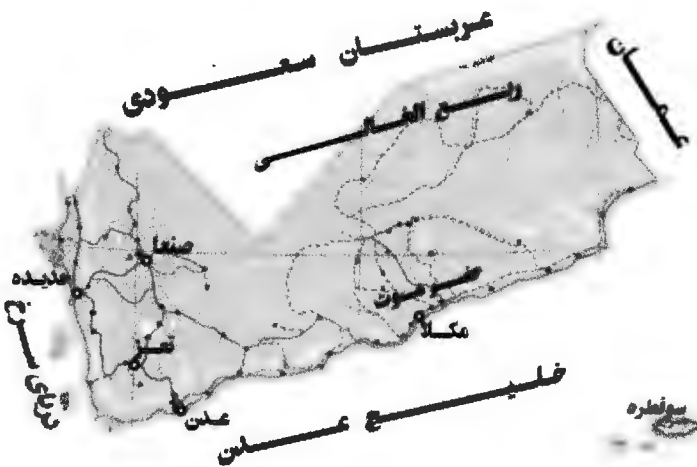
۱. ویژگی‌های جامعه شناختی لبنان را بیان کنید.
۲. فعالیت‌های علمی علماء شیعی در کشور لبنان را بصورت خلاصه توضیح دهید.
۳. نقش امام موسی صدر را در لبنان تبیین کنید.
۴. در خصوص نحوه شکل‌گیری حزب الله لبنان گزارشی ارائه کنید.
۵. به سه نمونه از مراکز فرهنگی در لبنان اشاره و گزارشی ارائه کنید.

برای مطالعه بیشتر

۱. جعفریان، رسول، اطلس شیعه.
۲. توال، فرانسوا، ژئوپلیتیک تشیع؛ ترجمه: دکتر حسن صدوق ونینی.
۳. احمدی، بهزاد، شیعیان لبنان و توسعه نفوذ اجتماعی.
۴. اصغری، جواد، تاریخ احزاب شیعی در لبنان.
۵. گلی زواره‌ای، غلام‌رضا، سیری در تاریخ و جغرافیای لبنان.

يمن

Yemen

بررسی وضعیت تشیع در یمن

اهداف آموزشی

- انتظار می‌رود با مطالعه این درس، با مطالب ذیل بیشتر آشنا شویم:
- پیشینه تاریخی و چگونگی ورود دین اسلام به کشور اسلامی یمن.
- سیر تاریخی پیدایش تشیع و وضعیت جمعیتی شیعیان یمن.
- فرقه‌های شیعی در این کشور.
- بیداری اسلامی در کشور یمن و نقش انقلاب اسلامی در این بیداری.
- فرصت‌ها و چالش‌های پیش روی شیعیان.
- معرفی حوزه‌های علمیه و عالمان شیعی در این کشور.

یمن (در یک نگاه)

۱. مساحت یمن حدوداً ۵۳۶۸۶۹ کیلومتر مربع است.
۲. این کشور همسایه کشورهای عربستان از شمال و عمان از شرق می‌باشد.
۳. این سرزمین در شمال غربی و شمال شرقی باب‌المندب قرار گرفته و این تنگه بین دریای سرخ و اقیانوس هند واقع شده و نزدیکترین آبراه بین شرق و غرب می‌باشد.
۴. یمن دارای جزایر زیادی در دریای سرخ است که تعداد آنها به ۳۸۰ جزیره می‌رسد.
۵. یمن با تسلط بر تنگه باب‌المندب قادر به کنترل دریای سرخ است.
۶. پرجمعیت‌ترین کشور شبه‌جزیره یمن است با بیش از ۲۲ میلیون نفر که جمعیت آن از قبائل مسلح و جنگجو تشکیل شده است.
۷. این کشور عمدتاً به صورت طایفه‌ای و قبیله‌ای اداره می‌شود.
۸. اسلام دین رسمی کشور یمن است.
۹. ورود اسلام با حضور امام علی (ع) به این سرزمین همراه شد.
۱۰. اهل‌تسنن شافعی مذهب، تشکیل‌دهنده اکثریت جمعیت دینی این کشور است.

پیشینه اسلام در یمن

تاریخ حضور اسلام در یمن به زمانی بر می‌گردد که امیرالمؤمنین(ع)، به عنوان دعوت‌کننده مردم یمن به اسلام، از سوی پیامبر(ص) به این کشور فرستاده شد. علوی بودن اسلام مردم یمن، پذیرش سهل و روان و بدون درگیری اسلام در آن مقطع و استقبالی که از امام علی(ع) شد، از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. مردم یمن پس از اسلام آوردن در صفوف مسلمانان با کفار جنگیدند.

تشیع در یمن (در یک نگاه)

۱. جمعیت شیعیان در یمن نزدیک به ۱۰ میلیون نفر است.
۲. ۹۰٪ شیعیان، زیدی مذهب‌اند که قریب به ۹ میلیون نفر از جمعیت یمن را تشکیل می‌دهند.
۳. از ۲ تا ۸٪ شیعیان دوازده‌امامی در این کشور زندگی می‌کنند.
۴. قبایل مهم «همدان» و «مذحج» توسط امام علی(ع) اسلام آوردند.
۵. از میان ۲۳ نفر یاران اولیه امام علی(ع)، ۱۰ نفر از جمله مالک اشتر از یمن بودند.
۶. در میان کارگزاران امام علی(ع) از ۵۱ استاندار، ۳۰ نفر یمنی بودند.
۷. بخش زیادی از فرماندهان سپاه امام علی(ع) در جنگ‌های سه‌گانه، یمنی بودند.
۸. قیام‌های ضد اموی توسط شیعیان یمن حائز اهمیت است.
۹. حجر بن عدی از بزرگان قبیله «کنده» از طوایف یمنی می‌باشد.
۱۰. نام ۳۴ یمنی در میان شهدای کربلا به ثبت رسیده است.
۱۱. نقش قبایل یمنی در قیام توایین و مختار گزارش شده است.
۱۲. بخشی از اشعریان که یمنیان کوفه بودند در زمان حجاج بن یوسف به ایران مهاجرت نموده و در قم ساکن شدند.
۱۳. «یحیی‌الامام الهادی بن الحسین بن القاسم الرسی» از نوادگان امام مجتبی(ع) در یمن بوده است که ذکر خلفای ثلاثه را ممنوع و ذکر نام امام علی(ع) توسط «یحیی الهادی» در این کشور اجرا شد.
۱۴. هم‌اکنون شیعیان در ۱۶ استان از ۲۰ استان یمن حضور دارند.

سیری در تاریخ تشیع یمن

از زمان رسالت پیامبر(ص)، هسته اولیه تشیع بعد از ماجرای سقیفه، تا ترغیب امیرالمؤمنین(ع) برای پذیرش خلافت، مردمی از یمن در تمامی این جریانات حضور داشتند. حضور فعالانه آنها در جنگ‌های جمل و صفین و حمایتشان از امام حسن(ع) قابل توجه است. اما جدی‌ترین حرکت شیعی یمنی‌ها در قیام امام حسین(ع)، و حضور ۳۴ نفری شیعیان یمنی در حماسه عاشورا و بعدها اقدام نظامی «نهضت توانیین» بود. گزارش‌های متعددی از حضور قابل توجه یمنی‌ها در قیام مختار حکایت دارد. یمن از زمان پیامبر(ص) به عنوان پایگاه امام علی(ع) مطرح شد و حضرت چندین سفر به آنجا داشتند. امروزه هم مردم، محل سکونت امام علی(ع) را در وسط شهر «صنعا» گرامی داشته و در آنجا مسجدی به نام «مسجد الامام علی بن ابی طالب(ع)» بنا کرده‌اند که آن مسجد در بافت سنتی صنعا محفوظ مانده است. علاقه مردم یمن و ارتباط دو جانبه بین امام علی(ع) و آنها تا پس از رحلت پیامبر(ص) و حوادث بعد از آن و تقسیم امت اسلام به شیعه و سنی ادامه پیدا کرد.

باید به این نکته توجه داشت که در مقاطعی، تشیع از یمن به ایران آمد. تشیع قم که از مراکز قدیمی و کهن شیعه در ایران است، مدیون یمنی هاست. اشعریون، یمنی بودند که از کوفه به قم آمدند و قمی‌ها را در مقابل هجوم دیلمی‌ها یاری کردند و بعد در همانجا ساکن شدند و شهر قم، پایگاه شیعیان گشت.

تشیع یمن در قرون متأخر

در یمن حدود ۴۲٪ جمعیت را «زیدیان» تشکیل می‌دهند. از لحاظ تاریخی زیدیه به سه گروه «جارودیه»، «صالحیه» و «سلیمانیه» تقسیم می‌شوند. «جارودیان» که علاوه بر اعتقاد به قیام و انقلاب، وابستگی به اهل بیت(ع) داشته و اندیشه‌های شیعی در آنها پررنگ است و در مقایسه با اهل سنت، به شیعیان امامی نزدیک‌تر هستند. شیعیان «زیدی جارودی» به جانشینی بلافصل امام علی(ع) پس از پیامبر(ص) اعتقاد دارند و خلفای سه گانه را غاصب می‌دانند. آنها برای امامت، ۱۴ شرط قائلند و فقط برای پنج تن آل عبا قائل به عصمت هستند. در حوزه‌های علمیه ایشان، از روایات امام باقر(ع) و امام صادق(ع) بسیار استفاده می‌شود و در کنار نهج البلاغه و صحیفه سجادیه، کتاب اربعین حدیث امام خمینی(ره) نیز تدریس می‌شود. زیدیان مراسم عید غدیر و عاشورا را

بخش دوم: تشیع در آسیا / ۹۳

باشکوه برگزار می‌کنند. از علمای معاصر زیدیه می‌توان به «علامه مجدالدین المؤیدی» اشاره کرد. او نماینده فعلی جریان «زیدیه جارودی» و صاحب تألیفات بسیار است. این عالم ساکن استان «صعده»، مرکز جریان «جارودی زیدیه» می‌باشد. عالم دیگری که در این منطقه ساکن است «سید بدرالدین الحوثی» است که از سادات طباطبایی و از علمای بنام و صاحب تألیف است. تألیفات او بسیار نزدیک با مکتب امامیه است. جریان غیر جارودی از زیدیه بیشتر حدیث‌گرا و از لحاظ اعتقادی، متشیع به حساب می‌آیند. شیعیان و اهل سنت یمن، همگی محب و شیفته اهل بیت (ع) هستند و آداب و رسوم مذهبی آنان بسیار مشابه به شیعیان دوازده‌امامی است. از جمعیت ۲۲ میلیونی یمن، حدود ۵ میلیون از سادات بوده که ۹۰٪ آنها سادات حسنی و بقیه سادات حسینی‌اند.

وضعیت جمعیتی شیعیان یمن

یمن بالاترین رشد جمعیت را پس از فلسطین در جهان عرب و کل دنیا دارد و جمعیت آن حدود ۲۲ میلیون نفر است که به جز اقلیت یهودی، مابقی مسلمانان هستند. مسلمانان یمن به طور عمده به شافعیان، زیدیان و اسماعیلیان و امامیان تقسیم می‌شوند. جمعیت زیدیه ۴۲٪، اسماعلیه ۵٪، امامیه از ۲ تا ۸٪ و باقی مانده سنی شافعی هستند. اسماعیلیه بیشتر در منطقه «حراز»، «عداس» و «الفرع» در حوالی مرز یمن با عربستان و نیز «صنعا» زندگی می‌کنند. بخش شمال غربی از محدوده‌ای اندک از استان «ضالع» منطقه‌ای است که زیدیان در آن با درصدهای مختلف زندگی می‌کنند. استان‌های «صعده»، «الجوف»، «اب»، «ذمار»، «عمران»، «مأرب» و «حجه» نیز زیدیان حضور دارند. در استان «عدن» و نیز «بندر المکلاء» و «الحدیده» گروهی از «شیعیان خوجه» زندگی می‌کنند و حسینیه هم دارند. شیعیان امامی، طی قرن‌ها به صورت یک اقلیت در این کشور حضور داشته‌اند. «صرواح» منطقه‌ای در «مأرب» مرکزی برای شیعیان امامی است که قبیله «آل‌زیدی» در این منطقه امامی مذهب بوده و به فعالیت مشغول هستند.

شیعیان زیدی و اثنی‌عشری در یمن؛ فرصت‌ها و چالش‌ها

شیعیان دوازده‌امامی یمن، از اقلیت‌های آن کشور به شمار می‌روند. اکثر شیعیان دوازده‌امامی این کشور، ره‌یافتگانی هستند که قبلاً مذهب دیگری داشته‌اند. تعداد آنها روز به روز در حال گسترش است، به طوری که در بسیاری از خانواده‌های آن کشور،

حداقل یک ره یافته وجود دارد. به برکت پیروزی انقلاب اسلامی، وضعیت شیعیان در یمن دگرگون شده است. به عنوان نمونه، تا قبل از این واقعه تاریخی، حتی هیچ حسینه‌ای برای شیعیان در یمن وجود نداشت. اما پس از انقلاب، چندین حسینه در مناطق مختلف یمن ساخته شد و شیعیان اثنی عشری، مساجد و اماکن مخصوص خود را گسترش دادند.

علی‌رغم گسترش روزافزون شیعیان دوازده امامی در یمن، آمار دقیقی از آنان وجود ندارد. چرا که این پدیده در یمن، پدیده جدیدی است و به دست آوردن آمار دقیق آنها مشکل است. اما براساس آمارگیری غیررسمی که از سوی برخی از شیعیان صورت گرفته است، شیعیان دوازده امامی هم‌اینک، ۲ تا ۸٪ از جمعیت این کشور را تشکیل می‌دهند. هم‌اینک میان شیعیان دوازده امامی و شیعیان زیدی هماهنگی و وحدت خاصی به وجود آمده است، زیرا دو خطر مشترک این دو گروه را تهدید می‌کند: وهابیت و استکبار جهانی به رهبری آمریکا. این تهدید منجر به نزدیکی این دو گروه شده است، به طوری که شیعیان دوازده امامی و شیعیان زیدی در مساجد و مجالس یکدیگر حضور می‌یابند. این هماهنگی تا آنجا پیش رفته که به عنوان نمونه، یک روزنامه متعلق به شیعیان دوازده امامی از زیدی‌ها پشتیبانی می‌کند و یک روزنامه متعلق به شیعیان زیدی، به شبهاتی پاسخ می‌دهد که در مورد شیعیان دوازده امامی مطرح می‌شود. هم‌اینک تشکلی به نام «سازمان وحدت شیعیان جزیره» در یمن فعالیت می‌کند که شیعیان زیدی و دوازده امامی را پوشش می‌دهد.

یکی از تهدیدهای جدی متوجه شیعیان یمن، این است که دولت این کشور، دولتی وابسته به آمریکاست و سعی می‌کند تا بین گروه‌های مختلف شیعیان و نیز بین شیعیان و اهل سنت تفرقه ایجاد کند. دولت تلاش می‌کند تا شیعیان دوازده امامی را خطری برای سایر مذاهب معرفی کند. دولت یمن در مناطق شافعی نشین، کتاب‌های ضد شافعی پخش می‌کند و ادعا می‌کند که این کتب توسط شیعیان زیدی نوشته شده است و در مناطق زیدی‌ها کتب ضد آنان پخش می‌کند و ادعا می‌کند که شافعی‌ها این کتاب‌ها را نوشته‌اند. آنچه باید به آن توجه داشت این است که، آینده در یمن از آن شیعیان خواهد بود. یکی از نویسندگان متعصب ضد شیعه در یمن پیش بینی کرده است که اگر وضعیت گرایش به تشیع در یمن به همین شکل ادامه یابد، تا ۲۰ سال دیگر، یمن نیز وضعیتی همانند ایران خواهد داشت و شیعیان در اکثریت قرار می‌گیرند.

نمادهای شیعی در یمن

۱. «مسجد المتوکل» که ۱۴۰۰ سال قبل بنا شده و مسجد قدیمی در صنعا می باشد.
۲. «باب الیمین» مسجدی است که امام علی (ع) در آن نماز خوانده است.
۳. «بئر اویس قرنی» در «تعز» که شیعیان «عدن» برای زیارت به آنجا می روند.
۴. مقبره «امام هادی الی الحق» در صعده که زیارتگاه مردم محسوب می شود.

حوزه های دینی و رهبران مذهبی

حزب «تجمع برای اصلاح»، آموزشگاه هایی شبیه به حوزه های علمیه دارد که همسو با مدارس فعالیت دارند. هر دو مذهب زیدیه و شافعی دارای حوزه علمیه هستند که به تربیت طلاب مشغول اند و بیشتر آنها در مساجد می باشند. حوزه های علمیه بیشتر در «تعز»، «صعده» و «صنعا» هستند.

اوضاع نابسامان شیعیان یمن

در سال های اخیر شیعیان یمن در وضع بسیار بدی زندگی می کنند. در این بخش به برخی از مشکلات آنها اشاره می کنیم:

۱. ممنوع شدن مراسمات آنها از جانب حکومت.
۲. قتل عام شیعیان و علما.
۳. مطرح نبودن مسئله اهل بیت (ع) در مدارس رسمی و غیررسمی.
۴. ممنوع کردن کتاب هایی مثل نهج البلاغه و صحیفه سجادیه.
۵. حمله به کتابخانه ها و آتش زدن میراث هزار ساله شیعیان زیدی.
۶. نداشتن حق تأسیس مدارس دینی برای شیعیان.
۷. آزار و شکنجه و زندانی شدن شیعیان و علمای شیعی.
۸. توهین به ارزش ها مانند تخریب مساجد و به آتش کشیدن نهج البلاغه.
۹. عدم دسترسی به رسانه ها برای شیعیان.

دولت یمن و سیاست های ضد شیعی

«ژنرال علی عبدالله صالح» از سال ۱۹۹۰م. که اتحاد دو بخش شمالی و جنوبی یمن شکل گرفت، رئیس جمهور یمن متحد بود. او هر چند در ظاهر در خانواده ای زیدی

مذهب به دنیا آمده ولی حکومت او رویکردی سکولار داشت. «عبدالله صالح» فارغ‌التحصیل دانشگاه نظامی بغداد بوده و با اعضای حزب بعث و صدام، روابط ویژه‌ای داشته است و به «صدام صغیر» معروف می‌باشد. دیکتاتور یمن که از سی سال پیش به پشتوانه سعودی‌ها در رأس حکومت یمن قرار گرفت، زیدیه را به حاشیه رانده و دست سلفی‌ها را برای بسط نفوذشان در یمن باز گذاشته است. بعد از اینکه وهابیت با حمایت عربستان در یمن پایگاه پیدا می‌کند، اغلب دانشگاه‌ها و حوزه‌های علمیه زیدیه به حاشیه می‌روند. در نتیجه به میراث فکری و فرهنگی ائمه زیدیه کمتر توجه می‌شود و در مقابل، کتاب‌های وهابیت به وفور منتشر و توزیع می‌شود. «علی عبدالله صالح»، از سال‌های میانی دهه ۲۰۰۰م. که با آمریکا قراردادهایی را به امضا رساند، اعلام کرد: «به هر نحو حتی با توسل به گزینه نظامی، گروه‌های شیعی را در صعدہ سرکوب خواهد کرد». بعد از سقوط «علی عبدالله صالح»، «عبد ربه منصور هادی» رئیس جمهور است.

درگیری‌های دولت و شیعیان

از پیامدهای حادثه ۱۱ سپتامبر ۲۰۰۱م. شکل‌گیری پیمان‌هایی با عنوان ضد تروریستی با رهبری آمریکا در مناطق گوناگون جهان بود. دولت یمن به عنوان یکی از مهم‌ترین هم‌پیمانان آمریکا در خاورمیانه در این طرح قرار گرفت. حضور نیروهای نظامی و جاسوسی آمریکایی‌ها در یمن و نیز سفرهای مخفیانه برخی هیأت‌های اسرائیلی به «صنعا» افزایش یافت. در پی این اقدامات، اعتراضات فراوانی به این کار در یمن صورت گرفت که در این حین درگیری بین شیعیان شمال یمن و دولت مرکزی از سال ۲۰۰۴م آغاز شد. دولت، ساکنان این منطقه را به تلاش برای جدایی‌خواهی و احیاء حکومت شیعه در این منطقه که در کودتایی ۱۹۶۲م. سرنگون شده بود، متهم می‌کند. در حالی‌که این گروه‌ها به خصوص «الحوثی» با رد این اتهامات می‌گویند، مبارزان و شیعیان این منطقه تنها خواهان برخورداری از حقوق طبیعی خود هستند که دولت مرکزی تحت فشار وهابیان افراطی عربستان از آنان سلب کرده است. در جریان درگیری‌های سال‌های ۲۰۰۴ تا ۲۰۰۹م. نزدیک به ۴۰۰۰ تن از نیروهای دو طرف کشته و بنا بر گزارش کمیساریای عالی سازمان ملل متحد بیش از ۲۰۰ هزار نفر آواره شده‌اند. به گفته «حوثی»‌ها، عربستان بیش از ۷۰ بار با جنگنده‌های خود این منطقه را بمباران کرده است.

بخش دوم: تشیع در آسیا / ۹۷

در ۲۰۰۲م. تعدادی از جوانان شیعه، گروهی را با نام «الشباب المؤمن» شکل دادند که مبارزه و مخالفت با آمریکا و اسرائیل و مخالفت با هم پیمان شدن دولت یمن و آمریکا را دنبال می کرد. در نماز جمعه مسجد جامع صنعاء، شعارهای «حوثی» سر داده شد. این مسئله نگرانی بزرگی برای دولت «عبدالله صالح» بود. پس از آن، اتهام تروریست علیه شیعیان بکار گرفته شد و دولت یمن تلاش کرد با جلب حمایت آمریکا، معترضان را خاموش کند. رئیس جمهور یمن در این راستا در سال ۲۰۰۴م. در نشست سران ۸ کشور صنعتی در آمریکا حضور یافت و تلاش کرد کمک و حمایت این کشورها را به دست آورد. او بلافاصله پس از بازگشت از آمریکا، با دستوری به نیروهای ارتش، حمله سراسری به صعده را خواستار شد. بلافاصله، هواپیماهای ارتش به پشتیبانی صدها دستگاه تانک و توپ، به این مناطق حمله کردند و بدین ترتیب این منطقه در چند دقیقه به تلی از خاک و آتش و خون تبدیل شد. دولت یمن در این رابطه سانسور شدید خبری را بکار گرفت و خبرنگاران شبکه های تلویزیونی را اخراج کرد و ۳ ماه به بمباران مناطق شیعه نشین شمال پرداخت. در ۱۰ سپتامبر ۲۰۰۴م. با تصرف شهر «مران» و کشته شدن «سید حسین الحوثی» توسط دولت، پایان جنگ رسماً اعلام شد.

پس از شهادت «الحوثی» دولت یمن گمان کرد که بر منطقه و شیعیان صعده مسلط خواهد شد. اما پس از این، نبردهایی میان «حوثی» ها و ارتش یمن ادامه یافت که جنگ دوم ارتش یمن نام گرفت. شهرت روزافزون «حسین الحوثی» میان مردم یمن و دادن لقب شهید به وی، با نشر و گسترش افکار «حوثی» همراه بود که در سال های قبل در قالب کتاب و سخنرانی منتشر شده بود. جمعیتی از استان های دیگر به ویژه منطقه «حیدان» برای یاری شیعیان و بازسازی مناطق ویران شده صعده، راهی آنجا شدند. ارتش یمن حملات هوایی و زمینی بسیار انجام داد که در پی آن صدها غیرنظامی کشته و زخمی شدند. «علامه بدرالدین حوثی» پدر «حسین حوثی»، رهبری این نبرد را بر عهده گرفت.

جنگ سوم در سال ۲۰۰۶م. به رهبری «عبدالملک الحوثی» برادر کوچک «حسین الحوثی» آغاز شد. آغاز این جنگ در دفاع از پایگاه های شیعیان زیدی بود که از سوی نیروهای ارتش بدانها تجاوز شده بود. محدوده جغرافیایی این جنگ شامل شهرستان های حومه «صعده» بود که در ادامه این دامنه گسترش یافت و تا مرکز استان

«صعده» کشیده شد. نیروهای دولتی با هدف آزادی برخی سربازان که به اسارت در آمده بودند به یکی از استحکامات «الحوثی»ها در ارتفاعات هجوم بردند و در ابتدای حمله بیش از ۸۰ نفر از آنان کشته شدند. دولت یمن پاکسازی مناطق شیعه‌نشین در سراسر کشور را هدف خود اعلام کرد و از جمله به «صنعا»، «مأرب»، «جوف»، «حجه» و دیگر شهرها حمله کرد.

جنگ چهارم در یمن در سال ۲۰۰۷م. رخ داد. در این جنگ «جنبش جوانان مؤمن» تمامی استان «صعده» را به محل عملیات نظامی علیه ارتش یمن تبدیل کرد و در آن به مؤسسات و نهادهای دولتی، امنیتی و نظامی آسیب و خسارات جدی وارد شد. در این جنگ مانند جنگ‌های پیشین، «الحوثی»ها از عملیات چریکی علیه ارتش یمن استفاده می‌کردند. این جنگ با عقب راندن ارتش یمن از مناطق کوهستانی شیعیان پایان یافت. جنگ پنجم در ۲۰۰۸م. و با رهبری «عبدالمالک الحوثری» شروع شد. «حوثری»ها از سلاح‌های متوسط و سنگین علیه ارتش استفاده کردند. دایره عملیاتی این جنگ استان «صعده»، منطقه «بنی حشیش» (بخشی از صنعا) و منطقه «حرف سفیان» (بخشی از استان عمران) بود و نشانگر گسترش دامنه عملیات نظامی و تحول کیفی در عملکرد نظامی «حوثری» بود که باعث ایجاد نگرانی برای مقامات دولتی شد. در این شرایط «علی عبدالله صالح» میانجیگری قطر را پذیرفت. دو طرف به توافقاتی در این زمینه دست یافتند. این توافقنامه فقط درباره تبادل اسیران، جنبه اجرایی به خود گرفت و دیگر بندهای آن اجرا نشد. بعدها دو طرف درگیر، یکدیگر را به نقض مفاد توافق «دوحه» متهم کردند. برخی قبول این توافق از جانب دولت یمن را کسب فرصتی برای بازسازی و ترمیم قوای نظامی‌اش می‌دانند که پس از یک جنگ روانی و تبلیغاتی که همزمان در «صنعا» و «ریاض» آغاز شد، زمینه‌ها برای جنگ ششم فراهم گردید.

جنگ ششم در ۲۰۰۹م. آغاز شد. این جنگ، تمام عیار و گسترده بود و کشتارها و قتل عام‌ها، از عصبانیت و فشارهای روانی فرماندهان ارتش «صنعا» در اثر کسب نشدن مقاصد در جنگ‌های گذشته خبر می‌داد. این جنگ با هماهنگی سیاسی، نظامی و امنیتی میان «ریاض» و «صنعا» انجام گرفت. کشتار کودکان و زنان شیعی در «صعده» و روستاهای محروم، بی‌ثمر بودن برنامه‌ها و طرح‌های راهبردی دولت یمن را نشان می‌داد. در این جنگ صدها نفر از مردم و نیروهای نظامی کشته شدند و صدها تن از علما و فعالان سیاسی و فرهنگی به دست نیروهای امنیتی ترور شده و یا به زندان

بخش دوم: تشیع در آسیا / ۹۹

افتادند. رهبری شیعیان در این جنگ با «سید عبدالملک طباطبایی حوثی» و «سید یحیی» برادران «سید حسین» بوده است. این درگیری‌ها در ۲۰۱۰م. با فرونشستن ناآرامی‌ها و تمایل دو طرف برای مذاکره پایان یافت. شش جنگ ایجاد شده در یمن، نه تنها جوانان مؤمن و مبارز را از مقاومت خسته نکرده است، بلکه علاقمندی مردم برای رسیدن به خواسته‌های مشروع خود را بیشتر کرده است. در حقیقت در یمن بیداری وسیع و بزرگی شکل گرفته است. اگر این بیداری اسلامی به وجود نمی‌آمد، حکومت عربستان به شیعیان یمن حمله نمی‌کرد و جنبش اسلامی پدید نمی‌آمد. همین امر باعث شد که مردم یمن به تشیع علاقه‌مند و محبوبیت «علامه حوثی» نیز زیاد شود.

جنبش الحوثی

«حوثی»‌ها، گروه یمنی‌اند که خواهان بازگرداندن حکومت علوی به این کشور هستند و به انقلاب ایران اعتقاد دارند. این گروه نخست بسیار محدود بودند، ولی روز به روز بر گستره آنها افزوده شد. «علامه سید بدرالدین الحوثی» فرزندان متعددی داشت که معروف‌ترین آنها شهید «سید حسین حوثی» بود. «سید عبدالملک» پسر دیگر «بدرالدین» است که پس از شهادت «سید حسین»، جانشین وی شد. «سید یحیی حوثی» نیز نماینده مجلس یمن بود و اکنون در آلمان در تبعید به سر می‌برد و سخنگویی جنبش «حوثی»‌ها را بر عهده دارد. «سید حسین حوثی» بر اساس آموزه‌هایی چون: نقد وضع موجود، ترویج افکار حضرت امام خمینی (ره) و انقلاب اسلامی ایران و مبارزه با استکبار جهانی به ویژه امریکا و اسرائیل غاصب به جهاد اقدام کرد. او در بیشتر سخنرانی‌های خود که در جمع جوانان ایراد کرده، از امام و انقلاب ایران نام می‌برد و علاقه و گرایش شدیدی به جریان‌های شیعی مثل «حزب‌الله لبنان» و شخص «سید حسن نصرالله» دارد.

مهم‌ترین اعتراضات «حسین الحوثی» در سال ۲۰۰۳م. و پس از نفوذ آمریکا در یمن به بهانه فعال شدن نیروهای القاعده در این منطقه مطرح شد. مهم‌ترین اعتراض او این بود که چرا حکومت یمن اجازه داده است نیروهای نظامی آمریکا در یمن مستقر شوند و استقلال و حاکمیت سیاسی آنها را زیر سؤال ببرند. بعد استکبار ستیزی، به ویژه مبارزه با صهیونیسم در این جنبش بسیار چشم گیر است. او معتقد بود نمازی که بعد از آن مرگ بر اسرائیل گفته نشود و برائت از صهیونیسم نباشد، مورد رضایت و قبول خداوند نیست. هم‌اکنون نیز در جنگ‌ها و حرکات‌های نظامی پرچم سفیدی به دست

دارند که شعارهایی علیه استکبار و صهیونیسم روی آن نوشته شده است. تحمل چنین جنبش شجاع و صریحی، برای حکومت مرکزی یمن که رابطه محکمی با آمریکا دارد و هم اینکه حوثی‌ها را خطری برای حکومت خود می‌دید، بسیار سنگین است. حکومت یمن، فعالیت‌های متنوعی را مانند: تطمیع، تحریک اهل سنت و حتی بدبین کردن زیدی‌ها نسبت به «الحوثی» انجام داده، ولی نتوانسته آنها را سرکوب کند و به ناچار وارد فاز نظامی شده است. دولت یمن جنایات غیر انسانی و وسیعی را در مورد شیعیان «صعده» و زنان و کودکان بی گناه انجام داده است. پس از شهادت «سید حسین الحوثی» در سال ۲۰۰۴م. پدر و برادرانش راه او را ادامه دادند. اکنون «سید عبدالملک طباطبایی حوثی» فرمانده کل شیعیان است که پس از شهادت برادرش در شهریورماه ۱۳۸۳ش. به دست نظامیان یمنی، فرماندهی میدانی مبارزات شیعیان این کشور را بر عهده گرفته است. هم‌اینک میان شیعیان دوازده‌امامی و زیدی‌ها همبستگی خاصی برقرار شده است که یکی از علل آن، شخصیت «حسین حوثی» بوده است.

انقلاب اسلامی و تأثیر آن در یمن

انقلاب اسلامی ایران، باعث به وجود آمدن بیداری اسلامی در جهان اسلام، هم در میان شیعیان و هم اهل سنت شده است. بنابراین طبیعی است که شیعیان یمن تحت تأثیر انقلاب اسلامی قرار بگیرند. حکومت یمن و عربستان میان تأثیرپذیری فکری از انقلاب و مسئله دریافت کمک‌های نظامی از ایران خلط کرده‌اند. این در حالی است که عربستان به شکل رسمی و علنی وارد یمن شده و ایران را به دخالت در مسائل یمن متهم می‌کند.

پرسش

۱. فرقه‌های شیعی در یمن را معرفی و گزارش کنید.
۲. در خصوص گروه الحوثی، گزارشی را بنویسید.
۳. فرصت‌ها و چالش‌های پیش روی شیعیان یمن را توضیح دهید.
۴. بیداری اسلامی در یمن را با توجه به نقش انقلاب اسلامی ایران بررسی نمائید.

برای مطالعه بیشتر

۱. منتظر القائم، اصغر، نقش قبائل یمنی در حمایت از اهل بیت (ع).
۲. جعفریان، رسول، اطلس شیعه.
۳. توال، فرانسوا، ژئوپلیتیک تشیع؛ ترجمه: دکتر حسن صدوق ونینی.

عربستان سعودی

Saudi Arabia

بررسی وضعیت تشیع در عربستان سعودی

اهداف آموزشی

- انتظار می‌رود با مطالعه این درس، با مطالب ذیل بیشتر آشنا شویم:
- جغرافیای مذهبی در عربستان.
- سیر تاریخی پیدایش تشیع و وضعیت شیعیان در عربستان.
- فعالیت‌های شیعیان.

عربستان (در یک نگاه)

۱. مساحت عربستان ۲۲۴۰۰۰۰ کیلومتر مربع است.
۲. همسایگان این کشور از شمال اردن و عراق، از جنوب یمن، از شرق کویت، خلیج فارس، امارات، قطر، بحرین، عمان و از غرب دریای سرخ می‌باشد.
۳. شهرهای مهم عربستان، ریاض پایتخت سیاسی، مکه پایتخت دینی، مدینه، جده پایتخت اقتصادی و احسا شهر باستانی و مقر شیعیان است.
۴. جمعیت این کشور حدود ۳۰ میلیون نفر است.
۵. دین رسمی اسلام است و ۸۵٪ مردم سنی حنبلی و ۷٪ تا ۱۵٪ شیعیان دوازده امامی و اسماعیلی و دیگری هستند.
۶. کشور عربستان بر اساس آیین وهابیت اداره می‌شود.
۷. نوع حکومت پادشاهی است و تنها فرزندان آل سعود حق فرمانروایی را دارند.
۸. در عربستان هیچ‌کس حق انتقاد به حاکمیت را ندارد.
۹. این کشور روابط استراتژیک و صمیمانه با غرب به ویژه آمریکا دارد.
۱۰. عربستان رقیب اصلی ایران در ساختار سیاسی و دینی منطقه است.
۱۱. وجود مکه مکرمه و مدینه منوره و حضور حدود ۶ میلیون حاجی و عمره‌گذار، هر ساله در این کشور از مسائل مهم و حائز اهمیت است.

جغرافیای دینی و مذهبی

عربستان سعودی از چهار منطقه اساسی تشکیل می‌شود:

۱. منطقه وسطی (نجد): ۳۶٪ از مساحت کل کشور را این منطقه و ساکنین آن ۳۲٪ از جمعیت کشور را تشکیل می‌دهند. مردم آن غالباً حنبلی مذهب با گرایش وهابی می‌باشند. علمای «نجد» هسته اصلی در تشکیلات دینی کشور به شمار می‌آیند.
۲. منطقه غربی (حجاز): ۳۰٪ از مساحت کل کشور را منطقه غربی و ساکنین آن ۳۳٪ از جمعیت کشور را تشکیل می‌دهند. مردم آن غالباً از مذهب مالکی و شافعی پیروی می‌کنند. شیعیان امامی و زیدی در مدینه و «شیعیان کیسانی» در «ینبع» اقلیت‌های مذهبی حجاز به شمار می‌آیند.
۳. منطقه جنوبی (عسیر، جیزان و نجران): این منطقه بیشترین تنوع مذهبی را به خود اختصاص داده است. علاوه بر مذهب مالکی و شافعی، زیدیان و اسماعیلیان نیز در این منطقه حضور چشمگیری دارند. غالب ساکنین (حدود ۵۰۰ هزار نفر) از اسماعیلیه «مکارمه» می‌باشند.
۴. منطقه شرقی (قطیف و احسا): ۳۱٪ از مساحت کل کشور منطقه شرقی است و ساکنین آن ۱۴٪ از جمعیت را تشکیل می‌دهند؛ غالب مردم از شیعیان اثنی‌عشری هستند.

تشیع در عربستان (در یک نگاه)

۱. هسته اولیه تشیع در منطقه «حجاز» و شهر «مدینه» از زمان پیامبر (ص) بوده است.
۲. ریشه تشیع، به فعالیت‌های «عدی بن حاتم طائی» برمی‌گردد.
۳. ۷٪ تا ۱۵٪ جمعیت کشور را شیعیان تشکیل می‌دهند که تنها در «ریاض» بیش از ۳۰ هزار شهروند شیعی وجود دارد.
۴. در روستاهای «قطیف» و «الاحسا»، شیعیان بسیاری زندگی می‌کنند.
۵. تعداد کمی از شیعیان در مکه و مدینه حضور دارند.
۶. شیعیان اسماعیلی که ۷۰۰ هزار نفر هستند در «نجران» و حومه آن، ساکن هستند.

بررسی وضعیت تشیع در عربستان

حضور شیعه در شبه جزیره عربستان به قرن اول هجری به زمان «یوم الانذار» بر

بخش دوم: تشیع در آسیا / ۱۰۵

می‌گردد. طبری در تاریخ خود تصریح دارد که پیامبر(ص) در این روز سه موضوع مهم را مطرح کرد که عبارت بودند از: توحید، نبوت و ولایت. در حالی که امروزه مرکز شیعیان عالم، عراق و ایران است، در عربستان نیز تعداد قابل توجهی از شیعیان زندگی می‌کنند. شیعیان از زمان به حکومت رسیدن سعودی‌ها، مؤسسات مهم دینی از قبیل مساجد و حسینیه‌ها را همچنان زنده و فعال نگه داشته‌اند. آنها آشکارا مراسم عبادی از قبیل عزاداری امام حسین(ع) را برگزار می‌کنند. جمعیت شیعیان دوازده‌امامی در عربستان تقریباً دو میلیون نفر است.

تطورات فکری و سیاسی شیعیان عربستان

پس از تأسیس پادشاهی سعودی، تحت فشار داخلی و خارجی، اقتدار شیعه تجدید سازمان گردید. مراجع مذهبی شیعه، نظر به موقعیت و نقش آشکارشان، به طور پنهانی دستورالعمل‌های محدودی را ارائه داده و مراسمات مذهبی مهم را تنها در خانه‌های امن و مساجد برگزار می‌کردند. روحانیون به نظارت موضوعات اجتماعی و شبه سیاسی از قبیل قوانین خانواده ادامه دادند. با بستن و یا از رونق انداختن حوزه‌های شیعیان، به طور کلی در زمینه ارشاد و هدایت، شیعیان عربستان به دستورالعمل‌های خارجی و روحانیون بلند پایه‌ی دیگر کشورها متکی گردیدند. شیعیان، اگر چه تحت حکومت سعودی‌ها دچار خسران شده و به خاطر از دست دادن مقامات بزرگ، خودشان متضرر می‌گشتند، اما اغلب، بیش از آنکه در مقابل تغییر وضعیتشان مقاومت کنند، خود را با اوضاع، سازگار می‌نمودند. روحانیون شیعه نیز بیش از آنکه با قدرت سعودی‌ها درافتند، مجبور به تحمل شرایط سخت بودند. نه فعالان مذهبی و نه دیگر فعالان جامعه شیعی، هیچکدام، به طور جدی از آزادی‌های بیشتر دم نزده و حمایت نکردند.

پس از این دوره فشار و سرکوب شیعیان، ساختار و رهبری سیاسی فعال‌تری که در خارج از کشور بود، متبلور گردید و با روندهای گسترده‌تری بر دیدگاه‌های شیعیان در دهه‌های ۶۰ و ۷۰ شمسی سازگار گردید. برجسته‌ترین این روندها فراخوانی برای قدرت و اقتدار بیشتر فقها (ولایت فقیه) بود که توسط امام خمینی(ره) احیا شد. بعد از پیروزی انقلاب اسلامی روح تازه‌ای در شیعیان عربستان دمیده شد و آنان نیز، اعتراضات خود را شروع کرده و تظاهرات مختلفی برپا کردند که منجر به برخورد شدید پلیس و نیروهای امنیتی سعودی با این تظاهرات‌ها شد. در این زد و خوردها،

تعداد زیادی کشته و دستگیر شدند و بسیاری از فعالان سیاسی برای حفظ جان خود از کشور گریختند. با خروج فعالان سیاسی شیعه از عربستان، اپوزیسیون شیعه در خارج شکل گرفت. این فعالان ابتدا در ایران، سپس در سوریه و در نهایت در لندن به فعالیت خود ادامه دادند. تظاهرات‌هایی که در عربستان شکل گرفت، کاملاً رنگ‌وبوی انقلاب اسلامی ایران می‌داد، حتی شعارهای آن الهام گرفته از انقلاب اسلامی بود. به طور مثال در تظاهرات شعار «مبدؤنا حسینی، قائدنا خمینی» به گوش می‌رسید.

نسل فعلی رهبران شیعه از «قطیف» و «الاحسا» تحصیلات خود را در نجف اشرف گذرانده‌اند. پس از اقدام تنبیهی حکومت عراق در سال ۱۹۷۳م. علیه آنها به جرم جاسوسی برای سعودی، تعدادی از شیعیان به شهر قم در ایران گریختند. باید توجه داشت که تا پیش از انقلاب اسلامی ایران، مخالفت شیعیان با حکومت سعودی بیشتر به شکل مشارکت در جنبش‌های چپ‌گرا، مانند حزب غیرقانونی کمونیستی سعودی، یا جنبش‌های چپ‌گرای افراطی غیرقانونی دیگر، همچون حزب عمل سوسیالیستی عربی در جزیره عربی انجام می‌شد. ولی از این به بعد با تشکیل نهادها و سازمان‌های منسجم، توانستند خود را در عرصه سیاسی و اجتماعی عربستان پویا و زنده نگه دارند. در اینجا به معرفی برخی از این حرکت‌ها و جنبش‌های انسجام یافته می‌پردازیم:

۱. جنبش مبلغان طلایه‌دار در قطیف: در دهه ۱۳۹۰ق. در کویت «جنبش مبلغان طلایه‌دار» با حمایت «آیت‌الله سید محمد شیرازی» و متأثر از اندیشه‌های وی و به ریاست «محمد تقی مدرسی» که پایگاه آن «مدرسه رسول الاعظم» بود، کار خود را آغاز کرد. افزون بر فعالیت‌های نمایندگان «جنبش مبلغان طلایه‌دار» در دهه ۱۳۹۰ش. گروهی از فعالان عضو جنبش، که رهبری آن را «شیخ الصفار» و «شیخ توفیق السیف» بر عهده داشت، فعالیت‌های خود را در «قطیف» آغاز کردند. آنها در مباحث خود، موقعیت سیاسی امت اسلامی، نقد سیرمذهبی سنتی در میان شیعیان و اهمیت تحول روشن‌فکری در جهان اسلام را بازگو می‌کردند. افزون بر این فعالیت‌ها آنها به پخش کتاب، نشریه و نوارهای صوتی «آیت‌الله شیرازی» اقدام می‌نمودند. سرانجام فعالیت‌های اعضای جنبش، که با هدف آگاه ساختن شیعیان از وضعیت اجتماعی، اقتصادی و مذهبی جامعه و ترغیب آنها در نقد انفعالات در عرصه دین و سیاست انجام می‌شد، زمینه جنبشی سازمان یافته را فراهم کرد.

بخش دوم: تشیع در آسیا / ۱۰۷

۲. سازمان انقلاب اسلامی: این سازمان نیز که به تأثیر از عقاید «سید محمد شیرازی» تأسیس شد، به جای حمایت از خشونت، خواستار تعلیم و آگاهی دادن به توده‌ها بود. رهبران سازمان به سهم جوانان و زنان اعتقاد خاصی داشتند. سازمان، بیشتر افراد از طبقه متوسط و پایین جامعه را به سوی خود جذب کرد و گستره عضویت خود را فقط به عربستان محدود نکرد. با الهام از پیروزی نهضت امام خمینی (ره) و تعالیم نظریه پردازان «جنبش مبلغان طلایه‌دار»، آنها موفق شدند حمایت‌های مردمی را کسب کنند و خشم و نارضایتی شیعیان را علیه رژیم هدایت کنند.

۳. حرکت اصلاحیه: در اوایل ۱۹۹۱م. «جنبش انقلاب اسلامی» به «الحركة الاصلاحیه» تغییر نام داد و اعلام کرد که خود را جنبشی وطن‌پرست می‌داند. اعضای جنبش، فعالیت رسانه‌ای بارزی را در لندن و واشنگتن سامان دادند و کتاب‌ها و نشریاتی را منتشر کردند. افزون بر این، آنها «کمیته بین المللی حقوق بشر» را تأسیس، و با سازمان عفو بین‌المللی ارتباط برقرار کردند.

تغییر رویکرد سیاسی در حق شیعیان

در سال ۱۹۹۶م. در آستانه تلاش‌های مقامات عربستان، «ملک فهد» چهار رهبر شیعه و حامیان «الصفار» (جعفر الشایب، صادق الجبران، عیسی المزیل و توفیق الصیف) را برای بحث و بررسی مطالباتشان به «جده» دعوت کرد. در ازای پایان دادن به مخالفت، حکومت، زندانیان سیاسی را آزاد و اجازه بازگشت صدها تبعیدی را صادر، گذرنامه‌های آنها را اعاده و حق مسافرت را به آنها داد. مهم‌تر اینکه به شیعیان اطمینان داده شد که می‌توانند مسائل اساسی اجتماعی و مذهبی را مطرح نمایند. حاکمان سعودی به ارگان‌های دولتی دستور دادند تا اعمال تبعیض‌آمیز را محدود و متون درسی مدارس را اصلاح نمایند و مسائلی که به شیعه نسبت داده شده بود را حذف کنند. این توافق نتایج متعددی را در پی داشت. البته شیعیان مدعی هستند که به استثنای موارد محدود (در زمینه بهداشت و درمان)، کارهای چندانی برای تأمین مطالباتشان انجام نشده است.

تنش میان شیعه و وهابیت

در عربستان، وهابی‌ها همواره از ارتباط تاکتیکی خود با دولت سعودی در رنج بوده‌اند.

آنان بر پایه توافق تاریخی که بین «محمد بن سعود» و «محمد بن عبدالوهاب» انجام گرفت، مجبور به همکاری با دولت سعودی بودند. اما به تدریج فهمیدند که «آل سعود» در اثر اقتضائات زمان به دنبال کاستن نفوذ آنان است. بنابراین سعی کردند بهانه‌هایی را برای امتیاز گرفتن از آنان مطرح کنند. یکی از بهانه‌ها که وهابی‌ها برای امتیاز گرفتن از «آل سعود» مطرح می‌کنند مسئله شیعه است. قبایل وهابی در سال ۱۹۲۵م. در راستای چالش‌های خود با دولت سعودی از «ملک عبدالعزیز» خواستند که از انجام شعائر شیعیان «احسا» جلوگیری کند و آنان را از توسل به اهل بیت (ع) و برگزاری مراسم میلاد و وفات پیامبر (ص) و شهادت امام علی (ع) و سفر برای زیارت نجف و کربلا باز دارد. اما «عبدالعزیز» بسیاری از خواسته‌های قبایل را نپذیرفت، بلکه برای زهر چشم گرفتن از آنان «جنگ سبله» را به راه انداخت. سرکوب قبایل وهابی توسط «عبدالعزیز» واکنش او به سهم‌خواهی و دخالت‌های روزافزون وهابی‌ها در امور کشور بود. قبایل وهابی پس از آن به بیابان‌های نجد برگشتند و تلاش کردند سازماندهی خود را بازیابند. آنان بعداً با چشم‌پوشی از برخی از خواسته‌های خود اقتدار خود را مجدداً بازیافتند. آنان این بار خواستار ریشه کن کردن تشیع و کشتار شیعه نشدند بلکه به تحریم و اعمال خشونت و تکفیر آنان رضایت دادند و پذیرفتند که اجرای احکام درباره شیعه از اختیارات ولی امر (پادشاه) است و پادشاه می‌تواند به طور موقت و تنها به خاطر مصالح امت اسلامی، سیاست مماشات با شیعه را پیاده کند. بسیاری از وهابی‌های معاصر در تکفیر شیعه از فتوای «بن باز» مفتی سابق عربستان که شیعیان را دچار شرک اکبر دانسته بود پیروی می‌کنند و نزاع با شیعه را مربوط به مسئله توحید می‌دانند. اما برخی دیگر، تشیع را صرفاً بدعت‌گذار و نه مشرک می‌دانند. این دو دیدگاه همچنان در فضای رسانه‌ای عربستان در حال چالش هستند. در مقابل، شیعیان نیز، وهابی‌ها را به سرپیچی از دستور خداوند مبنی بر لزوم مراعات حقوق اهل بیت (ع) متهم می‌کنند.

تبعیض دولت علیه شیعیان

تبعیض‌هایی که از طرف نهادهای دولتی علیه شیعیان اعمال می‌شود، تنها به آزادی دینی آنها محدود نمی‌شود چرا که تبعیض شدیدی در آموزش و پرورش عربستان علیه شیعیان نیز وجود دارد. در نظام دادگستری عربستان برخی اوقات قاضی‌های سنی شهادت شیعیان را نمی‌پذیرند و آنرا فاقد وجاهت قانونی می‌دانند. در این کشور شیعیان

بخش دوم: تشیع در آسیا / ۱۰۹

نمی‌توانند به مقام قضاوت برسند. محروم سازی شیعیان از حقوقشان در یافتن شغل مناسب نیز وجود دارد. برای نمونه در عربستان هیچ شیعه‌ای وزیر کابینه یا سیاست‌مدار بلند مرتبه نمی‌شود.

گزارشی از یک نهاد بین‌المللی درباره شیعیان عربستان

در گزارش ۳۲ صفحه‌ای دیده‌بان حقوق بشر که تحت عنوان محرومیت از کرامت در سال ۲۰۰۹م. است، تبعیض‌ها علیه شهروندان شیعه عربستان منتشر شده است. در این گزارش آمده است: شیعیانی که از استان‌های شیعه نشین شرقی برای برپایی مراسم عزاداری به مناسبت رحلت رسول اکرم(ص) به مدینه رفته بودند، در قبرستان بقیع با نیروهای امر به معروف و نهی از منکر درگیر شدند. اساس این درگیری‌ها بر مبنای اختلاف نظر این دو گروه بر سر نحوه عزاداری به مناسبت رحلت رسول اکرم(ص) بود. در این درگیری‌ها نیروهای امنیتی عربستان به سمت زائر ۱۵ ساله‌ای شلیک کردند که تیر به سینه او اصابت کرد. همچنین شهروندی ناشناس هنگامی که ضربه چاقویی به کمر یک روحانی شیعه وارد می‌کرد، فریاد می‌زد: «این کافران (شیعیان) را بکشید». در ماه‌های فوریه و مارس شیعیان استان‌های شرقی تظاهرات کردند تا همبستگی خود را با بازداشت شدگان درگیری‌های مدینه نشان دهند. همچنین پس از سخنرانی «شیخ نمر النمر» که گفته بود: کرامت ما (شیعیان) مهم‌تر از اتحاد ما (با این حکومت پادشاهی) است، شیعیان در «عوامیه» به اعتراض برخاستند و خواستار رفتاری برابر، از سوی دولت شدند. این بار نیز نیروهای امنیتی بسیاری از معترضان را دستگیر کردند و برخی از آنان را ماه‌ها زندانی نمودند.

بیداری اسلامی در عربستان

نظام سلطنتی عربستان که همواره خود را مصون از بحران و اعتراضات داخلی می‌دید، در سال‌های اخیر، غرق در بحران بود. بگونه‌ای که بحران کنونی در عربستان که از اعماق استراتژیکی این کشور یعنی مناطق شیعه‌نشین نشأت گرفته شده است، رژیم «آل سعود» را با خطر فروپاشی مواجه ساخته است. مناطق شرقی عربستان به ویژه شهرهای «قطیف»، «عوامیه» و «احسا» که از ۲۰۱۱م. و همزمان با شروع موج خیزش‌های مردمی در منطقه خاورمیانه و شمال آفریقا، صحنه اعتراضات ضد دولتی

بوده است، در حال حاضر و بالاخص بدنبال حمله نیروهای امنیتی «آل سعود» به «شیخ النمر» از روحانیون برجسته شیعه، اوضاع سیاسی در شرایط بسیار سخت و دشواری قرار گرفته است. گرچه نارضایتی‌های مردمی در عربستان بویژه در شهرهای مختلف استان «الشرقیه»، ابتدا در اعتراض به وضعیت نابسامان سیاسی و حقوقی و نیز در راستای تحقق مطالباتی چند از جمله انجام اصلاحات حقوقی و مدنی، آزادی بیان و اجتماع، آزادی زندانیان سیاسی و اجتناب از نقض حقوق پیروان اقلیت‌های مذهبی و در رأس آنها شیعیان، شکل گرفته و استمرار یافته بود، اما این اعتراضات در حال حاضر با تغییر ماهیت مطالباتی خویش، به خواسته‌ای برای سرنگونی «آل سعود» از قدرت تبدیل شده است. در واقع رژیم «آل سعود» دو راه بیشتر پیش رو ندارد که گام نهادن در هر دو مسیر در نهایت به فرسایش و افول رژیم سیاسی عربستان خواهد انجامید. این دو مسیر عبارتند از: انجام اصلاحات اساسی در ساختارهای سیاسی که به مفهوم تسلیم در برابر مطالبات مردمی و تضعیف پایه‌های حکومت در عربستان خواهد بود یا مقاومت در برابر مطالبات گروه‌های معترض به ویژه شیعیان، از طریق توسل به ابزارهای سرکوب‌گرانه و خشونت‌طلبانه با پشت‌گرمی به قدرت‌های بزرگ غربی.

پرسش

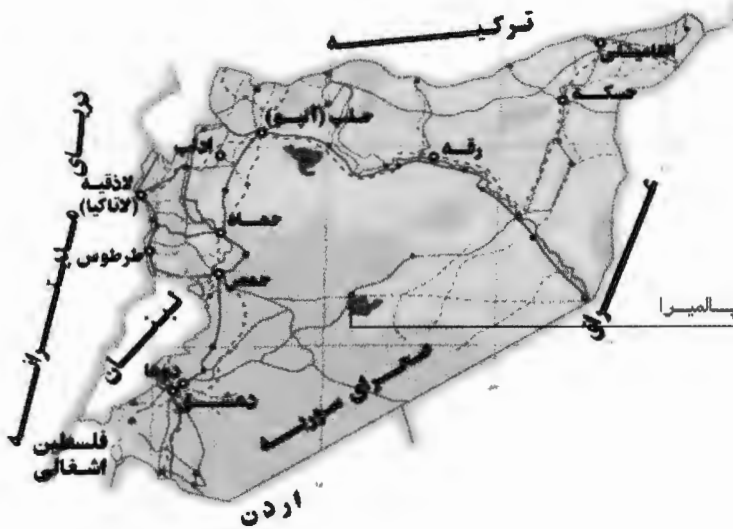
۱. در خصوص پیشینه تشیع در عربستان و وضعیت کنونی شیعیان توضیح دهید.
۲. برخی از حرکت‌ها و جنبش‌های منسجم در عربستان را معرفی کنید.
۳. در زمینه تنش میان شیعه و وهابیت و نقش دولت در این مسئله توضیح دهید.
۴. راه‌کارهایی پیش‌رو که رژیم عربستان در مواجهه با بیداری اسلامی می‌تواند به آنها متمسک شود را تحلیل کنید.

برای مطالعه بیشتر

۱. جعفریان، رسول، *اطلس شیعه*.
۲. توال، فرانسوا، *ژئوپلتیک تشیع*؛ ترجمه: دکتر حسن صدوق ونینی.
۳. عظیمی، رقیه سادات، *عربستان سعودی*.
۴. نجف، زراعت پیشه، *برآوردهای استراتژیک عربستان سعودی*.

سوریه

Syria

بررسی وضعیت تشیع در سوریه

اهداف آموزشی

- انتظار می‌رود با مطالعه این درس، با مطالب ذیل بیشتر آشنا شویم:
- آشنایی با موقعیت شام و نگاهی به چگونگی ورود دین اسلام به آن.
- ادیان و مذاهب در سوریه و سیر تاریخی پیدایش تشیع.
- فعالیت‌های شیعه و شهرهای شیعه نشین آن.
- معرفی حوزه علمیه سوریه و عالمان شیعی در این کشور.
- تحلیلی از اوضاع فعلی سوریه.

سوریه (در یک نگاه)

۱. کشور سوریه از شمال با ترکیه، از غرب با لبنان و دریای مدیترانه، از جنوب با اردن و رژیم اشغالگر صهیونیستی و از شرق با عراق همسایه است.
۲. مساحت این کشور ۱۸۵۱۸۰ کیلومتر مربع است.
۳. جمعیت سوریه بیش از ۲۰ میلیون نفر است.

آشنایی با موقعیت شام

«شام قدیم» یا «شامات» از لحاظ جغرافیایی سرزمینی بزرگ در آسیای غربی در حد فاصل دریای مدیترانه، سواحل غربی فرات، مرز شمالی حجاز، مرز جنوبی روم شرقی قدیم و ترکیه فعلی است. «شام» از لحاظ تاریخی یک پایگاه همیشگی برای تاریخ اسلام است و در تاریخ جنگ‌های دوران اسلامی، به خصوص جنگ‌هایی که با اروپاییان در گرفته است، جایگاه ویژه‌ای دارد. این منطقه پس از جنگ جهانی اول به چهار کشور سوریه، اردن، فلسطین و لبنان تقسیم شد. این چهار کشور، به گفته مورخان، وارث سرزمینی باستانی با پنج هزار سال قدمت به نام «شام» هستند؛ زیرا

«الشام» نامی بوده که جغرافی دانان عرب بر دریای روم و بیابان ممتدی که از «ابله» تا «فرات» و از طرف دیگر از فرات تا مرز روم محدود می شده است، اطلاق می کرده اند. تا پیش از آنکه شام تحت سلطه مسلمانان درآید، این سرزمین در تصرف امپراطوری روم شرقی بوده است. پس از مهاجرت قبایلی از «جزیره العرب» به این سرزمین، ورود اعراب به «شام» گسترش یافت و قبایلی عربی به این دیار کوچانده شدند. پس از بعثت پیامبر(ص) با دو جنگ، یعنی سریه «موته» و غزوه «تبوک» این منطقه به دست مسلمانان افتاد و پس از آن در دست مسلمانان باقی ماند. «شام» در سال چهاردهم هجرت در عصر خلافت «ابوبکر» فتح شد. خلیفه اول و دوم برای تبلیغ و گسترش آیین اسلام و نیز آموزش قرآن و احکام دینی، تعدادی از صحابه بزرگ رسول خدا(ص) و قاریان مدینه را به این سرزمین اعزام داشتند. «معاویه بن ابی سفیان» تا سال ۳۵ق. در این سرزمین حاکم بود تا این که در همان سال با خلافت امام علی(ع) از حکمرانی شام عزل شد. پس از شهادت امام علی(ع)، «معاویه» با نیرنگ به حکومت رسید. او شهر «دمشق» را «دارالخلافه» خویش قرار داد. «شام» با ادامه واقعه کربلا معنا می پذیرد؛ زیرا کاروان اسرا از کربلا به سوی «شام» که در آن زمان محل حکمرانی امویان بود به راه افتادند و بعد از پرده برداری از جنایات امویان، مردم به ستم گری حاکمشان آگاهی یافته، با تحریک عباسیان، بر ضد این حکومت به پا خواستند. با به قدرت رسیدن عباسیان، «شام» اعتبار خود را از دست داد و بعد از سالیان سال که «حمدانیان»، «فاطمیان مصر»، «سلاجقه» و «عثمانیان» بر آن دیار حکومت راندند دارالخلافه از «شام» به «بغداد» منتقل شد.

سوریه در گذر تاریخ

دمشق پایتخت سوریه را «دروازه تاریخ» می نامند. این شهر که از کهن ترین شهرهای جهان می باشد، از ۸ تا ۱۰ هزار سال قبل از میلاد پیوسته محل سکونت انسان بوده است و به این دلیل آن را اولین پایتخت دنیا می نامند. در سال ۱۹۶۷م. پس از جنگ با اسرائیل، قسمتی از خاک سوریه به تصرف اسرائیل درآمد. در سال ۱۹۷۰م. «حافظ اسد» با کودتایی قدرت را به دست گرفت و به ریاست جمهوری انتخاب شد. در سال ۱۹۷۳م. سوریه در جنگ اعراب و اسرائیل شرکت کرد و خسارات زیادی بر اسرائیل وارد آورد. در حال حاضر ریاست جمهوری بر عهده «بشار اسد» می باشد.

جمعیت‌شناسی ادیان و مذاهب

سوریه یکی از متنوع‌ترین کشورهای خاورمیانه از نظر مذهبی است. تعداد اقلیت‌های مذهبی در سوریه نسبتاً زیاد است. سیاست حکومت گرچه بر مبنای سیاست‌های حزب بعث و تا حدودی سکولار بود، ولی در این اواخر بر پابندی به شعار مذهب است. دولت در مورد برپایی اعیاد و مراسم مذهبی در سازمان‌های دولتی نیز تأکید دارد و تلاش می‌کند این مراسمات هرچه با شکوه‌تر برگزار شود. ساختار اجتماعی کشور سوریه نسبت به پابندی مردم به اعتقادات دینی در مقایسه با دیگر کشورهای منطقه عربی، مستحکم‌تر است. پیروان همه ادیان الهی از جمله اسلام و مسیحیت در سوریه زندگی می‌کنند که البته اقلیتی یهودی نیز ساکن این کشور می‌باشند. بر اساس تحقیقات انجام شده، مسلمانان بیش از ۷۰٪ ساکنین سوریه را تشکیل می‌دهند. پیروان «کلیسای ارتدکس ارمنستان» نیز در سوریه ساکنند و در شهر «حلب» جمعیتی یکپارچه از «ارامنه کاتولیک» زندگی می‌کنند. گروه‌های مسلمان در سوریه عبارت‌اند از:

۱. دروزیه: گروهی از غلات منتسب به شیعه هستند که حدود ۱ میلیون نفر از جمعیت سوریه را تشکیل می‌دهند. اغلب «دروزی‌ها» در استان «سویدا» و «جبل دروز» واقع در جنوب «لاذقیه» ساکن هستند. «فرقه دروزیه» ترکیبی از عقاید شیعه، زرتشت و مسیحیت دارند که «شیخ عقل» اکنون مرجع دینی آنان است. سهم «دروزی‌ها» از ساکنین منطقه «جبل العرب» در «استان سویدا» بیش از ۹۰٪ است و آنان اکثریت مطلق را در ۱۲۰ روستای این استان در اختیار دارند.

۲. علویان: آنان، خود را شیعه اثنی‌عشری می‌دانند ولی در بعضی از گروه‌های آنان اختلافات جدی با شیعه اثنی‌عشری وجود دارد و اقلیتی قابل توجه هستند. علویان، پست‌های حساس را در سوریه بر عهده دارند و اغلب صحابه اولیه رسول خدا(ص) از جمله عمار، یاسر، مقداد، سلمان و اباذر را قبول دارند و به آنان عشق می‌ورزند. بیش از ۹۰٪ علوی‌ها در استان «لاذقیه» زندگی می‌کنند. علویان سوریه جمعیت ۱۲ درصدی سوریه را تشکیل می‌دهند که از سال ۱۹۷۰م. عملاً قدرت را در اختیار دارند. این طایفه همواره به دلیل عشق و علاقه به اهل‌بیت(ع) مورد ظلم و ستم سلفی‌های سوریه قرار داشتند. پس از کودتای «حافظ اسد» که از خاندان ریشه‌دار علوی مذهب سوریه بود، این طایفه به سازماندهی اوضاع خود پرداخت. «علوی‌ها» با «دروزی‌ها» و «مسیحیان» پیوند نزدیکی دارند و پست‌های کلیدی

- معمولاً پس از اعضاء طایفه «علویان» به «دروزی»ها و «مسیحیان» واگذار می‌شود. این امر صرفاً برای به حاشیه راندن «سلفی‌ها» صورت می‌گیرد.
۳. شیعه اثنی‌عشری: شیعیان اثنی‌عشری در سوریه جمعیتی زیر ۱ میلیون نفر هستند. آنان در غرب «باب توما» در دمشق و قریه «داریا» زندگی می‌کنند و اکنون نیز قریه «راویه» و اطراف مرقد مطهر حضرت زینب(س) محل سکونت بیشتر آنان گردیده است. در گذشته مرحوم «محسن امین» صاحب *دائرة المعارف الاسلامیه الشیعیه* و «سید علی مکی» در سوریه منشأ تلاش‌هایی برای انسجام اعتقادی و فکری شیعه شده‌اند. شیعیان جعفری در منطقه‌ای بین «حمص» و «حلب» متمرکز شده‌اند و ۱۵٪ ساکنان استان «حمه» را تشکیل می‌دهند. روستای نبیل و الزهراء اطراف حلب و همچنین روستاهای مرز اردن نیز شیعه هستند.
۴. اسماعیلیه: اسماعیلی‌ها نیز بیشتر در منطقه «السلمیه» در استان «حمه» و دیگر مناطق سکنی گزیده‌اند.
۵. اهل تسنن: سنی‌ها بزرگ‌ترین گروه دینی سوریه به شمار می‌روند. مذهب سنی، مذهب رسمی کشور سوریه به شمار می‌رود. سنی‌ها در مشاغل و مناصب مختلف فعالیت داشته و در سرتاسر کشور سوریه پراکنده‌اند.

تفاهم ادیان و مذاهب در سوریه

سوریه در طول تاریخ نوین خود، دیدگاهی عمیق‌تر، درکی بیشتر و آینده‌نگری دورتری نسبت به مسئله وحدت ملی، ضرورت پاسداری از آن و پشت سر گذاردن تمام جنبه‌های منفی و لغزش‌گاه‌ها را دنبال می‌کند. به طوری که شهروندان سوری از آغاز استقلال و رهایی از استعمار فرانسه تاکنون، هیچ تفاوتی میان پیروان ادیان، مذاهب و طوایف مختلف نمی‌گذارند. مهم‌ترین نمودهای روند تقریب مذاهب در سرزمین سوریه بدین قرار است:

۱. دوستی و محبت متقابل، فعال‌سازی همکاری میان علمای سنی و شیعه.
۲. منع نشر و چاپ کلیه کتاب‌هایی که متضمن توهین به پیروان مذاهب دیگر باشد.
۳. عدم اجازه پخش مطالبی در رسانه‌ها و مراکز فرهنگی که به مسائل اختلافی بپردازد.
۴. محکوم کردن هرگونه برچسب تکفیر که متوجه برخی پیروان مذاهب می‌شود.

بخش دوم: تشیع در آسیا / ۱۱۷

۵. تشویق مطالعه‌های مقایسه‌ای فقهی و عقیدتی، به ویژه در بعد مطالعات دانشگاهی تخصصی به شیوه بیان علمی.
۶. فعالیت‌های مشترک فرهنگی میان علمای اهل سنت و شیعه در مناسبت‌های اسلامی.

پیشینه تشیع در سوریه

سابقه تشیع در سرزمین شام به دوران تبعید «ابوذر غفاری» باز می‌گردد. در نواحی ساحلی شام تعدادی از یاران امام علی (ع) تشیع را منتشر ساختند. ستمگری‌های «بنی‌امیه» و اقدامات ایشان در محدود ساختن فعالیت‌های این صحابه، حضور در صحنه را از شیعیان شام گرفت. لذا بایستی تاریخ شیعه در شام را از ابتدای قرن سوم هجری مرور و مطالعه کرد. دورانی که دولت‌های توانمند شیعی مذهب «آل بویه» در عراق و ایران، «فاطمی»‌ها در مصر و مغرب، «حمدانی»‌ها در «موصل» و «حلب»، حکومت می‌کردند، از این دوران به بعد شیعیان در مناطق مختلف از سوریه حضور داشتند.

حوزه علمیه سوریه

در سال ۱۹۷۵م. «امام موسی صدر» و شهید «سید حسن شیرازی» به کاخ ریاست جمهوری سوریه ورود و نفوذ پیدا کردند و موفق شدند ذهنیت «حافظ اسد» را نسبت به تشیع تغییر دهند. به این ترتیب «حافظ اسد» علاقمند به شیعیان شد و به آنها آزادی عمل داد و اجازه داد که حوزه علمیه‌ای در منطقه «زینبیه» احداث کنند. حضور برخی از فضلا و اساتید که از حوزه علمیه نجف، به سوریه آمده بودند به همراه این تغییر رویکرد از سوی «حافظ اسد»، هسته مرکزی حوزه علمیه در منطقه «زینبیه» را تشکیل می‌داد. با پیروزی انقلاب اسلامی ایران، دوره جدیدی در سوریه به وجود آمد و ارتباط خوب بین ایران و سوریه تأثیرگذار بود به طوری که این حوزه علمیه در منطقه «زینبیه» توسعه یافت و حیات جدیدی گرفت. در ادامه با اعزام نمایندگان امام خمینی (ره) و بعد از ایشان نمایندگان مقام معظم رهبری، فعالیت‌های حوزوی در سوریه بیش از پیش توسعه یافت و در همان اوایل دهه ۶۰ شمسی حوزه علمیه امام خمینی (ره) و چند حوزه دیگر نیز در آنجا تأسیس شد. در آن زمان، نجف مشکلات خود را داشت و شیعیان برخی کشورها که روابط سیاسی خوبی با جمهوری اسلامی نداشتند، برای

تحصیل علوم دینی به سوریه می‌آمدند. لذا تعداد حوزویان از کشورهای مختلف رو به فزونی نهاد و علما و مراجع تقلید، نگاه مثبتی به حوزه‌های سوریه پیدا کردند. در حال حاضر تعداد حوزه‌های علمیه سوریه زیاد است و طلاب آنها دارای تابعیت‌های مختلف هستند.

شهرهای شیعه نشین سوریه و مزارات شیعه

۱. دمشق: عمدتاً سه محله: «الامین»، «جعفر صادق(ع)»، «زین العابدین(ع)» و برخی نقاط اطراف آن از جمله شهرک «السیده زینب» از مهم‌ترین محل‌های اسکان شیعیان بوده است. زیارتگاه‌های شیعیان در محدوده دمشق، که در عین حال از مهم‌ترین زیارتگاه‌های کشور سوریه نیز به شمار می‌آیند و مورد توجه شیعیان از سراسر جهان هستند، عبارت‌اند از: آستانه حضرت زینب(س) در شهرک «السیده زینب» در جنوب دمشق، و حضرت رقیه(س) در دمشق. قدمت بنای اولیه این زیارتگاه‌ها به قرن ششم هجری برمی‌گردد که در چند دهه اخیر با پشتیبانی مراجع تقلید و بازرگانان شیعه و جمهوری اسلامی ایران، توسعه چشمگیری یافته‌اند. اخیراً زیارتگاه دیگری یعنی آستانه «سکینه» دختر امام علی(ع) در شهر «دارِیا» در جنوب دمشق، توسعه یافته و به یک زیارتگاه مهم تبدیل شده است. «قبرستان باب‌الصغیر» دمشق، که قدمت آن به نخستین سال‌های ورود اسلام به سرزمین شام برمی‌گردد، از دیگر نقاط زیارتی مهم شیعیان است. این قبرستان به علت اینکه بسیاری از خاندان اهل بیت(ع) صحابه، علما و مشاهیر اسلام در آن دفن شده‌اند، از اهمیت تاریخی برخوردار است. مزارات شیعیان در این قبرستان شامل مزار سرهای شهدای کربلا و قبور منسوب به صحابه پیامبر(ص)، و شخصیت‌های صدر اسلام و تعدادی از فرزندان ائمه(ع) است.

۲. حلب: دو قبیله مهم «بنوخشاب» و «بنوزهره» که از بزرگان شیعه می‌باشند، در حلب هستند. «ابن زهره» متوفای ۷۹۵ق. که از مشایخ «شهید اول» بوده است، از این قبیله بوده است. «ابن شهر آشوب» ۵۸۹ق. با آنکه از مازندران بود و در شهرهای مختلف ایران و عراق به تحصیل و تدریس پرداخت، اما سالیان پایانی زندگی خویش را در «حلب» گذراند و در همان شهر وفات یافت. «سلار دیلمی» ۶۳ق. از شاگردان «سید مرتضی» به نیابت از استادش به «حلب» رفت و در آن شهر زعامت شیعیان را

بخش دوم: تشیع در آسیا / ۱۱۹

به عهده گرفت. بزرگان دیگری همچون «ابوالصلاح حلبی» ۳۳۷ق. نیز در این شهر بودند. در این شهر دو زیارتگاه شیعی یعنی «مشهد الحسین» و «مشهد المحسن» وجود دارد.

۳. حمص: شهر حمص سومین شهر بزرگ سوریه بعد از دمشق و حلب است. این شهر نیز روزی از پایگاه‌های شیعه در شام بوده است و مردان بزرگی چون «سدیدالدین حمصی» از آنجا برخاسته‌اند. روستاهای ام‌العمد، تل‌اغر، جنینات، خربه جوار، ام‌التین، حمیدیه، بریضه، ام‌حارتین، تابتیه، دلبوز، رام، الجبل نیز شیعه‌نشین هستند.

۴. سایر مناطق دیگر شیعی در سوریه: آستانه شهدای صفین در شهر «رقه» (در کنار رود فرات، در ۱۸۰ کیلومتری شرق حلب و ۵۵۰ کیلومتری دمشق) است. در محل این زیارتگاه، قبرستانی وجود داشته است که گفته شده تعدادی از شهدای جنگ صفین در آن دفن شده‌اند. از این میان، تنها قبور «عمار یاسر» و «اویس قرنی» و قبر دیگری که از آن «أبی بن قیس» دانسته شده، باقی مانده‌اند.

تشیع و سوریه در شرایط فعلی

سال ۲۰۱۱م با بالا گرفتن اعتراضات مردمی در جهان عرب، تظاهراتی نیز در شهرهای مختلف سوریه نظیر «حمات»، «جبله»، «دمشق»، «لاذقیه»، «درعا» و «حمص» به وقوع پیوست که با عکس‌العمل ارتش سوریه مواجه شد. تظاهرات پراکنده‌ای در شهرهای دیگر سوریه نیز به وقوع پیوست که در سه شهر حمص، درعا و حماه شدیدتر بود. «بشار اسد» در ابتدا در مورد این اعتراضات در رسانه‌های سوریه نظری نمی‌داد. اما پس از اینکه سرکوب‌ها توسط ارتش بالا گرفت و همچنین در برخی شهرها بخصوص در شهر «حمص» قیام مسلحانه توسط ارتش آزاد سوریه علیه حکومت رخ داد، «بشاراسد» به مصاحبه با رسانه‌های دولتی سوریه پرداخت و علت این اعتراضات در سوریه را اسرائیل دانست. در ۲۰۱۱م وزیران خارجه کشورهای عضو اتحادیه اروپا، «بشار اسد» و ۹ نفر از شخصیت‌های ارشد حکومت سوریه را به فهرست افراد تحریمی این کشور افزودند. «مجمع عمومی سازمان ملل متحد» در ۲۰۱۲م با تصویب قطعنامه‌ای ۱۱ ماده‌ای، سرکوبی معترضان در سوریه را محکوم کرد. ۱۳۷ کشور به این قطعنامه رأی مثبت دادند و خواستار پایان خشونت‌ها در سوریه شده‌اند. ایران، روسیه، چین، کوبا، ونزوئلا و کره شمالی به این قطعنامه رأی منفی دادند. با توجه به شرایط پیش آمده

برای کشور سوریه، به نظر می‌رسد که رژیم اسد باقی بماند و با اصلاحاتی حکومت را با استفاده از مخالفین معتدل ادامه دهد که این احتمال قوی‌ترین احتمال است؛ در این صورت شیعیان و علویان و سایر اقلیت‌ها در وضع خوبی بسر خواهند بود.

حمایت جمهوری اسلامی ایران از سوریه

یکی از دلایل همسویی ایران و سوریه بعد از انقلاب اسلامی ایران، ضدیت با رژیم صهیونیستی بوده که سبب استحکام رابطه دو کشور گردیده است. از سوی دیگر، امن بودن سوریه و میزبانی از فلسطینیان، امکان دسترسی آنها را به نقاط دیگر جهان میسر کرده است. در واقع، بحران سوریه را نمی‌توان جدا از فشارهای گسترده‌ای که در حال حاضر بر ایران وارد می‌شود، دانست. شکستن ارتباط رو به گسترش میان سه کشور شیعی ایران، سوریه و عراق، عمده جنگ قدرت در سوریه به رهبری نظام سلطه است. دلایل دفاع ایران از سوریه این گونه است:

۱. ایران و سوریه دارای منافع مشترکی در غرب آسیا هستند.
۲. دوستی ایران و سوریه از قبل انقلاب ایران شروع شده و در دوران جنگ تحمیلی ادامه پیدا کرده است.
۳. ایران با کمک سوریه توانسته آزادی عمل را در لبنان داشته باشد و از گروه‌های فلسطینی یا حزب‌الله حمایت کند.
۴. ایران با فروپاشی سوریه به صورتی که مشخص نباشد بعد از دولت اسد چه کسانی سر کار آیند مخالفت می‌کند.
۵. ایران معتقد است اگر نظام سوریه بخواهد تغییر کند، ایران یک متحد راهبردی خود را از دست خواهد داد.
۶. به اعتقاد ایران اگر سوریه فرو پاشد، بخشی از خاورمیانه بزرگ محقق می‌شود.
۷. فروپاشی سوریه، ممکن است به تضعیف حزب‌الله و گروه‌های فلسطینی منجر شود. نظام سلطه، پس از غافل‌گیری در برابر تحولات منطقه و بیداری اسلامی، سعی می‌کند تا آن را تحت نظارت خود درآورد و به نوعی مدیریت این تحولات را به نفع خود در دست بگیرد. از طرفی هم، نگرانی از افزایش موج بیداری اسلامی این تلاش‌ها را دو برابر می‌کند. هدف غرب بعد از به راه انداختن اتفاق مدیریت بحران برای مهار بیداری اسلامی این است که هم نیروهای مردمی را تضعیف و هم در عین حال، آن رژیم را

بخش دوم: تشیع در آسیا / ۱۲۱

تضعیف کنند تا بتوانند رژیم جدید را با تلاش جدید سرکار بیاورند. اهداف راهبردی غرب از بی ثبات سازی و ایجاد بحران در سوریه در محورهای زیر خلاصه می شود:

۱. کمک به اهداف ایدئولوژیک عربستان که در سه دهه قبل در تنگنا قرار گرفته است.
۲. توسعه فعالیت و نقش آفرینی ترکیه در منطقه غرب آسیا و برتری دادن رفتارهای ژئوپلیتیک آن کشور که می تواند بازیگر مورد اعتماد غربی ها در این منطقه باشد.
۳. تلافی سقوط حکومت «حسنی مبارک» و تحولات مردمی در کشورهای عربی.
۴. تصرف اولین خاکریز دفاعی جبهه مقاومت در مقابل رژیم صهیونیستی و غرب.
۵. حمله به عمق راهبردی جمهوری اسلامی که ضرورت اولیه تضعیف مقاومت است.

در این زمینه ایران باید چند مسئله مهم را مورد ملاحظه قرار دهد: استفاده از تمامی ظرفیت ها برای دفاع از اسلام و منافع امت اسلامی و آگاه سازی ملت ها و جریان های منطقه ای؛ هشدار و تذکر به دولت های همراه با نظام سلطه؛ مقابله با عملیات روانی رسانه ای غرب.

پرسش

۱. مذاهب اسلامی در سوریه را معرفی نمایند.
۲. پیشینه تشیع در سوریه و وضعیت فعلی شیعیان را بررسی نمایند.
۳. اهمیت و نقش راهبردی سوریه در چه مسائلی می‌باشد؟
۴. دلایل دفاع جمهوری اسلامی ایران از سوریه را به طور خلاصه بیان کنید.
۵. اهداف غرب از بی‌ثبات سازی و ایجاد بحران در سوریه چه می‌باشد؟

برای مطالعه بیشتر

۱. تقی‌زاده داوری، محمود، گزارشی از آمار جمعیتی شیعیان کشورهای جهان بر اساس منابع اینترنتی و مکتوب.
۲. جعفریان، رسول، جغرافیای تاریخی و انسانی شیعه در جهان اسلام.
۳. _____، اطلس شیعه.
۴. صدیق، رحمت الله، کشورهای اسلامی.
۵. گنجی، محمدحسن، برداشتی جغرافیایی از جمعیت مسلمان جهان.
۶. متقی‌زاده، زینب، جغرافیای سیاسی شیعیان منطقه خلیج فارس.

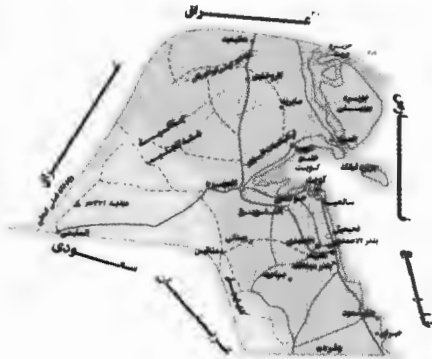
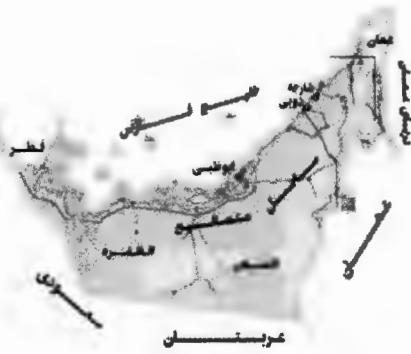
امارات

UAE

کویت

Kuwait

بررسی وضعیت تشیع در کویت

اهداف آموزشی

- انتظار می‌رود با مطالعه این درس، با مطالب ذیل بیشتر آشنا شویم:
- نگاهی به تاریخ کشور کویت و چگونگی ورود دین اسلام به آن.
- سیر تاریخی پیدایش تشیع و وضعیت شیعیان.
- تشکیلات شیعیان، انقلاب اسلامی، بیداری اسلامی و شیعیان کویت.

کویت (در یک نگاه)

۱. مساحت کویت ۸۱۷۱۷ کیلومتر مربع است.
۲. جمعیت این کشور حدود سه میلیون نفر می‌باشد.
۳. کویت با ایران، عربستان و عراق همسایه است.
۴. ملیت این کشور عبارت است از: ۴۳٪ کویتی، ۳۱٪ دیگر عربها، ۱۱٪ کرد، ۸٪ جنوب آسیایی، ۴٪ ایرانی، و ۳٪ از دیگر ملیت‌ها.
۵. مذهب: ۸۵٪ مسلمان (۷۰٪ سنی و ۳۰٪ شیعه)، ۱۵٪ دیگر ادیان (مسیحی، هندو).

شیعیان کویت

تا قبل از قرن هجدهم، کشور شیخ‌نشین کویت وجود خارجی نداشته و اهالی این منطقه، به تدریج از نقاط مختلف به آنجا مهاجرت کردند. طبق آمار رسمی، بیش از ۳۰٪ و بر اساس برخی از مآخذ، بیش از ۴۰٪ از مردم این کشور شیعه هستند. نکته قابل تأمل آن است که اکثریت شیعیان این کشور را شیعیان دوازده‌امامی تشکیل می‌دهند. کویت، که در احاطه عربستان، عراق و ایران قرار دارد، جمعیت شیعه مذهب خود را در حکم ستون پنجم ایران به شمار می‌آورد. شیعیان ایرانی‌الاصل که در اصطلاح «عجم کویتی» نامیده می‌شوند، عموماً از سواحل جنوبی ایران و استان‌های بوشهر، فارس، خوزستان و تعدادی

بخش دوم: تشیع در آسیا / ۱۲۵

نیز از بلوچستان به این کشور آمده‌اند. اغلب شیعیان عراقی از مناطق جنوبی عراق، از جمله بصره، نجف و کربلا هستند. برخی دیگر از شیعیان کویتی که اهل عربستان هستند، از منطقه «شرقیه» و از «الاحساء» می‌باشند. گروهی از شیعیان بحرینی نیز به کویت آمده که به «بحارنه» و «قلایف» مشهورند. دفاع شیعیان به ویژه ایرانی‌الاصل‌ها در تهاجم معروف قبایل عربستان و عراق به کویت در تاریخ این کشور ثبت شده است.

انقلاب اسلامی و شیعیان کویت

آثار پیروزی انقلاب اسلامی ایران، بر جامعه شیعیان کویت خیلی زود به نمایش گذاشته شد. همزمان با آغاز حرکت انقلاب اسلامی به رهبری امام خمینی (ره)، تفکر انقلاب اسلامی در میان شیعیان شکل گرفت و به تدریج بر پیروان خط امام افزوده شد. دولت کویت که از این حرکت به هراس افتاده بود، سخت‌گیری علیه شیعیان را پیش گرفت و با آغاز جنگ تحمیلی عراق علیه ایران، این سخت‌گیری تشدید شد و به برکناری شیعیان از مسئولیت‌های حساس دولتی و نظامی منجر شد. شیعیان کویتی مؤمن به انقلاب اسلامی و خط امام با درک صحیح از این توطئه به تکلیف خود در حمایت تبلیغاتی، مالی و حتی جانی از ایران عمل نمودند. ادامه مخالفت شیعیان با سیاست حمایت و کمک دولت کویت به عراق، به تدریج باعث شد تا تعداد زیادی از شیعیان به زندان افتاده و یا خسارات زیادی را متحمل شوند. این روند در سال‌های ۱۳۶۵ و ۱۳۶۶ ش. با صدور حکم اعدام برای تعدادی از شیعیان کویتی به اوج خود رسید.

تشکیلات شیعیان

۱. «حزب الدعوه»: عمده‌ترین تشکل شیعیان است که در دهه هفتاد شمسی بنیاد نهاده شد که تشکیلات آن، متأثر از مرکزیت این حزب در عراق بود. از آنجا که طبق قانون اساسی کویت، وجود احزاب در این کشور مشروعیت ندارد، این مجموعه به صورت غیرعلنی و در قالب فعالیت‌های مذهبی و اجتماعی محدود، به کار خود ادامه داد. تشکیلات این حزب مستقل از مرکزیت آن در عراق، فعالیت می‌کرد. گروهی از فعالان جوان این حزب در آستانه اوج‌گیری و سپس پیروزی انقلاب اسلامی، از این تشکیلات کناره‌گیری نموده و به پیروی از خط امام روی آورده و بعدها در زمره مخلص‌ترین یاران انقلاب قرار گرفتند.

۲. «انجمن دانشجویان شیعه»: دانشجویان شیعه دانشگاه کویت در رقابت با سایر گروه‌های سیاسی فعال در دانشگاه در انتخابات انجمن دانشجویی در دهه هفتاد اقدام به تشکیل گروه خاصی نمودند که این گروه با توجه به زمینه‌های مذهبی بسیار قوی، بعد از پیروزی انقلاب، به پیروی از خط امام روی آوردند. این گروه در مقابل گروه‌های مذهبی دیگر مانند «جمعیت الاصلاح الاجتماعی» (اخوان)، «وسط الدیموقراطی»، «جمعیت الاحیاء التراث الاسلامی» (سلفی‌ها) و جناح متمایل به تجار، به تدریج رشد نمودند. با ایجاد شکاف در میان شیعیان، فعالیت این جماعت، به دو گروه تقسیم شد، یکی «قائمة الاسلامیة الحره» (خط امام) و دیگری «قائمة الحره».

۳. «جمعیت الثقافية الاجتماعیة»: در سال‌های بعد از پیروزی انقلاب اسلامی، شیعیان پیرو خط امام که در فعالیت‌های سیاسی، از سوی دولت تحت فشار بودند، اقدام به تشکیل انجمن فرهنگی اجتماعی نمودند که در قالب آن به جذب جوانان و فعالیت‌های عقیدتی مبادرت می‌ورزیدند. تحرکات این گروه در سال‌های ۱۳۶۴ تا ۱۳۶۶ش. به اوج خود رسید. در سال ۱۳۶۶ش. با دستگیری گروهی از شیعیان وابسته به این گروه، شورای اداری آن منحل شد.

۴. «ائتلاف الاسلامی الوطنی»: گروه مزبور در سال ۱۳۷۰ش. بعد از آزادسازی کویت، با ائتلاف جناح‌های مختلف شیعه تشکیل گردید. هدف از تشکیل این گروه سازماندهی فعالیت‌های سیاسی شیعیان در انتخابات سال ۱۳۷۳ش. «مجلس الامة» بود. این ائتلاف با توجه به شرایط موجود و روحیه همکاری ناشی از صدمات جنگ، توانست از وحدت نسبی بهره‌برداری کند و برای اولین بار در انتخابات پارلمان، پنج نفر از شیعیان را به عنوان نماینده وارد مجلس هفتم نماید. این ائتلاف پس از انتخابات به علت اوج‌گیری اختلافات شیعیان، عملاً از هم پاشید.

نشریات شیعیان

صدور نشریه خاص شیعیان همواره با ایجاد مشکلات و موانع از سوی دولت مواجه بوده است. در اوایل پیروزی انقلاب اسلامی، هفته نامه «صوت الخلیج» توسط یکی از خانواده‌های شیعه منتشر می‌شد که متمایل به جمهوری اسلامی ایران بود. صدور آن بدلیل ضعف بنیه مالی در سال ۱۳۶۴ش متوقف شد و پس از آن وزارت اطلاعات و

بخش دوم: تشیع در آسیا / ۱۲۷

تبلیغات کویت با درخواست های متعدد شیعیان برای اخذ مجوز صدور نشریه مخالفت نمودند که هنوز این وضع ادامه دارد. همچنین پس از آزادی کویت، مقلدین «آیت الله سید محمد شیرازی» مجوز انتشار هفته نامه ای به نام «رسالة الكويت» را به دست آوردند. این گروه هم اکنون نشریه هایی مانند «الحياة» و «عفاف» و تلویزیون ماهواره ای «الانوار» را در اختیار دارد. جریان خط امام نیز مجله ای به نام «والعصر» را چاپ و منتشر می کنند.

شیعیان کویت و تقلید از مراجع

۱. جماعت آیت الله خویی: تا قبل از سال ۱۳۵۷ش. بیشترین درصد شیعیان از آیت الله خویی تقلید می کردند، ولی با پیروزی انقلاب اسلامی و تأثیر افکار امام خمینی (ره) بر جامعه کویت و به ویژه در قشر جوان و تحصیل کرده، این نسبت تغییر نمود. مقلدین، پس از فوت «آیت الله خویی» چند دسته شده و از آیات عظام «گلپایگانی» و «اراکي» تقلید می کردند و پس از وفات این آیات، عمدتاً از «آیت الله سیستانی» و تعداد کمی به سایر مراجع رجوع نمودند. مساجد مربوط به این جماعت عبارت اند از: مسجد نقی (ع)، مسجد مزیدی، مسجد امام زین العابدین (ع).

۲. جماعت خط امام: بارزترین روحانی این جماعت مرحوم «سید عباس مهری» بود که قبل از پیروزی انقلاب اسلامی سهم به سزایی در تقویت پایگاه خط امام خمینی (ره) در کویت داشت. از سال ۱۳۵۷ش. مقلدین حضرت امام (ره) از نظر کمی و کیفی نسبت به سایر مراجع افزایش یافت. مقلدین حضرت امام (ره) پس از رحلت ایشان، بر تقلید خود باقی مانده و گروهی به «آیت الله اراکی» روی آوردند و بعد از ارتحال «آیت الله اراکی» عموماً به «مقام معظم رهبری» رجوع نمودند. مساجد مهم جماعت خط امام عبارت اند از: مسجد امام حسین (ع) و مسجد علی ابن ابی طالب (ع).

۳. جماعت آیت الله شیرازی: «آیت الله سید محمد شیرازی» حدود ۲۰ سال قبل، از عراق به کویت آمد. مقلدین ایشان از حیث تعداد در مرتبه پس از «امام» و «آیت الله خویی» قرار دارند. لازم به توضیح است که عمده فعالیت «جماعت شیرازی» بر خطابه و در حسینیه ها استوار است. «جماعت شیرازی» همچنین اقدام به تهیه مدرسه ای برای اسکان طلاب و روحانیان نموده و یک مرکز تبلیغاتی به نام

«مکتبه الرسول الاعظم» دایر نموده است. مساجد این گروه عبارت‌اند از: مسجد شیرازی، مسجد الزهراء(س).

۴. جماعت آیت‌الله میرزا حسن احقاقی: «میرزا حسن احقاقی»، ایرانی‌الاصل و متولد «اسکو» در آذربایجان است. جماعت میرزا، متهم به فرقه «شیخیه» هستند اما وی این اتهام را رد نموده است. مساجد این جماعت عبارت‌اند از: مسجد امام صادق(ع)، مسجد صحاف، مسجد صلییخات.

۵. بحارنه: گروه کوچکی از شیعیان بحرینی‌الاصل کویت که گفته می‌شود از اخباریون هستند و از تحرک خاصی برخوردار نیستند.

شیعیان و اهل سنت در کویت

شیعیان و اهل سنت کویت، جدا از برخی رفتارهای موردی از سوی برخی جریان‌های افراطی تکفیری، تعامل خوبی با یکدیگر دارند و بدون تحریک یکدیگر و با آزادی به ترویج دیدگاه‌ها و عقاید خود مشغول‌اند. بسیاری از اهل سنت در مساجد یا حسینیه‌های شیعیان حضور می‌یابند و در مناسبت‌های مختلف، به ویژه در عزاداری‌های امام حسین(ع) شرکت می‌کنند. در صحنه فعالیت‌های اجتماعی سیاسی هم همکاری‌های خوبی بین جریان‌های شیعه و سنی وجود داشته است. همکاری اهل سنت هواخواه «اخوان المسلمین» با «اسلام گرایان شیعی» و همراهی‌های نمایندگان شیعی مجلس با گروه‌ها و جریان‌های داخل مجلس، نمونه‌ای از این دست هستند. با این حال، در کویت برخی تحرکات و اقدام‌ها در پی آن هستند که اختلاف‌ها و تنش‌های مذهبی را تشدید و منافع استعماری کشورهای غربی را محقق سازند.

بررسی وضعیت شیعه در امارات

اهداف آموزشی

- انتظار می‌رود با مطالعه این درس، با مطالب ذیل بیشتر آشنا شویم:
- نگاهی به تاریخ کشور اسلامی امارات و چگونگی ورود دین اسلام به آن.
- سیر تاریخی پیدایش تشیع و وضعیت شیعیان.
- معرفی حوزه‌های علمیه و عالمان شیعی در این کشور.

امارات متحده عربی (در یک نگاه)

۱. مساحت امارات ۸۳۶۰۰ کیلومترمربع است.
۲. ابوظبی، دبی، شارجه، ام‌القوین، عجمان، فجیره و رأس‌الخیمه، از شهرهای مهم امارات به شمار می‌روند.
۳. با عمان در شمال شرقی، عربستان در جنوب و با قطر در شمال غربی همسایه است.
۴. دبی، شهر بندری و پر رونق امارات متحده عربی است.
۵. مذهب رسمی آن اسلام و حدود ۹۶٪ مسلمان می‌باشند.
۶. جمعیت این کشور حدود ۵ میلیون نفر است.
۷. این کشور چهارمین صادرکننده نفت دنیا است.

تشیع در امارات (در یک نگاه)

۱. جمعیت شیعیان بیش از ۴۰۰ هزار نفر است.
۲. شیعیان از کشورهایی مانند بحرین، ایران، هند و عربستان هستند.

ورود تشیع در امارات

شاید بتوان گفت در کشورهای خلیج فارس، در هیچ کشوری مانند امارات میان

اهل تسنن و تشیع، ادغام و اتحاد صورت نگرفته است. در طول تاریخ امارات، هیچگاه مسئله‌ای به نام تشیع آنطور که در سایر کشورهای حاشیه خلیج فارس مانند عربستان و کویت به چشم می‌خورد محسوب می‌شود، مطرح نبوده است. دلیل این امر را می‌توان به سیاست دولت امارات در امر ادیان و وجود گروه‌های مختلف اقلیتی و دینی دانست. ظهور تشیع در امارات به قرن نوزدهم میلادی و همزمان با بحرین و شرق عربستان سعودی است.

گزارشی از وضع شیعیان در امارات

حدود ۵ میلیون نفر در امارات زندگی می‌کنند که از این تعداد تا سال ۲۰۰۶م. حدود ۱۵٪ معتقد به مذهب تشیع بودند و از این تعداد حدود ۸۵٪ شیعیانی هستند که از کشورهای دیگر به امارات وارد شده‌اند. اما آمارهای دیگری نیز وجود دارد که بیان می‌کند حدود ۲۵٪ از ساکنان امارات شیعیان هستند و در مناطق دبئی، ابوظبی و شارجه ساکن هستند. در میان شیعیان، مذهب امامیه، بیش از دیگر مذاهب رواج دارد. شیعیان این کشور در انجام مراسم مذهبی و دینی خود، از آزادی برخوردارند و تمام مدارس، مساجد، و حسینیه‌های شیعیان، ملک آنان به شمار می‌رود و این در حالی است که دولت هیچگونه کمک مالی به آنها نمی‌رساند. ائمه جماعات مساجد شیعی از سوی سازمان امور اوقاف اسلامی امارات تعیین نمی‌شوند، اما این سازمان از دور بر کار آنان نظارت دارد و از تمام خطبه‌های آنان مطلع می‌گردد. امارات از نظر دینی، کشوری آزاد است و «دبی» یک شهر جهانی است که می‌توان در آن، مسجد و کلیسا و معبد و حسینیه را در کنار هم یافت. در «دبی» مساجد و حسینیه‌های زیادی وجود دارند به طوری که تعداد حسینیه‌های بزرگ آن به ۲۶ عدد می‌رسد. علاوه بر آن، ده‌ها حسینیه غیررسمی در منازل شخصی مردم، تأسیس شده‌اند. همچنین دو مدرسه شیعی بزرگ مخصوص شیعیان تأسیس شده است که یکی مدرسه امام صادق(ع) در منطقه «السوق الکبیر» و دیگری در منطقه «القوز» واقع شده است که این مدارس کودکان شیعی را با مذهب اصیل خود آشنا می‌سازد. از معروف‌ترین مساجد و حسینیه‌ها در امارات می‌توان به مسجد امام علی(ع)، که بزرگ‌ترین و قدیمی‌ترین مسجد شیعیان به شمار می‌رود، اشاره کرد. همچنین از مساجد شیعیان می‌توان به مسجد رسول اعظم(ص)، مسجد الزهراء(س) و حسینیه الزهراء(س) در ابوظبی نام برد. به دلیل حضور نسبتاً زیاد

بخش دوم: تشیع در آسیا / ۱۳۱

ایرانی‌ها در دبی، مدارس و دبیرستان‌ها و کلوپ ورزشی خوبی از طرف ایران در آن کشور دائر است.

در کشور امارات هیچ دادگاهی وجود ندارد که بتوان در آن، احکام را طبق مذهب جعفری صادر کرد. ولی امور اسلامی و شرعی مانند ازدواج، طلاق و مشکلات ارث همگی زیر نظر علمای شیعه حل و فصل می‌شوند که این علما از سوی دادگاه‌های امارات، اذن رسمی بر این امر دارند. به لحاظ اینکه در «دبی» آزادی ادیان وجود دارد و دولت با علمای وهابی تندرو، میانه خوبی ندارد، علما و رؤسای مذاهب مختلف با هم سازگاری فراوانی دارند. در خصوص وضع سیاسی شیعیان در امارت می‌توان گفت که این گروه، دارای جمعیت و یا احزاب خاصی نیستند چراکه دولت اجازه چنین تشکلهایی را به آنها نمی‌دهد. همچنین آنان از داشتن مناصب حکومتی عالی محروم هستند و هیچ کرسی‌ای در مجلس امارات، ندارند. شیعیان در امارات از وضع اقتصادی خوبی برخوردارند و می‌توانند در هر کاری غیر از مناصب سیاسی مهم وارد شوند و به هر منصبی نایل آیند. شغل‌های ارتشی و پلیسی برای عموم آزاد است و شیعیان می‌توانند وارد ارتش شده و به درجات عالی، البته تا رتبه معینی پیشروی کنند.

پرسش

۱. تشکیلات شیعیان در کویت را معرفی و توضیح دهید.
۲. وضعیت حوزه علمیه کویت را بررسی نمایید.
۳. ساختار حکومتی کشور امارات را تبیین کنید.
۴. در خصوص ورود تشیع در امارات گزارشی را بنویسید.
۵. وضعیت کنونی شیعیان در امارات را توضیح دهید.

برای مطالعه بیشتر

۱. میررضوی، فیروزه و احمدی، بهزاد، راهنمایی منطقه و کشورهای حوزه خلیج فارس.
۲. لین پل، تاریخ دولت‌های اسلامی و خاندان‌های حکومت‌گر؛ ترجمه: صادق سجادی.
۳. سعیدی رضوانی، عباس، مقدمه‌ای بر جغرافیای کشورهای اسلامی.
۴. جعفریان، رسول، اطلس شیعه.
۵. حشمت‌زاده، محمد باقر، تأثیر انقلاب اسلامی ایران بر کشورهای اسلامی.

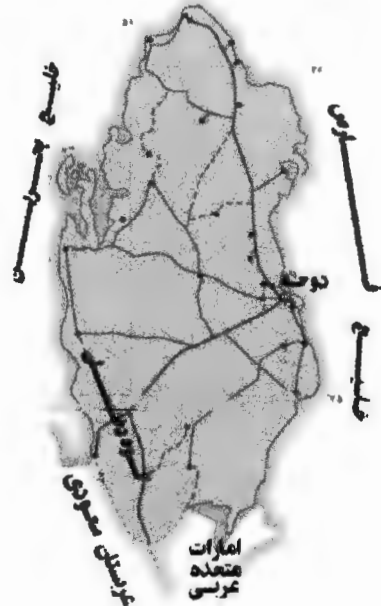
عمان

Oman

قطر

Qatar

بررسی وضعیت تشیع در قطر

اهداف آموزشی

- انتظار می‌رود با مطالعه این درس، با مطالب ذیل بیشتر آشنا شویم:
- نگاهی به تاریخ کشور اسلامی قطر و وضعیت دینی آن.
- سیر تاریخی پیدایش تشیع در قطر.
- تشکیلات شیعیان، بیداری اسلامی، انقلاب اسلامی و شیعیان در این کشور.

قطر (در یک نگاه)

۱. کشور قطر ۱۱۴۳۷ کیلومتر مربع وسعت دارد.
۲. جمعیت این کشور بیش از یک و نیم میلیون نفر است.
۳. همسایگان این کشور ایران، عربستان، امارات متحده عربی و بحرین هستند.
۴. نژاد و قومیت در قطر: عرب ۴۰٪، پاکستانی ۱۸٪، ایرانی ۱۰٪ و سایر گروه‌ها ۱۴٪.
۵. ۸۵٪ سکنه قطر در دوحه پایتخت این کشور و بقیه در کانون‌های نفت خیز ساکنند.
۶. شهرهای مهم قطر: ام‌سعید، دوخان و الخور می‌باشد.
۷. دین اسلام حدود ۹۵٪ جمعیت این کشور را به خود اختصاص داده است.

قطر در گذر زمان

در نواحی مختلف قطر نشانه‌هایی مبنی بر این وجود دارد که از حدود ۴۰۰۰ سال پیش از میلاد مسیح در این سرزمین افرادی ساکن بوده‌اند. در قرن پنجم پیش از میلاد مسیح، «هرودتوس یونانی» سرزمین «کانانتیس» را، قطر معرفی کرد. اولین ساکنان مشهور این سرزمین، نسل‌های قدیمی و مردم کنونی قطر را اعراب تشکیل می‌دادند. قطر برای قرن‌ها تحت سیطره «خلفای عباسی» و سپس «امپراطوری عثمانی» قرار داشت تا اینکه بعد از جنگ جهانی اول، حکومت ترک‌ها در این سرزمین پایان یافت. اوایل قرن ۱۸م.

بخش دوم: تشیع در آسیا / ۱۳۵

سلطنت خاندان «آل ثانی» بر قطر آغاز شد. در سال ۱۹۷۲م. «شیخ خلیفه بن احمد آل ثانی» با یک کودتای بدون خونریزی حکومت را به دست گرفت و در ۱۹۷۱م. به استقلال رسید. در سال ۱۹۹۱م. از این کشور برای پایگاه نیروهای بین المللی در جنگ خلیج فارس استفاده شد. در سال ۱۹۹۵م. «شیخ حمد بن خلیفه آل ثانی» پدر را برکنار و با حمایت خاندان حاکم و مردم قطر، به سلطنت رسید.

موقعیت جغرافیایی این کشور و قرار گرفتن در قلب منطقه خلیج فارس و همسایگی با کشورهای مهم منطقه و از سویی، کشف نفت و برخورداری از منابع عظیم گاز، از سویی دیگر، موقعیت ویژه استراتژیکی را برای این کشور آفریده است؛ چراکه قطر، پس از روسیه و ایران، بزرگترین ذخایر گاز طبیعی جهان را در اختیار دارد. این کشور به علت مهاجرپذیری دارای فرهنگ واحدی نیست و حضور شمار بسیاری از اتباع کشورهای مختلف، این کشور را به صورت ترکیبی از فرهنگ‌های مختلف درآورده است.

ادیان و مذاهب در قطر

اسلام دین رسمی قطر بوده و بیش از ۹۵٪ مردم این کشور مسلمان هستند. اقلیت مسیحی نیز ۵٪ جمعیت را تشکیل می‌دهند. بیش از ۵۰٪ جمعیت بومی و سنی مذهب قطر، دارای مذهب وهابی می‌باشند. شریعت یا حقوق اسلامی، منبع اصلی قانون‌گذاری در این کشور است. سنن مذهبی در میان مردم قطر از ارزش والایی برخوردار بوده و به فرائض دینی اهمیت بسیاری داده می‌شود. طبق آمار سال ۱۹۹۰م. قطر در مجموع دارای ۷۱۹ باب مسجد بوده و مراسم نماز جمعه در قطر، از شلوغ‌ترین مراسم دینی این کشور است. در قطر علاوه بر مؤسسه ائمه جماعات و خطباء، دانشکده شریعت و مطالعات اسلامی نیز وجود دارد که در چارچوب مسائل تربیتی فعالیت می‌کند. شیعیان نیز اقلیتی در قطر هستند که دارای فعالیت‌های مستقل می‌باشند.

تشیع قطر (در یک نگاه)

۱. جمعیت شیعیان قطر بیش از ۲۰۰ هزار نفر است.
۲. مسجد البحارنه، مرکز امام صادق(ع)، حسینیة رسول اعظم(ص) از مراکز شیعی است.

شیعیان قطر

رشد تشیع در قطر، عموماً به دهه‌های اخیر و مهاجرت اتباع بحرینی، ایرانی و لبنانی به این کشور بر می‌گردد. در قطر همانند عربستان، حکومت تحت نفوذ مذهب وهابی است، ولی به دلیل آنکه جامعه قطر، جامعه‌ای آرام و بدون تنش است و روابط مذاهب مختلف به نسبت مسالمت آمیز است، شیعیان در این کشور به نسبت عربستان، از جایگاه مناسب و از آزادی نسبی بیشتری برخوردار هستند. آنها دارای ۲۳ حسینیه و چندین مسجد هستند که به مناسبت‌های گوناگون، اقدام به برپایی مجالس دینی می‌کنند. در این میان می‌توان به حسینیه‌های «لاری»ها، «صفار»، «بحارنه»، «جهرمی»ها، «پاکستانی»ها، «بیرمی»ها و «مسجد جامع» (سلمان صاعق) اشاره نمود. فعالیت‌های مساجد و حسینیه‌های شیعیان، به دلیل تأثیر از فرهنگ ایرانی، تا حدود زیادی مشابه فعالیت‌های مساجد ایران می‌باشد. نظارت دولت بر این فعالیت‌ها، از طریق «شیخ سلیمان حیدر» که نماینده شیعیان می‌باشد، صورت می‌گیرد. شیعیان در این کشور به دو گروه تقسیم می‌شوند. برخی از آنها «بحارنه» هستند که اغلب از کشور بحرین و الاحساء وارد قطر شدند و زبانشان نیز عربی است. گروه دیگر، شیعیانی هستند که بیشتر از ایران وارد این کشور شده‌اند. این گروه از شیعیان دارای آزادی کامل در برپایی مساجد و حسینیه‌های خود هستند. آنها عاشق اهل بیت (ع) می‌باشند و مراسم عزاداری محرم و صفر را به راحتی در این حسینیه‌ها برگزار می‌کنند.

به لحاظ اقتصادی شیعیان قطر نفوذ قابل توجهی در بازار این کشور دارند. در این کشور نیز همانند دیگر کشورهای این حوزه، شیعیان از دسترسی به مشاغل بالای دولتی و شغل‌های کلیدی محروم گشته‌اند. از نظر سیاسی، کشور قطر دارای دو مجلس به نام‌های «مجلس شورا» و «مجلس شهر» است که در هر دو مجلس شیعیان حضور دارند اما این عضویت به دلیل نمایندگی از سوی ارگان‌های شیعی نیست، بلکه آنها به عنوان شهروند قطری در این مجالس فعالیت می‌کنند. همچنین از نظر فعالیت‌های اجتماعی، شیعیان در تمام ادارات موجود در این کشور فعالیت دارند.

برخوردهای ضد شیعی دولت علیه شیعیان

با افزایش فشار بر شیعیان کشورهای خلیج فارس، دولت قطر نیز از این غافل

بخش دوم: تشیع در آسیا / ۱۳۷

عقب نماند و گروه‌های اطلاعاتی این کشور، شروع به آزار و اذیت شیعیان کردند که ذیلاً به برخی از آنها اشاره می‌شود:

۱. تخریب مساجد و حسینیه‌ها مانند مسجد الصفار و حسینیه امام حسن (ع).
۲. پلمپ مرکز اصلی فرهنگی مذهبی شیعیان قطر و ابطال مجوز آن.
۳. تخریب قبور شیعیان که در منطقه «بوهامور» قرار دارد.
۴. منع تحصیل شیعیان در حوزه‌های علمیه و تهدید آینده آنها.
۵. ممنوعیت سفر سخنرانان و روحانیون برای سخنرانی در مناسبت‌های دینی.
۶. ممنوعیت تأسیس کتابخانه و مرکز فرهنگی ویژه شیعیان.
۷. ایجاد موانع در دادن ویزا به ایرانیان به عنوان اصلی‌ترین کشور شیعی در جهان.
۸. تبعیض علیه شیعیان در رسانه‌های مختلف قطری به ویژه شبکه خبری الجزیره.

قطر و بیداری اسلامی

از شروع جریان بیداری اسلامی، بسیاری از کشورهای عرب، تحت تأثیر این جریان قرار گرفته‌اند و تغییرات گاه‌به‌بنیادی در ساختار سیاسی خود شاهد بوده‌اند. ویژگی مشترک این کشورها، نظام‌های وابسته به غرب و استبداد بوده است. درباره کشور قطر چند نکته قابل توجه است:

۱. تلاش قطر در جهت تخریب وجهه ایران و دعوت از اپوزسیون خارج نشین ایران.
۲. همکاری و ارتباطات مخفیانه این کشور با سران رژیم صهیونیستی.
۳. گام برداشتن در جهت ساقط کردن رژیم بشار اسد.
۴. روابط بسیار گرم و نزدیک با آمریکا.
۵. حمایت از جریان سلفی در جهان.
۶. تلاش در جهت به حاشیه کشاندن بیداری اسلامی و صرف هزینه‌های سنگین در این مورد.
۷. تلاش ناحقانه در حفظ روابط همزمان با حماس و رژیم صهیونیستی.

بررسی وضعیت تشیع در عمان

اهداف آموزشی

- انتظار می‌رود با مطالعه این درس، با مطالب ذیل بیشتر آشنا شویم:
- نگاهی به تاریخ کشور اسلامی عمان و وضعیت دینی آن.
- سیر تاریخی پیدایش تشیع در عمان.
- تشکیلات شیعیان، بیداری اسلامی، انقلاب اسلامی و شیعیان در این کشور.
- معرفی فرقه اباضیه.

عمان (در یک نگاه)

۱. نام رسمی این سلطنت «عمان» و نام سابق آن «مسقط» بوده است.
۲. از سمت شمال غربی و مغرب، همسایه امارات و عربستان، از شمال شرقی در مجاورت دریای عمان و از جنوب غربی نیز با یمن مرز مشترک دارد.
۳. مساحت این کشور ۳۰۹۵۰۰ کیلومتر مربع است.
۴. جمعیت عمان، بیش از ۲ و نیم میلیون نفر است.
۵. دین رسمی این کشور اسلام با گرایش اباضی می‌باشد.

سیری در کشور عمان

- این سرزمین در جنوبی‌ترین ناحیه شبه‌جزیره عربستان قرار دارد. اهمیت استراتژیک عمان از سه بعد مورد بررسی قرار می‌گیرد:
- (۱) قرار گرفتن در کرانه‌های جنوبی «تنگه هرمز» از طریق شبه‌جزیره «مسندم».
 - (۲) موقعیت ویژه این کشور در غرب اقیانوس هند.
 - (۳) در اختیار داشتن جزایر استراتژیک مانند جزیره «مصریه» و جزایر «کوریا موریاء».
- عمان دارای تاریخ کهنی است که قدمت آن به سه هزار سال قبل از میلاد می‌رسد.

بخش دوم: تشیع در آسیا / ۱۳۹

حاکمان این خطه، دین اسلام را از همان آغاز، بدون جنگ و خونریزی پذیرفتند. عمانیان هیچگاه تسلیم خلفای عباسی نشدند و از آن هنگام، جز دوران کوتاهی همانند یورش «نادرشاه افشار» به این کشور، مستقل و دور از دسترس مهاجمان بیگانه باقی ماندند. در اوایل قرن نوزدهم میلادی، عمان مورد تهدید وهابیان قرار گرفت و این گروه افراطی در اندک مدتی راه را برای نفوذ استعمار به این سرزمین هموار کردند. وقتی طلای سیاه در عمان کشف شد، آمریکا با طرح نقشه کودتا، به دست کارگزاران خود در عمان، «سلطان سعید» پادشاه این کشور را ساقط کرد و پسرش «قابوس» را روی کار آورد. در این هنگام، قیام مردم «ظفار» به وقوع پیوست که رژیم شاه ایران برای در هم کوبیدن آن و تحکیم پایه‌های آمریکا، قوای خود را در این منطقه مستقر کرد. اما به دنبال وقوع انقلاب ایران، نیروهای شاه از عمان خارج گردیدند. هم‌اینک «سلطان قابوس» پادشاه این کشور است.

وضعیت دینی، فرهنگی و اجتماعی عمان

در میان فرق اسلامی در عمان، نفوذ مذهب «اباضی» بیش از سایرین است و کشور طبق اصول شرعی و عرفی فرقه اباضی اداره می‌شود. پوشش زنان عمانی در اماکن عمومی کامل است و مردها نیز به همراه پوشیدن دشداشه‌های سفید و تمیز، کلاه مخصوص به سر می‌گذارند که نوعی احترام و منزلت اجتماعی محسوب می‌شود. عمانی‌ها در مراسم رسمی خنجر به کمر می‌بندند و به جای کلاه، عمامه بر سر می‌گذارند. رعایت نظافت، مصافحه، استعمال عود و عطرها، خوشبو، رعایت نظم و قوانین راهنمایی و رانندگی، حضور زنان در عرصه‌های مختلف اجتماعی، گرمی داشتن میهمان و اغلب، آرام سخن گفتن از دیگر ویژگی‌های جامعه عمانی است که آنان را نسبت به سایر کشورهای عربی منطقه متمایز می‌کند.

موقعیت مسلمانان عمان

اولین کسی که از اهل عمان، مسلمان شد «مازن بن غضوبه» می‌باشد. یک سال پس از اسلام آوردن مازن، گروه دیگری از اهل عمان به نزد پیامبر (ص) رفتند و اسلام آوردند. پس از ظهور «خوارج»، یک شاخه فرعی از مذهب اسلام، به نام «اباضی» پدید آمد. آنها عمان را محل فعالیت‌های خود قرار دادند و کم‌کم با گرایش مردم عمان به آنها دست

به تشکیل حکومت اسلامی بر مبنای مذهب اباضی که شاخه‌ای از مذهب خوارج نهروان و یکی از مذاهب هشتگانه اسلامی است، زدند. پیروان فرقه اباضیه نزدیک به ۷۵٪ اکثریت جامعه عمان را تشکیل می‌دهند و اصولاً مردمانی آرام، محتاط همراه با رفتار و منش اجتماعی معتدل و خلق و خوی نرم می‌باشند. می‌توان گفت که میزان پایبندی و گرایش مردم به مذهب، در عمان از بسیاری از کشورهای عربی دیگر بیشتر است. این امر نتیجه قرن‌ها حکومت رهبران مذهبی بر این سرزمین است که با اصول شرعی مملکت را اداره کرده‌اند؛ لذا مذهب وهابی بر خلاف بیشتر کشورهای هم‌جوار مانند عربستان سعودی، در کشور عمان نفوذ کمتری دارد. در این کشور پیروان مذاهب اباضی، سنی، شیعه در حال حاضر در کمال آرامش و صمیمیت در کنار هم زندگی می‌کنند و هیچ‌گونه برخورد افکار و سیاست مذهبی بین آنها رخ نمی‌دهد. هم‌اکنون پیروان مذاهب در مراسم مذهبی یکدیگر شرکت می‌کنند و حتی اباضی‌ها در حسینیه‌های شیعه برای احترام حضور می‌یابند. با توجه به این که دین رسمی عمان اسلام است، سایر ادیان از جمله پیروان محدود مسیحیت و هندو نقشی در ساختار سیاسی کشور ندارند.

تشیع عمان (در یک نگاه)

۱. جمعیت شیعیان در عمان، بیش از ۳۰۰ هزار نفر است.
۲. شیعیان عمان، تقریباً در همه شهرهای این کشور مانند: مسقط، باطنه، مطرح، سویق، خابوره، المسمند و صور پراکنده‌اند، ولی بیشتر آنان در «مسقط» و شهرهای استان ساحلی «باطنه» متمرکز شده‌اند.

وضعیت فرهنگی اجتماعی شیعیان

در کشور عمان با وجود این که شیعه در اقلیت به سر می‌برد، اما سه وزیر این کشور و شهردار «مسقط»، شیعه هستند. شیعیان ادعای کار سیاسی ندارند ولی در مسائل فرهنگی فعالیت دارند چرا که محدودیتی برایشان وجود ندارد. مهم‌ترین کتاب‌فروشی در «مسقط» متعلق به شیعیان است. بیش از ۹۰٪ از شیعیان عمانی از «آیت الله سیستانی» تقلید می‌کنند و رساله عملیه «مقام معظم رهبری» (به زبان عربی) نیز در این کشور یافت می‌شود.

طوایف شیعی در عمان

۱. خوجه‌ها، که به «حیدرآبادی»ها نیز معروفند و ریشه هندی دارند، بزرگترین جامعه شیعیان عمان هستند که از ثروتمندترین اقشار کشور می‌باشند. افرادی از آنها در پست‌های بالای دولتی حضور داشته و تجار بزرگ و معروفی دارند. «خوجه»ها اغلب مذهب شیعه اسماعیلیه دارند و به تدریج، با تبلیغات مبلغان ایرانی، که هر ساله به این کشور می‌رفتند، شیعه اثنی‌عشری را انتخاب کرده و هم‌اکنون گروه بزرگی را در این مملکت تشکیل می‌دهند. «خوجه»ها در سواحل «مطرح»، محله‌های شیعه‌نشین بنا کرده و مدرسه، حسینیه و مسجد برای خود ساخته‌اند.
۲. بحارنه: به شیعیان مهاجر از بحرین و مناطق شمالی خلیج فارس اطلاق می‌شود.
۳. عجمی‌ها: که طی ۱۰۰ سال گذشته از شهرهای جنوبی ایران به عمان رفته‌اند، مردمانی متمدن و دارای فرهنگ‌های گوناگون بوده‌اند. بیشتر آنان اهل بندرعباس، لار، راوند و بلوچستان هستند. در مورد عجمی‌ها روایات فراوانی نقل می‌شود که اساساً عدم توجه کافی رژیم پهلوی به مناطق محروم جنوبی، سیاست اجباری ساختن نظام وظیفه و مسئله کشف حجاب، از عوامل اصلی مهاجرت ایرانیان به عمان بوده است. عجم‌ها علی‌رغم تعداد زیادشان، عمدتاً در مشاغل سطوح پایین یعنی کارگری، کاسبی و پیشه‌وری اشتغال دارند. آنها در پایتخت کشور و در حومه آن و همچنین در «باطنه» ساکن هستند. برخی از آنان نیز در «المسندم» و در شهر «صور» اقامت دارند. قبیله عجم‌ها اکنون به صورت یکی از مهم‌ترین قبایل شیعه عمان درآمده است.

فعالیت‌های شیعیان

در سال ۱۳۵۸ش. جوانان عمان تشکیلاتی تحت عنوان «مکتب الرسول الاعظم» برای کارهای فرهنگی به خصوص نشر کتاب و سخنرانی ایجاد نمودند. آنها نشریه‌ای به نام «الوعی» منتشر ساختند که پس از مدتی به خاطر درج مقاله‌ای پیرامون سفیر عمان در آمریکا، توقیف و تعطیل شد. از آنجا که نزدیک به یک سوم جمعیت عمان را خارجی‌ان به ویژه کارگران آسیایی تشکیل می‌دهند، جمعیت قابل ملاحظه‌ای را به طور اختصاص داده است. مثلاً شیعیان پاکستان، مسجد و حسینیه مخصوص خود را دارند. در چند سال گذشته تعدادی از جوانان عمانی برای تحصیل علوم دینی به جمهوری اسلامی

ایران رفته و در قم مشغول تحصیل می‌باشند که بعضی از آنها بازگشته و امامت مساجد شیعیان را در برخی شهرهای عمان به عهده دارند. مدتی است که عده‌ای از جوانان نیز اقدام به تشکیل کلاس‌های درسی حوزوی در «مسقط» نموده‌اند که با استفاده از کتاب‌های موجود، جلسات بحث و مناظره دارند. به دنبال تدریس بعضی گروه‌های شیعه در بحرین و کویت، دولت عمان مراقبت بیشتری نسبت به جوانان شیعه عمان دارد.

انقلاب اسلامی و شیعیان عمان

کشور عمان، ساحل جنوبی «تنگه هرمز» را در اختیار دارد و از این رو برای ایران و قدرت‌های بزرگ از موقعیت مهم استراتژیکی برخوردار است. پیش از انقلاب، شاه با اعزام نیرو، «سلطان عمان» را در سرکوب شورش «ظفار» یاری کرد و پس از پیروزی انقلاب اسلامی نیز، آن کشور در مقایسه با دیگر کشورهای عربی، کمترین تنش را با ایران داشته است. این در حالی است که اقلیت چشمگیری از شیعیان در آن کشور ساکن هستند که تحت تأثیر انقلاب اسلامی، عمدتاً هویت مذهبی و شیعی خود را تحکیم کرده‌اند. با این وجود، موقعیت شیعیان عمان برای تبلیغات و تصمیمات آتی ایران حائز اهمیت است. مفتی اهل سنت عمان «احمد خلیلی» است که قصیده‌ای در مدح امام خمینی (ره) دارد، که این نشان از علاقه وی به امام دارد. هیچ‌گونه تشکیلی در عمان مجاز نیست و با هرگونه حرکتی در این راستا، برخورد جدی صورت می‌گیرد. از این نظر طی سال‌های اول انقلاب به خاطر سردی روابط ایران با عمان و حساسیت‌های موجود، شیعیان از نزدیک شدن به ایران، پرهیز داشتند. لیکن بهبود روابط سیاسی دو کشور در چند سال گذشته وضع را دگرگون کرده و بار دیگر، شیعیان عمانی برای زیارت در اماکن مقدسه، راهی ایران می‌شوند.

فرقه اباضیه

بین مورخان مشهور است که مؤسس «مذهب اباضی»، «عبدالله بن اباض تمیمی» است که عصر «معاویه ابن ابی سفیان» را درک کرده است. البته عده دیگری مؤسس این فرقه را «جابر ابن زید» می‌دانند. «جابر» از بسیاری از صحابه کسب دانش کرده، در فقه و حدیث متبحر بوده و از «علی ابن ابی طالب (ع)»، «ابن عباس» و «عایشه» حدیث نقل

بخش دوم: تشیع در آسیا / ۱۴۳

کرده است. برخی دیگر از محققان برآنند که «مذهب اباضی» در اصل دو مؤسس داشته است: یکی رهبری سیاسی آن را بر عهده داشته که همان «عبدالله اباض» است و دیگری رهبری علمی و فقهی آن را، که «جابر ابن زید» می‌باشد. چند تن از شخصیت‌های اباضی عمان عبارتند از:

۱. الامام جابر ابن زید که وی، قواعد و اصول مذهبی اباضیه را پی‌ریزی کرده است.
۲. ابو عبیده مسلم ابن ابی کریمه تمیمی که تکمیل صورت نهایی مذهب اباضی به لحاظ فکری در زمان وی انجام شد.

پرسش

۱. عوامل رشد تشیع در قطر را بنویسید.
۲. وضعیت کنونی شیعیان قطر را تبیین نمایید.
۳. وضعیت فرهنگی و بحث بیداری اسلامی در کشور قطر را توضیح دهید.
۴. وضعیت فرهنگی و اجتماعی کشور عمان را تبیین کنید.
۵. طوایف شیعی در عمان و فعالیت‌های آنها را بررسی نمایید.
۶. فرقه اباضیه در عمان را معرفی کنید.

برای مطالعه بیشتر

۱. سعیدی رضوانی، عباس، مقدمه‌ای بر جغرافیای کشورهای اسلامی.
۲. متقی‌زاده، زینب، جغرافیای سیاسی شیعیان منطقه خلیج فارس.
۳. فولر، گرهام، شیعیان عرب مسلمانان فراموش شده؛ ترجمه: خدیجه تبریزی.
۴. حافظ نیا، محمدرضا، خلیج فارس و نقش استراتژیک.
۵. _____، اصول و مفاهیم ژئوپلتیک.

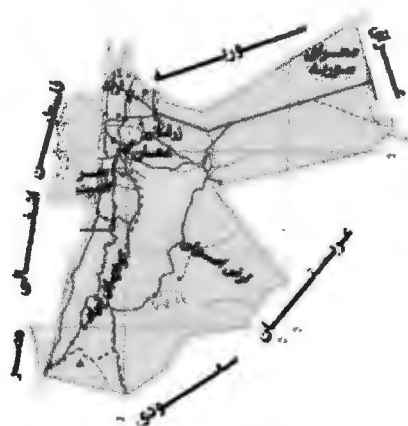
فلسطين

Palestine

الأردن

Jordan

بررسی وضعیت تشیع در اردن

اهداف آموزشی

- انتظار می‌رود با مطالعه این درس، با مطالب ذیل بیشتر آشنا شویم:
- ورود اسلام به کشور اسلامی اردن و وضعیت دینی آن.
- وضعیت تشیع در این کشور.
- رابطه انقلاب اسلامی ایران با این کشور.

اردن (در یک نگاه)

۱. مساحت کشور اردن ۸۹۲۰۶ کیلومتر مربع است.
۲. از شمال با سوریه، از شرق و جنوب با عربستان، از غرب با فلسطین، و از شمال شرقی با عراق همسایه می‌باشد.
۳. اردن بخشی از دشت‌های وسیع شمال غربی شبه‌جزیره عربستان محسوب می‌شود.
۴. مرکز حکومت این کشور، شهر «امان» است.
۵. اعراب بدوی، بزرگترین گروه قومی این کشور هستند.
۶. جمعیت این کشور حدود ۶ میلیون نفر است.
۷. مقام پیامبرانی چون ایوب(ع)، شعیب(ع)، یوشع بن نون(ع)، هارون(ع)، آرامگاه جعفر بن ابی طالب(ع)، زید بن حارثه و قبور سعد بن ابی وقاص، ابو عبیده جراح، معاذ بن جبل و نیز غار اصحاب کهف از اماکن تاریخی اردن هستند.
۸. ۵۵٪ جمعیت اردن تبار فلسطینی دارند.
۹. مسیحیان ۶٪ جمعیت و ۹ کرسی از مجموع کرسی‌های مجلس را در اختیار دارند.
۱۰. رنگ مشکی پرچم به حکومت عباسیان، سفید به امویان یا فاطمیان و سبز به علویان تعلق دارد.

گذری در اردن

اردن هم نام کشور است و هم نام رود است. واژه اردن به معنای «پالاینده» و همچنین نام گونه‌ای ابریشم است. ساکنان سرزمین اردن در طول جنگ‌های صلیبی، متحمل خسارات شدیدی شدند. قیام علیه ترک‌ها در ۱۹۱۶م. که در نهایت منجر به سقوط امپراطوری عثمانی و روی کار آمدن «ملک عبدالله» و نهایتاً سلسله «خاندان هاشمی» به کمک بریتانیا گردید، از جمله این قیام‌ها است. پس از «عبدالله اول» در سال ۱۹۵۱م. پسرش «طلال بن عبدالله» برای دوره‌ای کوتاه پادشاه شد و پس از او «حسین»، جانشین او شد. او به سرعت به تأیید مجدد پیمان صلح اردن و اسرائیل و تقویت روابط اردن با آمریکا پرداخت. اردن با وجود جمعیت و وسعت کمی که دارد از معدود کشورهایی است که توانسته ادیان و مذاهب مختلف همچون مسلمانان سنی، شیعی، دروزی و فرق مختلف مسیحیت را در خود جای دهد. ۹۲٪ از ساکنین این کشور اهل تسنن هستند و بر اساس آمارهای رسمی و غیررسمی، مسیحیان اردن از ۱/۵ تا ۵٪ جمعیت این کشور را تشکیل می‌دهند که بالغ بر ۱۵۰ هزار نفر می‌باشد. جمعیت شیعیان این کشور بسیار اندک است. بر اساس ماده ۱۴ قانون اساسی اردن، پیروان فرق و ادیان مختلف می‌توانند آزادانه به برگزاری مراسم دینی و مذهبی خود بپردازند. ماده ششم همین قانون نیز اعلام می‌کند: «که هیچ تبعیضی میان شهروندان به دلیل گرایش دینی یا مذهبی آنان وجود ندارد».

تشیع در اردن (در یک نگاه)

۱. جمعیت شیعیان بیش از ۱۰۰ هزار نفر است.
۲. عزاداری امام حسین (ع) و یارانش در محل «شهدای مته» در منطقه جنوبی این کشور همه ساله برگزار می‌گردد.
۳. در این کشور، هیچ مسجد و حسینیه‌ای برای شیعیان وجود ندارد.
۴. گرایش به تشیع بعد از پیروزی‌های «حزب الله لبنان» در برابر صهیونیست‌ها در این کشور رو به ازدیاد است.

شیعیان اردن

شیعیان اردن، با وجود جمعیت اندک همواره مورد ظلم و ستم حکومت واقع شده به

گونه‌ای که حق شرکت در مراسم ماه‌های محرم و رمضان را ندارند. از دیرباز شیعیان اردن که جمعیتشان حتی از مسیحیان این کشور نیز کمتر است، مورد بی‌مهری قرار گرفته‌اند. دولت اردن تبلیغات گسترده‌ای را علیه تشیع آغاز کرده و از طریق رسانه‌ها، همواره به خطر گسترش تشیع در اردن به رهبری ایران و «سید حسن نصرالله» هشدار می‌دهد. این تبلیغات تا آنجا گسترش پیدا کرد که در انفجارهای شهر «امان» در سال ۲۰۰۵م. که منجر به کشته شدن ده‌ها شهروند اردنی و غیر اردنی از جمله «مصطفی عقاد» (کارگردان بزرگ عرب و کارگردان فیلم تاریخی محمد رسول‌الله (ص)) گردید، با وجود شواهد مبنی بر دست داشتن «القاعده» و «صهیونیست‌ها» در این توطئه، حکومت اردن، شیعیان را عامل این انفجارها معرفی کرد.

گرایش به تشیع در اردن

در دو دهه گذشته، بسیاری از شهروندان اردنی تحت تأثیر اندیشه‌های انقلاب اسلامی ایران و نیز در جریان ارتباط با حجاج شیعه عراق، لبنان، سوریه و ... به مذهب تشیع گرایش پیدا کرده‌اند که همین مسئله موجب نگرانی حکومت اردن شده است. از دیگر عواملی که سبب گسترش مذهب تشیع در اردن شده است، وجود شیعیان عراقی در این کشور است که با دختران اردنی ازدواج می‌کنند. همچنین، آمارها حاکی از آن است که بسیاری از فرهیختگان، سیاستمداران، اصحاب رسانه، دانشگاهیان و حتی خطبای مساجد در سال‌های اخیر شیعه شده‌اند. گرایش روزافزون به تشیع، سبب شده که دستگاه اطلاعاتی اردن کوچکترین تحرکات شیعی در این کشور را زیر نظر بگیرد و با تمام توان، مانع ترویج بیشتر این مذهب شود. مقابله با مذهب تشیع در اردن تا آنجا ادامه دارد که حتی شیعیان خارجی مقیم اردن هنگام مراجعه به اداره اتباع خارجه جهت گرفتن اقامت و برخی امور جزئی دیگر با بی‌احترامی و توهین مسئولان این اداره مواجه می‌شوند.

وجود مرقد چند صحابه پیامبر (ص) از جمله «جعفر طیار» و «زید بن حارثه» در اردن نیز سبب شده که همه ساله خیل عظیمی از عاشقان اهل‌بیت (ع) در روز عاشورا به این اماکن بروند و در آنجا به برپایی مراسم عزاداری بپردازند. در همین راستا «عبدالله دوم»، پادشاه اردن در سخنانی بی‌سابقه، ایران را به تلاش در جهت تشکیل «هلال شیعی» در منطقه محکوم کرد. وی ضمن ابراز نگرانی از خطر گسترش هلال شیعی در

بخش دوم: تشیع در آسیا / ۱۴۹

منطقه، بیان داشت: هلال شیعی که از تهران آغاز شده و به بغداد، بیروت و دمشق رسیده، توازن جوامع سنی و شیعه را در منطقه برهم خواهد زد و نتایج منفی بر آمریکا و هم‌پیمانانش در منطقه خواهد داشت. اظهارات «عبدالله دوم» در خصوص «هلال شیعی»، نارضایتی رهبران شیعه را در پی داشت و باعث افزایش تنش‌ها شد. حوزه علمیه نجف نیز در پی این سخنان، اظهارات او را دخالت در امور داخلی عراق قلمداد کرد و از وی خواست که به طور رسمی عذرخواهی کند. پس از انتقاد شیعیان اردن و سایر کشورها به سخنان پادشاه اردن، وی مجبور شد چند ماه بعد، از موضع خود عقب‌نشینی کند.

روابط ایران و اردن

در سال ۱۳۲۸ش. «ملک عبدالله»، پادشاه وقت اردن به ایران مسافرت کرد و «عهدنامه مودت» بین طرفین منعقد شد. در اواخر سال ۱۳۲۸ش. سفارت ایران در «امان» در سطح وزیر مختار تأسیس شد و پس از سفر رسمی شاه مخلوع در سال ۱۳۳۸ش. به اردن که طی آن یک موافقت‌نامه فرهنگی میان دو کشور نیز به امضا رسید، روابط دیپلماتیک دو کشور به سطح سفارت ارتقا یافت. تا پیروزی انقلاب اسلامی در ایران، روابط نزدیک و صمیمانه‌ای میان دربارهای دو کشور برقرار بود. پس از پیروزی انقلاب اسلامی ایران نیز دولت اردن، جمهوری اسلامی ایران را به رسمیت شناخت. «ملک حسین» در سال ۱۳۵۷ش. طی پیامی، پیروزی انقلاب اسلامی ایران را به بنیان‌گذار جمهوری اسلامی ایران تبریک گفت. اولین هیأت ایرانی بعد از انقلاب برای شرکت در کنفرانس «اسرا» در تیرماه ۱۳۵۸ش. به اردن عزیمت نمود و به موجب قطعنامه‌ای که در پایان کنفرانس انتشار یافت، قرار گردید یک هیأت ۸ نفره به ریاست وزیر اوقاف اردن و سخنگوی رسمی کنفرانس مذکور به حضور امام خمینی (ره) برسند.

دولت اردن اگرچه ظاهراً خشنودی خود را از انقلاب اسلامی اعلام داشت، لیکن در واقع از صدور انقلاب اسلامی و احتمال گسترش فعالیت اسلام‌گرایان شدیداً نگران بود. دولت اردن از همان آغاز انقلاب اسلامی روشی خصمانه اتخاذ کرد، ولی به علت حمایتی که مردم اردن از انقلاب ایران داشتند، به ظاهر روشی مسالمت‌آمیز اتخاذ نمود. از عواملی که منجر به سردی روابط ایران با اردن شد، حمایت این کشور از عراق در جنگ ۸ ساله بود.

پس از حدود ده سال قطع روابط، دولت اردن در جلسه کابینه در سال ۱۳۶۹ش. تصمیم گرفت رابطه خود را با جمهوری اسلامی را از سر گیرد. اردن که در جریان جنگ تحمیلی عراق علیه ایران، حمایت قوی از بغداد به عمل آورده بود، پس از خاتمه این جنگ در پی ترک مخاصمه به میانجی‌گری سازمان ملل در ۱۹۹۸م. تلاش کرد تا روابط خود را با ایران بهبود بخشد. در ادامه تماس‌های قبلی و اظهار علاقه مقامات دولت اردن و گروه‌های اسلامی و مردمی این کشور نسبت به تجدید روابط دیپلماتیک بین دو کشور، با امضای متنی توسط سفرای دو کشور در نیویورک، توافق شد که روابط سیاسی برقرار و سفارت‌خانه‌های دو کشور باز شود.

بیداری اسلامی در اردن

همزمان با بیداری اسلامی در برخی از کشورهای عربی اسلامی، اردن نیز از این مسئله مستثنا نیست و هر از چند گاهی اعتراضاتی از میان مردم این کشور به نظام حاکم انجام می‌شود. عمده درخواست‌های انقلابیون بدین قرار است:

۱. اصلاحات سیاسی: از آغاز اعتراضات شهروندان اردنی، مسئله اصلاحات سیاسی در اولویت انقلابیون این کشور قرار دارد. شهروندان اردنی معتقدند که این کشور نیاز به تغییرات و اصلاحات اساسی سیاسی دارد.
۲. اجرای قوانین اسلامی: کشور اردن از لحاظ ساختار دینی، کشوری اسلامی است ولی نظام این کشور که یک نظام سکولار است، کمترین توجهی به بافت دینی جامعه نمی‌کند و در صدد پیاده کردن قوانین اصیل اسلامی در این کشور نبوده است.
۳. لغو پیمان سازش با رژیم صهیونیستی: اردن در سال ۱۹۹۴م. یک پیمان صلح با رژیم صهیونیستی امضا کرد که این مسئله از سال ۱۹۹۴م. سبب خشم و نارضایتی شهروندان این کشور شده و آنان در مناسبت‌های مختلف خواستار لغو این پیمان شده‌اند.

بررسی وضعیت تشیع در فلسطین

اهداف آموزشی

- انتظار می‌رود با مطالعه این درس، با مطالب ذیل بیشتر آشنا شویم:
- ورود اسلام به کشور اسلامی فلسطین و وضعیت دینی آن.
- وضعیت تشیع در این کشور.
- رابطه انقلاب اسلامی ایران با این کشور.

فلسطین (در یک نگاه)

۱. طبق آمار بیش از ۱۱ میلیون نفر فلسطینی وجود دارد.
۲. فلسطین بین دریای مدیترانه و کرانه‌های رود اردن قرار دارد.
۳. در معنای جغرافیایی گسترده‌تر، فلسطین منطقه‌ای است که شامل اسرائیل و فلسطین، بخش‌هایی از اردن، لبنان و سوریه می‌باشد.
۴. در سال ۱۸۸۲م. شمار زیادی از یهودیان به سرزمین مقدس، هجرت کردند.
۵. جنگ اعراب و اسرائیل در سال ۱۹۴۸م. اتفاق افتاد.
۶. حماس و فتح دو جنبش تأثیرگذار در تحولات فلسطین می‌باشند.

مذهب مسلمانان فلسطین

بیشتر مردم فلسطین، پیرو مذهب شافعی هستند و خود شافعی رهبر این فرقه، متولد «غزه» بوده است. در میان فرقه‌های چهارگانه اهل سنت، نزدیکترین مذهب به تشیع از نظر علاقه و احترام به اهل بیت (ع)، شافعیان هستند و در میان رهبران مذاهب اسلامی، امام شافعی بیش از دیگران ارادت خود را نسبت به خاندان اهل بیت (ع) به ویژه امام علی (ع) و امام حسین (ع) ابراز داشته است.

تشیع در فلسطین

جمعیت قابل توجهی از مردم مسلمان فلسطین شیعه می‌باشند. آنها همواره ارتباط خود با لبنان به عنوان یکی از مراکز مهم شیعی را حفظ کردند و بعد از پیروزی انقلاب اسلامی ایران نیز این ارتباط بیشتر شد. در مورد شبهه ناصبی بودن مردم فلسطین، «شهید مطهری» در سال ۱۳۴۹ش. این گونه سخن گفته‌اند: یک وقتی شایع بود و شاید هنوز هم در میان بعضی‌ها شایع است، یک وقتی دیدم یک کسی می‌گفت: این فلسطینی‌ها ناصبی هستند. ناصبی یعنی دشمن علی(ع)، ناصبی غیر از سنی است. سنی یعنی کسی که خلیفه بلافصل را ابوبکر می‌داند و علی(ع) را خلیفه چهارم می‌داند و معتقد نیست که پیغمبر(ص) شخصی را بعد از خود به عنوان خلیفه نصب کرده است. می‌گوید پیغمبر(ص) کسی را به خلافت نصب نکرد و مردم هم ابوبکر را انتخاب کردند ... حال یک کسی می‌آید می‌گوید این فلسطینی‌ها ناصبی هستند. آن یکی می‌گوید. این به آن می‌گوید، او هم یک جای دیگر تکرار می‌کند و همین‌طور. اگر ناصبی باشند، کافرند و در درجه یهودی‌ها قرار می‌گیرند. هیچ فکر نمی‌کنند که این، حرفی است که یهودی‌ها جعل کرده‌اند. در هر جایی یک حرف جعل می‌کنند برای این‌که احساس همدردی نسبت به فلسطینی‌ها را از بین ببرند. می‌دانند مردم ایران شیعه‌اند و شیعه دوستدار علی(ع)، و معتقد است هر کس دشمن علی(ع) باشد کافر است، برای اینکه احساس همدردی را از بین ببرند، این مطلب را جعل می‌کنند.

مقام معظم رهبری نیز در سخنرانی خود در تاریخ ۱۳۸۸/۲/۲۳ در دیدار روحانیون و طلاب تشیع و تسنن کردستان شبهه ناصبی بودن اهالی غزه را این‌گونه پاسخ دادند: از جمله در قضیه غزه - در این جنگ ۲۲ روزه چند ماه قبل - جمهوری اسلامی در همه سطوحش، از رهبری و ریاست جمهوری و مسئولین گوناگون و مردم و تظاهرات و پول و کمک و سپاه و غیره، همه در خدمت برادران فلسطینی مظلوم و مسلمان قرار گرفتند. در بحبوحه این حرف‌ها، یک وقت دیدیم که ویروسی دارد تکثیر مثل می‌کند، دائم می‌روند پیش بعضی از بزرگان، بعضی از علماء، بعضی از محترمین، که آقا! شما دارید به کی کمک می‌کنید، اهل غزه ناصبی‌اند! ناصبی یعنی دشمن اهل بیت(ع). یک عده هم باور کردند! دیدیم پیغام و پَسغام که آقا، می‌گویند اینها ناصبی‌اند. گفتیم پناه بر خدا، لعنت خدا بر شیطان رجیم خبیث. در غزه مسجد الامام امیرالمؤمنین علی بن ابی طالب(ع) هست، مسجد الامام الحسین(ع)

بخش دوم: تشیع در آسیا / ۱۵۳

هست، چطور اینها ناصبی‌اند؟! بله، سنی‌اند، اما ناصبی؟! اینجور حرف زدند، اینجور کار کردند.

علاقه به تشیع در میان فلسطینیان

شوق شیعه‌گری بعد از پیروزی انقلاب اسلامی ایران، در سطح جهانی فزونی یافته و سرزمین فلسطین نیز از آن بی‌بهره نبوده است و روز به روز هم دامنه آن گسترده‌تر می‌شود. به گونه‌ای که، «یوسف قرضاوی» (عالم معروف سنی) در نشست تقریب بین مذاهب که در دوحه برگزار شد، صریحاً از شیعیان در این خصوص انتقاد کرد. وی در سخنانش خواستار توقف تلاش‌های شیعیان برای ترویج مذهب تشیع در کشورها و سرزمین‌های سنی‌نشین شد. قرضاوی رواج تشیع در میان مردم فلسطین را فتنه‌ناמיד و گفت: رنج‌دیدگان فلسطینی در تنگنا قرار گرفته‌اند. آنان نمی‌دانند با صهیونیسم بجنگند یا جلوی این فتنه را بگیرند!

نقش انقلاب اسلامی در گسترش تشیع و نهضت‌های اسلامی

شیعیانی که در فلسطین مستقر بودند در طول سال‌های فترت، ارتباط خود را با لبنان به عنوان یکی از مراکز مهم شیعی حفظ کردند و بعد از پیروزی انقلاب اسلامی نیز این ارتباط بیشتر شد. «جهاد اسلامی» به عنوان یکی از مهم‌ترین جنبش‌های فلسطینی، پیوند مستحکمی را با حزب‌الله و ایران برقرار کرد و به همین واسطه نقش مهمی را در گسترش شیعه در این کشور داشت. شهید «فتحی شقاقی» دبیر کل پیشین این جنبش و حامی جدی انقلاب اسلامی بارها اعلام کرد که «از دهه هفتاد بود که با اسلام انقلابی از طریق آثار امام خمینی (ره) و آیت‌الله محمدباقر صدر آشنا شدیم». علاوه بر «جهاد اسلامی»، جنبش‌های ملی و دینی دیگری در فلسطین شکل گرفت که بیشتر کارکرد فرهنگی و اجتماعی داشت. تشکلی با عنوان «اتحاد الشباب الاسلامی» در «بیت‌الحم» پا گرفت که جمعیتی خیریه با رویکردی تبلیغی بود. این گروه اقدام به تأسیس درمانگاه و مدرسه و برگزاری دوره‌های آموزشی قرآن کرد که نقش مهمی در گسترش تشیع داشت. مرکز شیعی دیگر در «بیت‌الحم» توسط «محمد الشحاده» اداره می‌شود، که به سهم خود در گسترش شیعه نقش داشته است. یکی دیگر از مؤسسات پرکار در این زمینه «جمعیت الجعفریه» است که در حوالی «دبوریق» تأسیس شده و فعالیت‌های گسترده‌ای دارد.

مساجد با نام اهل بیت (ع) در فلسطین

در کنار مسجد امام علی ابن ابی طالب (ع) شهر «غزه»، مساجد دیگری نیز به نام اهل بیت (ع) وجود دارد. «مسجد الامام علی ابن ابی طالب (ع)» که در «کرانه باختری رود اردن» واقع شده است. حداقل دو مسجد با نام «مسجد فاطمة الزهراء (س)» در فلسطین وجود دارد؛ یکی در قریه «ارتاح» واقع در جنوب «طولکرم» و دیگری در شهر «نابلس». دو مسجد بنام «الحسین بن علی (ع)» واقع در «نوار غزه» و «الخلیل» وجود دارد؛ یکی در «حی الصبرة» واقع در «نوار غزه»، و دیگری مسجد «حسین بن علی (ع)» در خیابان «عین سارة» که در شهر «الخلیل» واقع شده است.

شیعیان فلسطین و رژیم صهیونیستی

شماری از گروه‌های شیعی مذهب در اسرائیل فعال هستند، که به شکلی طبیعی در حال رشد و با نهادها و گروه‌هایی ارتباط برقرار کرده‌اند که از نظر رژیم صهیونیستی بسیار خطرناک‌اند. مرکز کل آمار در قدس اشغالی در گزارش سالانه خود که در سال ۲۰۰۸م. منتشر شد، شیعیان رسمی در اسرائیل را نزدیک به ۶۰۰ نفر اعلام کرد، اما این عدد را قابل اطمینان ندانست. غیر دقیق بودن این آمار از این روست که شیعیانی در اسرائیل وجود دارند که به مذهب تشیع گرویده‌اند، به صورت سری مراسم دینی خود را برگزار و به گونه‌ای عمل می‌کنند که، شناسایی آنان برای اسرائیلی‌ها مشکل باشد. سایت کانال ۷ یمن، در صفحه‌ای که توسط عرب‌های ساکن اسرائیل اداره می‌شود، با استناد به منابع امنیتی مطلع، شمار شیعیان اسرائیل را ۱۰ برابر تعداد اعلام شده توسط مرکز آمار اسرائیلی، یعنی نزدیک به ۶۰۰۰ نفر اعلام نمود، که این رقم با گرایش صدها نفر از اعراب اسرائیل به تشیع به ۱۰ هزار نفر هم می‌رسد. قدرت حاکم در اسرائیل، هر چند به هر گروهی اجازه برگزاری آزاد مراسم مذهبی را می‌دهد، اما به هیچ وجه استفاده از این آزادی برای زیان رساندن و به خطر انداختن امنیت «تل آویو» را نمی‌پذیرد. شیعیان به صورت دسته‌جمعی و بر اساس برنامه‌های خود، فعالیت‌های خیریه انجام می‌دهند که معمولاً به صورت فردی، انجام می‌شود.

پرسش

۱. علت گرایش به تشیع در کشور اردن در دو قرن اخیر را توضیح دهید.
۲. عمده درخواست‌های انقلابیون اردن در بحث بیداری اسلامی چیست؟
۳. وضعیت دینی و سابقه تشیع در فلسطین را تبیین نمایید.
۴. نقش انقلاب اسلامی ایران در گسترش تشیع در کشور فلسطین را بیان کنید.
۵. رژیم صهیونیستی در قبال فعالیت‌های شیعیان چه اقداماتی انجام داده است.

برای مطالعه بیشتر

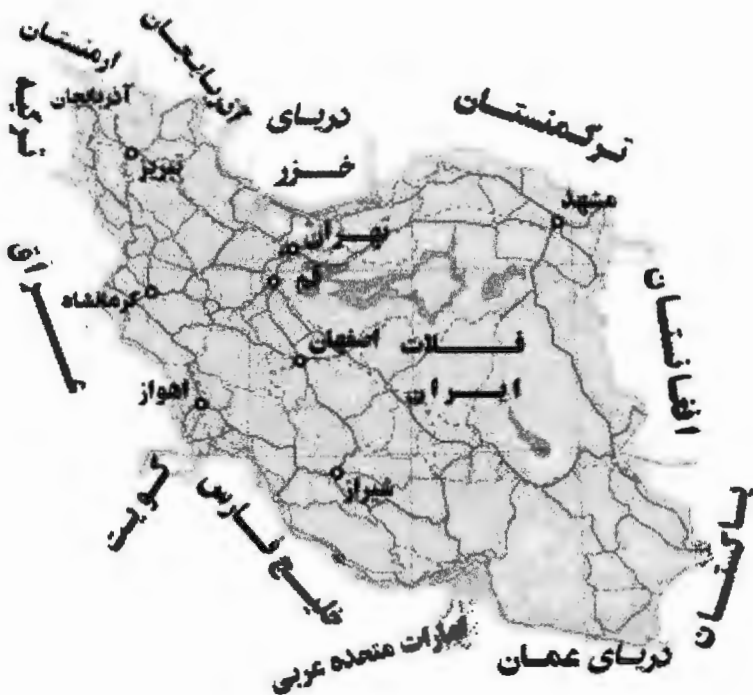
۱. میررضوی، فیروزه و احمدی، بهزاد، راهنمایی منطقه و کشورهای حوزه خلیج فارس.
۲. روحانی، حسن، آشنایی با کشورهای اسلامی.
۳. حشمت‌زاده، محمد باقر، تأثیر انقلاب اسلامی ایران بر کشورهای اسلامی.

گفتار دوم:

بررسی وضعیت تشیع در کشورهای آسیایی غیر عربی
(با جمعیت شیعه قابل توجه)

- چین
- هندوستان
- پاکستان
- افغانستان

Iran

بررسی وضعیت تشیع در ایران

اهداف آموزشی

- انتظار می‌رود با مطالعه این درس، با مطالب ذیل بیشتر آشنا شویم:
- چگونگی ورود دین اسلام به ایران.
- سیر تاریخی پیدایش تشیع در این کشور.

ایران (در یک نگاه)

۱. ایران در منطقه خاورمیانه با ۱۶۴۸۱۹۵ کیلومتر وسعت واقع شده است.
۲. این کشور بر پایه سرشماری سال ۱۳۹۰ ش. بیش از ۷۵ میلیون نفر جمعیت دارد.
۳. همسایه‌های ایران از شمال، آذربایجان، ارمنستان و ترکمنستان؛ از شرق افغانستان و پاکستان؛ از غرب ترکیه و عراق است.
۴. انقلاب اسلامی در سال ۱۳۵۷ ش. حکومت سلطنتی شاه را سرنگون و جمهوری اسلامی را جایگزین آن کرد.
۵. اسلام دین رسمی و تشیع مذهب رسمی این کشور می‌باشد. بیش از ۹۰٪ از مردم ایران شیعه اثنی عشری می‌باشد.

چگونگی ورود و گسترش اسلام در ایران

آشنایی ایرانیان با اسلام را می‌توان به همان دوران پیامبر(ص) مرتبط دانست. پیامبر(ص) برای دعوت سرزمین‌های مختلف به دین مبین اسلام پیام‌هایی را به مناطق مختلف می‌فرستادند که یکی از آن مناطق، ایران بود. پیامبر(ص) نامه‌ای را به پادشاه ایران، «خسرو پرویز» فرستاد که مترجم از خواندن نامه فارغ نشده بود که زمامدار ایران برآشفته و نامه را از مترجم گرفت و پاره کرد. پس از رحلت پیامبر(ص)، مسلمین

برای دفاع از کیان اسلام و نشر فرهنگ آن به فراسوی جهان، مرزهای جغرافیایی را که مانع رسیدن فرهنگ و شعارهای اسلام بود برچیدند و به تبع آن، زمینه‌های گسترش اسلام در ایران نیز، فراهم آمد. عوامل گسترش اسلام و پایداری آن پس از گشوده شدن دروازه‌های ایران به روی دین اسلام به شرح زیر می‌باشد:

۱. شرایط اجتماعی، سیاسی و فرهنگی ایران سبب شده بود که مردم ایران به استقبال دین اسلام بروند و مسلمان شوند. در بسیاری از شهرها، مسلمانان بدون جنگ و درگیری و به خاطر عدم مقاومت مردم در مقابل سپاه اسلام، پرداخت جزیه را می‌پذیرفتند و صلح کردند.

۲. تشریع قانون جزیه از طرف پیامبر(ص) و استمرار آن و مختار بودن مردم در پذیرش دین یا پرداخت جزیه که در تمام مناطق فتح شده، اعمال می‌شد از جمله عوامل مهم دیگر این پذیرش بود.

۳. تخریب نکردن آتشکده‌های مجوس حتی تا سه قرن پس از فتح ایران توسط مسلمانان فاتح، عاملی بود در جذب ایرانیان به اسلام. ایسن در حالی است که آتشکده‌های زرتشتیان در عراق، فارس، کرمان، سیستان، خراسان، آذربایجان و در بیشتر شهرهای ایران برپا بود؛ لذا پیروان زرتشت به تدریج و به اختیار خود به دین اسلام گرویدند.

۴. مسلمان شدن بسیاری از ایرانیان، قبل از فتح ایران، که در یمن و بحرین به سر می‌بردند نیز بسیار مؤثر واقع شد. گفته شده پس از «جنگ قادسیه»، چهار هزار «دیلمی» به اختیار خود و بدون هیچ اکراهی به دین اسلام گرایش پیدا کردند.

۵. موضع‌گیری‌های عدالت خواهانه امام علی(ع) در حمایت از اهل ذمه و توصیه به عاملانش در پرهیز از ظلم و ستم نسبت به ایشان، که به طور مکرر در سفارش‌های ایشان موجود است.

۶. غنی بودن محتوای دین اسلام و فرهنگ انسان دوستانه و عدالت محور آن.

۷. حضور خاندان پیامبر(ص) در برخی از شهرهای ایران.

۸. روحیه حقیقت‌جویی و پرستش معبود حقیقی که همساز با آموزه‌های اسلام بود.

۹. ظرافت‌ها و لطافت‌های آموزه‌های اسلام که با روحیه هنرپرور و هنردوست ایرانی همخوانی داشت.

۱۰. میل به رهایی از تبعیض‌ها و ظلم‌های وارده از سوی حکومت‌های ناسالم.

سیر تاریخی پیدایش تشیع در ایران

با نگاهی گذرا به تاریخ ایران آشکار می‌گردد که نفوذ تشیع در ایران، به یکباره و ناگهانی رخ نداده، بلکه شاهد یک سیر کاملاً تدریجی در طی قرون تاریخی، در پذیرش تشیع، هستیم. عوامل پیدایش و گسترش مکتب تشیع در ایران بسیار زیادند، که هر کدام باید در جای خود بررسی شوند، اما در یک نگاه می‌توان عوامل نفوذ تشیع در ایران را در موارد زیر شرح و دسته‌بندی کرد:

۱. موالیان ایرانی در عراق: «موالی»، آن دسته از ایرانیانی بودند که به قبایل عرب پیوستند و با آنان پیمان اتحاد بستند. برخی از «موالیان» که حدود چهار هزار نفر از ایرانیان بودند، در جنگ «قادسیه» به فرماندهی شخصی به نام «رستم» به جنگ مسلمانان آمدند و بعدها، به سپاهیان عرب پیوستند. بسیاری از آنان، ناملایمات فراوانی را متحمل شده و اسلام را پذیرفتند و به افتخار مسلمانی نائل گشتند. آنان خواستار برابری و مساوات میان خود و اعراب بودند و امید داشتند تحت لوای اسلام، طعم عدالت حقیقی را بچشند. اما برخلاف پیمانی که میان موالی و سپاه عرب بسته شده بود، اعراب به آنان تبعیض روا می‌داشتند که همین مسئله، آنان را از خلفای بنی‌امیه روی گردان کرد. دیدن آن همه ستم و بی‌عدالتی از بنی‌امیه و دیدن لطف و عدالت از امام علی(ع)، بغض اموی و حبّ علوی را در دل موالی پدید آورد و این عامل موجب پیدایش تشیع سیاسی شد. شیعه‌گری موالیان به این معنا بود که آنان، امام علی(ع) را از دیگر خلفا برتر و تنها ادا کننده حقوق خود می‌دانستند. این تشیع سیاسی با توجه به ارتباط همیشگی دیگر امامان با ایرانیان مهاجر و ادامه یافتن رفتارهای تبعیض‌آمیز خلفای بنی‌امیه، زمینه‌ساز پیدایش تشیع اعتقادی گردید.

۲. ورود امام رضا(ع) به ایران: پس از آنکه «مأمون» بر برادرش «امین» پیروز شد و با توجه به علاقه مردم ایران به «علویان»، او از این موقعیت استفاده کرد و امام رضا(ع) را به ولیعهدی خود در خراسان، فرا خواند. امام رضا(ع) نیز از این فرصت استفاده کرده و در راستای گسترش تفکر شیعی اقدام نمودند.

۳. توسعه گرایشات شیعی به دست رهبران نهضت‌های شیعی: نفوذ تشیع در ایران با مخالفت ایرانیان نسبت به حکام از اواسط قرن سوم هجری آغاز شد و به دست رهبران نهضت‌های شیعی مذهب مثل: «زیدیه»، «اسماعیلیه» و... به وجود آمد که هرکدام از آنها سلسله‌هایی را تشکیل دادند و بر ایران حکومت کردند.

بخش دوم: تشیع در آسیا / ۱۶۳

۴. حضور علویان زیدی و مهاجرت سادات به ایران: در قرن دوم هجری قیام‌های علویان حسنی «محمد نفس زکیه» و «حسین بن علی بن حسن» در حجاز ناکام ماند و باقی‌مانده ایشان در وادی «فخ» در سال ۱۹۶ق. به دست عباسیان به شهادت رسیدند. این عامل یکی از دلایل عمده نفوذ تشیع در ایران و ورود سادات علوی به این منطقه گردید. باید توجه داشت که این گروه‌ها همگی اثنی‌عشری نبوده، بلکه بسیاری از آنها، «شیعه زیدی» بوده‌اند.
۵. حضور مؤثر خاندان آل‌بویه (۴۴۷-۳۲۴ق.): آنها از شیعیان زیدی مذهب بودند و قلمروشان از غرب ایران تا بغداد کشیده شده بود. «آل‌بویه» با تسلط بر خلفای عباسی و محروم کردن آنان از قدرت سیاسی، از مروجان اولیه تشیع در ایران محسوب می‌شدند و در دربار آنها، علمای شیعی مذهب دارای احترام و مقبولیت فراوانی بودند.
۶. وجود عالمانی همچون «ابن بابویه» «شیخ مفید»، «شیخ طوسی»، «علامه حلی»، «خواجه نصیرالدین طوسی» و ... در ترویج افکار تشیع، تأثیر بسزایی بر این مقبولیت و گسترش گذاشت.
۷. حمله مغول به ایران اگرچه رویدادی زیانبار برای قلمرو اسلام و ایران بود، اما در نهایت به سست کردن شالوده قدرت خلافت اسلامی منجر شد و راه را برای نیرو گرفتن و ظهور حکومت شیعی صفوی در ایران گشود. در نتیجه، یورش ویرانگر مغول به ایران منجر به ارمغانی گرانبها برای تشیع شد، چراکه بدون حمله مغول، دست‌یابی شیعیان به قدرت، از نظر تاریخی، امری دشوار به نظر می‌رسید.
۸. در میان دولت‌های شیعی ایران، «دولت صفویه» به علت موقعیت مذهبی سیاسی خاصی که کسب کرد، اهمیت ویژه‌ای یافت. این دولت موفق به ایجاد نوعی تمرکز و وحدت مذهبی در کل ایران، شد.

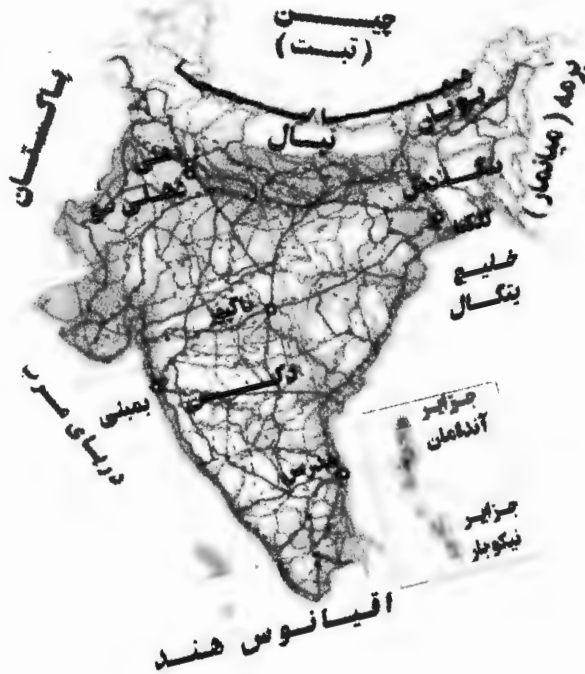
پرسش

۱. برخی از رفتارهای تبعیض‌آمیز اعراب را در خصوص موالیان ایرانی توضیح دهید.
۲. مهم‌ترین اقدام امام رضا(ع) در راستای گسترش تفکر شیعی چه بود؟
۳. عوامل گسترش اسلام در ایران را تبیین و توضیح دهید.

برای مطالعه بیشتر

۱. جعفریان، رسول، جغرافیای تاریخی و انسانی شیعه در جهان اسلام.
۲. _____، اطلس شیعه.
۳. _____، تاریخ تشیع در ایران تا قرن هفتم.
۴. متقی‌زاده، زینب، جغرافیای سیاسی شیعیان منطقه خلیج فارس.
۵. فاضلی‌نیا، نفیسه، ژئوپلتیک شیعه و نگرانی غرب از انقلاب اسلامی.
۶. آل کاشف الغطاء، شیخ محمد حسین، اصل الشیعه و اصولها.
۷. مطهری، مرتضی، بررسی اجمالی نهضت‌های اسلامی در صدساله اخیر.
۸. _____، خدمات متقابل اسلام و ایران.
۹. قریشی، سیدحسن، اصحاب ایرانی ائمه(ع).

هندوستان
India

بررسی وضعیت تشیع در هندوستان

اهداف آموزشی

- انتظار می‌رود با مطالعه این درس، با مطالب ذیل بیشتر آشنا شویم:
- نگاهی به تاریخ کشور هند.
- چگونگی ورود دین اسلام به این کشور و گزارشات مختلف در این خصوص.
- سیر تاریخی پیدایش تشیع در کشور هند.
- فرق شیعی این کشور، فعالیت‌ها و چالش‌های پیش‌روی آنها.
- معرفی برخی عالمان شیعی در هند.

هندوستان (در یک نگاه)

۱. پایتخت کشور هند دهلی‌نو است و جمعیت آن در سال ۲۰۱۰م، یک میلیارد و دویست میلیون نفر بوده است.
۲. زبان مردم این کشور هندی، انگلیسی و بیش از ۲۱ زبان رسمی دیگر است.
۳. شهرهای مهم هند بمبئی، دهلی، کلکته، بنارس، بنگلور، حیدرآباد و آگرا می‌باشد.
۴. همسایگان این کشور از شمال غرب پاکستان؛ از شمال چین، بوتان، نپال، تبت؛ از شمال شرق برمه، بنگلادش؛ از غرب دریای عرب؛ از شرق خلیج بنگال؛ از جنوب اقیانوس هند می‌باشد.
۵. وسعت هند ۲۶۳۲۸۷۳ کیلومتر مربع و کشور هفتم جهان از لحاظ وسعت است.
۶. ادیان و مذاهب:

آیین‌های هندو	_____	حدود ۸۰٪
مسلمان	_____	حدود ۱۶٪
مسیحی	_____	بیش از ۲٪
سیک	_____	بیش از ۱٪

بخش دوم: تشیع در آسیا / ۱۶۷

- بودائی ————— کمتر از ۱٪
 جینیست ————— کمتر از ۱٪
 زرتشتی، یهودی، بهایی و بقیه مذاهب ————— کمتر از ۱٪

اسلام در هند (در یک نگاه)

۱. اولین تماس اسلام با هند در قرن اول هجری از طریق تجار مسلمان بود.
۲. حمله غزنویان در سال ۳۴۹ق. باعث ورود اسلام به این سرزمین شد.
۳. از سال ۳۴۹ تا ۹۳۱ق. جمعاً ۳۲ خاندان مسلمان فارسی‌زبان که بیشتر شیعه بودند، در هند حکومت کردند.
۴. حدود ۱۶٪ جمعیت هندوستان مسلمان و بیشترین جمعیت مسلمان جهان پس از اندونزی است.
۵. مسلمانان در این کشور، حضور ضعیفی در سیاست دارند.
۶. مذاهب اسلامی در این کشور اهل سنت، اهل حدیث، بریلوی‌ها، دیوبندی‌ها، قادیانی‌ها، وهابیت، شیعه اثنی عشری، بهره و خوجه‌ها هستند.
۷. مناطق مسلمان نشین در هندوستان، جامو و کشمیر، کلکته، لکنهو، دهلی، احمدآباد، گجرات، بنگلور و مبارک پور است.

چگونگی ورود اسلام به شبه قاره هند

- ورود صلح آمیز: در سده‌های آغازین هجری، بازرگانان مسلمان از سواحل جنوبی و غربی در هند نفوذ نمودند و در سواحل «مالابار» و «خلیج کامبایه» در «گجرات» و نواحی «دکن»، دین اسلام را منتشر ساختند. علت نفوذ صلح‌آمیز اسلام در جنوب هند این بود که بازرگانان عرب در پی کسب قدرت سیاسی نبودند و به این علت اصرار نداشتند تا هویت جداگانه خود را حفظ کنند. از آنجا که هنوز بحث برتری نژاد عرب و مسائل دیگر نیز، در این دوره مطرح نبود، اسلام عرب توانست در این کشور بسط و گسترش پیدا کند.
- ورود نظامی: گزارش‌های مختلفی در این مورد در دست است ولی عمدتاً سال ۴۴ق. را آغاز ورود اسلام به این منطقه می‌دانند. «مهلَب بن ابی صفره» از امرای کبار عرب بود که از حوالی مرو به کابل و زابل و بعد به هندوستان آمد.

• فتح گسترده سلطان محمود غزنوی: عامل سوم، حمله «سلاطین غزنوی» از ناحیه شمال غربی از آسیای مرکزی و خراسان و سواحل «جیحون» از سده چهارم به بعد بود که منجر به فتح بخش گسترده‌ای از هند شد. «سبکتکین» بزرگ غزنویان نخستین مسلمان است که در سال ۳۶۷ق. از راه تنگه خیبر به شمال غربی هند هجوم برد و مساجدی را در آنجا بنا کرد. با مرگ او پسرش بر تخت نشست و در سال ۳۹۷ق. به نام اسلام آهنگ تسخیر هند کرد و با لشکرکشی‌های متناوب از سال ۳۹۱ تا ۴۰۱ق. «پیشاور»، «ملتان» و «غور» را فتح کرد. پس از غزنویان، «معزالدین غوری» در سال ۵۶۸ق. آخرین بازماندگان غزنوی را مطیع خویش ساخت. او «قطب‌الدین ایبک» یکی از غلامان خود را مأمور ادامه فتوحات کرد و «قطب‌الدین» نخستین سلطان اسلامی دهلی است. از تاریخ فوت «معزالدین» یعنی ۶۰۲ تا ۹۳۰ق. تعداد ۳۴ پادشاه مسلمان از پنج سلسله سلاطین در دهلی و نواحی اطراف آن حکومت کردند.

تشیع در هند (در یک نگاه)

۱. تا قرن دهم هجری، قیام‌ها و حضور پراکنده فرق زیدی، اسماعیلی و اثنی عشری در این کشور بوده است.
۲. مهاجرت بازرگانان ایرانی شیعه به هند عامل مهمی در گسترش تشیع در هند بود.
۳. مهاجرت علمای شیعه از قرن ششم به بعد جهت تبلیغ به هند نیز از دیگر عوامل حضور تشیع در هند به شمار می‌رود.
۴. انتقال آثار علمی علمای شیعه از جمله «علامه حلی» و دیگر علمای معاصر به هند قابل توجه است.
۵. تشرف اکثریت مطلق جمعیت کشمیر به تشیع.
۶. تقویت و ترویج شیعه در هند پس از ظهور صفویه.
۷. اعزام «میرشمس‌الدین عراقی» از علمای شیعه توسط «شاه اسماعیل» به این کشور.
۸. مهاجرت «قاضی نورالله شوشتری» به هند (۹۹۶ق.) به عنوان قاضی القضاة لاهور.
۹. جمعیت ۴۰ تا ۵۰ میلیون نفری شیعیان که شامل «اثنی عشری‌ها» و «بهره‌های اسماعیلی» و «خوجه‌ها» می‌شود.
۱۰. گروه‌های وابسته به شیعیان، «اتحادالمسلمین»، «انجمن شرعی شیعیان»، «انجمن شیعه»، «انجمن علما»، «شیعه کنفرانس» هستند.

بخش دوم: تشیع در آسیا / ۱۶۹

۱۱. چهار رویداد اسلامی شامل عید قربان، روز عاشورا، میلاد پیامبر(ص) و عید فطر، در این کشور تعطیل رسمی است.
۱۲. اداره حوزه‌های علمیه هند از سوی تشکل‌های مختلف از جمله «سازمان تشکیل عسکری» است و حدود ۸۰ مدرسه شیعی تحت پوشش این سازمان می‌باشد.
۱۳. از مساجد مهم شیعیان می‌توان به مسجد جامع شهدای بدگام، مقال، چاناپال و دال‌گیت، مسجد جامع شیعیان لکنهو، مسجد جامع شیعیان دهلی، مسجد آصف‌نجر حیدرآباد و مسجد جامع دهلی که یکی از ده مسجد بزرگ دنیا است اشاره نمود.
۱۴. مناطق شیعی در هند: جامو و کشمیر، کلکته، لکنهو، دهلی، احمدآباد، گجرات است.
۱۵. مراکز و مؤسسات وابسته به شیعیان «تنظیم المکاتب» (با ۹۳۷ مکتب آموزش دینی)، «کمیته یادبود امام خمینی(ره)»، «کمیته امداد العباسی»، «اداره ابوالفضل العباس(ع)»، «بنیاد امام حسین(ع)»، «مدرسه مشارع الشرایع»، «حوزه علمیه امام رضا(ع)»، «حوزه علمیه امام حسین(ع)»، «حوزه علمیه امام خمینی(ره)»، «جامعه باب‌العلم»، «معارف علوم اسلامی (دارالجواد)»، «سلطان المدارس»، «مدرسه جوادیه»، «شیعه کالج»، «مدرسه ایمانیه»، «مدرسه الواعظین» می‌باشد.
۱۶. از لحاظ سطح زندگی، شیعیان هند دچار فقر اقتصادی و معنوی و اجتماعی فراوانی هستند و اطلاعات مذهبی آنها پائین است.

سیر تاریخی تشیع در هند

شیعیان در قرون نخستین اسلامی در اثر ظلم و ستم‌هایی که در حقشان می‌شد، از کانون‌های اصلی شیعه یعنی مدینه و عراق به نواحی دیگر مهاجرت می‌کردند که گاهی مواقع این مهاجرت‌ها به اختیار و گاهی به اجبار بوده است. بسیاری از این مهاجران کسانی بودند که در انقلاب‌های شیعی علیه حکومت مرکزی شرکت کرده بودند لذا ورود این گروه از شیعیان باعث آگاهی و رشد افکار شیعه در مناطق مختلف می‌شد. هند نیز از جمله کانون‌هایی بود که با ورود گروه‌های مختلف شیعی و همچنین گرایش برخی از حکومت‌های هند به تشیع باعث رشد و بلوغ تشیع در آن سامان گردید. سیر تاریخی تشیع در هند را به شرح زیر می‌توان به تصویر کشید:

۱. بنا به گفته ابن اثیر در *الکامل* در زمان خلافت حضرت علی (ع)، نیروهای عرب از مرزهای سند عبور کردند و پس از فتح سیستان به هند وارد شدند.
۲. روایات دیگر از حضور اولیه تشیع در هند مربوط به سلسله «شنسبانی» است. گفته شده است «شنسب» جد آنها بوده که در قرن اول هجری به وسیله امام علی (ع) اسلام آورده و با امام پیمان وفاداری بسته است. بنابر بعضی روایات تاریخی، فرمانداری ناحیه «غور» از طرف آن حضرت به «شنسب» تفویض گشته بود؛ در حالی که در زمان حکومت بنی امیه در سراسر قلمرو اسلامی، کارگزاران اموی به سب اهل بیت (ع) می پرداختند، خاندان «شنسبانی» هرگز خواسته های نامشروع خلفای اموی در باب اهل بیت (ع) را قبول نکردند. این که چرا بنی امیه نتوانست از قوه قهریه علیه این خاندان استفاده کند، به دلیل وجود کوه های غیر قابل صعود آن ناحیه بود و حکومت بنی امیه نمی توانست بر سلسله «شنسبانی»، نظارت و تسلط داشته باشد. با ضعف امویان در این ناحیه، «سند» همچون خراسان و ماوراءالنهر مرکز قیام های شیعی یا پناه گاه علویان و سادات و شیعیان قرار گرفت تا جایی که در زمان قیام «ابومسلم»، «امیر فولاد غوری» حاکم غور، سربازانی به یاری او فرستاد.
۳. پس از مرگ «حجاج بن یوسف ثقفی» نواحی مختلف شرق قلمرو خلافت اسلامی به مرکز دعوت شیعیان تبدیل گشت. در همین دوران بود که «زیدبن علی (ع)» و فرزندش «یحیی» قیام خود را در دوره بنی امیه انجام دادند و بعضی از هندیان، مانند «زیاد سندی» در رکاب زید بن علی (ع) جنگیدند.
۴. مهم ترین تحول در تحرکات شیعیان در هند، در دوره خلافت «منصور» صورت گرفت. در این دوره در حالیکه «محمد نفس زکیه» بر ضد منصور عباسی قیام کرده بود، برادرش «ابراهیم» در «بصره»، زمینه قیام دیگری را علیه بنی امیه تدارک دید. آنها با «عمر بن حفص» حاکم سند، هماهنگی لازم را برای این قیام انجام داده بودند. «نفس زکیه»، به یکی از فرزندان خود به نام «عبدالله» دستور داد نخست به بصره رود و سپس از آنجا روانه «سند» شود. به دنبال سرکوب قیام «نفس زکیه»، برادران وی در نواحی مختلف پراکنده شدند. این در حالی بود که به نوشته «طبری»، «عمر بن حفص»، «عبدالله» را نزد خود نگه داشته و بزرگان «سند» را به دعوت وی فرا خواند که این دعوت از سوی آنان پذیرفته گردید و لباس و کلاه سفید برای آغاز قیام، تدارک دیده شد.

بخش دوم: تشیع در آسیا / ۱۷۱

۵. از دیگر عوامل ورود تشیع (تشیع اسماعیلی) در هند می‌توان به فعالیت‌های تبلیغی «داعیان اسماعیلی» اشاره کرد. «ابن‌هیثم» اولین «داعی اسماعیلی» از طرف «ابن حوشب» در «سند» بود. بر اساس فعالیت‌های تبلیغی «ابن حوشب»، زمینه مساعدی پیش آمد که اولین حکومت شیعی اسماعیلی در «مولتان» شکل گیرد.

۶. طی سده‌های بعدی تحت تأثیر فضای سیاسی حاکم بر جامعه اسلامی، بسیاری از شیعیان به علت ظلم و ستم‌هایی که از سوی حکومت‌های سنی‌مذهب مانند سلجوقیان یا تیموریان اعمال می‌شد، به صورت انفرادی و گاهی به صورت دسته‌جمعی به هند مهاجرت می‌کردند.

پراکندگی جمعیت و اوضاع شیعیان

در حال حاضر شیعیان دوازده امامی، اقلیتی از جمعیت مسلمان به شمار می‌روند. همان‌طور که آمار دقیقی از کل مسلمانان در دست نیست، آمار دقیقی نیز از شیعیان هند وجود ندارد. طبق آخرین آمار ارایه شده توسط دولت، جمعیت مسلمانان ۱۱۰ میلیون و جمعیت شیعیان ۱۰ میلیون نفر می‌باشد. این با وجودی است که علما و روحانیون شیعه اعتقاد دارند که ۱۵٪ مسلمانان هند را شیعیان تشکیل می‌دهند.

جمعیت «ایالت کشمیر» بالغ بر ۴/۵ میلیون نفر است که حدود چهار میلیون نفر مسلمان دارد و در حدود ۹۰۰ هزار نفر شیعه در این ایالت زندگی می‌کنند. شهر «سری‌نگر»، با جمعیت ۱ میلیون و ۲۰۰ هزار نفر مرکز این ایالت می‌باشد که ۲۰۰ هزار نفرشان شیعه هستند. در ایالت‌های «گجرات»، «ماهاراشترا»، «کارناتکا»، «راجستان» و «دهلی» هم شیعیان زیادی سکونت دارند. در آمار غیر رسمی که مسلمانان اعلام می‌کنند، کل مسلمانان ۲۰۰ میلیون نفر هستند که دولت از اعلام آن واهمه دارد. از این بین حدود ۳۰ تا ۴۰ میلیون نفر شیعه اثنی عشری هستند که در ایالت‌های فوق پراکنده شده‌اند. شیعیان امروز هند برخلاف قرون گذشته وضعیت اجتماعی و فرهنگی چندان مطلوبی ندارند. در هر حال به نظر می‌رسد وضعیت تشیع و جامعه شیعی در هند نیازمند یک تأمل، مطالعه و برنامه‌ریزی فرهنگی در سالیان آینده می‌باشد. در این بخش به اوضاع شیعیان در ابعاد مختلف خواهیم پرداخت:

۱. وضعیت علمی و فرهنگی: امروزه در بین شیعیان هندوستان، نه تنها روحیه فراگیری علوم دینی و علوم جدید وجود ندارد، بلکه حتی از اهمیت آن نیز غافلند. کمبود

مدارس و حوزه‌های دینی، غیرقابل اطمینان بودن روش تدریس و کمبود شاگردان علاقه‌مند و فعال، همه و همه اسباب ضعف علمی شیعیان را فراهم آورده است. حدود ۵۰ حوزه علمیه شیعی در هند به صورت فعال مشغول تربیت طلاب می‌باشند. این مدارس دارای موقوفات بسیاری بوده‌اند که دولت هند آنها را مصادره کرده است و مقدار کمی از آنها به صورت حقوق معلمین به آنها پرداخت می‌کند. لذا بعضی از حوزه‌ها وابسته به دولت شده‌اند و آمادگی تغییر و تحول در دروس خود را ندارند. مدرسین و مدیران این حوزه‌ها به دلیل اشتغال به خطابه و وعظ، کمتر به تدریس بها می‌دهند. دولت هم نظارتی برای امر تدریس ندارد. افزون بر اینکه دولت خواهان بی‌سواد شیعیان، نیز هست لذا سطح درسی حوزه‌ها ضعیف است و روش تحصیل مطابق پیشرفت زمان نیست.

۲. وضعیت مذهبی عقیدتی: عدم آشنایی به مسائل فقهی، در میان شیعیان هندی امری عمومی است. خرافات و آداب و رسوم غلط بیش از حد در میان مردم رواج دارد. نشر کتاب‌های دینی به پایین‌ترین سطح خود قرار دارد؛ تاحدی که در این زمینه، در تمام هند تعداد روزنامه‌ها و مجلات که از طرف شیعیان به چاپ می‌رسد، بیش از ۲۰ عدد نیست و تیراژ همه آنها به ۲۰ هزار نسخه نمی‌رسد. کمبود علما و محرومیت اغلب آنان از رشد فکری، یکی دیگر از مسائل مهم در این زمینه به شمار می‌آید. البته با گشایش و فعالیت «اداره معلومات مکتبه‌ای» و به وجود آوردن مدارس، اکنون تعداد بسیاری از کودکان شیعه درباره دین آگاهی پیدا کرده‌اند. مؤسسات مذهبی و اجتماعی کمی در هند وجود دارد از جمله «توحیدالمسلمین» در «لکهنو»، «انجمن وظیفه سادات و مؤمنین» در ایالت «اترپرادش»، «بنیاد ایمان» در «بمبئی»، «امام زمانه میشن» در «حیدرآباد دکن»، «بنیاد امام حسن(ع)» در «حیدرآباد دکن»، «شورای شیعیان هند» در «لکهنو» و نیز کتابخانه‌های قدیمی مثل: «کتابخانه ممتاز العلماء لکهنو»، «کتابخانه ناصریه لکهنو»، «کتابخانه مدرسه الواعظین لکهنو»، «کتابخانه راجه محمودآباد لکهنو»، «کتابخانه رضا رامپور ایالت اترپرادش».

۳. وضعیت اقتصادی: اگر چه عده‌ای محدود از شیعیان توانسته‌اند به مدارج بالای اقتصادی و مالی دست یابند، عموم شیعیان در مناطق قدیمی شهر به فروشنده‌گی و دکان‌داری به روش سنتی مشغول‌اند. البته بعضی از آنها مغازه‌های طلا فروشی یا

بخش دوم: تشیع در آسیا / ۱۷۳

مرورید فروشی نیز دارند. یکی دیگر از مشاغل شیعیان هند آماده سازی و دوخت پارچه ها و پرچم های مراسم عزاداری یا اعیاد دینی است. البته حجم اصلی درآمد این کارگاه ها و مغازه ها مربوط به دهه محرم است.

۴. وضعیت سیاسی: در مجلس دولت مرکزی و ایالتی هند، تعداد نمایندگان شیعه، اندک است و از نظر سیاسی، جایگاه ویژه ای ندارند.

برخی عالمان و بزرگان شیعه در هند

۱. میرمحمد مؤمن استرآبادی: دوران زندگی و فعالیت «میرمحمد مؤمن» به زمان ورودش در سال ۹۸۹ق. بر می گردد. «میرمؤمن» از جمله بزرگان ایرانی اهل استرآباد است که مدتی معلم فرزندان «شاه طهماسب» بود. به دنبال آشفته گی اوضاع قزوین، وی نیز مانند بسیاری از علما و دانشمندان ایرانی راهی هند شد که در آن زمان «دولت قطب شاهی» حکومت می کرد و «میرمؤمن» در دستگاه آنها جایگاه رفیعی یافت. زیباترین بنای تاریخی که از سوی «میرمؤمن» در «حیدرآباد» ساخته شد، «چهارمنار» می باشد که به یادبود بارگاه مقدس امام رضا(ع) در شهر مشهد بنا شد. این عالم بزرگ در سال ۱۰۴۷ق. از دنیا رفت.

۲. علامه غفران مآب: «علامه سید دلدار علی نقوی سبزواری» از علمای صاحب نفوذ و احیاگر تشیع در شبه قاره هند در اواخر قرن هجدهم میلادی بوده که در سال ۱۱۶۶ق. در «نصیرآباد» در نزدیکی شهر «رای بریلی» در شمال هند متولد شد. خدمات «علامه دلدار» بدین شرح است: گسترش تشیع در شبه قاره هند با استمرار برپایی نماز جمعه و جماعات، وعظ، خطابه، تربیت طلاب، تألیف کتاب های گوناگون در علوم اسلامی، مرمت و بازسازی نهرهای آب در کربلا، احداث مقابر امامان در عراق، اختصاص هر روز از دهه اول محرم به یاد یکی از شهدای کربلا، تألیف اولین مقتل به زبان اردو با عنوان ضیاء الابصار و آتارۃ الاحزان علی القتل العطشان و ساختن گلدسته های مسجد کوفه. سرانجام بعد از عمری خدمات گوناگون او در سال ۱۲۳۵ق. از دنیا رفت و در حسینه معروف هند (لکهنو) به خاک سپرده شد.

۳. محمد عباس شوشتری: یکی دیگر از علمای بزرگ شیعه بود که در آن زمان خدماتی گسترده ای برای ترویج تشیع در شبه قاره انجام داد.

۴. میرحامد حسین موسوی صاحب *عقبات الانوار*: این عالم برجسته در ۱۲۴۶ق. در شهر «میرت» متولد شد و در سال ۱۲۸۲ق. همراه برادر بزرگش به عربستان و عراق مسافرت نمودند و کتب خطی فراوانی را همراه خود به «لکهنو» آوردند و کتابخانه پدرش را تجهیز و بازسازی نمودند. همزمان، وی نگارش اثر معروف خود با عنوان *عقبات الانوار فی امامة الأئمة الأطهار* را آغاز نمود و آن را در هفت جلد تألیف نمود. این اثر جاودانه به عنوان بهترین کتاب در اثبات حقانیت امامت ائمه اطهار (ع) شناخته شده است و امروزه نیز به عنوان کتاب مرجع مورد استفاده قرار می‌گیرد. «صاحب *عقبات الانوار*» در سال ۱۲۷۳ق. وفات و در محوطه بارگاه «قاضی نورالله شوشتری» به خاک سپرده شد.

۵. قاضی نور الله شوشتری: او به «شهید ثالث» معروف است و از بزرگترین دانشمندان شیعی هند به شمار می‌رود. «سید نور الله» در سال ۹۵۶ق. متولد شد و از مشهد به هند سفر کرد و در آنجا، از سوی امپراطور مغول هند «اکبر شاه» به منصب «قاضی القضاة» منصوب شد. در میان آثار او *مصائب النواصب و الصوارم المهرقه* به عربی و *مجالس المؤمنین* به فارسی، شهرت فراوانی دارند. سرانجام «قاضی نور الله» به شهادت رسید و اکنون مزار وی در «آگره» زیارتگاه شیعیان هند می‌باشد.

علل ضعف و انحطاط مسلمانان و شیعیان در هندوستان

۱. استعمار: هند به مدت نود سال زیر سلطه استعمارگری انگلیس بود. چون مسلمانان علیه استعمار انگلیس فعالیت بسیاری داشتند، استعمار، هندوها را زیر پوشش و حمایت خود قرار داد، تا بتواند از این طریق قیام‌های مسلمانان را سرکوب کند.
۲. حرکت‌های مذهبی: در قرن ۱۹ میلادی هندوستان شاهد دو حرکت مذهبی چشمگیری که شامل «وهابی‌گری» و «تصوف» می‌شدند، بود. رهبران شیعه در قبال این دو حرکت احساس خطر کردند و در مقابل وهابی‌گری، بر ولای اهل‌بیت (ع)، و در قبال تصوف، بر پابندی به آداب و رسوم مذهبی تأکید بیشتری ورزیدند تا جایی که این تأکید، پس از مدتی به مرحله حساس و خطرناک رسید؛ به طوری که شیعیان، تولی و تبری را به مثابه کلّ دین تلقی کردند و به علت از میان رفتن معنویت، هویت تشیع، فقط منحصر به رسوم، شاعران و روایاتی چند گشت که همین عامل مهمی در ضعف شیعیان شد.

دو فرقه مهم شیعی در هند

۱. بهره‌ها: واژه «بهره» از کلمه «گجراتی» به معنای «تجارت» (که شغل آنهاست)، گرفته شده است. «بهره‌ها» به دو فرقه کوچک تقسیم شده‌اند: «بهره سلیمانی» و «بهره سلیمان بن حسن» و «بهره داودیه» که پیروان «داوود بن عجب‌شاه» بودند. جمعیت فعلی شیعیان «بهره»، در کل جهان براساس کتب منتشره توسط مرکز تبلیغ «بهره‌ها» در حدود چهار میلیون برآورد شده است که در کشورهای مختلف دنیا پراکنده شده‌اند. به منظور تداوم اعتقادات مذهبی «فرقه بهره»، این جامعه دارای مراکزی به نام «الجامعة السیفیه» و «آکادمی عربی» در «سورات» و «کراچی» می‌باشد که عمدتاً به تربیت رهبران بهره‌های نقاط مختلف جهان اختصاص دارد. تمامی این مراکز به صورت خیریه در هندوستان، پاکستان، انگلستان، سریلانکا، کنیا، اوگاندا و تانزانیا مشغول به فعالیت می‌باشند.

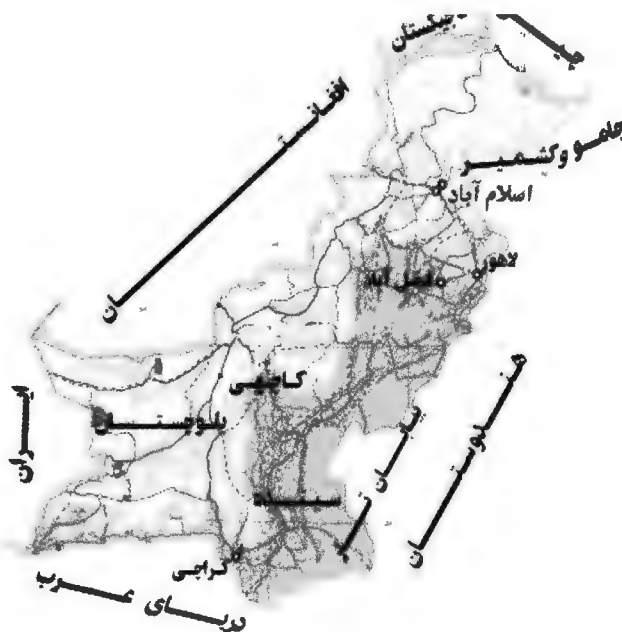
۲. خوجه: لقبی فارسی است که اصل آن خواجه به معنی «آقا» است. «خوجه‌ها»، ابتدا یکی از طبقات هندی‌الاصل بودند که بعضی از ایشان بر اثر نفوذ اسلام به «فرقه نزاری اسماعیلیه» و سنی و شیعه دوازده امامی گرویدند. اینان از فرقه «شمسیه» منسوب به «شمس‌الدین» هستند که از «داعیان نزاری» در «مولتان» و «گجرات» هند بود. در قرون وسطی آنها با تغییر دین خود از آیین هندو، ابتدا به مذهب بومی اسماعیلیه گرویدند و سپس در اواخر قرن نوزدهم میلادی، تقلید از مرجعیت بزرگ شیعه در شهر نجف اشرف در عراق را پذیرفتند. جمعیت آنان در جهان حدود ۲۰۰ الی ۳۰۰ هزار نفر تخمین زده می‌شود که اکثر آنها در هند زندگی می‌کنند و لکن در افریقا، اروپا، امریکا و سایر کشورهای آسیایی هم حضور فعالی دارند.

پرسش

۱. سیر تاریخی تشیع در هند را بر اساس گفته ابن اثیر در «الکامل» گزارش کنید.
۲. اوضاع شیعیان هند را از جهات علمی، فرهنگی، عقیدتی و سیاسی تبیین نمایید.
۳. از عالمان و بزرگان دینی در هند افرادی را معرفی و آنان را توصیف نمایید.
۴. دو نمونه از علل ضعف و انحطاط شیعیان در هندوستان را بیان کنید.

برای مطالعه بیشتر

۱. جعفریان، رسول، جغرافیای تاریخی و انسانی شیعه در جهان اسلام.
۲. _____، اطلس شیعه.
۳. فقیه، حسن، شیعه در شبه قاره.
۴. هالیستر جان، نورمن، تشیع در هند؛ مترجم: آذرمیدخت مشایخ فریدنی.
۵. نقوی شهسوار، حسین، شیعه در شبه قاره هند.
۶. اطهر رضوی، سید عباس، شیعه در هند.
۷. قادری، محیی الدین، میر محمد مؤمن استرآبادی مروج تشیع در جنوب هند.
۸. عزیز، احمد، تاریخ تفکر اسلامی در هند.

بررسی وضعیت تشیع در پاکستان

اهداف آموزشی

- انتظار می‌رود با مطالعه این درس، با مطالب ذیل بیشتر آشنا شویم:
- نگاهی به تاریخ کشور اسلامی پاکستان و چگونگی ورود دین اسلام به این کشور.
- سیر تاریخی پیدایش تشیع در پاکستان.
- فرق اسلامی در این کشور و فعالیت‌ها و چالش‌های پیش‌روی آنها.
- اوضاع فرهنگی و دینی در این کشور.
- معرفی برخی عالمان شیعی و مهم‌ترین شهرهای شیعه‌نشین در این کشور اسلامی.

پاکستان (در یک نگاه)

۱. مساحت پاکستان، بدون احتساب کشمیر، ۷۹۶۰۹۵ کیلومتر مربع است.
۲. جمعیت این کشور بالغ بر ۱۸۰ میلیون نفر است.
۳. همسایگان پاکستان، چین، هند، ایران و افغانستان می‌باشند.
۴. زبان ملی این کشور، اردو و زبان رسمی و اداری آن، انگلیسی می‌باشد.
۵. حدود ۹۷٪، مردم پاکستان مسلمان هستند که از این تعداد بیش از ۲۰٪ شیعه می‌باشند و ۳٪ بقیه نیز از اقلیت‌های مذهبی بوده که شامل ۱٪ مسیحی، ۱٪ هندو و ۱٪ سیک و بودایی است.
۶. پس از اعلام استقلال پاکستان در ۱۹۴۷م. ایران اولین کشوری بود که استقلال آنرا به رسمیت شناخت.

اسلام در پاکستان (در یک نگاه)

۱. دین رسمی پاکستان، اسلام است.
۲. یکپارچه شدن اسلام در عهد مغولان صورت گرفته است.

بخش دوم: تشیع در آسیا / ۱۷۹

۳. بعد از اندونزی و بنگلادش، سومین کشور بزرگ جهان اسلام می‌باشد.
۴. بخش اعظم مسلمانان پاکستان «سنی حنفی» و عده اندکی نیز «شافعی» مذهب‌اند.
۵. سادات، مغول‌ها، پتانها، خوجه‌ها، اسماعیلی مذهب‌ان، بهایی‌ها، احمدیه یا قادیانی‌ها از فرقه‌های اسلامی در پاکستان هستند.
۶. مسجد پادشاهی یا عالمگیری و هجوری در لاهور، شاه فیصل و لال در اسلام‌آباد از جمله مساجد مهم این کشور هستند.
۷. جامعه اشرفیه و جامعه نعیمیه در لاهور، خیرالمدارس و دارالعلوم در ملتان، دارالعلوم حقانیه در اکوره ختک، جامعه اشرفیه در پیشاور، جامعه اسلامی در بهاولپور، مرکز تعلیمات اسلامی، مدرسه عربیه مظهر العلوم، مدرسه النبات، جامعه فاروقیه، دارالعلم امجدیه در کراچی از مراکز مهم دینی اهل سنت هستند.

فرق اسلامی

۱. دیوبندی: این فرقه منسوب به پیروان «مدرسه دیوبند» هستند که در سال ۱۲۸۳ق. در قصبه‌ای به همین نام در ایالت «آتارپرادش» هند به وسیله «مولانا محمد قاسم ناناتوی» تأسیس شد. «دیوبندی» نام یک جنبش اسلامی از شاخه «سنی صوفی» بوده که از هندوستان آغاز شد و در دوران معاصر به افغانستان، آفریقای جنوبی و بریتانیا نیز گسترش یافته است. نام این فرقه از «مدرسه دارالعلوم دیوبند» گرفته شده که در محلی به نام «دیوبند» قرار دارد. این مدرسه شبانه روزی در سال ۱۲۸۳ق. به وسیله «شیخ قاسم تنطاوی» و به کمک «شیخ رشید احمد کنکوهی» که حامی معنوی آن بود، تأسیس شد. «دیوبندیان»، در اعتقادات «ماتریدی» و در فقه «حنفی» مذهب‌اند. آنان تمام طریقت‌های صوفی را قبول دارند، ولی «طریقه چشتیه» را طریقه خود قرار داده‌اند و به طرق «نقشبندیه»، «قادریه» و «سهروردیه» نیز، ارادت دارند. آنها «شاه ولی‌الله دهلوی» را بزرگ خود می‌دانند.
۲. بریلوی: این گروه منسوب به پیروان «احمد رضاخان بریلوی» هستند. او مدرسه‌ای در شهر «بریلی» هند بنا کرد و در مقام مخالفت با «مکتب دیوبندی» برآمد. «بریلوی‌ها» صوفی مسلک و معتقد به تقدس اولیا و رهبران مذهبی هستند و زیارت قبور اولیا، شفاعت و یاری طلبیدن از ارواح اولیاء را برای حل مشکلات و برآوردن حاجات خود مؤثر می‌دانند.

۳. اهل حدیث: گرایش سوم است که گروهی به شدت سنتی و محافظه کار هستند. اهل حدیث پاکستان، روابط نزدیکی با وهابیان عربستان دارند و کمک‌های زیادی را برای تأسیس مدارس و تأمین هزینه‌های آموزشی خود از وهابیان، دریافت می‌کنند.
۴. اسماعیلیه: تعدادی از اسماعیلیان نیز در کراچی، گلگیت، ملتان و سِند زندگی می‌کنند.

تشیع در پاکستان (در یک نگاه)

۱. ورود تشیع در پاکستان همزمان با تحولات دینی در هند در سده اول هجری است.
۲. جمعیت شیعیان را منابع، از ۲/۵٪ تا ۹٪، ۱۰٪، ۱۵٪ و حتی ۲۵٪ ذکر کرده‌اند ولی ۲۰٪ به نظر صحیح می‌رسد.
۳. «المنتظر» در لاهور، «جامعه اهل بیت (ع)» در اسلام آباد، «مدرسه مؤمن و آیت الله حکیم» در راولپندی، مدرسه «مشارع العلوم» در حیدرآباد و «امام صادق (ع)» در کوئته از جمله مراکز دینی شیعیان می‌باشند.
۴. پنجاب، لاهور، پاراچنار و ملتان از مهم‌ترین شهرهای شیعه نشین پاکستان هستند.

وضعیت تشیع در پاکستان

بر اساس شواهد تاریخی، تشیع در نیمه اول قرن اول هجری به شبه قاره هند راه پیدا کرده بود که شامل پاکستان امروزی نیز می‌شد. در دوران حکومت امام علی (ع) نیروهای عرب از مرزهای «سند» عبور کردند و به این مناطق آمده و اسلام را گسترش دادند. در حال حاضر شیعه در این کشور، دومین گروه مذهبی را از نظر جمعیت تشکیل می‌دهد، اما آمار دقیقی از میزان جمعیت آن وجود ندارد. محققان و کارشناسان مسائل پاکستان ارقام بسیار متفاوتی ذکر کرده‌اند که از ۱۰ تا ۲۵٪ را در بر می‌گیرد. دائرة المعارف مسیحی جهان، در سال ۱۹۸۰م. جمعیت شیعیان پاکستان را ۱۴/۵٪ جمعیت کل آن، ذکر کرده است. دانشنامه جهان اسلام میزان جمعیت شیعیان این کشور را بین ۱۵ تا ۲۰٪ تخمین زده است. در پاکستان ارائه آمار دقیق از پیروان مذاهب اسلامی بسیار مشکل است؛ چراکه برخی پیروان مذاهب اسلامی به دلایل اجتماعی و یا سیاسی، هویت مذهبی خود را پنهان نگه می‌دارند. شیعیان در تمام شهرها پراکنده‌اند و این پراکندگی در سطح روستاها نیز به چشم می‌خورد.

بخش دوم: تشیع در آسیا / ۱۸۱

مهم ترین شهرهایی که شیعیان در آنجا سکونت دارند، عبارت اند از: کراچی، لاهور، پنجاب، راولپندی، اسلام آباد، ملتان، سیالکوت، حیدرآباد، پشاور، پاراچنار، کوهات، اسکردو و کویت. قابل توجه است که علی رغم اقلیت عددی شیعیان، بسیاری از رهبران و شخصیت های برجسته سیاسی و اجتماعی کشور جدیدالتأسیس پاکستان شیعه بوده اند: «محمد علی جناح» بانی پاکستان و «قائد اعظم» خوجه و «ژنرال اسکندر میرزا» اولین رئیس جمهور کشور پاکستان نیز شیعه بوده اند.

اوضاع فرهنگی و دینی شیعیان

شیعیان روز عید فطر، عید قربان، میلاد پیامبر(ص) و امام علی(ع) را با برگزاری مراسم جشن و سخنرانی گرامی می دارند. مهم ترین و باشکوه ترین مراسم شیعیان پاکستان، مراسم عزاداری دهه محرم و اربعین حسینی(ع) است. محرم از نظر شیعیان این کشور صرفاً یک تجلیل ساده از نهضت امام حسین(ع) نیست، بلکه نمادی از شکوه و اقتدار شیعیان به شمار می رود. این تنها فرصتی است که شیعیان در آن ضمن راه اندازی راهپیمایی های گسترده در سطح شهر، قدرت خود را به طور همه جانبه به نمایش می گذارند و سخنرانان و خطیبان، با تبلیغ از مکتب تشیع به اثبات حقانیت شیعه می پردازند. به اعتقاد آنها، مراسم محرم تأثیر بسزایی در گسترش شیعه در شبه قاره هند داشته است و هر سال تعداد قابل توجهی، تحت تأثیر معنویت عزاداران حسینی قرار گرفته و یا از طریق شرکت در مجالس سخنرانی و آگاه شدن از حقایق تاریخی، به شیعه گرایش پیدا می کنند. در تقویم دولت، روز دهم محرم تعطیل رسمی اعلام شده و رادیو و تلویزیون دولتی اخبار عزاداری را به خوبی پوشش می دهد و به خطبای مشهور فرصت می دهند تا در شب یازدهم از رادیو و تلویزیون سخنرانی نموده، ذکر مصیبت بخوانند. دولت پاکستان تاکنون به سیاست آزادی های مذهبی احترام گذاشته و در روز عاشورا، با بسیج ده ها هزار نیروی پلیس و ارتش، امنیت مراسم را تأمین می کند.

شخصیت های بزرگ شیعی در پاکستان

از جمله شخصیت های بزرگ شیعی می توان به «آیت الله بشیر حسین نجفی»، «حافظ ریاض حسین نجفی»، «مولانا سید رضی عباس»، «مرحوم علامه سید صفدر حسین نجفی»، «شیخ محسن علی نجفی» و اشاره کرد.

احزاب سیاسی شیعه

۱. قدیمی‌ترین تشکیلات شیعی در پاکستان «شیعی کنفرانس» است که به قصد متحد ساختن شیعیان سراسر هند و دفاع از حقوق اجتماعی آنان در شهر «لکهنو» هند تأسیس شده است. فعالیت‌های این سازمان به تدریج به ایالت‌های دیگر توسعه یافت و تشکیلاتی تحت این عنوان شکل گرفت.
۲. «اداره تحفظ حقوق شیعه» از تشکیلات عمده شیعیان پاکستان در لاهور است.
۳. «نهضت اجرای فقه جعفری» بزرگترین تشکیلات شیعه در پاکستان است. اهداف این گروه عبارت است از: صدور مجوز تدریس کتب شیعیان در سطوح مختلف برای دانش‌آموزان، تفکیک موقوفات شیعه از اهل سنت، آزادی شیعیان در برپایی مراسم عزاداری ماه محرم.

تهدیدها و آسیب‌های شیعیان در پاکستان

جامعه شیعی پاکستان با برخی تهدیدها و آسیب‌ها روبه‌رو است که تاکنون صدمات فراوانی متوجه ایشان گردیده است. بزرگترین تهدید و خطر، تروریسم فرقه‌ای است که توسط «سپاه صحابه» و «لشکر جنگوی» هدایت می‌شود. افراطیون مذهبی اهل سنت از سال ۱۹۸۵م. به بعد، به صورت سازمان یافته و فعال، مبارزه با شیعیان را آغاز کرده‌اند. تاکنون چهره‌های سیاسی، مذهبی و اجتماعی زیادی قربانی این ترورها گردیده‌اند که از جمله آن، می‌توان به ترور رهبر فقید شیعیان «علامه عارف حسین حسینی» در سال ۱۹۸۸م. و دبیر کل نهضت جعفریه، «انور علی آخوندزاده» در سال ۱۳۷۹ش. و ده‌ها عضو فعال دیگر اشاره نمود. در سال ۱۳۸۲ش. ده‌ها تن از شیعیان قربانی تروریسم شدند که فقط در دو حادثه مهم آن، که در «کوئته» اتفاق افتاد، شمار زیادی از شیعیان کشته شدند. با وجود اینکه خطر تروریسم مذهبی از خطرات بسیار جدی این کشور است، اما دولت این کشور تاکنون نتوانسته بر این بحران غلبه کند.

بخش دوم: تشیع در آسیا / ۱۸۳

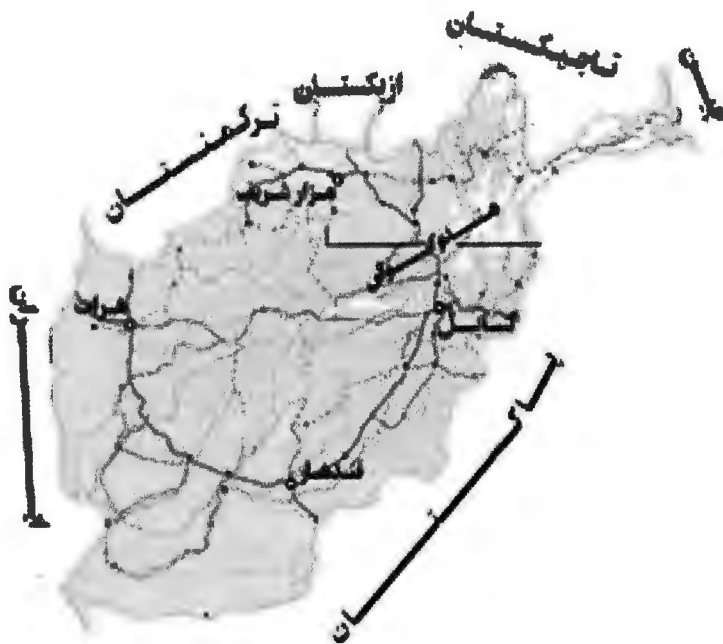
پرسش

۱. گرایش‌ات سه‌گانه اسلامی در پاکستان را معرفی و تبیین نمایید.
۲. اوضاع شیعیان پاکستان را از جهات فرهنگی، عقیدتی و سیاسی بررسی کنید.
۳. احزاب سیاسی شیعه در پاکستان را معرفی کنید.
۴. تهدیدها و آسیب‌هایی که جامعه شیعی پاکستان با آن مواجه است را معرفی نمایید.

برای مطالعه بیشتر

۱. جعفریان، رسول، *جغرافیای تاریخی و انسانی شیعه در جهان اسلام*.
۲. _____، *اطلس شیعه*.
۳. توکلی کرمانی، حمید، *بازتاب انقلاب اسلامی*.
۴. سعیدی رضوانی، عباس، *مقدمه‌ای بر جغرافیای کشورهای اسلامی*.
۵. مسجد جامعی، محمد، *هند و پاکستان*.

Afghanistan

بررسی وضعیت تشیع در افغانستان

اهداف آموزشی

- انتظار می‌رود با مطالعه این درس، با مطالب ذیل بیشتر آشنا شویم:
- نگاهی به تاریخ کشور افغانستان و چگونگی ورود دین اسلام به این کشور.
- سیر تاریخی پیدایش تشیع در این کشور.
- فرق اسلامی، فعالیت‌ها و چالش‌های پیش‌روی مسلمانان در افغانستان.
- اوضاع فرهنگی و دینی در این کشور.
- معرفی برخی عالمان شیعی و مهم‌ترین شهرهای شیعه‌نشین در این کشور اسلامی.

افغانستان (در یک نگاه)

۱. در مسیر چند سویه جنوب، غرب و آسیای مرکزی واقع شده است.
۲. این کشور به «قلب آسیا» معروف است.
۳. از سمت شمال با تاجیکستان، ازبکستان، ترکمنستان؛ از جنوب و جنوب شرقی با پاکستان؛ از شمال شرقی و شرق با چین و از غرب با ایران همسایه است.
۴. مساحت این کشور ۶۵۲۰۰۰ کیلومتر مربع است.
۵. جمعیت افغانستان ۲۵ تا ۳۰ میلیون نفر است.
۶. اسلام دین رسمی و ۹۹٪ مسلمان و ۱٪ پیرو ادیانی چون هندو و مسیحیت هستند.
۷. جریانات تندرو مذهبی، بخصوص «طالبان» در این کشور مشهود است.
۸. اختلاف بین گروه‌های مختلف در افغانستان از عوامل عقب‌ماندگی آنان است.

ورود اسلام به افغانستان

قبل از گسترش اسلام در اکثر مناطق افغانستان، «کیش بودایی» رواج داشت که مردم به ساختن معابدی همچون «شاه بهار کابل» و یا «نوبهار بلخ» توجه فراوانی داشتند. در

سال ۲۲ق. امپراطوری ساسانی از پا درآمد و یزدگرد به سوی خراسان فرار کرد، سپاهیان عرب او را تا آنجا تعقیب کردند. زمانی که افغان‌ها یزدگرد را از پای درآوردند، اعراب به سوی «هرات»، «بلخ» و «سمرقند» حرکت کردند. در این هنگام افغان‌ها به مقابله برخاستند و سپاهی علیه سپاه عرب جمع‌آوری کرده و به جنگ با آنها، مشغول شدند. جنگ بین عرب‌ها و افغان‌ها نزدیک به صد سال به طول انجامید. گرچه اعراب در این مدت نتوانستند تمام افغانستان را اشغال نمایند، اما افغان‌ها هم نتوانستند اعراب را بیرون برانند؛ چراکه در طول این مدت اسلام در افغانستان نفوذ زیادی کرده بود. در ایام خلافت امیرالمؤمنین (ع) اهالی «بادغیس»، «هرات»، «پوشنگ» و «بلخ» از پرداخت خراج سر باز زدند که به گفته «بلاذری» امام علی (ع) به والی خراسان سفارش کرد با شورشیان کار نداشته باشد و فقط از اهل صلح خراج بگیرد.

تشیع در افغانستان

۱. بر طبق آماری نه چندان دقیق، جمعیت شیعیان افغانستان بین ۲۰ تا ۲۵٪ و در حدود ۷ میلیون نفر است، که در حال حاضر به دلیل جنگ‌های قومی و مذهبی، در شرایط بد اقتصادی قرار دارند.
۲. همزمانی ورود اسلام و تشیع به افغانستان نظریه‌ای است که مطابق این نظریه، پیدایش تشیع در «هزاره‌جات» مربوط به دوران حکومت امام علی (ع) می‌باشد. در عصر خلافت ایشان بود که مردم «غور» (هزاره‌جات) اسلام را پذیرفتند و امام علی (ع) پرچمی برای رئیس «غور» فرستاد و او را به امارت آن کوهستان ابقا نمود. بدین صورت، محبت خاندان پیامبر (ص) در قلب مردم «غور» رسوخ کرد. باید اشاره کرد که به تدریج و به علت گرایش سلاطین منطقه به «فرقه اسماعیلیه»، مردم «غور»، به شیعیان اسماعیلی گرویدند. ولی در منطقه «هزاره‌جات» تشیع امامی همچنان در اکثریت بود و این منطقه در طول تاریخ همواره پناهگاه شیعیان دیگر بلاد، از جمله ایران به شمار می‌رفت. در مناطقی چون «بلخ»، «بامیان»، «بدخشان»، «طالقان»، «نراه»، «غور»، «کابل» و «هرات» هواداران خاندان رسالت جمعیت قابل توجهی را به خود اختصاص داده بودند که مقدمات چندین قیام و نهضت ضد اموی و بعدها ضد عباسی را در خراسان بزرگ به وجود آوردند. افرادی از اهل کابل در خدمت ائمه هدی (ع) بودند که می‌توان از آن جمله به «ابو خالد کابلی» از

بخش دوم: تشیع در آسیا / ۱۸۷

یاران امام باقر(ع) نام برد. همین طور «اردشیر کابلی»، «ابن الماجد کابلی» و «بشیر کابلی» از راویان حدیث و اصحاب ائمه(ع) بودند.

۳. عده‌ای بر این اعتقادند که در عصر حکومت صفویان و بخصوص دوران پادشاهی شاه عباس، مذهب شیعه وارد افغانستان شده است. این دیدگاه ابتدا توسط «ومبری» در سال ۱۸۹۵م. ارائه شد که در مورد شیعه شدن هزاره‌ها چنین می‌گوید: شاه عباس آنها [هزاره‌ها] را مجبور کرد مذهب شیعه را بپذیرند. از اینکه تا ظهور صفویه، شیعه، مذهب دولتی نشده و ایرانیان کاملاً به آن نگرویده بودند، می‌توان نتیجه گرفت که شیعه چندی بعد از ظهور صفویه، یعنی حوالی قرن شانزدهم میلادی و یا بعد از آن به میان هزاره‌ها راه یافته است.

۴. نظر دیگری وجود دارد که مسئله مذهب را با نژاد پیوند می‌زنند. برخی معتقدند اسلاف هزاره‌ها زمانی به اسلام گرویدند که مغولان به اسلام دعوت شدند. هنگامی که «غازان خان» در سال ۱۲۹۵م. بر قدرت نشست و خودش اسلام آورد، تلاش‌های زیادی کرد تا تمام مغول‌های منطقه خود را مسلمان سازد. بعد از مرگ «غازان خان»، پسرش «ابوسعید» که پیرو سیاست پدرش بود و مذهب شیعه را گسترش داد.

عوامل گسترش تشیع در افغانستان

۱. سیاست و رفتار عادلانه «جعده» حاکم خراسان، نقش مهمی برای توسعه و گسترش تشیع در نواحی چون «غور»، «بلخ»، «کابل»، «هرات» و ... داشته است. «جعده» فرستاده امام علی(ع)، نماینده سیاستمدار و پارسایی بود که با رفتارهای عادلانه‌اش، بستری لازم را برای توسعه و گسترش تشیع فراهم ساخت.

۲. محبوبیت اهل بیت(ع) به عنوان عامل مهمی در گسترش شیعه در میان افغان‌ها نقش داشته است.

۳. ظلم خلفاء و مظلومت اهل بیت(ع) یکی دیگر از عوامل رشد تشیع در افغانستان است که بخصوص پس از واقعه کربلا و شهادت امام حسین(ع) و اسارت اهل بیت(ع) آن حضرت، رو به فزونی گذاشت. شهادت «زید بن علی(ع)» در کوفه، شیعیان خراسان را وادار نمود که تشیع‌شان را آشکار کرده و بر ضد بنی‌امیه، به مخالفت برخیزند. ستم‌های زیادی که بنی‌امیه و بنی‌عباس نسبت به خاندان پیامبر(ص) روا داشتند، باعث گسترش تشیع در افغانستان شد.

جنبش‌های شیعیان افغانستان در دهه‌های اخیر

۱. جنبش مقاومت شیعیان (۱۹۷۸-۱۹۸۲م.): این حرکت یکی از بهترین نمونه‌های جنبش مقاومت مردمی در دنیا به شمار می‌آید. در طی این خیزش تمام «هزاره‌جات» به جز شهر «بامیان» آزاد شد و تمام آن شهر به کنترل و هدایت «شورای اتفاق» درآمد. دلیل این موفقیت، سازماندهی، وحدت عمل و اعتقاد به یک هدف روشن بود.

۲. مرحله دوم (۱۹۸۳-۱۹۹۰م.) که دوره جنگ‌های شدید داخلی در هزاره‌جات است. دلیل عمده این جنگ‌ها ظهور گروه‌های متعددی است که بر اساس افکار و وابستگی‌هایشان به سه دسته تقسیم می‌شدند:

الف: گروه‌هایی که از نظر عقیدتی و سیاسی با نظام جمهوری اسلامی ایران همسو بودند و تحولات ایران بر آنان تأثیر داشت و ایران نیز از ایشان حمایت می‌کرد.

ب: گروه‌هایی که از دهه ۱۹۶۰م. در افغانستان فعال بودند و توسط غیر روحانی‌ها رهبری می‌شدند و از ایده اسلام منهای روحانیت طرفداری می‌کردند که از جمله آنها: «سازمان مجاهدین»، «کانون مهاجر» و «انجمن دانشجویان مسلمان» بودند.

۳. شیعیان در دهه ۱۹۹۰م.: تحولات شیعیان طی دهه ۱۹۹۰م. هم از نظر گستردگی و هم از جهت ساختاری قابل توجه است. شیعیان به دلیل حضور فعالانه در دهه هشتاد میلادی به آگاهی‌های سیاسی، اجتماعی و فرهنگی فراوانی دست یافته بودند. این بیداری به نوبه خود، خواست‌ها و دیدگاه‌های مردم را در مورد هویت شیعی، خودمختاری و عدالت اجتماعی عمیق‌تر نمود؛ به نحوی که مشارکت و سهم‌گیری در حیات سیاسی، جایگزین اختلافات در میان شیعیان شد. علت اصلی این امر، گرد آمدن اکثر شیعیان تحت هدایت رهبر واحد یعنی «شهید مزاری» و حزب واحد یعنی «حزب وحدت» بوده است. بی‌تردید می‌توان گفت که بیست سال گذشته، اهمیتی استثنایی در کل تاریخ «هزاره‌ها» داشته است و نیمه اول دهه نود میلادی مهم‌ترین آن محسوب می‌شده است. این دهه خود نیز به دو مرحله تقسیم می‌شود:

الف: با تشکیل حزب وحدت اسلامی در ۱۹۸۹م. شاهد حصول وحدت و همبستگی کم‌نظیری میان جامعه شیعه افغانستان در نیمه نخست دهه نود هستیم. در این دوره شخصیت‌های بزرگی چون «آیت‌الله فیاض» در نجف و «آیت‌الله محسنی» و «آیت‌الله محقق» به مقام مرجعیت رسیدند و جامعه به سوی تحولی بنیادی حرکت

بخش دوم: تشیع در آسیا / ۱۸۹

کرد. در این دوران تمام «هزاره‌جات» و مناطق مهمی در شمال و شمال شرقی افغانستان و کابل در اختیار «حزب وحدت» قرار داشت و نبض تپنده آن در غرب کابل و اماکن شیعه‌نشین بود.

ب: وضعیت شیعیان بعد از سقوط حکومت طالبان: واقعه یازدهم سپتامبر نقطه عطفی در سیاست‌های فرمانطقه‌ای آمریکا محسوب می‌شود. بعد از این حادثه است که آمریکا از حمایت طالبان دست برداشته و به آرامی و در طی یک فرایند یک‌ساله، موفق به حذف این گروه شد. بعد از روی کار آمدن دولت موقت به ریاست «کرزای» و باز شدن فضای فعالیت‌های سیاسی فرهنگی در کشور، شاهد درخشش نیروهای فکری فرهنگی شیعه در بسیاری از زمینه‌ها هستیم. در قانون اساسی مصوب بهمن ۱۳۸۲ش. نیز به شیعیان اجازه داده شده تا در امور شرعی و قضائی خود، بنا بر مذهب خود عمل نمایند، که با این اقدام، گامی بزرگ در جهت نیل به مدنیت و احترام به حقوق اقلیت‌ها برداشته شده است.

توزیع جمعیت شیعیان

۱. شیعیان هزاره که در قلب افغانستان واقع شده، شامل استان‌های «بامیان»، «غزنی»، «ارزگان»، «غور»، «جوزجان»، «سمنگان» و قسمتی از «بلخ» است. در افغانستان، موقعیت جغرافیایی و محل زندگی شیعیان شدیداً متأثر از مسائل مذهبی بوده است. بسیاری از شیعیان که اکنون در قلب افغانستان و ارتفاعات زندگی می‌کنند، از روی میل و علاقه آنجا را برای زندگی انتخاب نکرده‌اند، بلکه فشار حکومت، بخصوص سیاست کوچ اجباری، آنها را از دامنه کوه‌ها به داخل ارتفاعات کشانده است.

۲. شیعیان کابل به دو دسته عمده قومی تقسیم می‌شوند: «قزلباش‌ها» که از زمان تصرف کابل توسط «نادرشاه» در همان‌جا ساکن شدند و دوم «هزاره‌ها» که به دلیل شرایط دشوار زندگی در «هزاره‌جات»، سرکوب‌های مضاعف حکومتی و کمبود عمومی تسهیلات اولیه مانند بیمارستان و مدرسه، به کابل مهاجرت کرده‌اند و در شغل‌های رده پایین مشغول به کار شدند. به لحاظ جمعیت، در زمان مجاهدین، نیمی از جمعیت کابل متعلق به «هزاره‌ها» بوده است.

۳. شیعیان شمال ناحیه ترکستان افغانستان یا همان «ساحه شمال»: از مناطقی است که می‌توان گفت ۵۰٪ جمعیت آن، بخصوص در استان‌های «بلخ» و «جوزجان»، متعلق

به شیعیان است. البته حضور شیعیان در استان «بلخ» نمود بیشتری دارد. بیشتر ساکنان «مزارشریف» و نواحی اطراف آن را شیعیان تشکیل می‌دهند. در سال ۱۳۷۷ش. طالبان با تصرف «مزارشریف»، دست به قتل عام گسترده شیعیان زدند. «روضه سخی» که منسوب به امام علی(ع) است، در این شهر قرار دارد و مردم معتقدند که قبر حضرت علی(ع) در مزارشریف است و شیعه و سنی برای زیارت به آنجا می‌روند.

۴. «ولایت بدخشان» که شمار قابل توجهی از شیعیان امامیه و اسماعیلیه از قدیم در این منطقه حضور داشته‌اند که بعد از آغاز انقلاب اسلامی افغانستان به تدریج شناسایی شده و با سایر شیعیان در کشورهای دیگر ارتباط داده شده است.

۵. در شهرها و روستاهای ولایات «تخار»، «قندوز» و «سمنگان» نیز شیعیان هزاره و برخی از اسماعیلیان زندگی می‌کنند.

۶. در شهر «امام صاحب» که به دلیل انتساب زیارتگاهی به رأس «یحیی بن زید بن علی بن حسین(ع)» بدین نام معروف شده است، نیز شماری از شیعیان زندگی می‌کنند.

۷. در «سمنگان» عده زیادی از شیعیان هستند که معروف‌ترین قسمت آن «دره صوف» است که عمدتاً ساکنان آن شیعه دوازده امامی (هزاره) می‌باشند. یکی از نقاط مقاومت در سه دهه اخیر و اولین مرکز قیام بر ضد رژیم مارکسیستی و آخرین دژ پایداری در برابر طالبان، همین منطقه بوده است.

۸. «ولایت جوزجان» که، شمار فراوانی از شیعیان دوازده امامی را در خود جای داده، در دهه ۱۳۴۰ش. قسمت شیعه‌نشین آن، یک ولایت مستقل گردید که اکنون تحت عنوان «ولایت سرپل» شناخته می‌شود و افزون بر شهرستان «سرپل»، شهرستان‌های «سنگچارک» و «بلخاب» که اختصاص به شیعیان دارند نیز از توابع آن هستند. شیعیان اندکی نیز در ولایت «بادغیس» و به‌ویژه در شهر «قلعه‌نو» مرکز آن ولایت حضور دارند.

۹. شهر «هرات» و شهرستان‌های اطراف آن، که «ولایت هرات» را تشکیل می‌دهند، اکنون جمعیت زیادی از شیعیان را در خود جای داده است. پس از ۱۳۸۰ش. و سقوط طالبان، مهاجران فراوان شیعه که به ایران مهاجرت کرده بودند، به آن شهر بازگشتند و اکنون افزون بر شهر «هرات»، شهرستان «جبرئیل» و دیگر شهرستان‌ها و

بخش دوم: تشیع در آسیا / ۱۹۱

روستاهای اطراف آن، محل سکونت جمع زیادی از شیعیان می‌باشد. نزدیک به ۵۰٪ جمعیت شهر «هرات» و ۳۰٪ اطراف آن را شیعیان به خود اختصاص داده‌اند. «قندهار» نیز از دوران قدیم دارای جمعیت شیعه اعم از هزاره و سایر اقوام مانند «قزلباش‌ها» بوده است. اکنون نیز تعداد اندکی هزاره و شماری از «فارسیوان‌ها» در «ولایت قندهار» به ویژه شهر «کهنه» و «گندگان» سکونت دارند.

۱۰. بخش غربی ولایت غزنی (غزنین) همه اختصاص به هزاره‌ها و شیعیان دارد.
۱۱. تنها ولایتی که از گذشته در تقسیمات اداری افغانستان به طور کامل شیعه‌نشین بوده است، «ولایت بامیان» می‌باشد که در واقع در قلب کشور افغانستان قرار دارد. این ولایت تقریباً اختصاص به هزاره‌ها دارد و مرکز آن نیز شهر باستانی «بامیان» است.

اوضاع شیعیان افغانستان در دوره‌های مختلف

همزمان با تغییر نام خراسان به افغانستان و جلوس «احمدشاه درانی» بر تخت سلطنت، سیاست‌های خصمانه‌ای از طرف وی و سایر حکام بعدی درباره شیعیان اعمال شد. این سیاست‌ها در طول زمان، دارای شدت و ضعف‌هایی بودند، اما به عنوان اصول کلی سیاست‌های حکام افغانستان پذیرفته شدند. در این میان، سیاست تسخیر اراضی شیعیان به بهانه‌های گوناگون، از غم‌انگیزترین حوادث این دوران بود. همزمان با به قدرت رسیدن «عبدالرحمن» در سال ۱۸۸۰م. تحولات جدیدی رخ دادند. که برای هزاره‌ها، خطری جدی محسوب می‌شد. او در نظر داشت هزاره‌جات را، که تا آن وقت مستقل بودند، تحت تصرف خویش درآورد. پس از مدتی «عبدالرحمن» با اعزام مأموران حکومتی، مالیات‌ها را افزایش داد و ظلم و ستم سربازان حکومتی در هزاره‌جات خشم مردم را برانگیخت. سرانجام، مردم دست به قیام عدالت خواهانه زدند که منجر به جنگی سه ساله در این کشور شد.

پس از انتشار فتوای تکفیر شیعیان، تمام مردم افغانستان خود را برای جنگ با شیعیان آماده کردند و از هر طرف، نیرو به سمت هزاره‌جات روانه کردند و تا توانستند، کشتند و غارت کردند. این خونریزی در تاریخ افغانستان بی‌سابقه بود و بی‌رحمانه‌ترین کشتار جمعی به حساب می‌آمد. آنان زنان و فرزندان شیعیان را نیز به اسارت گرفتند و آنها را به فروش رساندند. سرانجام پس از سال‌ها، در «دولت مجاهدین»، شیعیان توانستند در قدرت سیاسی سهمی به خود اختصاص دهند. اما ظهور «طالبان» مشکلات

جدیدی را برای افغانستان و بخصوص شیعیان به وجود آورد که بار دیگر به قتل عام شیعیان منجر شد. «طالبان» در سال ۱۳۷۷ش. پس از تصرف «مزارشریف»، شروع به قتل عام گسترده شیعیان کردند. اکنون پس از نابودی «طالبان»، وضعیت شیعیان بهتر شده، توانسته‌اند در دولت کنونی چند وزارتخانه به خود اختصاص دهند. در عصر حاضر شیعیان فعالانه بر رعایت حقوق تمام اقلیت‌های مذهبی، قومی و عدالت اجتماعی تأکید می‌ورزند.

مراکز و مؤسسات علمی شیعی در افغانستان

۱. مؤسسه تحصیلات عالی خاتم النبیین (ص): که در سال ۱۳۸۶ش. توسط آیت‌الله آصف محسنی در کابل تأسیس شد.
۲. مؤسسه تحصیلات عالی کاتب: این مؤسسه توسط «محمد ابراهیم قاسمی» از مردم هزاره تأسیس گردیده است. این مؤسسه هم‌اکنون از ستارگان مراکز تحصیلات عالی در افغانستان است.
۳. مدرسه علمیه خاتم الانبیاء (ص): این مدرسه را «آیت‌الله محقق کابلی» در کابل تأسیس کرده است.
۴. دیگر مدارس فعال کابل: مدرسه علمیه «جامعه الاسلام» زیر نظر آیت‌الله محقق کابلی، مدرسه علمیه «رسالت» زیر نظر آیت‌الله صالحی، مدرسه علمیه «مدینه العلم» زیر نظر آیت‌الله تقدسی، همچنین مدارس علمیه «محمدیه هرات»، «صادقیه»، «جعفریه»، «عرفان»، «عتریه»، «بقیه الله (عج)»، «خاتم الانبیاء (ص)، سلطانیه و...».

معرفی برخی علمای شیعه افغانستان

۱. آیت‌الله سردار کابلی: «علامه حیدرقلی» در ۱۲۹۳ق. در محله شیعه نشین قزلباش‌ها «چنداول» کابل، متولد شد. او از شاگردان «شیخ عباس قمی» و «آقابزرگ تهرانی» بود که آثار و خدمات متعددی از او به جای مانده است. این عالم بزرگ حدود نیم قرن قبل (۱۳۷۲ق.) در باختر مشرق اسلامی یعنی دیار «باختران» از دنیا رفت.
۲. علامه مدرس افغانی: «محمد علی مدرس افغانی» در سال ۱۲۸۴ش. در یکی از قریه‌های «ایالت غزنی» کنونی متولد شد. وی در سال ۱۳۰۴ش. عازم حوزه علمیه نجف شد و در سال ۱۳۵۴ش. به ایران منتقل شده برنامه درسی و تحقیقی خویش

بخش دوم: تشیع در آسیا / ۱۹۳

را در حوزه علمیة قم آغاز کرد. دروس ضبط شده از ایشان آشنای طلاب علوم دینی است. «علامه مدرّس» در سن ۸۱ سالگی در سال ۱۳۶۵ ش. در قم دار فانی را وداع گفت.

۳. آیت الله صالحی مدرّس: «محمد هاشم صالحی مدرّس» در سال ۱۳۲۴ ش. در دره ترکمن واقع در ولایت «پروان» متولد شد. او پس از ورد به حوزه علمیّه از شاگردان امام خمینی (ره) قرار گرفت. هم‌اکنون «آیت الله صالحی مدرّس» به عنوان مؤسس حوزه علمیّه کابل و یکی از چهره‌های جهادی، مذهبی و علمی افغانستان، و معاون اول هیأت رئیسه شورای علمای شیعه افغانستان مشغول به کار بوده و در مدرسه علمیّه «رسالت» مشغول به تدریس می‌باشد.

۴. آیت الله تقدسی: او از شاگردان «آیت الله حکیم» و «آیت الله شاهرودی» است که «شبکه کوثر» زیر نظر ایشان فعالیت دارد.

۵. آیت الله العظمی محمد اسحاق فیاض: ایشان در سال ۱۹۳۰ م. در قریه ی «صوبه» کابل به دنیا آمد. ایشان در نجف از شاگردان «آیت الله خویی» بود که تقریرات ایشان بنام *محاضرات فی اصول الفقه* در ۱۰ جلد است که ۵ جلد آن به چاپ رسیده است. «آیت الله فیاض» هم‌اکنون در نجف اشرف به سر می‌برند.

۶. آیت الله آصف محسنی: ایشان در سال ۱۳۱۴ ش. در شهر «قندهار» به دنیا آمد. در سال ۱۳۳۲ ش. به نجف اشرف رفت و در طول دو سال و نیم دروس سطوح را به پایان رساند. او به دروس خارج فقه و اصول «آیت الله سید محسن حکیم» و «آیت الله خوئی» رفته به شاگردی ایشان درآمد. آیت الله محسنی پس از دوازده سال تحصیل در نجف به زادگاهش قندهار بازگشت و حسینیه بزرگ قندهار و مدرسه علمیّه آن شهر را تأسیس کرد. در سال ۱۳۵۷ ش. با جمعی از روحانیون افغانستان مقیم حوزه علمیّه مقدّس قم، «حزب حرکت اسلامی افغانستان» راه اندازی کرد. «حزب حرکت اسلامی» به رهبری آیت الله محسنی در بیش از صد پایگاه نظامی و در نوزده ولایت افغانستان ایجاد شد و هزاران نیروی مسلح، علیه متجاوزین (شوروی سابق) سازماندهی و رهبری شدند. در زمان حاکمیت اولین «دولت مجاهدین» در کابل، وی منشی و سخنگوی شورای رهبری دولت اسلامی افغانستان بود. او در سال ۱۳۷۶ ش. از پاکستان به قم هجرت نمود و در این شهر به تدریس خارج فقه، کلام و رجال پرداخت. بعد از سقوط حکومت طالبان، به کابل بازگشت

و تاکنون نیز در این شهر سکونت دارد. از مهم‌ترین اقدامات ایشان در کابل رسمیت مذهب تشیع، تأسیس «تلویزیون تمدن»، ساخت «مجمع بزرگ علمی فرهنگی خاتم‌النبین(ص)» و تألیفات و کتب متعدد است.

۷. آیت الله العظمی محقق کابلی: ایشان در سال ۱۳۰۷ش. در غرب کابل دیده به جهان گشود و در سال ۱۳۳۲ش. به نجف هجرت نمود و از شاگردان «آیت الله خویی» شد. ایشان هم اکنون در قم و از جمله مراجع تقلید می‌باشند.

قومیت‌ها در افغانستان

۱. پشتون‌ها: این قوم عمدتاً در شرق و جنوب افغانستان زندگی می‌کنند. جمعیت آنها ۴۰ تا ۵۰٪ برآورد شده است. آنها به زبان «پشتو» صحبت می‌کنند که از زیرشاخه‌های زبان هند و اروپایی است. «پشتون‌ها» در چند سده اخیر، حاکمیت سیاسی را به طور انحصاری در اختیار خود داشته‌اند و «طالبان» نیز از همین قوم می‌باشند.

۲. تاجیک‌ها: این گروه از اقوام آریایی‌اند که در مناطق گوناگون افغانستان پراکنده‌اند و جمعیت آنها بین ۲۰ تا ۳۰٪ برآورد شده است. تاجیک‌ها به زبان فارسی صحبت می‌کنند و به رغم انحصار حاکمیت سیاسی پشتون‌ها، به طور محدود در ساختار قدرت سیاسی سهم بوده‌اند.

۳. ازبک‌ها: این عده از اعقاب ترکان زردپوست آسیای مرکزی‌اند که در نواحی شمالی افغانستان زندگی می‌کنند.

۴. هزاره‌ها: آنان از نژاد زردند که از دیرباز در کوه‌پایه‌های مرکزی و در مناطقی که در قرن سیزدهم میلادی در تصرف آنان بود، سکونت دارند و زبان آنان فارسی است. آنان از دهه ۱۸۸۰م. به بعد، متحمل شرایط سخت اقتصادی، سیاسی و اجتماعی شدند و قیام‌های آنان علیه برتری طلبی پشتون‌ها به طور وحشیانه‌ای در اواخر قرن نوزدهم سرکوب شد. هزاران تن از آنان کشته و زنان و کودکان‌شان به اسارت رفته و به ناچار دست به مهاجرت‌های دسته‌جمعی به سوی ایران زده‌اند.

فرقه اسماعیلیه در افغانستان

دومین شعبه بزرگ شیعیان امامیه بعد از مذهب اثنی‌عشری، شیعیان هفت‌امامی یا اسماعیلیه‌اند. نکته قابل توجه درباره اسماعیلیه در افغانستان این است که تاکنون تحقیق

بخش دوم: تشیع در آسیا / ۱۹۵

جامعی در این موضوع صورت پذیرفته است و هنوز جزء موضوعات بکر برای محققان علاقه‌مند قلمداد می‌شود. شاید علت اصلی این امر، همان مخفی‌کاری تشکیلاتی اسماعیلیان باشد. مرکز اسماعیلیه در «بدخشان» شهرستان «شیغنان» است. البته در ارتفاعات «پامیر» نزدیک مرز چین و منطقه «اشکاشم» نیز جمعیت قابل توجهی از اسماعیلیه سکونت دارند. اینان از نظر قومی تاجیک هستند ولی در مناطقی از «بغلان» و «هزاره‌جات»، هزاره‌های اسماعیلیه نیز زندگی می‌کنند.

پرسش

۱. وضعیت شیعیان افغانستان در حال حاضر را تبیین کنید.
۲. از مراکز و مؤسسات علمی شیعی در افغانستان و علمای آن دیار گزارشی ارائه کنید.
۳. اقوام افغانستان را نام برده و دو قوم را گزارش کنید.
۴. وضعیت فرقه اسماعیلیه در افغانستان را بررسی کنید.

برای مطالعه بیشتر

۱. جعفریان، رسول، جغرافیای تاریخی و انسانی شیعه در جهان اسلام.
۲. _____، اطلس شیعه.
۳. توکلی کرمانی، حمید، بازتاب انقلاب اسلامی بر شیعیان.
۴. سعیدی رضوانی، عباس، مقدمه‌ای بر جغرافیای کشورهای اسلامی.
۵. یزدانی، حسینعلی، دفاع هزاره‌ها از استقلال و تمامیت ارضی افغانستان.
۶. _____، صحنه‌های خونین از تاریخ تشیع در افغانستان.

گفتار سوم:

بررسی وضعیت تشیع در کشورهای آسیای غیر عربی
(کشورهای آسیای میانه)

- ازبکستان
- قرقیزستان
- تاجیکستان
- ترکمنستان

مقدمه

تا پایان قرن نخست هجری، شیعیان به طور گسترده از مرزهای عراق فراتر نرفته بودند و عمدتاً در حجاز و چند شهر محدود در عراق، محصور مانده بودند. علت این امر را در حضور دائمی امامان(ع) در حجاز، اقلیت نسبی جمعیت شیعه مذهب، از بین رفتن شمار زیادی از شیعیان در حوادث و تحولات گوناگون و اختناق حاکم از جانب حکومت اموی، می‌توان جست. در سده دوم هجری، برخی تحولات سیاسی و اجتماعی، تغییراتی در وضعیت مزبور پدید آورد. استبداد و ستم امویان در کنار عناصر ناراضی از اوضاع اجتماعی موجود، ناراضیان را به قیام‌کنندگان علوی و شیعی، که علیه حاکمیت بنی‌امیه دست به قیام می‌زدند، متمایل می‌ساخت. عامل دیگری که در همین زمان به این جهت‌گیری‌های مذهبی و سیاسی دامن می‌زد، نهضت بنی‌عباس بود. قیام موفقیت‌آمیز عباسیان در دهه‌های نخست این قرن، اگرچه حرکتی شیعی نبود، ولی شعارهای شیعی و افراد شیعه در این قیام کاملاً دخیل بودند. این قیام از دو جنبه به توسعه تشیع کمک نمود: نخست اینکه جنبش عباسیان برخی شعارهای شیعیان مثل «دعوت به آل محمد(ص)» را در نواحی گوناگون پراکنده می‌کرد و دیگر اینکه استقرار بنی‌عباس بر قدرت، زمینه‌ساز قیام‌های دیگری از جانب علویان و شیعیان می‌گشت. این امور کمک می‌کردند تا تشیع از اختناق به وجود آمده در دوره امویان خارج شود. علاوه بر اینها، آنچه بیش از همه در این عصر به انتشار تشیع یاری رسانید، مهاجرت شیعیان به نواحی گوناگون بلاد اسلامی بود. این مهاجرت‌ها به سبب عوامل گوناگونی انجام می‌شد که بخش عمده آنها را، مهاجرت‌های ناخواسته به سبب فشارهای سیاسی و اجتماعی تحمیل شده بر شیعیان، تشکیل می‌داد، به گونه‌ای که بسیاری از شیعیان و علویان برای رهایی از دست عمال بنی‌عباس، ناچار به ترک وطن و مهاجرت می‌شدند.

روند این مهاجرت‌ها، که موجب انتشار تشیع در نواحی گوناگون می‌گردید، به تدریج افزایش یافت و کسان دیگری مانند برخی خاندان‌های شیعه مذهب و بعضی عالمان شیعه نیز در زمره هجرت‌کنندگان قرار می‌گرفتند. حضور شیعیان در نواحی گوناگون، ارتباط امامان(ع) را با این نواحی از طریق نمایندگان و وکلای آنان بیشتر می‌نمود و این امر به نوبه خود، به انتشار بیش از پیش تشیع می‌انجامید.

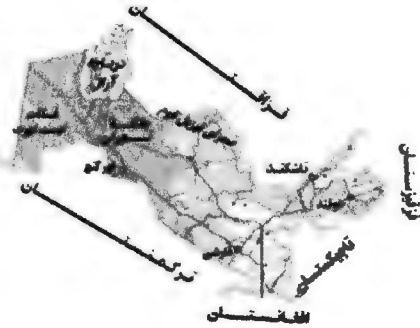
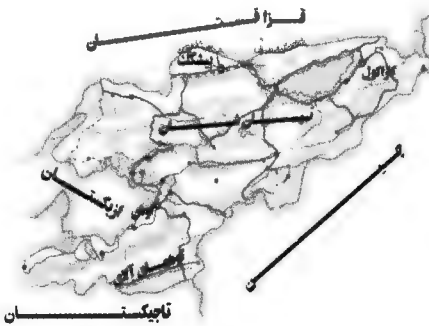
گذشته از عوامل مزبور، از قرن سوم هجری به بعد، برخی تحولات سیاسی نیز در انتشار تشیع و افزایش جمعیت شیعیان در نقاط گوناگون جهان اسلام، نقش داشتند. این تحولات سیاسی، همان استیلای سیاسی و نظامی شیعیان بر برخی بلاد اسلامی و تشکیل حکومت‌های شیعه مذهب بودند که آزادی عمل بیشتری برای فعالیت آنان فراهم می‌ساخت. بدین‌سان، تا آغاز غیبت امام دوازدهم(عج)، شیعیان در نواحی گوناگون جهان اسلام منتشر شدند و تشیع به مناطق دور و نزدیک سرزمین‌های اسلامی راه یافت.

کشورهای آسیای میانه نیز در طول تاریخ حیات خود، این تطورات را در خصوص مذهب تشیع به خود دیده است. در این مجال می‌کوشیم تا با معرفی این کشورها، به بررسی و ارائه گزارشی در باب موقعیت، آسیب‌ها و شرایط سیاسی، اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی آنها پرداخته و برخی فرصت‌ها و نیز چالش‌های پیش رو اشاره‌ای داشته باشیم تا انشاءالله راه برای تحقیقات و پژوهش‌های بعدی در خصوص جغرافیای تشیع میسر گردد.

قرقیزستان
Kyrgyzstan

ازبکستان
Uzbekistan

بررسی وضعیت تشیع در ازبکستان

اهداف آموزشی

- انتظار می‌رود با مطالعه این درس، با مطالب ذیل بیشتر آشنا شویم:
- سیری در تاریخ ازبکستان.
 - آشنایی با فضای فکری و فرهنگی حاکم بر این کشور.
 - ادیان و مذاهب موجود در ازبکستان.
 - فرصت‌ها و قابلیت‌های تشیع در این کشور.

ازبکستان (در یک نگاه)

۱. ازبکستان در شمال و غرب با قزاقستان، در جنوب با ترکمنستان و افغانستان، در شرق با تاجیکستان و در شمال شرقی با قرقیزستان مرز مشترک دارد.
۲. وسعت این کشور تا سال ۱۹۶۵م. حدود ۴۰۳۸۶۵ کیلومتر مربع بود.
۳. تاشکند پایتخت ازبکستان از شهرهای مهم آسیای مرکزی است.
۴. جمعیت این کشور بیش از ۲۵ میلیون نفر است.
۵. قریب به ۸۷٪ مردم ازبکستان مسلمان، ۹٪ ارتودکس و دیگر ادیان ۴٪ هستند.
۶. حزب احیای اسلامی، مهم‌ترین حزب اسلامی ازبکستان محسوب می‌شود.

سیری در تاریخ ازبکستان

درباره ازبکستان تا قرن ششم قبل از میلاد، اطلاعات دقیق و مستندی در دست نیست. اما با ورود اعراب در نیمه دوم قرن هفتم میلادی، زمینه لازم برای تشکیل حکومت‌های اسلامی فراهم شد. «اسماعیل سامانی» در سال ۸۷۳م. «ماوراءالنهر» و «خوارزم» را به تصرف خود درآورد و «سلسله سامانیان» را در «بخارا» پایه‌گذاری کرد. در اواخر سده دهم میلادی قبایل «سلجوق» وارد «ماوراءالنهر» شدند و تا اوایل قرن دوازدهم میلادی

بخش دوم: تشیع در آسیا / ۲۰۳

سراسر محدوده فعلی ازبکستان را تسخیر کردند. در اواخر همان قرن «خوارزمشاهیان»، «سلجوقیان» را از حکومت به زیر افکندند. اما فرمانروایی اینان نیز چندان نپایید و با حمله «مغول» در سال ۱۲۱۹م. از قدرت برکنار شدند. پس از آن «روس‌ها» به طرق مختلف، بویژه از طریق ارتباطات اقتصادی و سیاسی بر نفوذ خود در منطقه افزودند و آنگاه شهرها و مراکز مهم این سرزمین را تسخیر کردند. آنان در سال ۱۸۶۵م. «تاشکند» و در سال ۱۸۶۸م. «سمرقند» را به تصرف خود درآوردند. با ضمیمه شدن کامل «خانات خوقند» به روسیه در سال ۱۸۷۶م. تسلط روسیه بر این ناحیه کامل شد و «ولایت ترکستان» تشکیل گردید. پس از آن روس‌ها سرعت در منطقه نفوذ کردند و با ایجاد خطوط ارتباطی و ارائه خدمات مختلف ناحیه را کاملاً تحت کنترل خود درآوردند. آنها به سرعت «تاشکند» را به یک مرکز شهری بزرگ و جدید تبدیل کردند، و شمار زیادی از روس‌ها را به آن شهر و سایر شهرهای ازبکستان روانه ساختند. این جمعیت غیربومی با ویژگی‌های فرهنگی متفاوت به تدریج با جمعیت محلی درآمیختند. تا زمان انقلاب کمونیستی، قیام‌های محلی متعددی صورت گرفت که همگی نافرجام بود. همزمان با فروپاشی «اتحاد جماهیر شوروی»، ازبکستان در سال ۱۹۹۱م. اعلام استقلال کرد و در ۱۹۹۲م. قانون اساسی کشورش تصویب کرد.

ادیان و مذاهب

ازبکستان کشوری است که پیروان قریب به ۱۵ دین و مذهب مختلف را در خود جای داده است. عمده‌ترین ادیان عبارتند از: اسلام، مسیحیت و یهودیت. به دنبال فتح خراسان به دست اعراب و نفوذ آنها به آسیای مرکزی، دین اسلام به مرور در آسیای مرکزی گسترش یافت. نفوذ مسیحیت در ازبکستان در پی تبلیغ مهاجرین در قرون ۴-۲ میلادی صورت پذیرفت. یهودیان به عنوان مهاجر و تاجر در سراسر آسیای مرکزی به تدریج پراکنده شدند ولی امروزه قسمت اعظم آنان در «بخارا» و «سمرقند» متمرکز می‌باشند و به زبان فارسی تکلم می‌کنند.

اسلام در ازبکستان

اسلام در حوالی سالهای ۵۵-۶۰ق. برای نخستین بار به آن سوی «جیحون» راه یافت و طبق معمول با قرارداد صلح، راه مراوده را گشود. اکثریت جمعیت ازبکستان را

مسلمانان سنی مذهب پیرو مذهب حنفی تشکیل می‌دهند. بیشتر شهرهای ازبکستان، از جمله «سمرقند» و «بخارا»، تا قبل از قرن حاضر از مهم‌ترین مراکز اسلامی در آسیای مرکزی و «ماوراءالنهر» بوده‌اند که اعتقادات سکنه آنها شهرت جهانی یافته بود. پس از حاکمیت ایدئولوژی کمونیستی، سعی شد، افکار و اعتقادات سوسیالیستی جایگزین اصول اسلامی شود و برای نیل به این هدف، انجام فعالیت‌ها و مراسم مذهبی ممنوع شد و مسلمانان در اجرای فرایض دینی خود با محدودیت روبرو شدند. با کسب استقلال کشورهای آسیای مرکزی، مسلمانان که مذهب خود را فراموش نکرده بودند، روحیه‌ای تازه یافتند و در انجام امور مذهبی فعال‌تر شدند.

وضعیت فرهنگی و مذهبی

با توجه به پیشینه درخشان ازبکستان در جهان اسلام، در حال حاضر نیز مهم‌ترین مساجد و مراکز اسلامی آسیای مرکزی در این کشور قرار دارد که می‌توان به عنوان نمونه به مسجد «طلا شیخ» و مسجد جامع «یکه‌سرای» در شهر «تاشکند» اشاره کرد. به لحاظ ریشه‌دار بودن اسلام در این سرزمین و علاقه و اعتقاد عمیق مردم به آن، حضور مردم در مساجد برای انجام فرائض یومیه و به ویژه نماز جمعه، اهمیت فراوانی دارد. نمازهای عید فطر و قربان و مراسم جشن‌های نوروزی و همچنین احیاء مساجد و مدارس علمیه در این کشور از اهمیت خاصی برخوردار است. دفتر مرکز روحانی آسیای مرکزی، در «تاشکند» قرار دارد. این مرکز که وظیفه اصلی آن تعلیم و تربیت علمای مذهبی است، هزینه لازم برای انتشارات اسلامی در کشورهای آسیای مرکزی را تأمین می‌کند. از جمله انتشارات این مرکز، «مجله مسلمانان» خاور شوروی است که به چهار زبان عربی، انگلیسی، فارسی و ازبکی منتشر می‌شود.

ازبکستان دارای دو مدرسه علمیه است. این مدارس تحت نظر مرکز روحانی آسیای مرکزی و قزاقستان اداره می‌شوند و تعلیم و تربیت روحانیون را عهده‌دار هستند. نام این مدارس، مدرسه «میرعرب» و «انستیتوی عالی امام اسماعیل بخاری» است. از ابتدای ورود اسلام به این سرزمین، تصوف نیز مورد توجه گروهی از مردم قرار گرفت. شهرهای «بخارا» و «خیوه» از مهم‌ترین مراکز تعلیمات صوفیه در قرون وسطی بود. «نجم الدین کبری» در شهر «خیوه» پایه‌گذار راه و روش «کبرویه» شد و در «بخارا» «بهاءالدین نقشبندی» مسلک «نقشبندی» را رواج داد. در آن عصر این دو شهر در اشاعه

بخش دوم: تشیع در آسیا / ۲۰۵

تصوف در جهان اسلام نقش عمده‌ایی داشتند. اکنون نیز گروه کوچکی از وهابیون ازبک، طرفدار گسترش و رواج تصوف، بخصوص «طریقت نقشبندی» هستند.

شیعیان ازبکستان (در یک نگاه)

۱. با قیام «شریک بن مهدی» در سال ۱۳۳ق. نام علویان در این سرزمین، استوار گشت.
۲. محبوبیت سادات در ازبکستان قابل توجه است.
۳. جمعیت شیعیان بیش از یک و نیم میلیون نفر است.
۴. «طریقه کبرویه» بانفوذترین مکتب تصوف در این منطقه است که تأثیر عقاید شیعی در آنها، محسوس است.
۵. جدای از شیعیان بومی، شیعیان مهاجر هم در آن کشور، ساکن هستند.
۶. «سمرقند» و «بخارا» از جمله شهرهای شیعه‌نشن ازبکستان است.

تشیع در ازبکستان

گرایش مردم ازبکستان و در حقیقت شهر سمرقند به تشیع را باید در تاریخ شرق جهان اسلام جست‌وجو کرد. خراسان در قرن دوم شاهد قیام‌هایی مثل قیام «یحیی بن زید» قهرمان انقلاب «جوزجان»، و قیام «ابومسلم خراسانی» بود که بزرگترین ضربه را بر پیکره حکومت بنی‌امیه وارد ساخت. در این قرن خراسان به صحنه کارزار جنبش‌های علوی و شیعی مبدل شد و گرایش به مکتب اهل‌بیت (ع) بیش از هر زمان دیگر در میان توده مردم به اوج خود رسید و بزرگترین خطر برای حکومت خراسان در «مرو»، تبدیل شد. حضور امام رضا (ع) در شرق جهان اسلام باعث ازدیاد علاقه مردم به خاندان وحی شد. در سال ۱۳۳ق. در «سمرقند» و «بخارا» قیامی شیعی شکل گرفت که «شریک بن مهدی» آغازگر آن بوده است. او که یکی از شیعیان این دیار بود رهبری قیام را به عهده گرفت. پس از آن نیز قیام‌های شیعی متعددی در این سرزمین به وقوع پیوست.

پراکندگی شیعیان ازبکستان

در ازبکستان بیشتر شیعیان در «بخارا» و «سمرقند» زندگی می‌کنند و اکثراً به زبان فارسی تاجیکی صحبت می‌کنند. گروه دیگری نیز شیعیان آذری هستند، که در زمان «استالین» از آذربایجان شوروی به این منطقه تبعید شده و بیشتر آنها در راه آهن به کار

گماشته شده اند. امروز هم بسیاری از فرزندان آنها در کنار راه آهن تاشکند و در محله «تزی کوفکو» و نیز در روستای «چرنی کوفکا» سکونت دارند. باید توجه داشت که مفهوم شیعه و سنی در کشورهای آسیای مرکزی و ازبکستان با دیگر کشورهای مسلمان تفاوت فاحشی دارد. به این معنی که اصولاً مفاهیم مذهبی و دینی کمرنگ تر و مذاهب به یکدیگر نزدیک ترند. بسیاری از اهل سنت در این کشور به اهل بیت (ع) علاقمندند. آنان به حسب عادت به خلفا احترام می گذارند ولی عاشق امام علی (ع) و امام حسین (ع) هستند و حضرت زهرا (س) را «بی بی فاطمه» خطاب می کنند.

عزاداری امام حسین (ع) در ازبکستان

پس از جنگ جهانی دوم و فشار مضاعف کمونیست ها علیه مذهب، مردم مخفیانه مراسم عزاداری را در خانه های خود برپا می کردند و سنت عزاداری را در ایام خفقان نیز حفظ می کردند. از جمله یادگارهای آن دوران، یاد امام حسین (ع) و مرثیه هایی است که در قلب مردم این سامان زنده نگاه داشته شده است. در حال حاضر در شهرهای «سمرقند»، «بخارا» و «تاشکند» مراسم سوگواری حضرت اباعبدالله (ع) در مساجد، تکایا و حسینیه ها برگزار می شود. در روز عاشورا در «سمرقند»، شیعیان عزادار به صورت دسته های سینه زنی و زنجیرزنی در خیابان های این شهر به راه می افتند و عزاداری می کنند. علاوه بر شیعیان که مقیدند در مجالس عزاداری شرکت کنند و اطعام بدهند، زنان و مردان اهل سنت نیز در این گونه مجالس شرکت می کنند. شیعیان در «بخارا»، در مسجد «حاج میر علی»، «مسجد و حسینیه سیدالشهدا (ع)»، «مسجد رباط میری»، «مسجد بابای کلان» و نیز در «سمرقند» در مساجد: «اهل بیت (ع)»، «مسجد شیخ اسراییل» و «مسجد مراد اولیا» مراسمات باشکوهی برگزار می کنند.

مکتب سمرقند و بخارا

«مکتب سمرقند» را باید یکی از حوزه های فعال شیعه حداقل در قرن سوم و چهارم هجری دانست که همچون مکتب های فعال مثل «حله»، «قم»، «جبل عامل»، «ری» و ... تمام جهان تشیع از آنان بهره مند گردیده است. از میان اصحاب امامان (ع) و برخی از راویان، کسانی را داریم که به شهرهای «ماوراءالنهر» مانند «بخارا»، «کش» و «سمرقند» شهرت دارند. مکتب علمی این شهر را باید مرهون فعالیت های علمی «محمد بن مسعود

بخش دوم: تشیع در آسیا / ۲۰۷

عیاشی» دانست. او از بزرگترین عالمان شیعه در این ناحیه بود. «سمرقندی» از دانشمندان و چهره‌های درخشان شیعه است. از جمله دیگر عالمان شیعه در این منطقه می‌توان به «کشی» اشاره نمود. ایشان از منطقه «کش» و هم عصر «شیخ کلینی» است که از جمله بزرگان شیعی در این منطقه بوده است؛ رجال کشی، از مهم‌ترین آثار اوست. «بخارا» نیز از جمله شهرهای ازبکستان است که زمانی پایتخت «حکومت بخارا» بود. این شهر پس از ورود اسلام به آسیای مرکزی یکی از مهم‌ترین مراکز اسلامی شد که نقش مهمی در گسترش فرهنگ اسلامی در طی قرون متوالی، ایفا کرد. به طوری که در آن ایام، از قرن اول تا قرن دوازدهم هجری، «بخارا» را «مهد اسلام» نام نهادند. نباید فراموش کرد که مذهب کلامی اکثر اهل سنت (احناف) ماتریدی است و ماترید نام منطقه‌ای در ازبکستان است که عقاید آنان به شیعه نزدیک است.

بررسی وضعیت تشیع در قرقیزستان

اهداف آموزشی

- انتظار می‌رود با مطالعه این درس، با مطالب ذیل بیشتر آشنا شویم:
- سیری در تاریخ قرقیزستان.
 - آشنایی با فضای فکری و فرهنگی حاکم بر این کشور.
 - ادیان و مذاهب موجود در قرقیزستان.
 - فرصت‌ها و قابلیت‌های تشیع در این کشور.

قرقیزستان (در یک نگاه)

۱. مساحت کشور قرقیزستان ۱۹۸۵۰۰ کیلومتر مربع است.
۲. این کشور با چین در شرق و جنوب شرقی، قزاقستان در شمال، تاجیکستان در جنوب و با ازبکستان از غرب همسایه است.
۳. جمعیت این کشور ۵ میلیون نفر و پایتخت آن شهر بیشکک است.
۴. اسلام، ۷۵٪، ۲۰٪ مسیحی و ۵٪ دیگر پیرو سایر ادیان می‌باشند.

سیری در تاریخ قرقیزستان

در ابتدا قرقیزها در بخش شمال شرقی کشوری که هم‌اینک مغولستان نامیده می‌شود، زندگی می‌کردند. بعدها آنها به جنوب مهاجرت کرده و در اطراف رودخانه «ینی‌سئی» در جنوب سیبری سکنی گزیدند. در ۱۸۷۶م. این سرزمین به تصرف امپراطوری روسیه درآمد که باعث برخی از تنش‌ها و شورش‌ها شد. در سال ۱۹۱۸م. جمهوری ترکستان که نواحی قرقیزنشین هم بخشی از آنرا تشکیل می‌داد، اعلام موجودیت کرد. در مرزبندی ملی سال ۱۹۲۴م. اراضی قرقیزنشین از ترکستان جدا شد و نام ایالت خود مختار «قره‌قرقیز» را به خود گرفت. با اصلاحات «گورباچف» و فروپاشی اتحاد

بخش دوم: تشیع در آسیا / ۲۰۹

جماهير شوروی، کشور قرقیزستان در سال ۱۹۹۱م. موفق به کسب استقلال، و به عنوان یک کشور مستقل در صحنه سیاسی جهان ظاهر شد.

ادیان و مذاهب

بند ۸ قانون اساسی جمهوری قرقیزستان، سیستم حاکم بر این کشور را بر مبنای جدایی دین از سیاست دانسته و اتباع را در گزینش دین و مذهب خویش، آزاد می‌داند. قرقیزستان در میان جمهوری‌های آسیای مرکزی آزادی بیشتری جهت فعالیت گروه‌های مختلف فراهم ساخته است. تعداد اماکن مذهبی در قرقیزستان بیش از سایر جمهوری‌های آسیای مرکزی است. در قرقیزستان بیش از ۱۰۰ زیارتگاه وجود دارد؛ که مهم‌ترین آنها آرامگاه سلیمان(ع)، ادریس(ع) و یونس(ع) در استان «اوش» آرامگاه و «چشمه مقدس ایوب(ع)» در «جلال‌آباد» است. در قرقیزستان حدود ۸۰۰۰ نفر یهودی، معروف به «یهودیان بخارایی» سکونت دارند که شغل بیشتر آنان کفاشی است. در حال حاضر یهودیان با کمک اسرائیل، روزنامه‌ای با نام «مادیان» در «بیشکک» منتشر می‌کنند و کانال تلویزیونی «پیرامید» که متعلق به یهودیان است به زبان قرقیزی و روسی برنامه‌های متنوعی پخش می‌کند. علاوه بر مذاهب ذکر شده بیش از ۱۲۰ فرقه در قرقیزستان ثبت شده است که برخی از آنها تحت عناوین: کریشناها، گروه اخوان سفید، فرقه آنوم سنریکا، فرقه‌های ژاپنی، گروه وابسته به خانم ماریادوی کرسستاس، فرقه کلیسای مون، فرقه کلیسای مورمون، شیطان‌پرست‌ها و فرقه ضاله بهائیت مشغول به فعالیت هستند. فرقه نقشبندی نیرومندترین فرقه صوفیه در این منطقه بوده است که در حال حاضر هم این فرقه در بین روستائیان و شهرنشینان نفوذ قابل توجهی دارد.

مسلمانان قرقیزستان

قرقیزها هم مانند قزاق‌ها نسبتاً دیر اسلام آوردند. در سده ۱۹ میلادی هنوز بسیاری از آنها عقاید و سنن بت‌پرستی را حفظ کرده بودند، با این حال بسیاری هم به اسلام سرسپردگی داشتند و عده‌ای نیز به زیارت خانه خدا می‌رفتند. جمعیت مسلمانان در این کشور ۷۵٪ جمعیت کل کشور است. اکثریت ساکنان قرقیزستان مسلمان و از اهل تسنن هستند. پیروان اهل تسنن در شوروی به دو فرقه عمده تقسیم می‌شوند: حنفی و شافعی که اکثریت با حنفی‌ها است. مسلمانان این جمهوری همچون سایر مسلمانان، اعیاد

اسلامی از جمله عید قربان را جشن می‌گیرند و قربانی می‌کنند و به زیارت آرامگاه سلیمان(ع) می‌روند. مراسم نماز جمعه نیز در مساجد این کشور اجرا می‌شود. مردم مسلمان و به ویژه جوانان علاقه‌مند به تعلیم اسلامی قرقیزستان بعد از استقلال این کشور و کسب آزادی‌های بیشتری نسبت به قبل، امکان آشنایی با تعلیم اسلامی و کسب معارف آنرا، به دست آوردند.

شیعیان قرقیزستان (در یک نگاه)

۱. جمعیت شیعیان حدود ۲۰۰ هزار نفر است.
۲. پنج مسجد شیعی و دانشگاه «کوثر» در پایتخت قرقیزستان فعالیت دارند.

اوضاع شیعیان در قرقیزستان

شیعیان مقیم بیشکک، عمدتاً از آذربایجانی‌های شوروی سابق هستند که در سال‌های فشار «استالینی» به این مناطق کوچ کرده‌اند. به همین دلیل می‌توان گفت که تقریباً قرقیزستان شیعه بومی ندارد و همه آنها مهاجر هستند. جالب اینکه در این منطقه تمام مراسم مذهبی آنها بر اساس مذهب شیعیان انجام می‌شود. بعضی از این آذری‌ها نیز از ایران هستند ولی چون در آذربایجان شوروی بودند خود را متعلق به آنها می‌دانند. همه این شیعیان، اثنی عشری بوده و از لحاظ اقتصادی، در وضع مناسبی قرار دارند. بسیاری از آنان دارای سطح سواد بالا بوده و بعضاً در بین آنان افرادی با درجه پروفیسوری دانشگاه نیز وجود دارد. اما با این اوصاف، شیعیان دارای هیچ روزنامه یا مجله یا انجمنی نیستند و تنها در ایام عاشورا و ماه رمضان در مساجد خود دارای مراسمات مذهبی می‌باشند. دو مسجد در قرقیزستان متعلق به شیعیان است که یکی در «بیشکک» در سال ۱۳۷۹ش. و یکی در شهر «کانت» در سال ۱۹۹۴م. تأسیس شده است.

پرسش

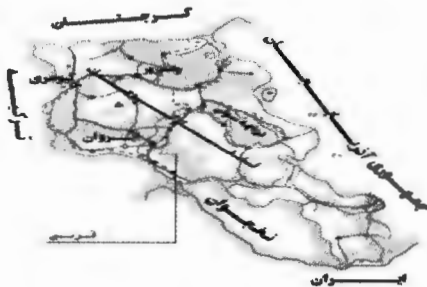
۱. فضای دین اسلام و مذهب شیعه در ازبکستان را ترسیم کنید.
۲. شیعیان در ازبکستان بیشتر در کدام نواحی ساکن هستند؟ نام ببرید.
۳. در خصوص مکتب سمرقند و بخارا و فعالیت‌های این دو مکتب توضیح دهید.
۴. سیستم حاکم بر کشور قرقیزستان از لحاظ دینی دارای چه تفکری می‌باشد؟
۵. وضعیت شیعیان قرقیزستان را از جهات گوناگون تبیین نمایید.

برای مطالعه بیشتر

۱. وشاریف، آلیشر، ازبکستان کشوری کشف نشده؛ ترجمه: قاسم ملکی.
۲. شیخ عطار، علی‌رضا، ریشه‌های رفتار سیاسی در آسیای مرکزی و قفقاز.
۳. زمانی، محمدحسن، شگفتی‌های پس از فروپاشی؛ (سفر به مسکو و آسیای میانه).
۴. آکینر، شیرین، اقوام مسلمان اتحاد شوروی؛ ترجمه: علی خزاعی فر.
۵. ابوطالبی، مرتضی، آسیای مرکزی جغرافیای سیاسی.

ترکمنستان

Turkmenistan

تاجیکستان

Tajikistan

بررسی وضعیت تشیع در تاجیکستان

اهداف آموزشی

- انتظار می‌رود با مطالعه این درس، با مطالب ذیل بیشتر آشنا شویم:
- آشنایی هر چه بیشتر با ادیان موجود و فضای اسلام در کشور اسلامی تاجیکستان.
- وضعیت شیعیان، فرصت‌ها و قابلیت‌های تشیع در این کشور آسیای میانه.

تاجیکستان (در یک نگاه)

۱. جمهوری تاجیکستان ۱۴۳۱۰۰ کیلومتر مربع وسعت دارد.
۲. از شرق با چین، از شمال و شمال شرقی با قرقیزستان و ازبکستان و از جنوب با افغانستان هم‌مرز می‌باشد.
۳. جمعیت آن کشور بیش از ۷ میلیون نفر است.
۴. زبان اصلی دولتی تاجیکستان، زبان فارسی تاجیکی است.
۵. نود درصد مردم تاجیکستان، مسلمان و بقیه پیرو ادیان مسیحی و کلیمی می‌باشند.
۶. تاجیکستان از دیرباز در حوزه فرهنگی ایران قرار داشته است.

سیری در تاریخ تاجیکستان

سرزمین «سغد» باستان که سرزمین کنونی تاجیکستان را در بر می‌گیرد، در زمان «داریوش اول» به جزئی از امپراطوری هخامنشی تبدیل شد. پس از حمله «اسکندر مقدونی»، تاجیکستان به ترتیب جزئی از امپراطوری‌های «سلوکی»، «پارت»، و «ساسانی» بوده است. در سال ۷۱۵م. در زمان امویان این سرزمین به تصرف اعراب درآمد. در سده دهم میلادی، تاجیکستان جزئی از قلمرو سامانیان بود. پس از سامانیان، تاجیکستان به ترتیب جزئی از حکومت‌های غزنوی، سلجوقی، خوارزمشاهی، مغول، تیموری و ازبک قرار گرفت. در سال ۱۹۰۰م. این سرزمین به‌طور کامل زیر سلطه روس‌ها رفت.

در ۱۹۹۱م. و فروپاشی شوروی، جزء «اتحادیه کشورهای مستقل مشترک‌المنافع» اعلام شد. به دنبال شروع اغتشاش‌ها و جنگ‌های داخلی «رحمان نبی‌اف» برکنار شد و «علی رحمان اوف» که از کمونیست‌ها بود به سال ۱۹۹۴م. به ریاست کشور رسید.

ادیان و مذاهب

امروزه با استقلال کشورهای آسیای میانه، انجام فرایض دینی، آزاد شده است، منتها سیاست دولت تاجیکستان بر جدایی دین از سیاست استوار بوده است. ادیان و مذاهب مختلف در این کشور عبارتند از:

۱. مسیحیت: مسیحیان از مراکز واتیکان، کانادا، آمریکا، سوئد، فنلاند، نروژ و دیگر کشورهای غربی پشتیبانی می‌شوند. با توجه به آنکه حدود ۸۰٪ مردم زیر خط فقر زندگی می‌کنند، گروه‌های مسیحی از این موقعیت استفاده کرده، با کمک‌های مالی به سرعت در بین مردم نفوذ می‌کنند. فعالیت آنها از این قرار است: منازل را که بر اثر جنگ ویران شده بازسازی و یا تعمیر می‌کنند، به افراد نیازمند غذای رایگان می‌دهند، بسیاری از مبلغان مسیحی به خانه‌ها مراجعه می‌کنند و کتاب‌ها و مجلات خود را که با عکس‌های رنگی و زیبا آراسته‌اند، رایگان بین مردم تقسیم می‌کنند.
۲. یهودیان: قبل از جنگ‌های داخلی در تاجیکستان، در شهر «دوشنبه» ۱۵ هزار نفر یهودی زندگی می‌کردند که به دنبال تغییرات سیاسی و اجتماعی تاجیکستان این سرزمین را ترک گفته، به اسرائیل مهاجرت نمودند. در حال حاضر در «دوشنبه» حدود ۵ هزار نفر یهودی باقی مانده است.
۳. وهابیان: اخیراً وهابیت در تاجیکستان فعال شده و از نقاط مختلف، افرادی را به پاکستان، عربستان و مصر، اعزام می‌کند. این افراد هنگام بازگشت، از جهت فرهنگی، کمک‌های مادی و بودجه‌ای برای اختصاص امکانات به مردم تهیدست به طور گسترده پشتیبانی می‌شوند.
۴. بهائیان: مبلغین فرقه ضاله بهائی در دوران بازسازی، توسط آوازخان بهایی ایرانی تبار، وارد تاجیکستان شده و در حال حاضر از همه فعال‌تر هستند. آنها در شهرهای «دوشنبه»، «سغد» و «ختلان» مشغول گسترش آیین خود می‌باشند. بهائیان که اکثراً یهودیانی ایرانی تبار هستند و زبان فارسی را خوب می‌دانند، به تبلیغ بهائیت پرداخته و از روزنامه‌ها، مجله‌ها، رادیو و تلویزیون مؤثر، استفاده می‌برند. مبلغان

بخش دوم: تشیع در آسیا / ۲۱۵

بھائی از اسرائیل، آمریکا، و دیگر کشورهای اروپایی به تاجیکستان می آیند. بھائیان نیز از فقر مردم به صورت جدی سوء استفاده می کنند.

۵. اسماعیلیه: مسلمانان «بدخشان» تاجیکستان پیروان مذهب اسماعیلیه به رهبری «کریم آقاخان» می باشند. شرق و جنوب شرقی تاجیکستان محل اقامت این دسته از تاجیکان است. در حال حاضر ۹۰٪ شیعیان ساکن بدخشان شیعه اسماعیلی و ۱۰٪ نیز اثنی عشری هستند. تا قبل از استقلال تاجیکستان، اسماعیلیان ارتباطی با رهبر خود نداشتند. لیکن در سال های ۳-۱۹۹۲م. که تاجیکستان در جنگ های داخلی غوطه ور بود و وضع اقتصادی کشور اسف بار شده بود و ارتباط ناحیه کوهستانی «بدخشان» با پایتخت قطع شده بود، «کریم آقاخان» به کمک پیروان خود در کوه های «پامیر» می رود و با گشودن راه ها، مواد غذایی را به آنها می رساند. این حرکت موجب بیشتر شدن علاقه اسماعیلیه به رهبر خود گردیده است.

۶. شیعه اثنی عشری: شیعه اثنی عشری تا چند سال پیش به کلی در این کشور وجود نداشته است، لیکن اکنون با فعالیت هایی که ایرانیان داشته اند، افرادی، تشیع اثنی عشری را پذیرفته اند. با پشتیبانی «سازمان مدارس خارج از کشور» چندین مدرسه شبانه روزی در تاجیکستان، سه مدرسه در شهر دوشنبه، یک مدرسه در شهر «عزم»، دو مدرسه در شمال و یک مدرسه در «بدخشان» ایجاد شده است.

مسلمانان تاجیکستان

به رغم تمام تبلیغات گسترده بر ضد اسلام توسط حکومت کمونیستی، بعضی از مراسمات مذهبی مانند ازدواج و تدفین توسط تمام اهالی مسلمان آسیای مرکزی حتی کمونیست ها انجام می شد، اما امروزه با استقلال این جمهوری ها و آزادی انجام فرایض دینی، علاقه زیادی به قرآن و کتب مذهبی در میان کشورهای آسیای میانه و از جمله تاجیکستان به چشم می خورد. مردم این جمهوری از نظر مذهبی وابستگی عمیقی به ایران دارند و آداب و سنن مذهبی آنان در اغلب موارد منطبق با آداب و سنن مذهبی در ایران است. نام «علی» در تاجیکستان نام مقدسی است و بیشترین نامی که برای فرزندان ذکور انتخاب می شود، «علی» می باشد. مراسم نام گذاری فرزندان و درج نام آنان در پشت جلد قرآن مجید، مراسم ازدواج، مراسم تدفین، برگزاری مراسم فوت، ختم، شب هفت، چهلم و سال و نوع عزاداری زنان و غیره به شکل اسلامی ایرانی انجام می پذیرد.

تعداد مساجد رسمی تاجیکستان ۱۰۴ باب می باشد که تحت سرپرستی «اداره قاضیات» فعالیت می کنند. علاوه بر آنها ۲۸۰۰ باب مسجد کوچک در محلات و قصبات وجود دارند، مسئولیت رسیدگی به امور مساجد در اداره قاضیات تاجیکستان با «حبیب الله اعظم خان زاده» که فارغ التحصیل مدرسه «میرعرب» بخارا است، می باشد. اداره قاضیات هفته نامه ای به نام «منبر اسلام» دارد که در روزهای جمعه با خط سیریلیک منتشر می شود. این اداره با کمک هایی از کشورهای اسلامی از جمله پاکستان، عربستان سعودی، لیبی و اردن اداره می شود.

شیعیان تاجیکستان (در یک نگاه)

۱. جمعیت شیعیان تاجیکستان تا حدود ۵۰۰ هزار نفر گفته شده است.
۲. زمینه های ارتباط ایران با تاجیکستان در این کشور زیاد است.
۳. علاقمندی بسیار گسترده به اهل بیت (ع) در میان مردم این کشور وجود دارد.

بررسی وضعیت تشیع در ترکمنستان

اهداف آموزشی

- انتظار می‌رود با مطالعه این درس، با مطالب ذیل بیشتر آشنا شویم:
- آشنایی هر چه بیشتر با ادیان موجود و فضای اسلام در کشور ترکمنستان.
- وضعیت شیعیان، فرصت‌ها و قابلیت‌های تشیع در این کشور آسیای میانه.
- نقش قدمگاه امام رضا(ع) در رشد تشیع در این منطقه.

ترکمنستان (در یک نگاه)

۱. جمعیت ترکمنستان، حدود ۵ میلیون نفر است.
۲. این کشور با آسیای مرکزی از جنوب غربی، با قزاقستان از شمال، با ازبکستان از شمال شرق، با افغانستان از جنوب شرقی، و با ایران از جنوب و از غرب با دریای خزر، همسایه است.
۳. مساحت ۴۸۸۱۰۰ کیلومتر مربع و پنجاه و دومین کشور بزرگ جهان است.
۴. جمعیت مسلمانان ۷۳٪ است ولی دولت لائیک است و دین رسمی ندارد.
۵. شمار مسیحیان به ۴۰۰ هزار نفر می‌رسد و دیگر ادیان مثل یهودیان و بهائیان ۷٪ جمعیت کشور را تشکیل می‌دهند.

سیری در تاریخ ترکمنستان

ترکمنستان در ابتدا جزو قلمرو امپراطوری ایران بود. با هجوم اقوام ترک به این ناحیه، نفوذ فرهنگی آنان آغاز شد. مسلمانان در اواسط قرن هفتم میلادی خراسان را فتح کردند و شهر «مرو» واقع در جنوب شرقی ترکمنستان را به عنوان پایتخت خود، برگزیدند. از قرن پانزدهم تا هفدهم میلادی نواحی جنوبی ترکمنستان تحت تسلط حکومت صفویه و شمال آن تحت حکومت خاندان‌های «ازبک»، «خیوه» و «بخارا» بود.

در اوایل قرن هجدهم میلادی، «نادرشاه» پس از آنکه چند بار، ازبک‌ها را سرکوب کرد، ترکمنستان را به تصرف خود درآورد. پس از این روس‌ها آسیای میانه را خراج گزار خود کرده و برای تصرف ترکمنستان جنگ علیه ترکمن‌ها را در سال ۱۸۷۷م. شروع کردند و سرانجام در سال ۱۸۸۲م. ترکمنستان را اشغال کردند. پس از انقلاب کمونیستی، در سال ۱۹۱۸م. جمهوری خودمختار شوروی سوسیالیستی تشکیل شد که ترکمنستان نیز بخشی از این جمهوری بود. در سال ۱۹۲۴م. جمهوری ترکمنستان اعلام موجودیت کرد و سرانجام در سال ۱۹۹۱م. پس از فروپاشی شوروی، این کشور استقلال خود را به دست آورد.

ادیان و مذاهب

مسلمانان ترکمنستان طی هفتاد سال حکومت کمونیستی، دوران سختی را پشت سر گذاشتند، اما پس از تحولاتی که پیش آمد، اسلام بار دیگر زنده شد و اماکن مذهبی مسلمانان بازسازی و نوسازی شد. در کنار مسلمانان که تشکیل دهنده اکثریت جمعیت ترکمنستان هستند، طرفداران سایر مذاهب نیز بخشی از جمعیت این کشور را تشکیل می‌دهند. مسیحیان، یهودیان و حتی فرقه ضاله بهایی نیز در این منطقه حضور دارند.

اسلام در ترکمنستان (در یک نگاه)

۱. ورود اسلام به این سرزمین در اواسط قرن هفتم هجری بوده است.
۲. اکثر سنی‌ها، حنفی هستند که مرکز آنها «مسجدالاقصی» در «عشق‌آباد» است.
۳. تعداد ۱۰۷ مسجد در ترکمنستان است که بیشتر آنها پس از استقلال، ساخته شده‌اند.
۴. مسجد «عمر» و «عثمان» دو مسجد بزرگ این کشور هستند که در کنار مسجد شیعیان یعنی مسجد «امام رضا(ع)» می‌باشند.
۵. تصوف و بهائیت در ترکمنستان پیروان قابل توجهی دارد.

مسلمانان در ترکمنستان

تسلط ۷۰ ساله دولت کمونیستی باعث شده که مسلمانان در ترکمنستان از اسلام دور مانده و اطلاعات کمی از آن داشته باشند. در این کشور، دولت اعتقاد به دین و مذهب را امری فردی و دین را از سیاست جدا می‌داند و همچنان که مکرر تأکید نموده، تظاهر

بخش دوم: تشیع در آسیا / ۲۱۹

تعالیم دینی در زندگی اجتماعی را جایز نمی‌شمارد. با این وجود مقامات ترکمنستان ممنوعیت برخی از سنت‌های اسلام، که توسط رژیم کمونیستی وضع شده بود، مانند ممنوعیت تشییع جنازه مردگان یا ممنوعیت اقامه نماز را برطرف نموده و مرمت مساجد را اجرایی ساخته‌اند. اما در عین حال کنترل مساجد را نیز به طور همه‌جانبه‌ای در دست دارند تا از حدود تعیین شده تخلفی صورت نگیرد. هرچند گرایش به انجام فرائض و شعائر و آیین‌های اسلامی پس از استقلال در بین مردم شدت گرفته، لکن هنوز عموم مردم برای حضور در مساجد رغبت چندانی از خودشان نشان نمی‌دهند. دولت ترکمنستان سالیانه ۱۵۰ نفر را به حج اعزام نموده و بخش عمده هزینه آنها را می‌پردازد. همچنین برخی از اعیاد اسلامی نظیر عید قربان را تعطیل اعلام کرده است. شورای امور دینی به کار کنترل، نظارت و سازماندهی کلیه فعالیت‌های دینی مذهبی اعم از اسلامی و غیر اسلامی می‌پردازد. در ترکمنستان هر کدام از پنج استان کشور یک امام جمعه دارد. حوزه‌های علمیه ترکمنستان زیر نظر «اداره قاضیان» فعالیت می‌نمایند و حوزه علمیه عشق‌آباد، در محله «مسجدالاقصی» واقع شده و تعدادی طلبه را آموزش می‌دهد.

شیعیان ترکمنستان (در یک نگاه)

۱. جمعیت شیعیان در ترکمنستان حدود ۵۰۰ هزار نفر است.
۲. نقش قدمگاه امام رضا(ع) در مرو، در تقویت گسترش تشیع مؤثر بوده است.
۳. علاقمندی مردم و رییس‌جمهور این کشور به امام رضا(ع) قابل توجه است.
۴. صحیفه سجادیه به زبان ترکمنی منتشر شده است.
۵. اکثر شیعیان غیر از آذری‌ها در این کشور، شیعیان ایرانی هستند.
۶. شیعیان در روستای «باقر» در ۳۰ کیلومتری عشق‌آباد هستند که ۲۰ هزار سکنه دارد.
۷. «شیعیان باقر» فاقد رهبری مذهبی هستند که تعالیم دینی را به آنها آموزش دهد.
۸. کتاب‌های ترجمه شده شهید مطهری در ترکمنستان به چاپ رسیده است.
۹. شیعیان ترکمنستان فاقد حوزه‌های علمیه می‌باشند.

اوضاع شیعیان ترکمنستان

در کشور مسلمان ترکمنستان که حدود ۷۵٪ مردم آن را مسلمانان تشکیل می‌دهند، شیعیان در نقاط مختلف زندگی می‌کنند که اکثر آنها آذری زبان هستند. این تعداد در

شهرها و نقاط مختلف کشور به صورت پراکنده و در اقلیت زندگی می‌کنند. این جمعیت در ۱۰ نقطه ترکمنستان، مساجدی را بنا نموده‌اند و شب‌ها و روزهای جمعه و در اعیاد و وفیات بزرگان دینی و مذهبی به ویژه اهل بیت (ع)، در این مکان‌ها اجتماع می‌کنند. مردم ضمن اقامه نماز، به صحبت‌های مبلغان بومی که تعدادی از آنها در ایران درس خوانده‌اند و در حد آموزش قرآن و احکام آشنایی دارند، گوش می‌دهند. ایام محرم و به ویژه روز عاشورا از اهمیت خاصی نزد شیعیان ترکمنستان برخوردار است به طوری که در تمام نقاطی که شیعیان حضور دارند در منازل جمع می‌شوند و آن روز را گرامی می‌دارند. مردم ترکمنستان، اعم از شیعه و سنی، عاشق اهل بیت پیامبر (ص) هستند. آنها به دلیل حضور امام رضا (ع) در این کشور و نزدیکی حرم رضوی و مشهد به کشورشان، ارادت ویژه‌ای به ایشان دارند و همواره به زیارت آن امام همام می‌روند.

امام رضا (ع) و مرو

«مرو قدیم» که از فاصله سال‌های ۲۰۱ تا ۲۰۳ق. میزبان قدوم پربرکت امام رضا (ع) در دوران ولایتعهدی ایشان بود، اکنون با دیواره‌هایی بجای مانده از آن زمان به محلی برای تجلی ارادت مردم منطقه به خاندان اهل بیت (ع) تبدیل شده است. از زمان ورود امام رضا (ع) یعنی در سال ۲۰۱ق. تا زمان شهادت ایشان در سال ۲۰۳ق. حوادث گوناگونی در این منطقه روی داد. این مکان مقدس در «مرو قدیم» که در سال‌های دهه آخر سال ۲۰۰ق. پایتخت حکومت اسلامی بود، در محلی معروف به «کاخ مأمون الرشید» قرار دارد و امام رضا (ع) در مدت دو سالی که در «مرو» اقامت داشتند، در گوشه‌ای از حیاط کاخ در منزلی معمولی زندگی می‌کردند. به علت کوتاهی‌هایی که مسئولین فرهنگی کشور ترکمنستان در نگهداری شایسته از آثار بجا مانده از آن دوران سرنوشت‌ساز و تاریخی داشته است، اکنون تنها دیواره‌هایی خرابه از آن ایام به یادگار مانده است و دیگر نشانی از خانه ساده و محقر امام رضا (ع) باقی نمانده است. این در حالی است که طی چند سال اخیر و به علت پیگیری‌های مستمر رایزنی فرهنگی جمهوری اسلامی ایران در احیاء قدمگاه مبارک امام رضا (ع) در مرو قدیم و ثبت این منطقه تاریخی در آثار «یونسکو»، این منطقه رونق خاصی به لحاظ وجود و حضور زائرین و مردم محلی به خود گرفته است.

وضعیت فرهنگی شیعیان ترکمنستان

متأسفانه هم‌اکنون بیشتر جوانان و نوجوانان شیعه ترکمنستان، تنها نامی از شیعه بودن را یدک می‌کشند در حالی که هیچ آگاهی نسبت به مسائل دینی و ائمه (ع) ندارند. ایام محرم و ماه مبارک رمضان بهترین فرصت برای آموزش مسائل دینی و قرآن به شیعیان ترکمنستان است چرا که در این ایام دولت این کشور کمتر مانع آموزش جوانان و نوجوان شیعه در امور آموزش مسائل دینی می‌شود. با وجود این، برای انجام امور دینی در ترکمنستان نیاز به یک برنامه ریزی صحیح کوتاه مدت، میان مدت و بلند مدت از سوی متولیان است. به نظر می‌رسد، آموزش جوانان و نوجوانان شیعه ترکمنستان مخصوصاً در مسائل عزادارای باید با یک برنامه‌ریزی هدفمند در ایام محرم و ماه مبارک رمضان صورت گیرد.

پرسش

۱. ادیان و مذاهب فعال در تاجیکستان کدام‌اند؟ آنها را توضیح دهید.
۲. وضعیت شیعیان تاجیکستان را بررسی کنید.
۳. ارتباط فرهنگی تاجیکستان با جمهوری اسلامی ایران چگونه است؟ گزارش کنید.
 ۱. در خصوص ورود اسلام به ترکمنستان گزارشی را ارائه کنید.
 ۲. وضعیت فعلی مسلمانان در کشور ترکمنستان را تبیین کنید.
 ۳. گزارشی در خصوص دین و مذهب در ترکمنستان ارائه کنید.
 ۴. وضعیت تشیع در ترکمنستان به چه شکل است؟

برای مطالعه بیشتر

۱. شیخ عطار، علی‌رضا، ریشه‌های رفتار سیاسی در آسیای مرکزی و قفقاز.
۲. زمانی، محمد حسن، شگفتی‌های پس از فروپاشی؛ (سفر به مسکو و آسیای میانه).
۳. آکینز، شیرین، اقوام مسلمان اتحاد شوروی؛ ترجمه: علی خزاعی فر.
۴. ابوطالبی، مرتضی، آسیای مرکزی جغرافیای سیاسی.

تشیع در اروپا

ششم

- آذربایجان
- اسپانیا
- آلبانی
- انگلستان
- آلمان
- اوکراین
- ایتالیا
- ایرلند
- بلژیک
- بلغارستان
- بوسنیه
- سوئد
- فرانسه
- فنلاند
- گرجستان
- هلند
- یونان
- و...

مقدمه

اسلام و تشیع در کشورهای اروپایی

قاره اروپا، به خاطر همسایگی با دو قاره آسیا و آفریقا و ارتباطات طولانی مردم حاشیه این قاره با سرزمین‌های اسلامی در طول تاریخ، از جمعیت قابل توجهی از مسلمان برخوردار بوده است. اروپای شرقی و شبه جزیره بالکان به لحاظ ارتباطات تاریخی با آسیای غربی و به ویژه در زمان تسلط امپراطوری عثمانی در نیمه دوم قرن ۱۹ تا اوایل قرن ۲۰ میلادی، از گسترش سریع آیین اسلام در کشورهایشان، برخوردار بوده‌اند. در سایر کشورهای اروپای غربی، شمالی و جنوبی نیز به واسطه ارتباطات مردمی به ویژه مهاجرت مسلمانان و ازدواج‌های گسترده آنان با سکنه این کشورها از جمله آلمان و فرانسه، جمعیت قابل ملاحظه‌ای مسلمان دارند.

جمعیت مسلمانان اروپا در مناطق مختلف این قاره متفاوت است؛ به طوریکه، در کشورهای شرق اروپا به خصوص روسیه، بلغارستان، آلبانی، بوسنی، مونته‌نگرو، قبرس، یونان و جمهوری مقدونیه، اقلیت مسلمان با ریشه‌های چند صد ساله زندگی می‌کنند. در حالی که در غرب اروپا، جمعیت مسلمانان را بیشتر مهاجرانی تشکیل می‌دهند که از دهه ۱۹۶۰م. به بعد به قاره اروپا، مهاجرت کرده‌اند؛ این جمعیت بیشتر در کشورهایی مانند فرانسه، بریتانیا، آلمان، اتریش، سوئیس، بلژیک، هلند و سوئد ساکن هستند. کمیساریای عالی پناهندگان سازمان ملل متحد، در آخرین برآورد خود تخمین زده است که ۷۰٪ ساکنان کشور آلبانی در شرق اروپا واقع در حوزه بالکان مسلمان هستند. برخی از شهرهای اروپایی، مانند بندر مارسی در فرانسه، و بندر روتردام در هلند ۲۵٪ جمعیتشان مسلمان هستند. ۳۵٪ ساکنان شهر مالمو، از شهرهای مهم کشور سوئد، مسلمان می‌باشند. بیش از ۱۰٪ ساکنان شهرهای دیگر اروپا، مانند پاریس، بروکسل، لندن و کپنهاگ نیز مسلمان هستند. اکثر مسلمانان ساکن فرانسه از کشورهایی که پیش از آن مستعمره فرانسه بوده‌اند، به این کشور مهاجرت کرده و از شمال آفریقا به آنجا رفته‌اند.

شمار زیادی از پاکستانی‌ها و سومالی‌تبارها به سوئد مهاجرت کرده و تعداد زیادی از عراقی‌ها، هم‌اکنون در سوئد اقامت دارند. در حال حاضر تنها کشورهای آلبانی و کشور تازه استقلال یافته کوزوو، بوسنی و همین‌طور جمهوری‌های روسیه که در شمال قفقاز هستند، اکثر جمعیتشان، مسلمان هستند. براساس آمار «مؤسسه مرکز اسناد اسلام» که در آلمان است، در سال ۲۰۰۶م. حدود ۵۳ میلیون نفر از ساکنان اروپا را مسلمانان تشکیل می‌دهند و حدود ۱۶ میلیون نفر از ساکنان کشورهای عضو اتحادیه اروپا، مسلمان می‌باشند.

طبقه‌بندی شیعیان در کشورهای اروپایی

۱. غیرمسلمانانی که با اطلاع از حقانیت اسلام، شیعه می‌شوند، که این نوع از شیعیان به شیعه بومی اروپا موسوم هستند.
۲. مسلمانان و شیعیانی که با هجرت به اروپا، در آنجا ساکن شده‌اند که سه دسته‌اند:
الف: کسانی که به خاطر کار و تجارت به اروپا سفر نموده‌اند.
ب: افرادی که برای تحصیل به آنجا سفر کرده‌اند.
د: افرادی که با اجبار از کشورشان اخراج شدند یا به خاطر نجات از جنگ در کشورشان مجبور به اقامت گزیدن در کشورهای اروپایی شده‌اند. که شامل مهاجرانی از کشورهای فلسطین، عراق، لبنان، افغانستان می‌شوند.

پراکندگی جمعیت شیعیان

بررسی وضعیت تشیع در اتریش

اهداف آموزشی

- انتظار می‌رود با مطالعه این درس، با مطالب ذیل بیشتر آشنا شویم:
- آشنایی هرچه بیشتر با فضای فکری و فرهنگی کشور اتریش.
- نحوه ورود اسلام به اتریش.
- وضعیت و آماری از شیعیان در این کشور.

اتریش (در یک نگاه)

۱. مساحت کشور اتریش ۸۳۸۷۵ کیلومتر مربع است.
۲. اتریش جمعیتی بالغ بر ۹ میلیون نفر دارد.
۳. از شمال به کشورهای آلمان و چک، از جنوب به ایتالیا و اسلونی، از شرق به مجارستان و اسلواکی و از مغرب به لیختن‌اشتاین و سوئیس محدود است.
۴. در اتریش ادیان مسیحی، اسلام و یهودی به رسمیت شناخته شده‌اند.
۵. نزدیک به ۴۰۰ هزار نفر مسلمان در این کشور هستند که حدود ۸۰ هزار نفر از ایشان پیرو مکتب اهل‌بیت (ع) می‌باشند.

مسلمانان در اتریش

نخستین برخورد مسلمانان با مردم سرزمینی که اتریش کنونی جزئی از آن بوده، در قرون وسطی، توسط بازرگانان مسلمان از ایرانیان و ترک‌ها در عبور از این سرزمین به قصد تجارت صورت گرفت. بین سال‌های ۱۰۸۰ تا ۱۲۵۰م. اولین جامعه اسلامی در این سرزمین، در حدود ۳۰ شهر و روستا از این کشور، تشکیل شد. دین اسلام برای اولین بار در سال ۱۹۱۲م. در اتریش به رسمیت شناخته شد و در همین سال‌ها «اتحادیه فرهنگی اسلامی» شکل گرفت. در حال حاضر نزدیک به ۴۰۰ هزار مسلمان در اتریش

بخش سوم: تشیع در اروپا / ۲۲۹

زندگی می‌کنند که دارای ملیت‌های ترک، عرب، ایرانی، افغانی، بوسنیائی، اتریشی و مسلمانانی از دیگر ملیت‌ها می‌باشد. در کشور اتریش، حدود ۲۰۰ نمازخانه و مسجد و مجتمع اسلامی وجود دارد که بیش از ۸۵ نمازخانه و مسجد آن در «وین» واقع است. مسجد بزرگ «وین» با نام «مرکز اسلامی» در این شهر واقع شده است.

تشیع در اتریش

تا سال ۱۳۷۱ش. شیعیان و به خصوص ایرانیان مقیم «وین»، مکانی برای انجام مراسم عبادی و فرهنگی خود نداشتند. در همین سال، در منطقه ۶ «وین» مکانی از سوی جمهوری اسلامی ایران خریداری شد که با نام «مرکز فرهنگ اسلامی» فعالیت خود را، آغاز کرد. هم اکنون «مرکز اسلامی امام علی(ع)» با انجام مراسم دینی و فعالیت‌های فرهنگی و تبلیغ و نشر معارف اسلامی، یکی از مجامع فعال مذهبی اتریش بشمار می‌رود. مرکز اسلامی امام علی(ع) وین، به منظور یاری رساندن و کمک کردن به مسلمانان مقیم اتریش به ویژه هموطنان ایرانی در انجام وظایف و فعالیت‌های دینی، آموزشی، فرهنگی و اجتماعی و ایجاد فضایی مناسب برای برگزاری مراسم دینی و شعائر اسلامی، اهدافی را دنبال می‌کند. تبلیغ و نشر معارف اسلامی، گسترش و تعمیق آموزه‌های دینی و فرهنگی جهت حفظ و تقویت هویت اسلامی، پدید آوردن زمینه و عناصر انسجام میان مسلمانان مقیم اتریش با توجه به چند فرهنگی بودن آنان، ایجاد روحیه مشارکت هر چه بیشتر میان مسلمانان برای فعالیت‌های دینی، فرهنگی و اجتماعی و کوشش برای معرفی هرچه بهتر اسلام به غیر مسلمانان از جمله این اهداف است. جمعیت شیعیان اتریش بیش از ۸۰ هزار نفر است.

بررسی وضعیت تشیع در اسپانیا

اهداف آموزشی

- انتظار می‌رود با مطالعه این درس، با مطالب ذیل بیشتر آشنا شویم:
- آشنایی هر چه بیشتر با فضای فکری و فرهنگی کشور اسپانیا.
- پیشینه حضور علویان و افکار شیعی در اندلس.
- جمعیت شیعیان در این کشور.

اسپانیا (در یک نگاه)

۱. این کشور در جنوب غربی اروپا، بین اقیانوس اطلس و مدیترانه، فرانسه و پرتغال قرار دارد.
۲. مساحت اسپانیا بیش از ۵۰۶۷۸۷ کیلومتر مربع است.
۳. یک میلیون مسلمان در این کشور هستند که ۶۰۰ هزار نفر از آنان، مهاجران الجزایری، تونس، مراکشی، ایرانی و... می‌باشند.

اسلام در اسپانیا

در سال ۷۱۱م. دسته‌ای از مسلمانان به رهبری «طارق ابن زیاد» و به دستور فرمانده کل آفریقا، بخش اعظم اسپانیا را، فتح کردند. آنان قلمرو جدید خود را در اسپانیا، «اندلس» نامیدند و شهر «قرطبه» را به عنوان پایتخت انتخاب کردند. این سپاه، بیش از ۲۰ هزار جنگجو داشت که از تنگه شمال مغرب گذشته و وارد اسپانیا شدند، این نقطه همان تنگه‌ای بوده که بعدها برای همیشه به نام فرمانده سپاه، «جبل الطارق»، نام گرفت. اسپانیای اسلامی، ترکیب چند فرهنگی از پیروان ادیان الهی داشت و مسلمانان و مسیحیان و یهودیان در اکثر مواقع همزیستی مسالمت آمیزی را با یکدیگر تجربه کرده تا حدی که از حضور یکدیگر سود می‌بردند. این امر، تمدنی را برای اروپا به ارمغان آورد که با نقطه اوج امپراطوری روم و رنسانس ایتالیا همخوانی داشت. هم‌اکنون اسپانیا حدود ۱ میلیون نفر مسلمان دارد. این کشور تنها کشور اروپایی محسوب می‌شود که

بخش سوم: تشیع در اروپا / ۲۳۱

حتی تا قرن ۱۵ نیز، تحت حاکمیت امیران اسلامی اداره می‌شده است. اما با شکل‌گیری اتحادیه‌های مسیحی برای بیرون راندن مسلمانان، آنان پس از ۸۰۰ سال از همان نقطه‌ای که وارد اسپانیا شده بودند، بیرون رانده شدند.

پیشینه حضور علویان و افکار شیعی در اندلس

منابع و اسناد تاریخی و جغرافیایی، حاکی از حضور سیاسی و اجتماعی نسبی علویان و به تبع آن اندیشه‌های علوی، در این دوران، در اندلس است. چنانچه «ابن قوطیه» از قیام مردمی منسوب به امام علی (ع) و حضرت فاطمه (س)، در «حواریون» (در نزدیکی جیان) بر ضد «عبدالرحمن بن معاویه» (۱۳۲ تا ۱۷۲ق.) گزارش می‌دهد. گذشته از آثار حضور علویان و افکار علوی در اندلس، از ابتدای ورود اسلام به آن سرزمین، باید اذعان کرد که با آغاز تزلزل سیاسی در خلافت عباسی و تأسیس دولت‌های علوی، مذهب تشیع وارد آندلس شد.

دولت‌های شیعی در آندلس

۱. دولت بنی حمود: با فروپاشی امویان (امویان اندلس متفاوت از امویان شام بوده‌اند) و بی‌نتیجه ماندن تلاش‌ها برای بازگشت آنها، زمینه برای تبلیغات شیعی فراهم گشت. علویان با استفاده از فرصت‌های مناسب، موفق به تشکیل دولتی شیعی شدند. این دولت «حمودی» نام داشت و در حدود نیم قرن (۴۰۷ تا ۴۴۷ ق.) بر آن کشور حکومت کرد.
۲. دولت بنی عمار: این دولت یکی دیگر از دولت‌های شیعی عربی است که در نیمه دوم قرن پنجم هجری توانست بخش‌های کوچکی از اندلس را تصرف کند. هرچند عظمت دولت فاطمیان و امکانات آنها را نداشت، اما کتابخانه «بنی عمار» در «طرابلس» که بیش از ۱ میلیون جلد کتاب داشت را به عنوان یک نهضت علمی و فکری در طرابلس شکل داد.

جمعیت شیعیان

جمعیت شیعیان این کشور، بالغ بر ۲۰ هزار نفر است، با این وجود، شیعیان مسجد و مرکز فرهنگی و یا حسینیه‌ای فعال در این کشور ندارند.

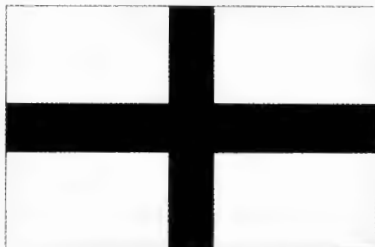
پرمش

۱. جمعیت شیعیان کشور اتریش و وضعیت فرهنگی این کشور را تبیین نمائید.
۲. تاریخچه فتح اندلس و فرجام آنرا به اختصار توضیح دهید.
۳. دولت‌های شیعی در آندلس را نام ببرید و یک دولت را تشریح کنید.

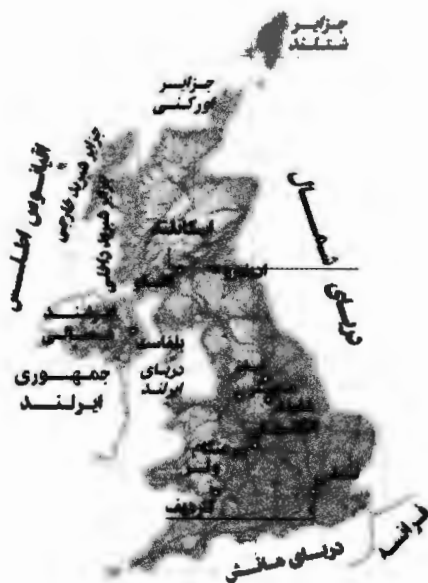
برای مطالعه بیشتر

۱. آل علی، دکتر نورالدین، اسلام در غرب (تاریخ اسلام در اروپای غربی).
۲. آیتی، محمدابراهیم، آندلس یا تاریخ حکومت مسلمین در اروپا.
۳. ابن قوطیه، ابوبکر محمد بن عمر، تاریخ فتح اندلس، ترجمه: حمیدرضا شیخی.
۴. پاک، محمدرضا، اندیشه کلامی و فلسفی در مغرب و اندلس پیش از ورود مرابطان.
۵. نعنعی، عبدالمجید، دولت امویان در اندلس، ترجمه: محمد سپهری.

England

Albany

tarikhema.ir

بررسی وضعیت تشیع در آلبانی

اهداف آموزشی

- انتظار می‌رود با مطالعه این درس، با مطالب ذیل بیشتر آشنا شویم:
- آشنایی هرچه بیشتر با فضای فکری و فرهنگی کشور آلبانی.
- جمعیت شیعیان در این کشور اروپایی.
- طریقت‌های صوفی در این کشور.

آلبانی (در یک نگاه)

۱. کشور آلبانی بیش از ۲۸۰۰۰ کیلومتر مربع مساحت دارد.
۲. آلبانی در ساحل شرقی دریای آدریاتیک واقع شده و با کشورهای صربستان و مونته‌نگرو، مقدونیه و یونان هم‌مرز می‌باشد.
۳. این کشور، تنها کشور اروپایی است که بیشتر مردم آن مسلمان‌اند.
۴. مسلمانان، ۷۰٪ جمعیت ۳/۵ میلیونی این کشور را تشکیل داده‌اند.
۵. نزدیک به ۳۰٪ از مسلمانان آلبانی بکتاشیان علوی هستند.
۶. ۳۰٪ از سایر جمعیت دینی آلبانی مسیحی هستند.

اسلام در کشورهای بالکان

در «شبه جزیره بالکان» این تفکر حاکم است که عثمانی‌ها در گسترش اسلام در این منطقه نقش داشته‌اند. نباید از نظر دور داشت، که روابط میان ملل بالکان (بویژه آلبانیایی‌ها) و اعراب از دیرباز وجود داشته است و جهان عرب اهمیت زیادی برای آلبانی و بوسنی نشان داده است. این مسئله که چطور تمدن اسلامی در «شبه جزیره بالکان» پدیدار شد، مسئله پیچیده‌ای است که نیاز به یک تحقیق همه جانبه دارد. متأسفانه بسیاری از حقایق تاریخی در ارتباط با اسلام و «شبه جزیره بالکان»، به

بخش سوم: تشیع در اروپا / ۲۳۵

فراموشی سپرده شده و یا معدوم گشته‌اند. علت این امر، قرن‌ها فشار صِرب‌ها و تاریخ‌دانان اروپایی و مؤسسات سیاسی آنها است که تقریباً در هر کتابی که در خصوص تاریخ اسلام در بالکان نوشته شده، به نوعی در جهت تحریف تاریخ بوده است. با این همه تمدن اسلامی از غرب، از طریق آندلس، از جنوب، از طریق دریای مدیترانه و سیسیل و از شمال شرقی از راه مجارستان، وارد بالکان شد. پس از فروپاشی رژیم کمونیستی، مبلغان مذهبی برای آشنا کردن نسل جدید با دین نیاکان خود وارد عمل شدند و حتی مبلغانی از ایران، لیبی و عربستان آمده، پیام اسلام را برای فقیرترین مردم اروپا به ارمغان آوردند. کشورهای اسلامی بزرگترین حامیان کمک و سرمایه‌گذاری در آلبانی بودند. هم‌اینک در این کشور علاوه بر برگزاری نماز جمعه و نماز عید، برنامه‌های اسلامی دیگری نیز در آنجا برگزار می‌شود. خطری که بسیاری از مسلمانان به خصوص آلبانی را، تهدید می‌کند، ظهور گروه‌های تندوری مذهبی است که با دوستان اهل بیت (ع) و حتی بقیه مسلمانان، دشمنی دارند.

محبت به اهل بیت (ع) در آلبانی

عشق به اهل بیت (ع) یک عقیده مشترک میان شیعیان و اهل سنت در کشور آلبانی است. مسیحیان این کشور نیز از این عشق بی بهره نیستند. در عاشورا، مسلمانان از شیعه و سنی، با هم، به برگزاری مراسم عاشورا می‌پردازند، ده روز را در این ایام روزه می‌گیرند و لباس سیاه بر تن می‌کنند. یک روز نیز در آلبانی با نام «حضرت عباس (ع)» نام‌گذاری شده است. کوه «تومور» که زمانی یکی از «اله‌های ایلیری» بود، اکنون شهرتش، بیشتر به واسطه وجود زیارتگاه حضرت عباس (ع) است. هر ساله و در اواسط ماه آگوست (مرداد ماه) ده‌ها هزار نفر از پیروان «بکتاشیه»، برای زیارت، عازم «کوه تومور» می‌شوند. بیشتر افرادی که عازم زیارتگاه هستند، مسیر صعب‌العبور را با پای پیاده طی می‌کنند. عشق به اهل بیت (ع) تنها عامل حفظ اسلام در دوره نظام کمونیستی «انور خواجه» در آلبانی بود. کتاب‌های نهج البلاغه و صحیفه سجاده، توسط مسلمانان به زبان آلبانی ترجمه و چاپ شده است. با اینکه بیش از نیمی از مسلمانان این کشور پیرو مکتب اهل بیت (ع) هستند، نمی‌توان جای خالی مدارس دینی که در آن تفکر اهل بیت (ع) و عقاید آنان تدریس می‌شود را نادیده گرفت. جمعیت شیعیان این کشور، حدود ۵۰۰ هزار نفر است.

طریقت‌های تصوف در آلبانی

یکی از فرقه‌ها که حدود ۳۰٪ مسلمانان را در این کشور تشکیل می‌دهد، فرقه «بکتاشیه» است. این فرقه در آلبانی دارای ویژگی‌های منحصر به فردی است و تحقیقاتی که تا به امروز به انجام رسیده است، این حقیقت را به اثبات می‌رساند که «بکتاشیه» در آلبانی، رواج بسیاری داشته و از دهه نخست قرن بیستم میلادی به عنوان مرکز جهانی بکتاشیان شناخته شده است. طرفداران این طریقت، معتقد به رسالت رسول اکرم (ص) و امامت دوازده امام شیعیان و به انتظار ظهور مهدی (عج) هستند و در دهه اول ماه محرم، برای امام حسین (ع) سوگواری می‌کنند. یکی از مهم‌ترین مراسمات دینی در تکیای آلبانی، برگزاری مراسم عاشورا است. «بکتاشیان» و دیگر علویان که شامل طریقت‌های مختلف از قبیل طریقت «خلوتیه»، «رفاعیه»، «قادریه» و «سعدیه» می‌باشند، در دهه اول محرم حتی الامکان آب نمی‌نوشند و از خوردن گوشت، شیر و پنیر، خودداری می‌کنند. طریقه «بکتاشیه» در آلبانی نفوذ فراوان داشته و همچون دیگر طریقت‌های صوفیانه با تکیه بر ادبیات به نشر و گسترش مبانی عقیدتی خود می‌پردازد. ادبیات بکتاشی در آلبانی را می‌توان در کل، قسمتی از ادبیات عاشورایی دانست، زیرا اشعار شاعران این طریقه، مالا مال از مدح ائمه اطهار (ع) است.

بررسی وضعیت تشیع در انگلستان

اهداف آموزشی

- انتظار می‌رود با مطالعه این درس، با مطالب ذیل بیشتر آشنا شویم:
- آشنایی هرچه بیشتر با فضای فکری و فرهنگی کشور انگلستان.
- آشنایی با فعالیت‌های شیعیان در این کشور.
- جمعیت شیعیان انگلستان.

انگلستان (در یک نگاه)

۱. انگلستان از شمال به اقیانوس اطلس، از شرق به دریای شمال، از جنوب به دریای مانش، از غرب به دریای ایرلند محدود است.
۲. مساحت این کشور ۱۳۰۳۹۵ کیلومتر مربع است.
۳. جمعیت انگلستان حدود ۵۲ میلیون نفر می‌باشد.
۴. جامعه انگلیس، از سه ملیت ویلز، اسکاتلندی و انگلیسی تشکیل شده است.

اسلام در انگلستان

مسلمانان، نخستین بار از شمال آفریقا وارد اروپا شدند. تاریخ حضور بارز مسلمانان در انگلستان و برخی کشورهای دیگر اروپا، به اوایل قرن نوزدهم میلادی باز می‌گردد. عده‌ای از مسلمانان به طور طبیعی، برای ادای فریضه نماز، در این کشور نمازخانه‌ها و مساجدی برپا کردند. در کنار آن مساجد که به عنوان مراکزی برای اجتماعات و انجام مراسم عبادی و دینی و احیاناً گذران اوقات فراغت مورد استفاده قرار می‌گرفتند، به تدریج نهادهای فرهنگی دیگری نیز از قبیل سازمان‌ها و مراکز اسلامی، مدارس اسلامی، مؤسسات و هیأت‌های خیریه تأسیس گردید، که در حال حاضر تعداد آنها، حدود ده هزار مسجد، مؤسسه، مرکز و مدرسه می‌باشد و از این تعداد قریب دو هزارتای آنها در

شهر لندن موجود می‌باشند. وجود دو بنیاد مهم اسلامی، «شورای اسلامی اروپا» و «بنیاد اسلامی انگلیس»، این کشور را از دیگر کشورهای اروپایی متمایز کرده است. همچنین وجود شمار زیادی از دانشجویان مسلمان در انگلیس و محل دیدار مسلمانان سرشناس در این کشور به این مهم کمک شایانی کرده است. اکثر این مساجد، ساختمان‌هایی بودند که با ایجاد تغییراتی به مسجد تبدیل شده‌اند و برخی از آنها قبلاً کلیسا، کنیسه، انباری و در مواردی، منازل شخصی بوده‌اند. در لندن ده مسجد بزرگ وجود دارد که ظرفیت نمازگزاران آن به بیش از دو هزار نفر می‌رسد. بزرگترین مسجد لندن به «ریجنز پارک» معروف است که در کنار پارک ریجنز قرار دارد و بیش از پنج هزار نمازگزار را در خود جای می‌دهد. جمعیت مسلمانان انگلستان حدود ۳ میلیون نفر برآورد شده است.

تشیع در انگلستان

نزدیک به ۱ میلیون نفر شیعه در انگلیس زندگی می‌کنند که در مجموع، مسلمانان پس از مسیحیان بزرگترین گروه دینی انگلیس را، تشکیل می‌دهند. آنها اغلب آسیایی و به طور عمده هندی و پاکستانی‌اند. بیشترین تعداد مسلمانان، در لندن سکونت دارند، اما در شهرهایی مانند «بیرمنگام»، «منچستر»، «لستر»، «لیورپول» نیز، اقلیت‌های قومی را تشکیل می‌دهند. بیش از نیمی از جمعیت شیعیان در شهر لندن و اطراف آن زندگی می‌کنند. شیعیان در مقایسه با دیگر فرقه‌ها از نظم اجتماعی و گروهی بیشتری برخوردارند. ضمن اینکه سازمان‌ها و مراکز و تشکل‌های اجتماعی پیروان اهل بیت (ع)، افزایش قابل توجهی داشته است.

گروه‌های شیعی در انگلیس

۱. شیعیان خوجه: شیعیان خوجه احداث مسجد و مدرسه اسلامی را در اولویت قرار می‌دهند. این جماعت‌های کوچک به وسیله انتخابات، مسئولان خود را بر می‌گزینند. عالی‌ترین سازمان هماهنگ‌کننده «خوجه‌های شیعیان اثنی‌عشری» در جهان، «فدراسیون جهانی جوامع مسلمانان شیعه خوجه اثنی‌عشری» می‌باشد که در انگلیس مستقر شده است.

۲. پاکستانی‌ها، بنگلادشی‌ها و ایرانی‌ها: یکی از مراکز این شیعیان با نام «محفل علی (ع)»

بخش سوم: تشیع در اروپا / ۲۳۹

در غرب لندن قرار دارد که اغلب از مسلمانان شیعه تحصیل کرده طرفدار انقلاب اسلامی ایران تشکیل شده و در جذب جوانان نیز بسیار موفق بوده است. «محفل علی(ع)» جلسه هفتگی داشته و مراسم آن همواره با تحلیل اوضاع سیاسی جهان اسلام، جهان عرب و ایران همراه است. این گروه با پایبندی شدید بر رعایت تشریفات و آداب دینی و مذهبی، بر حفظ تعصبات و رسوم قومی خوجه نیز، اصرار می‌ورزند. آنها سابقاً از مقلدان «آیت‌الله خویی» بوده و اکنون نیز مقلد «آیت‌الله سیستانی» می‌باشند. این جماعت در مقایسه با دیگر گروه‌های شیعی انگلیس، دارای برنامه‌های منظم و امکانات بهتری هستند و با توجه به استقرار حسینیّه یادشده در حومه لندن، از فضای وسیع و امکانات جانبی بسیار خوبی برخوردارند.

مراکز اسلامی و شیعی انگلیس

۱. کانون توحید لندن: این کانون پیش از انقلاب اسلامی توسط دانشجویان ایرانی دانشگاه‌های لندن و بعدها با کمک انجمن اسلامی دانشجویان این شهر با هدف خودسازی فکری و طرح مباحث مذهبی، شکل گرفت.
۲. مؤسسه آیت‌الله خویی: این مؤسسه در سال ۱۳۷۱ش. در شمال شهر لندن «منطقه کیلبرن» افتتاح شده است. مهم‌ترین برنامه‌های این مرکز، اجرای مراسم مذهبی نماز جمعه، برپایی اعیاد و سوگواری مذهبی و تربیت و اعزام مبلغان مذهبی است. «مؤسسه آیت‌الله خویی» بر تعلیم و تربیت تأکید بسیاری دارد و در این زمینه خدمات قابل توجهی را عرضه کرده است. این بنیاد برای تربیت طلاب اقدام به تأسیس حوزه علمیه در لندن و برخی شهرهای دیگر، کرده است.
۳. مرکز اسلامی انگلیس: سابقه مراکز اسلامی در خارج از کشور به دوران «مرحوم آیت‌الله بروجردی» برمی‌گردد. در این دوره اولین مرکز اسلامی در شهر هامبورگ آلمان شکل گرفت و «شهید بهشتی»، یکی از چهره‌هایی بود که در آنجا به فعالیت پرداخت و کارهای چشمگیری انجام داد. بعد از انقلاب اسلامی، این مراکز توسعه بیشتری پیدا کردند. در لندن پنج مرکز اسلامی تأسیس شد که مهم‌ترین آنها، «مرکز اسلامی لندن» و پس از آن «مرکز اسلامی منچستر»، «نیوکاسل»، «گلاسکو» و «بیرمنگام» است.

پرسش

۱. وضعیت مسلمانان و شیعیان شبه جزیره بالکان را به اختصار توضیح دهید.
۲. برنامه‌های طریقت‌های صوفی در آلبانی را گزارش دهید.
۳. گروه‌های شیعی در کشور انگلیس را نام برده و فعالیت هر کدام از آنها را بیان کنید.
۴. گزارشی در خصوص فعالیت‌های مراکز فرهنگی در کشور انگلستان بنویسید.

برای مطالعه بیشتر

۱. ابوترابیان، حسین، بذره‌های توطئه (اسناد وزارت خارجه انگلستان).
۲. آل علی، دکتر نورالدین، اسلام در غرب (تاریخ اسلام در اروپای غربی).
۳. نیلسن‌جورجن، مسلمانان اروپای غربی، ترجمه: سید محمد روئین تن.

اوکراین

Ukraine

آملن

Germany

بررسی وضعیت تشیع در آلمان

اهداف آموزشی

- انتظار می‌رود با مطالعه این درس، با مطالب ذیل بیشتر آشنا شویم:
- آشنایی هرچه بیشتر با فضای فکری و فرهنگی کشور آلمان.
- آشنایی با فعالیت‌های شیعیان در این کشور.
- جمعیت شیعیان آلمان.

آلمان (در یک نگاه)

۱. آلمان از شمال با دریای شمال، دانمارک و دریای بالتیک؛ از شرق با لهستان و جمهوری چک؛ از جنوب با اتریش و سوئیس و از غرب با فرانسه، بلژیک، لوکزامبورگ و هلند هم‌مرز است.
۲. مساحت این کشور ۳۴۹۲۲۳ کیلومتر مربع است.
۳. جمعیت آلمان ۸۲ میلیون نفر است.

مسلمانان در آلمان

حضور اولیه مسلمانان در کشورهای آلمانی زبان، در ارتباط با زندانیان جنگی عثمانی بعد از تصرف بالکان توسط امپراطوری متجلی شد. این جمعیت تا دهه ۶۰ قرن بیستم میلادی، به عنوان عامل جمعیتی مهمی تلقی نمی‌شد. در سال ۱۹۵۸م. پناهندگانی از شوروی و یوگسلاوی دست به تشکیل اداره مذهبی آوارگان مسلمان در جمهوری فدرال آلمان و برلین زدند و روز به روز بر جمعیت آنان اضافه شد. مسلمانان پس از پروتستان‌ها و کاتولیک‌ها، سومین گروه مذهبی آلمان را تشکیل می‌دهند. پس از مسلمانان، بوداییان و یهودیان، به ترتیب چهارمین و پنجمین گروه و جمعیت مذهبی این کشور را تشکیل می‌دهند. جمعیت مسلمانان از بیشترین سرعت رشد بین این

بخش سوم: تشیع در اروپا / ۲۴۳

گروه‌ها برخوردار است، به گونه‌ای که در حال حاضر، حدود ۴۰٪ مسلمانان ساکن آلمان، زیر ۱۸ سال سن دارند. این رشد سریع، صرفاً به معنای افزایش تعداد مسلمانان نیست، بلکه مبین افزایش آن بخش از جمعیت است که از فرهنگ اسلامی تأثیرپذیر بوده‌اند. بنابر آمار منتشر شده در بولتن «دفتر اداره مطبوعات و اطلاعات دولت» این کشور، بیش از ۹۵٪ مسلمانان آلمان، خارجی‌ان هستند که از این تعداد، ۷۶٪ ترک بوده و ایرانیان در رده دوم و مسلمانان آلمانی با ۴٪، سومین گروه مسلمانان می‌باشند. پس از ایرانیان، اتباع مراکش با ۳٪، لبنان با ۲٪، تونس و پاکستان هر یک با ۱٪ از کل جمعیت مسلمانان مقیم آلمان را تشکیل می‌دهند. طبق آخرین برآورد در سال ۱۹۹۵م. از میان حدوداً ۲ میلیون و ۵۰۰ هزار نفر مسلمان ساکن آلمان، ۲ میلیون و ۲۵۰ هزار نفر اهل سنت، ۱۵۰ هزار نفر علوی، ۴۰ هزار نفر شیعه اثنی‌عشری، ۱۰ هزار نفر فرقه احمدیه، و تعداد کمی اسماعیلی مذهب در این کشور وجود دارند. در حال حاضر در آلمان ۱۸ مسجد رسمی وجود دارد. نهایتاً در خصوص جمعیت شیعیان این کشور (اعم از اثنی‌عشری و دیگران)، حدود ۵۰۰ هزار نفر در این کشور گزارش شده است.

مراکز اسلامی در آلمان

۱. مرکز اسلامی هامبورگ: این مرکز یکی از مهم‌ترین مؤسسات اسلامی و شیعی در اروپا و آلمان است. فکر تأسیس مسجد و مرکز اسلامی هامبورگ برای ایرانیان مقیم هامبورگ سال ۱۳۳۲ش. در جمع ایرانیان این شهر مطرح شد و طی نامه‌ای به «آیت‌الله بروجردی» از ایشان نظرخواهی شد که ایشان نیز موافقت نمودند. مسئولین و امامان جماعت این مرکز اسلامی، همواره از ایران به آلمان اعزام می‌شوند. شهر هامبورگ با بیش از ۸۰ هزار نفر مسلمان، مرکز اسلامی هامبورگ را به زیباترین و مهم‌ترین مرکز اجتماع مسلمانان با نژادهای گوناگون تبدیل کرده است. این مرکز اسلامی یک مرکز بین‌المللی است که بخصوص ایرانی‌ها، افغانی‌ها، عرب‌ها، پاکستانی‌ها و آلمانی‌های مسلمان در آن مرکز برنامه دارند. این مرکز یک شبستان بزرگ جهت اقامه نماز، سالن سخنرانی و نمایش فیلم، کتابخانه و سالن پذیرایی دارد که هزینه‌های این مرکز از امور خیریه، تأمین می‌شود.

۲. مرکز اسلامی آخن: این مرکز یک انجمن غیرانتفاعی است که با هدف شناساندن اسلام و ارائه برنامه‌های مختلف مذهبی و اجتماعی به مسلمانان خدمات ارائه

می‌دهد. مؤسسين اين مسجد با انتخاب اين نام می‌خواهند اعلام کنند که درب این مسجد به روی تمام مسلمانان و نیز همه ملل و ادیان، بدون توجه به نژاد و ملیت آنها، باز است.

۳. اتحادیه مسلمانان بن: این اتحادیه با محوریت گفتمان بین ادیان از سال ۱۹۸۹م. فعالیت خود را آغاز کرده است و داعیه حمایت از منافع مسلمانان را دارد.

۴. اتحادیه مراکز فرهنگی اسلامی (سلیمانجی‌ها): این افراد شاخه مدرنی از «فرقه صوفی نقشبندی» می‌باشند. اعضای این گروه، از بنیانگذار این جریان، به عنوان تنها وارث حقیقی پیامبر (ص) یاد می‌کنند. آنها دارای تعالیم سری می‌باشند و معتقدند که هرکس اسرار آنها را افشا کند، مورد خشم روح «توناهان» قرار می‌گیرد. آنان معتقد به غیبت امام دوازدهم (عج) می‌باشند، ولی او را فرزند امام حسن عسکری (ع) نمی‌دانند. این گروه خود را پیرو مذهب حنفی، نحله کلامی ماتریدی و فرقه صوفی نقشبندی، معرفی می‌کنند.

۵. مرکز کتابخانه شیعه کلن: یکی از اقدام‌های تاریخی در کشور آلمان، تأسیس کتابخانه تخصصی شیعه در ۱۹۶۵م. بود. این کتابخانه، نتیجه همدلی «مؤسسه شرق‌شناسی دانشگاه کلن» تحت نظارت «پروفسور عبدالجواد فلاطوری» بود. حضور چند میلیون مسلمان سنی مذهب در آلمان، زمینه‌ای فراهم آورده بود که خاورشناسان آلمانی به راحتی، به منابع سنی دسترسی داشته باشند. اما علی‌رغم اهمیت شیعه، به عنوان یکی از شعبه‌های مهم اسلام، منابع علمی تشیع در آلمان، کمتر یافت می‌شد. این مسأله موجب کم‌اطلاعی یا عدم آگاهی دانشمندان این کشور از تشیع شده بود. کتابخانه پیش‌گفته همانند دیگر کتابخانه‌های تخصصی که خدمات‌رسانی سریع و خوبی برای پژوهشگران دارند، توانست کمک شایانی به پیشرفت پژوهش‌های علمی، داشته باشد.

بررسی وضعیت تشیع در اوکراین

اهداف آموزشی

- انتظار می‌رود با مطالعه این درس، با مطالب ذیل بیشتر آشنا شویم:
- آشنایی هرچه بیشتر با فضای فکری و فرهنگی کشور اوکراین.
- آشنایی با فعالیت‌های شیعیان در این کشور.
- جمعیت شیعیان اوکراین.

اوکراین (در یک نگاه)

۱. مساحت کشور اوکراین ۶۰۰ هزار کیلومتر مربع است.
۲. اوکراین ۴۸ میلیون نفر جمعیت دارد.
۳. این کشور در جنوب غرب اروپا واقع شده و پایتخت آن «کیف» است.
۴. روسیه از شمال شرق، روسیه سفید از شمال، لهستان و چک و مجارستان از غرب و رومانی و مولداوی و دریای سیاه از جنوب با این کشور هم‌مرز هستند.

اسلام در اوکراین

ورود اسلام به اوکراین به نیمه‌های اول قرن دهم میلادی باز می‌گردد که تاجران مسلمان به این کشور تردد می‌کردند. اسلام از دو طریق وارد اوکراین شد: از راه جنوب و کشورهای عربی و ترکیه، و از راه شرق و قفقاز. زمانی که اوکراین تحت سیطره روسیه قرار گرفت، مشکلات مسلمانان شروع شد و در پیش روی خود دو راه بیشتر نداشتند: یا باید مهاجرت می‌کردند، یا دین خود را ترک کرده و مسیحی می‌شدند. در این دوره ائمه جماعات مساجد و معلمین مدارس، به روسیه تبعید شدند و آنها را مجبور کردند تا از گوشت خوک استفاده کرده و نوشیدنی‌های حرام مصرف کنند. برای اجرای این امور سازمانی تأسیس شد و نام خود را «سازمان ضد اسلامی» گذاشت. از

مهم ترین وظایف این سازمان این بود که با اسلام و مسلمانان دشمنی کند و آنان را از ریشه برکند. همین امر باعث ازدیاد هجرت مسلمانان به کشورهای دیگر شد. تا سال ۱۹۸۳م. دولت تمام کتابخانه ها، کتب اسلامی و بیش از ۹۰۰ مسجد را ویران کرد و اکنون بعد از ده ها سال، می توان اثر آن مساجد را در گوشه و کنار اوکراین یافت. در فاصله زمانی دهه های سوم و چهارم قرن بیستم دولت اوکراین وحشیانه ترین فعالیت ها را علیه اسلام، آغاز کرد. هیچ مسجدی در اوکراین نماند که از تخریب این نظام در امان بماند، فرهنگ دینی اسلامی را تغییر دادند و استفاده از زبان عربی و آموزش های اسلامی در مدارس، ممنوع اعلام شد. زندگی مسلمانان به همین شکل ادامه پیدا کرد تا اینکه در سال های ۱۹۸۵ تا ۱۹۹۱م. حزب «پروستریکا» روی کار آمد. این حزب به مسلمانان آزادی نسبی در اقامه شعایر دینی داد و به دنبال آن مسلمانان توانستند مدارس اسلامی بنا کنند. اما بعد از سقوط نظام شوروی بود که اوکراین استقلال خود را اعلام کرد، حکومت جدید اوکراین، اولین کاری که بعد از شروع به کار خود انجام داد، این بود که به تمام اقلیت های دینی، آزادی تام در اجرای فرایض دینی خود داده شود.

شیعیان اوکراین

انتشار تشیع در اوکراین، نتیجه تلاش مبلغان جمهوری اسلامی ایران در این کشور بود که بعد از سقوط نظام کمونیسم، اجازه فعالیت و تبلیغ را در این کشور پیدا کرده بودند. اغلب شیعیان اوکراین دارای نژاد مغولی هستند که از کشورهای ازبکستان، قزاقستان و آذربایجان وارد این کشور شده اند. شیعیان این کشور، سال های بسیاری است که مراسم عاشورای حسینی (ع) را مانند سایر کشورها با شور و حال فراوانی برگزار می کنند. از مهم ترین مراکز شیعی در این کشور می توان به «بیت الزهرا (س)» در شرق اوکراین اشاره کرد. اولین مسجد بعد از سقوط نظام کمونیسم در این کشور، به همکاری و حمایت حوزه های علمیه قم، نجف و به خصوص حمایت ایران ساخته شد. تنها نهاد رسمی و ثبت شده شیعیان، «حسینه اهل البیت (ع)» است. «مرکز کوثر» نیز یک مرکز اسلامی با رویکرد شیعی است که به نام یکی از شیعیان اوکراینی مراحل ثبت قانونی خود را می گذراند. جمعیت شیعیان در این کشور حدود ۱۰۰ هزار نفر می باشد.

بخش سوم: تشیع در اروپا / ۲۴۷

پرسش

۱. نحوه تأسیس و اداره مرکز اسلامی هامبورگ آلمان را توضیح دهید.
۲. در خصوص گروه‌های شیعی در کشور آلمان گزارشی را بنویسید.
۳. نحوه ورود اسلام به اوکراین را گزارش کنید.
۴. آماری از جمعیت شیعیان و همچنین فعالیت‌های آنان در اوکراین بنویسید.

برای مطالعه بیشتر

۱. آل علی، نورالدین، اسلام در غرب (تاریخ اسلام در اروپای غربی).
۲. گنجی، محمدحسن، برداشتی جغرافیایی از جمعیت مسلمان جهان.
۳. نیلسن‌جورجن، مسلمانان اروپای غربی؛ ترجمه: سید محمد روئین‌تن.

بررسی وضعیت تشیع در ایتالیا

اهداف آموزشی

انتظار می‌رود با مطالعه این درس، با مطالب ذیل بیشتر آشنا شویم:

- چگونگی ورود اسلام به کشور ایتالیا.
- جمعیت شیعیان در ایتالیا.
- محرم و عزاداری در این کشور.

ایتالیا (در یک نگاه)

۱. ایتالیا شبه‌جزیره‌ای است در جنوب اروپا و همسایه فرانسه، سوئیس و اتریش.
۲. مساحت ایتالیا ۳۰۱۳۲۳ کیلومتر مربع است.
۳. این کشور قریب ۶۰ میلیون نفر جمعیت دارد.

اسلام در ایتالیا

از لحاظ دینی مردم ایتالیا عمدتاً مسیحی کاتولیک می‌باشند که البته تعدادی پروتستان و همچنین یهودی نیز در این کشور وجود دارد. تاریخ حضور مسلمانان در اروپا به قرون پیش و دوران جنگ‌های عثمانی در اروپای مرکزی باز می‌گردد. هم‌اینک جامعه مسلمانان مهاجر در این کشور رو به رشد است، به گونه‌ای که جمعیت مسلمانان را تا یک میلیون نفر برآورد کرده‌اند. اکثریت جامعه مسلمانان را مهاجرانی از کشورهای مراکش، مصر و سومالی تشکیل می‌دهد. از مساجد مهم می‌توان به «پالمو»، «الهدی»، «نابل»، «رم» و «میلان» اشاره کرد.

تشیع در ایتالیا

جامعه شیعیان ایتالیا را شیعیان بومی که در اقلیت هستند و شیعیانی از کشورهای ایران،

لبنان، پاکستان و افغانستان و ... تشکیل می‌دهند. از مناطقی که شیعیان در آن سکونت دارند می‌توان به شهرهای «تری‌استه»، «تورینو» و «ناپلوجنوا» اشاره کرد. ایرانیان اغلب در شهر «فلورانس» سکونت دارند و حضور شیعیان در شهر «میلان» که از شهرهای مهم ایتالیاست، چشمگیر است. شیعیان ایتالیا هر ساله در یکی از شهرهای مهم، سه شبانه روز در ایام سوگواری اباعبدالله (ع) عزاداری برپا می‌نمایند و به مناسبت میلاد حضرت زهرا (س) مراسم جشن می‌گیرند.

از مؤسسات و مراکز مهم شیعی در ایتالیا، می‌توان به «انجمن اهل بیت (ع)» در میلان، «انجمن امام صادق (ع)» در رم، «انجمن امامیه پاکستانی‌ها» در کاپری و «انجمن کانا» در کانتو، اشاره کرد. شیعیان ایتالیایی از نظر فرهنگی و اقتصادی در شرایط مختلفی به سر می‌برند که این مسئله به شغل و موقعیت اجتماعی آنان بستگی دارد. تشخیص شمار شیعیان از میان مسلمان ایتالیا، امری مشکل است. از این رو اولین قدمی که در این باره باید برداشته شود، تخمین شمار ایرانیانی است که در ایتالیا زندگی می‌کنند. ولی از میان ۱۳ هزار نفری که با پاسپورت ایرانی در ایتالیا به تحصیل و کار مشغول هستند، درصد قابل توجهی ارمنی، یهودی و بهائی نیز وجود دارد. گروهی از شیعیان در ایتالیا، عضو انجمن‌هایی هستند که مروج طیف وسیعی از فعالیت‌های دینی و اجتماعی می‌باشند. با این حال، جمعیت شیعیان در ایتالیا حدود ۱۰۰ هزار نفر تخمین زده می‌شود.

سازمان‌های شیعی در ایتالیا

اولین سازمان‌های شیعی، در شهرهای «تریسته»، «رم» و «ناپل» تشکیل شدند. گروهی از ایتالیایی‌های تازه کیش، در سال ۱۹۹۲م. «مرکز فرهنگی سلمان فارسی» را با هدف ترویج مطالعات و تحقیقات، پیرامون آیین شیعه در شهر «تریسته» تأسیس کردند. همچنین در اوایل دهه ۹۰ بود که مرکز شیعه «ناپل» با نام «اهل البیت (ع)» تأسیس شد و با سرعت به مهم‌ترین مرکز شیعه‌شناسی در ایتالیا، تبدیل گردید. جایگاهی که پیش از آن در اختیار مرکز اسلام‌شناسی اروپا بود، مرکزی که گروهی از اعضای سفارت ایران در «واتیکان» آن را تشکیل دادند، تا مرجعی برای مسائل مربوط به شیعیان باشد.

بررسی وضعیت تشیع در ایرلند

اهداف آموزشی

- انتظار می‌رود با مطالعه این درس، با مطالب ذیل بیشتر آشنا شویم:
- چگونگی ورود اسلام به کشور ایرلند.
 - جمعیت شیعیان ایرلند.

ایرلند (در یک نگاه)

۱. ایرلند از شمال و از غرب به اقیانوس اطلس شمالی و از شرق و جنوب شرقی به دریای ایرلند منتهی می‌شود.
۲. مساحت این کشور ۷۰۲۷۳ کیلومتر مربع است.
۳. جمعیت ایرلند حدود ۴/۵ میلیون نفر می‌باشد.

ادیان و مذاهب در ایرلند

اکثریت مردم این کشور را کاتولیک‌ها تشکیل داده‌اند به طوری که ۹۲٪ جمعیت این کشور پیرو مذهب کاتولیک روم هستند. ۳٪ از مردم ایرلند خود را پروتستان می‌دانند و ۵٪ باقی مانده را مسلمان، یهودی، ارتدکس و دیگر فرقه‌های مسیحیت تشکیل می‌دهند. توصیف برخی از مجلات این کشور از تاریخ ورود دین اسلام به ایرلند با ورود مهاجران ترک در اوایل قرن بیستم، همراه است. پیش از ساخت نخستین انجمن اسلامی ایرلند، هیچ مسجدی در شهر «دوبلین» وجود نداشت و مسلمانان ابتدا از منازل شخصی خود و بعدها از سالن‌های اجاره‌ای، برای اقامه نماز جمعه و نماز اعیاد مختلف استفاده می‌کردند. در سال ۱۹۶۹م. دانشجویان مسلمان ایرلند با اقوام و برخی از سازمان‌های اسلامی و کشورهای اسلامی با هدف جمع‌آوری کمک برای ساخت یک مسجد، ارتباط برقرار کردند. بدین ترتیب در سال‌های بعدی به تعداد مساجد این کشور، اضافه شد. در خصوص آمار شیعیان در ایرلند، اطلاعات دقیقی در دسترس نیست و تعداد آنان بسیار محدود است.

پرسش

۱. نحوه ورود اسلام به ایتالیا چگونه بوده است؟
۲. وضعیت شیعیان در ایتالیا را تشریح کنید.
۳. نحوه ورود اسلام به ایرلند را تشریح کنید.

برای مطالعه بیشتر

۱. آل علی، نورالدین، اسلام در غرب (تاریخ اسلام در اروپای غربی).
۲. گنجی، محمدحسن، برداشتی جغرافیایی از جمعیت مسلمان جهان.
۳. نیلسن جرجن، مسلمانان اروپای غربی؛ ترجمه: سید محمد روئین تن.

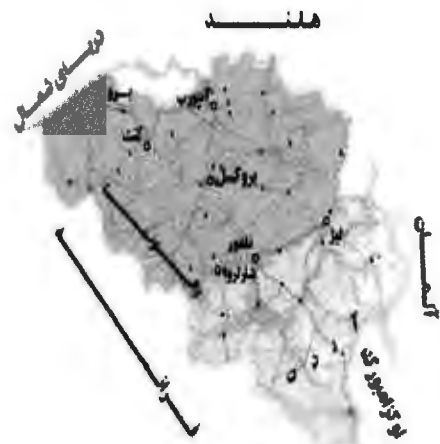
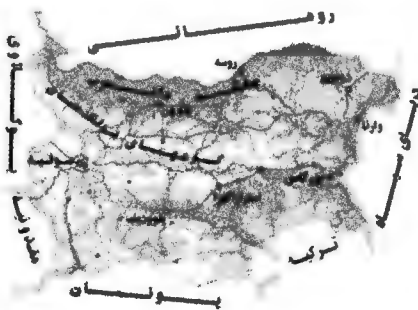
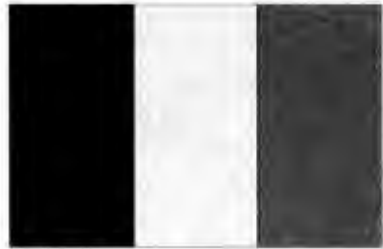
بلغارستان

Bulgaria

بلژیک

Belgium

بررسی وضعیت تشیع در بلژیک

اهداف آموزشی

- انتظار می‌رود با مطالعه این درس، با مطالب ذیل بیشتر آشنا شویم:
- چگونگی ورود اسلام به کشور بلژیک.
- جمعیت شیعیان بلژیک.

بلژیک (در یک نگاه)

۱. بلژیک کشوری است در غرب اروپا و پایتخت آن بروکسل است.
۲. در شمال با هلند، در شرق با آلمان، در جنوب شرقی با لوکزامبورگ، در جنوب با فرانسه و از شمال غربی با دریای شمال مجاور است.
۳. مساحت این کشور ۳۰۵۲۸ کیلومتر است.
۴. جمعیت بلژیک حدود ۱۱ میلیون نفر می‌باشد.

دین و مذهب در بلژیک

بر اساس آمار سایت «سیا» در سال ۲۰۰۵م. ۷۵٪ جمعیت بلژیک به «کلیسای کاتولیک رم» وابستگی مذهبی داشته‌اند و بقیه پروتستان، مسلمان و یهودی‌اند. تعداد مسلمانان در سال ۱۹۸۱م. بیش از ۱۲۰ هزار نفر بود ولی در حال حاضر بالغ بر یک میلیون نفر می‌شود. بلژیک در سال ۱۹۷۴م. پس از آنکه دین اسلام را به عنوان آیین، به رسمیت پذیرفت، یک سری امکانات مالی و قانونی را در جنبه‌های اجتماعی، اداری و فرهنگی در اختیار مسلمانان قرار داد. مسلمانان در این کشور عمدتاً مهاجرند که از نظر ملیت به ترتیب از کشورهای مراکش، ترکیه، الجزایر، تونس، ایران، پاکستان، آلبانی، لبنان و یوگسلاوی سابق آمده‌اند. مسلمانانی که اصالتاً بلژیکی هستند حدود ۵ الی ۲۰ هزار نفر برآورد می‌شوند. «مرکز اسلامی بروکسل» در سال ۱۹۷۳م. و با حمایت کشورهای

بخش سوم: تشیع در اروپا / ۲۵۵

چون مراکش و عربستان، تأسیس یافت. گفته می‌شود این مرکز به «سازمان رابطه العالم الاسلامی» عربستان وابسته است. همزمان با تأسیس مرکز اسلامی و فرهنگی بروکسل، پادشاه بلژیک به درخواست «ملک فیصل»، شاه وقت عربستان سعودی برای احداث یک مسجد بزرگ، پاسخ مثبت داده و دولت بلژیک یک قطعه زمین برای این کار اختصاص داد. بدین ترتیب امروز علاوه بر «مسجد جامع بروکسل» در بلژیک ۱۰ نمازخانه استملاک و قریب ۱۰۰ نمازخانه استیجاری رسمی، فعالیت می‌کنند. مسلمانان بلژیک، به لحاظ اعتقادی به فرقه‌های مختلف سنی، شیعه و طریقت‌های مختلف و همچنین وابستگی به ملیت‌های مختلف تقسیم می‌شوند، ولی از انسجام کافی برخوردار نمی‌باشند. در سال‌های اخیر به دنبال رشد اسلام‌گرایی در سطح جهان، در این کشور نیز مسئله تقابل ارزش‌های اسلامی با معیارهای حاکم بر جوامع غربی به صورتی محسوس درآمده است. به همین دلیل علی‌رغم رسمیت دین اسلام در بلژیک، تقابل ارزش‌های دو طرف، از جمله آنها ممنوعیت حجاب در مدارس دخترانه و یا سخت‌گیری و آزار و اذیت به برخی مسلمان در مراکز و اماکن عمومی می‌باشد، منجر به اعمال برخی محدودیت‌ها از سوی دولت در مقابل فعالیت‌های مسلمانان شده است.

تشیع در بلژیک

- شیعیان در بلژیک دارای تشکیلات مذهبی هستند که اینگونه شناخته می‌شوند:
۱. شیعیان عرب که عمدتاً مراکشی، الجزایری و تونس‌ی هستند. آنان غالباً در مسجدی با نام «مسجد الرضاع(ع)» گرد هم می‌آیند. شیعیان به دعوت نمایندگی در مراسم سفارت شرکت می‌کنند و تاکنون از خودشان مراسم خاصی نداشته‌اند.
 ۲. شیعیان ترک که دارای یک مسجد هستند و هیچگونه تعزیت و یا عزاداری خاصی در ایام عاشورا ندارند. جمع آنها به حدود ۱۰۰۰ نفر می‌رسد.
 ۳. شیعیان پاکستانی که در شب‌های مخصوص، از جمله ایام محرم با اجاره نمودن محلی و اعلام آن به عنوان «حسینیه پاکستانی‌ها»، دور هم جمع می‌شوند و عزاداری می‌کنند. جمعیت آنها حدود ۱۰۰۰ نفر است. در مجموع جمعیت شیعیان در کشور بلژیک کمتر از ۵۰ هزار نفر می‌باشد.
 ۴. شیعیان ایرانی دو مرکز به نام مرکز اهل بیت(ع) و مشکوة دارند و همچنین شیعیان افغانی در مسجدی در حومه بروکسل گرد هم می‌آیند.

بررسی وضعیت تشیع در بلغارستان

اهداف آموزشی

- انتظار می‌رود با مطالعه این درس، با مطالب ذیل بیشتر آشنا شویم:
- وضعیت مسلمانان در کشور بلغارستان.
- جمعیت شیعیان بلغارستان.

بلغارستان (در یک نگاه)

۱. جمهوری بلغارستان یکی از کشورهای شبه‌جزیره بالکان است.
۲. این کشور با یونان، ترکیه، رومانی، صربستان و جمهوری مقدونیه همسایه است.
۳. مساحت بلغارستان ۴۲۸۲۳ کیلومتر مربع می‌باشد.
۴. جمعیت این کشور حدود ۸ میلیون نفر است.

اسلام در بلغارستان

طبق آخرین سرشماری حدود ۸ میلیون نفر در این کشور زندگی می‌کنند، که نزدیک به ۲ میلیون نفر از آنها مسلمان هستند. مسلمانان در این کشور اغلب از اهل‌تسنن هستند و در کنار آنها شیعیان و علویان نیز زندگی می‌کنند. آمارهایی که در این باره وجود دارد، مربوط به ۱۰ سال قبل است که جمعیت شیعیان را تنها ۹۰ هزار نفر اعلام کرده که در شهرهای «رازگرد»، «توتارکان» و «سیلون» زندگی می‌کنند. امروزه نسبت زاد و ولد میان مسلمانان افزایش یافته است و انتظار می‌رود که جمعیت مسلمانان بسیار بیشتر از این ارقامی باشد که ذکر شده است. تا قبل از فرو ریختن نظام کمونیستی، مسلمانان دارای مشکلات فراوانی در این کشور بودند که اگر این سختی‌ها نبود، هیچگاه مجبور به مهاجرت نمی‌شدند. آنان حق نداشتند شعایر دینی خود را اقامه کنند، چرا که دین همیشه از سوی نظام کمونیسم در معرض حملات شدید بود. کمونیسم وارد کردن

بخش سوم: تشیع در اروپا / ۲۵۷

قرآن کریم را ممنوع اعلام کرده بود. همچنین هیچکس حق نداشت سایر کتب دینی را در خانه خود نگهداری کند. نام‌های اسلامی آنان از شناسنامه حذف شد و مجبور شدند تا نام‌های بلغاری اختیار کنند. گروهی از آنها مجبور شدند بلغارستان را ترک کنند و گروهی دیگر در مناطق شبه متروکه ساکن شدند. تا قبل از استیلای کمونیسم، نزدیک به ۱۲۰۰ مسجد در این کشور وجود داشت که در نتیجه حملات کمونیسم برخی از آنها به موزه تبدیل شد، برخی به کلیسا و اغلب آنها پلمپ شد. با سقوط نظام کمونیسم، سازمان‌های اسلامی در این کشور تأسیس شد که فعالیت‌های زیادی داشتند. همین سازمان‌های اسلامی بودند که متکفل حقوق ۸۰۰ مدرس از مدارس اسلامی شدند و هزار مسجد جدید ساختند. از مجموع ۲۵۰ نماینده در مجلس بلغارستان، ۲۴ تن از آنها مسلمان هستند. مذهب بیشتر مسلمانان بلغارستان حنفی است که در این میان «شیعیان علوی» و «بکتاشی‌ها» نیز حضور دارند. جمعیت شیعیان و علویان و بکتاشیان این کشور کمتر از ۱۰۰ هزار نفر برآورده شده است.

پرسش

۱. در خصوص وضعیت مسلمانان در کشور بلژیک گزارشی را بنویسید.
۲. گروه‌های فعال در بلژیک را نوشته و دو گروه را تشریح کنید.
۳. گزارشی در خصوص وضعیت مسلمانان و شیعیان در کشور بلغارستان ارائه کنید.

برای مطالعه بیشتر

۱. آل علی، نورالدین، اسلام در غرب (تاریخ اسلام در اروپای غربی).
۲. گنجی، محمدحسن، برداشتی جغرافیایی از جمعیت مسلمان جهان.
۳. نیلسن‌جورجن، مسلمانان اروپای غربی؛ ترجمه: سید محمد روئین‌تن.

بوسنی و هرزگوین

Bosnia and Herzegovina

وضعیت تشیع در بوسنی و هرزگوین

اهداف آموزشی

- انتظار می‌رود با مطالعه این درس، با مطالب ذیل بیشتر آشنا شویم:
- معرفی گروه‌های فعال اسلامی در بوسنی.
- جمعیت شیعیان در این کشور.
- محرم و عزاداری در بوسنی.

بوسنی (در یک نگاه)

۱. مساحت کشور بوسنی ۵۱۱۹۷ کیلومتر مربع است.
۲. جمعیت این کشور حدود ۴ و نیم میلیون نفر می‌باشد که حدود ۵۰٪ آن مسلمان، بقیه مسیحی کاتولیک، ارتدکس و یهودی هستند.
۳. در گذشته یکی از ایالت‌های کشور سابق و کمونیستی یوگسلاوی بوده است.
۴. در جنوب شرقی اروپا و همسایه کرواسی، صربستان و مونته‌نگرو قرار دارد.
۵. پایتخت آن، شهر سارایوو است که یکی از شهرهای توریستی و اسلامی منطقه به حساب می‌آید.

گروه‌های فعال اسلامی در بوسنی

۱. دانشکده و جامعه اسلامی: این دانشکده به «جامعه اسلامی شیخیت اسلامی» وابسته است و از کرسی‌هایی در رشته‌های فلسفه اسلامی، شرق‌شناسی، ادبیات عرب، فقه، علوم قرآن و ... برخوردار است. روحانیان موسوم به «افندی» در بوسنی، همگی فارغ التحصیلان دبیرستان‌های اسلامی یا دانشکده مزبور هستند اما سطح علمی دانشگاهیان و روحانیان بوسنی در رشته‌های اسلامی با دانش‌آموختگان سایر کشورهای اسلامی فاصله بسیار زیادی دارد به گونه‌ای که به سختی می‌توان در میان

بخش سوم: تشیع در اروپا / ۲۶۱

آنها افراد صاحب نظر جست و جو کرد ولی تحولات پس از فروپاشی به آنان کمک بسیاری کرده است.

۲. درایش: این گروه از جهات متعدد، به ویژه از جهت فکری به شیعیان نزدیک اند و آشکارا دوستی خود به اهل بیت (ع) را اظهار می کنند. همچنین ابراز علاقه و دوستی آنها به ایران و امام خمینی (ره) قابل توجه است. تشکیلات آنها بدون هیچگونه وابستگی به دولت و به طور مستقل عمل می کند و در میان طیف های مختلف مردم بوسنی، از محبوبیت خوبی برخوردار است.

تشیع در بوسنی

در کشور بوسنی تفکیک و تقسیم شیعیان و اهل سنت به شکلی که در کشورهای دیگر وجود دارد مطرح نیست؛ چرا که در این کشور مردم تفاوتی بین مسلمانان شیعه و مسلمانان سنی قائل نیستند. البته در تکایا و اذکار دراویش، اسامی اهل بیت (ع) برده می شود. در کشور بوسنی فرقه های مختلف صوفیه و دراویش زیاد هستند، مثل دراویش «نقشبندی» و «رفاعی» که محبت اهل بیت (ع) را دارند. لذا بحث اهل بیت (ع) در آن کشور، یک بحث نامفهوم و ناشناخته نیست. در حال حاضر در «سارایوو» مراسم مرکزی عاشورا در تکیه «حاجی سینان» و نیز در تکیه ای در «علیفاکواتس» برگزار می شود. جمعیت شیعیان اثنی عشری در این کشور کمتر از ۱۰ هزار نفر است.

در پایان قرن بیستم جنگ داخلی خونینی در بوسنی هرزگوین در گرفت که این جنگ تلفات بسیاری بر جای گذاشت و سومین جنگی بود که در قرن گذشته پس از جنگ جهانی اول و دوم در آن منطقه بر پا شد. مسلمانان زیادی کشته و آواره شدند و ویرانی های زیادی به بار آمد. کشورهای اسلامی ایران، ترکیه، پاکستان، مالزی، کویت و عربستان سعودی در این جنگ به کمک مردم مسلمان آن منطقه آمدند و حضور فعال مسلمانان باعث بازشناسی اسلام در کشوری شد که سال ها در اختیار کمونیست های نظام غیرمتعهد بودند. این جنگ همانند جنگ های دیگر ویرانی ها و مشکلات زیاد و البته برکاتی برای مردم بوسنی داشت؛ از جمله، عزت، استقلال و بازگشت هویت اسلامی به آن کشور. رئیس جمهور آن کشور «مرحوم علی عزت بگویچ» نقش زیادی در استقلال آن کشور داشت.

۲۶۲ / درسنامه جغرافیای تشیع

پرسش

در خصوص مراکز اسلامی در کشور بوسنی گزارشی بنویسید.

برای مطالعه بیشتر

آل علی، نورالدین، *اسلام در غرب (تاریخ اسلام در اروپای غربی)*.

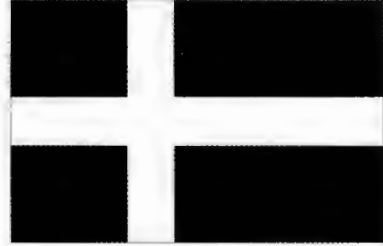
فرانسه

France

سوئد

Swedish

بررسی وضعیت تشیع در سوئد

اهداف آموزشی

- انتظار می‌رود با مطالعه این درس، با مطالب ذیل بیشتر آشنا شویم:
- وضعیت اسلام و مسلمانان در کشور سوئد.
- جمعیت شیعیان سوئد.

سوئد (در یک نگاه)

۱. سوئد در شبه جزیره اسکاندیناوی با ۴۴۹۹۶۴ کیلومتر مربع مساحت است.
۲. از غرب با نروژ، از شمال شرق با کشور فنلاند، از شرق با خلیج بوتنیا، از جنوب شرقی با دریای بالتیک و از جنوب غربی با کشور دانمارک همسایه است.
۳. کشوری است با رژیم پادشاهی و جمعیت آن ۹ میلیون نفر است.

اسلام و مسلمانان در سوئد

مسلمان بودن در جامعه سوئد به معنای تحمل مشکلات و سختی‌ها در محیطی است که به طور کلی، آشنایی ناچیزی نسبت به این دین دارد. در حال حاضر، مسیحیت ۸۸٪ جمعیت مردم را شامل می‌شود، از این رو، سوئد جامعه‌ای مسیحی است. پس از مسیحیت، اسلام به عنوان دومین جماعت بزرگ مذهبی در سوئد به حساب می‌آید. امور مربوط به جامعه ۵۰۰ هزار نفری مسلمانان سوئد را سه سازمان ملی هدایت می‌کند. علی‌رغم وجود تخمین‌های زیاد رسانه‌های گروهی و گزارش‌های تخصصی، تنها مسلمانانی قابل شمارش هستند که عضو «کمیته مسلمانان» باشند و به نظر می‌رسد به دنبال روش مذهبی فعال‌تری هستند. در سوئد تعداد زیادی مسجد وجود دارد که برگزاری نماز به صورت مستمر در آنها صورت می‌گیرد. علاوه بر این، تعدادی مسجد بزرگ در سوئد به صورت مستقل ساخته شده است.

شیعیان سوئد

جمعیت شیعیان سوئد کمتر از ۱۰۰ هزار نفر است. گروه زیادی از مسلمانان معتقد در کشور سوئد، شامل پیروان فرقه‌های صوفی، شیعه و علویان می‌باشد. اغلب شیعیان را مسلمانان مهاجر ایرانی تشکیل می‌دهند. مهاجرین مسلمان شیعه از عراق و شرق آفریقا نیز، وارد سوئد شده‌اند. آنها علی‌رغم شرکت در جماعت‌های بزرگ مسلمانان سنی، بیشتر در شهرهای «ترولهاتان»، «مارستا» و دیگر شهرها پراکنده‌اند. نمایندگان کرد و ترک پیرو فرقه‌های علوی ساکن سوئد، هیچگونه فعالیت مذهبی ندارند، ولی تمایلاتی برای تشکیل تشکلهای علوی در این کشور دیده می‌شود.

فعالیت‌های مراکز شیعی در سوئد

۱. مرکز اسلامی سوئد که توسط جمهوری اسلامی ایران ایجاد شده است: در این مرکز، برنامه‌های متنوع آموزشی، علمی، فرهنگی و تبلیغی اجرا می‌شود و روزهای شنبه و یکشنبه نیز، آن مدرسه به طور جداگانه برای دانش‌آموزان ایرانی و کشورهای عربی برنامه‌های اسلامی و مسابقه‌های جذاب برگزار می‌کند. این مرکز اسلامی در «استکهلم» پایتخت سوئد در ماه مبارک رمضان و دهه محرم با دعوت از مبلغان و حضور ایرانیان مقیم سوئد، برنامه‌های مذهبی برگزار می‌کند. افرادی برای آشنایی بیشتر با اسلام به این مرکز مراجعه می‌کنند. برخی از آنان پس از پژوهش درباره اسلام، «مستبصر» شده و مذهب شیعه را انتخاب کرده‌اند و اکنون جزو اعضای فعال مرکز هستند و در ترجمه کتاب‌های اسلامی به زبان سوئدی مشارکت دارند. پایگاه اینترنتی این مرکز به چهار زبان فارسی، عربی، انگلیسی و سوئدی راه‌اندازی شده است که دارای بخش‌های پرسش و پاسخ، معرفی مراکز اسلامی، پاسخ به شبهات و تصاویر همایش‌ها و راهپیمایی‌های مرکز است. هم‌اکنون حدود ۶۰ هزار ایرانی در سوئد زندگی می‌کنند که بیشتر آنها ساکن شهرهای «استکهلم» و «یوتنبوری» (گوتنبرگ) هستند. حدود ۶۰ هزار عراقی و لبنانی نیز در این شهر و نیز شهر «مالمو» زندگی می‌کنند که مراکز فعالی دارند.

۲. مرکز اسلامی زینییه: این مرکز در منطقه «مارستا» در نزدیکی استکهلم، پایتخت کشور سوئد قرار دارد که توسط پیروان مذهب شیعه اثنی‌عشری، اداره می‌شود.

بررسی وضعیت تشیع در فرانسه

اهداف آموزشی

انتظار می‌رود با مطالعه این درس، با مطالب ذیل بیشتر آشنا شویم:

- وضعیت اسلام و مسلمانان در کشور فرانسه.
- سازمان‌های اسلامی در فرانسه.
- جمعیت شیعیان.

فرانسه (در یک نگاه)

۱. مساحت فرانسه ۵۴۳۹۶۵ کیلومتر مربع است.
۲. مرزهای این کشور از شمال به دریای مانش، از شرق به بلژیک، لوکزامبورگ، آلمان، سوئیس و ایتالیا و از جنوب به دریای مدیترانه و اسپانیا و از غرب به اقیانوس اطلس محدود می‌شود.
۳. جمعیت مسلمانان فرانسه بین ۶ تا ۷ میلیون نفر تخمین زده می‌شود و جمعیت شیعیان در این کشور کمتر از ۳۰۰ هزار نفر است.

اسلام و مسلمانان در فرانسه

در دهه ۱۸۳۰م. با استعمار الجزایر از سوی فرانسه، مسلمانان در کشور فرانسه اقامت گزیدند. بخش مهم جمعیت کنونی مسلمانان در اروپا، معلول مهاجرت مسلمانان، به ویژه بعد از جنگ جهانی دوم است. در دهه ۶۰، به دلیل نیاز مبرم اروپا به نیروی کار، جمعیت مهاجران مسلمان در جست و جوی کار، در حال شکل‌گیری بود. اولین نسل اقلیت مسلمان فرانسه، مهاجرانی بودند که به این کشور مهاجرت کردند. به دلیل روابط تاریخی فرانسه با جهان اسلام، مسلمانان این کشور، بزرگترین اجتماع را در اروپای غربی و به طول کلی در اروپا را در خود جای داده است. اسلام، بعد از کاتولیک

بخش سوم: تشیع در اروپا / ۲۶۷

مسیحیت، به عنوان دومین دین این کشور به شمار می‌رود، به طوری که تعداد مسلمانان بیش از پروتستان‌ها و یهودیان این کشور است. تعداد مسلمانان فرانسه را بین ۵ تا ۶ میلیون نفر تخمین زده‌اند که بیشترین تعداد مسلمانان، در شهرهای «پاریس» «مارسی» و «لیون» اقامت دارند. ۳۵٪ مسلمانان الجزایری، ۲۵٪ مراکشی و ۱۰٪ نیز تونس‌ای تبار هستند. تعداد افرادی که به اسلام روی آورده‌اند نیز ۳۰ هزار نفر برآورد شده است.

مساجد و مراکز اسلامی

در کشور فرانسه، حدود ۸ مسجد جامع وجود دارد که از آن میان می‌توان از مساجد «پاریس»، «الدعوه»، «لیون»، «گالینی»، «بلال»، «ابوبکر» و «عمر» نام برد. علاوه بر آن، می‌توان از حدود صد نمازخانه بزرگ و نمازخانه‌های کوچکی که در مغازه‌ها، خانه‌ها، کارگاه‌هایی که در سراسر فرانسه به این امر اختصاص یافته، اشاره کرد. با وجود اینکه مسلمانان علاقه زیادی به ساخت مساجد دارند، محدودیت‌های اداری، مانع بزرگی است و به همین خاطر است که مردم به طرف نمازخانه‌ها کشیده شده‌اند.

سازمان‌های اسلامی فرانسه

۱. اتحادیه سازمان‌های اسلامی فرانسه: این مرکز در سال ۱۹۸۳م. تأسیس گردید، و یک ائتلاف جمعیت‌های محلی اسلامی است. اگرچه مرکز این اتحادیه در پاریس است، اما در شرق و مرکز فرانسه نیز فعال است.
۲. التبلیغ و الدعوة: این سازمان که بیشتر به «سازمان ایمان و عمل» مشهور است، در سال ۱۹۲۷م. در هند تأسیس شد و در سال ۱۹۷۲م. شعبه‌ای در فرانسه تأسیس کرد و هزینه‌های آن توسط عربستان و پاکستان تأمین می‌شود.

پرسش

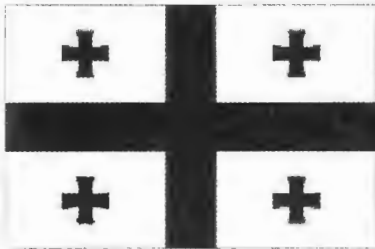
۱. گزارشی در خصوص وضعیت شیعیان سوئد ارائه کنید.
۲. فعالیت‌های مراکز شیعی در کشور سوئد را گزارش کنید.
۳. گزارشی در خصوص وضعیت مسلمانان فرانسه ارائه کنید.
۴. سازمان‌های اسلامی در فرانسه را نام برده و یک سازمان را تشریح کنید.

برای مطالعه بیشتر

۱. آل علی، نورالدین، اسلام در غرب (تاریخ اسلام در اروپای غربی).
۲. گنجی، محمدحسن، برداشتی جغرافیایی از جمعیت مسلمان جهان.
۳. نیلسن‌جورجن، مسلمانان اروپای غربی؛ ترجمه: سید محمد روئین‌تن.

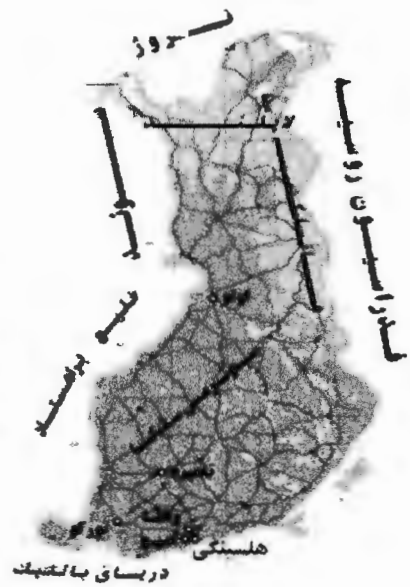
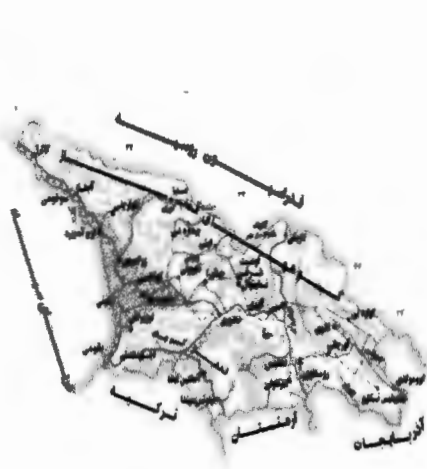
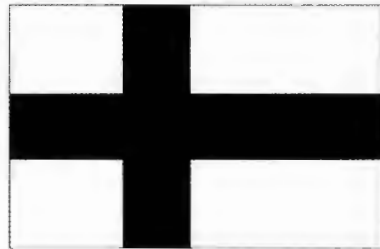
گرجستان

Georgia

فنلاند

Finland

بررسی وضعیت تشیع در فنلاند

اهداف آموزشی

- انتظار می‌رود با مطالعه این درس، با مطالب ذیل بیشتر آشنا شویم:
- وضعیت اسلام و مسلمانان در کشور فنلاند.
 - معرفی مرکز اسلامی اهل بیت (ع).
 - جمعیت شیعیان فنلاند.

فنلاند (در یک نگاه)

۱. فنلاند از شمال با نروژ، از شرق با روسیه، از غرب با سوئد همسایه است.
۲. مساحت این کشور ۳۳۸۱۴۵ کیلومتر مربع است.
۳. جمعیت فنلاند حدود ۶ میلیون نفر می‌باشد.

اسلام در فنلاند

اسلام دومین دین بزرگ فنلاند بعد از مسیحیت می‌باشد. تعداد مسلمانان این کشور بیش از ۴۰ هزار نفر است که از کشورهای پاکستان، سومالی، آلبانی، ترکیه، ایران و کشورهای عرب‌زبان به فنلاند مهاجرت کرده‌اند. اسلام، برای نخستین بار توسط مسلمانان «تاتار»، میان سالهای ۱۸۷۰ تا ۱۹۲۰م. وارد فنلاند شد. مساجد بزرگ فنلاند «هلسینکی»، «تامپره»، «لاhti»، «رابیتا»، «پاسیلا» و «ترک تبارها» می‌باشد. مهم ترین مراکز اسلامی فنلاند نیز عبارت‌اند از «جامعه اسلامی فنلاند»، «انجمن اسلامی فنلاند»، «مرکز اسلامی هلسینکی» و «مرکز اسلامی شمال فنلاند».

مرکز اسلامی رسالت اهل بیت (ع)

این مرکز، در کشور فنلاند زیرمجموعه «مجمع جهانی اهل بیت (ع)» است. این مرکز چندین سال است که پیش فعالیت‌های خود را در قالب انجمن مستقل فنلاندی آغاز

بخش سوم: تشیع در اروپا / ۲۷۱

کرده و در حال حاضر حدود ۱۰۰۰ نفر به عنوان عضو رسمی آن ثبت شده‌اند. این مرکز چند سالی است که تنها مجله اسلامی با عنوان «سلام» را به زبان فنلاندی منتشر می‌کند و ۴ کتاب دینی نیز به این زبان از سوی این مرکز چاپ و توزیع شده است. همچنین این مرکز اسلامی، فعالیت‌های گسترده‌ای با ارگان‌های فنلاندی داشته و با کلیساهای این کشور نیز همکاری می‌کند. نخستین کتابخانه تحقیقاتی شیعه به زبان‌های فارسی، عربی، انگلیسی و فنلاندی در این مرکز اسلامی، دایر است. همچنین مراسم عزاداری امام حسین (ع) با حضور شیعیان در این مکان برگزار می‌شود. این مرکز مجوز رسمی ثبت ازدواج را از دولت فنلاند دارا است و روحانی ثابت در آن مستقر است.

مسجد شیعیان

در سال‌های اخیر نخستین مسجد شیعیان فنلاند با حمایت «مجمع جهانی اهل بیت (ع)» به بهره‌برداری رسیده است. تا پیش از این، کشور فنلاند تنها یک مسجد رسمی داشت و رسانه‌های این کشور از کمبود فضای اقامه نماز همزمان با افزایش جمعیت مسلمانان خبر داده بودند. گروهی از فعالان شیعه نیز با خرید یک کلیسا و تبدیل آن به مرکز اسلامی، اقدام به برپایی دعای کمیل در شب‌های جمعه و جلسات تفسیر قرآن و مباحث عقیدتی و اخلاقی در ماه مبارک رمضان می‌نمایند. جمعیت شیعیان در این کشور کمتر از ۱۰ هزار نفر است.

بررسی وضعیت تشیع در گرجستان

اهداف آموزشی

- انتظار می‌رود با مطالعه این درس، با مطالب ذیل بیشتر آشنا شویم:
- ادیان و مذاهب در گرجستان.
 - مراکز دینی در گرجستان.
 - جمعیت شیعیان در این کشور.

گرجستان (در یک نگاه)

۱. وسعت گرجستان حدود ۷۰۰۰۰ کیلومتر مربع است.
۲. این کشور با روسیه در شمال، آذربایجان در جنوب و جنوب شرق، ارمنستان در جنوب و ترکیه در جنوب غرب هم‌مرز است.
۳. گرجستان در حال حاضر حدود ۵ و نیم میلیون نفر سکنه دارد.
۴. بیش از ۱۰٪ جمعیت گرجستان پیرو آیین اسلام می‌باشند.

ادیان و مذاهب در گرجستان

۱. مسیحیت: گرجستان کشوری مسیحی است و مسیحیان از نظر حیات اجتماعی و آداب و روش زندگی، خودشان را متعلق به مسیحیت روسیه می‌دانند.
۲. اسلام: حدود ۵۰۰ هزار نفر مسلمان بومی در این کشور زندگی می‌کنند که مسلمان ماندن آنها با آن سابقه تاریخی در زمان سیطره و نفوذ کمونیسم، گویای خیلی از مطالب است. آماری که در رابطه با شیعه و سنی وجود دارد این است که تقریباً نیمی شیعه هستند و نصف دیگر سنی حنفی‌مذهب هستند. قسمت‌های «آبخازیا» مسلمان زیاد دارد، همچنین در «اوسیتای شمالی» و «اوسیتای جنوبی» مسلمانان زندگی می‌کنند. در گرجستان طبق سیستم گذشته در زمان کمونیست‌ها، یک «شیخ‌الاسلام» در میان مسلمانان است و امورات دینی، زیر نظر او اداره می‌شود.

مراکز دینی ایران در گرجستان

۱. اولین مرکز تأسیس شده در گرجستان، «سازمان مدارس خارج از کشور» است که فعالیت‌های ساختمانی آن از سال ۱۳۷۶ ش. آغاز و در سال ۱۳۷۷ ش. به اتمام رسیده است. سازمان مدارس با ارسال نماینده تام‌الاختیار به گرجستان دو مدرسه علمیه را یکی در پایتخت، نزدیک تنها مسجد شیعیان در شهر «تفلیس» تأسیس کرد. در حال حاضر آن مدرسه به نام «امیرالمؤمنین (ع)» مزین شده است.
۲. مدرسه امام رضا (ع) در شهر «مارنئولی» است که همزمان با «مدرسه امیرالمؤمنین (ع)» تأسیس شد. این مدرسه تعدادی طلبه دارد و به صورت شبانه‌روزی اداره می‌شود. در هر مدرسه یک استاد ایرانی و یک استاد بومی تدریس می‌کند. طلاب مدرسه ضمن داشتن معافیت سربازی، اجازه اشتغال دینی در مناطق خودشان را دارند.
۳. سازمان فرهنگ و ارتباطات: از سال ۱۳۷۶ ش. این سازمان همواره یک مبلغ در گرجستان داشته است.
۴. مجمع محلی اهل بیت (ع): «مجمع محلی اهل بیت (ع)» که ارگانی رسمی است و با اطلاع دولت گرجستان فعالیت دارد و در «مارنئولی» مستقر است، همه اداره‌کنندگان آن از فارغ‌التحصیلان «مرکز جهانی گرجستان» هستند.

مسجدی برای وحدت شیعه و سنی

«مسجد جامع تفلیس» بیانگر وحدت شیعه و سنی است و شیعیان و اهل سنت در کنار یکدیگر در این مسجد نماز می‌خوانند. وجود این مسجد باعث شده است که پیروان مذاهب مختلف اسلامی اعم از شیعه و سنی با حضور یکپارچه در این مسجد، وحدت و اتحاد را معنا کنند. پیش از این، شیعیان و سنی‌ها از درب‌های جداگانه وارد می‌شدند و نماز خود را به صورت فرادا و براساس نظر و عقاید خود می‌گزاردند. اما در یکی از نمازهای جمعه از آنها خواسته شد قلوب خود را به هم نزدیک ساخته و مانعی که بین منبرهای شیعه و سنی وجود دارد برداشته شود که با استقبال ایشان مواجه گشت. جمعیت شیعیان در این کشور حدود ۲۵۰ هزار نفر است. کتاب‌های اصلی در میان شیعیان رساله و مفاتیح است که معمولاً به زبان گرجی نیز ترجمه شده است. بسیاری از شیعیان اصالتاً آذری هستند.

پرسش

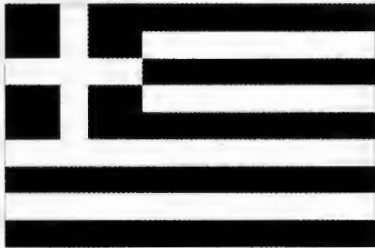
۱. گزارشی در خصوص وضعیت مسلمانان فنلاند ارائه کنید.
۲. در خصوص مراکز اسلامی در فنلاند توضیحاتی را بنویسید.
۳. گزارشی در خصوص وضعیت مسلمانان گرجستان ارائه کنید.
۴. درباره مسجدی که در گرجستان و نماد وحدت اسلامی است، گزارشی بنویسید.

برای مطالعه بیشتر

۱. آل علی، نورالدین، اسلام در غرب (تاریخ اسلام در اروپای غربی).
۲. گنجی، محمدحسن، برداشتی جغرافیایی از جمعیت مسلمان جهان.
۳. نیلسن جورجن، مسلمانان اروپای غربی؛ ترجمه: سید محمد روئین تن.

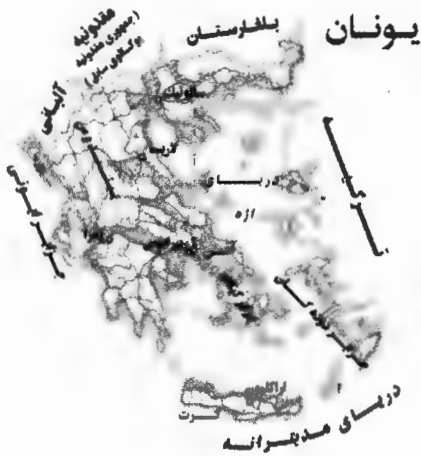
یونان

Greece

هلند

Holland

بررسی وضعیت تشیع در هلند

اهداف آموزشی

انتظار می‌رود با مطالعه این درس، با مطالب ذیل بیشتر آشنا شویم:

- ویژگی‌های جامعه هلند.
- مراکز دینی در هلند.
- جمعیت شیعیان در این کشور.

هلند (در یک نگاه)

۱. شمال و غرب دریای شمال، جنوب بلژیک و شرق آلمان همسایگان هلند هستند.
۲. مساحت این کشور ۴۱۸۶۴ کیلومتر مربع است.
۳. جمعیت هلند در حدود ۱۷ میلیون نفر است.
۴. مسلمانان نسبت ۳٪ را از کل جمعیت این کشور تشکیل می‌دهند.

ویژگی‌های جامعه هلند

یکی از بارزترین ویژگی زندگی مردم در هلند، پوچی و بی‌توجهی به ارزش‌هاست به‌طوری که جامعه این کشور از پیامدهای مصرف مواد مخدر و نوشیدنی‌های الکلی رنج می‌برد. در میان مردم هلند (بویژه در مناطق شهری) تمایل به گریز از ارزش‌ها و آداب و سنن، بسیار دیده می‌شود. بزرگترین نوع بی‌توجهی مردم هلند به ارزش‌ها، بصورت آشکاری در عدم اقبال مردم به کلیساها، نمایان است. به‌طوری که بیشتر کسانی که به کلیساها می‌روند از کهنسالان یا از میانسالان می‌باشند و اغلب جوانان از رفت و آمد به کلیساها سرباز می‌زنند. طبق آمار ارائه شده فقط ۲۲٪ از ازدواج کنندگان برای اجرای عقد ازدواج به کلیسا مراجعه می‌کنند.

اسلام در هلند

مسلمانان در هلند پیرو مذهب شافعی هستند که بیشتر از مهاجرین اندونزی و هندی‌ها و کردها هستند. حنفی‌ها از ترک‌ها، پاکستانی‌ها، سورینامی‌ها و همچنین از عراقی‌های سنی تشکیل شده‌اند. مالکی‌ها نیز از مراکش، الجزایر و تونس می‌باشند. شیعیان مسلمان ساکن هلند، عراقی و لبنانی و ایرانی هستند و علویان از کردهای ترکیه می‌باشند. بغیر از این مذاهب، صوفیه نیز در میان مسلمانان متداول است که در این میان می‌توان به «قادریه»، «نقشبندی»، «سلیمانی» و «درقاوی» اشاره کرد.

شیعیان هلند

جمعیت شیعیان در هلند حدود ۲۰۰ هزار نفر از جمعیت کشور را تشکیل می‌دهد که این جمعیت به شدت در حال افزایش است. اکثر شیعیان مهاجران ترک، افغانی، عراقی، کرد و لبنانی هستند. شیعیان هلند از لحاظ اقتصادی در سطح متوسط به پایین قرار دارند که در سال‌های اخیر این وضعیت رو به بهبودی پیش می‌رود. اکثر شیعیان کاسب بوده و قشر کمی نیز فرهنگی و تاجر می‌باشند. تعدادی از هلندی‌ها اصالتاً شیعه هستند و تعدادی نیز در اثر ارتباط با شیعیان حاضر در هلند و دانشجویان، شیعه شده‌اند. برخی از آنان با زنان شیعه ازدواج کرده‌اند که قبل از تشیع، مسیحی بوده‌اند. در مجموع تعداد کمی از هلندی‌ها شیعه شده‌اند و این به علت عدم وجود مرکزی منسجم و مرتبط به این امر با توانایی‌های مالی و همچنین مرتبط با هلندی‌ها می‌باشد. شیعیان در این کشور فعالیت‌های گسترده و متنوعی دارند. آنان دارای گروه‌های فرهنگی می‌باشند که کارهای متعددی نظیر آموزش زبان عربی، تعلیم قرآن و فرهنگ اسلامی، برپایی مراسمات را انجام می‌دهند.

مساجد و مراکز مهم شیعیان

مساجد «هجرت» در «روتردام»، «چهارده معصوم(ع)»، «اهل بیت(ع)»، «محفل علی(ع)» در «لااه» و مسجد شهر «آیندهوفن» از مساجد مهم هلند، می‌باشند که در اعیاد، وفیات، روز قدس و دهه اول محرم برنامه‌هایی برگزار می‌کنند. مراکز اسلامی و شیعی هلند نیز عبارت‌اند از:

۱. «مجلس اسلامی شیعی» که در ۲۰۰۴م. به ثبت رسیده است و به عنوان تشکیلی است که گروه‌های مختلف شیعه در این کشور را زیر پوشش قرار می‌دهد.

۲. «پارلمان شیعی هلند» که این تشکل در ۲۰۰۴م. تأسیس شده، و هدف آن، معرفی شیعه به جامعه هلندی است.
۳. «دانشگاه روتردام» که مرکز اسلامی بزرگی به ریاست آقای «فرطوسی» را به وجود آورده است. وی از نوادگان «قندوزی» از علمای بزرگ ترکیه و نویسنده کتاب ینابیع المودة می باشد. «فرطوسی»، با اینکه از اهل سنت است، ولی گرایش شیعی دارد و کتاب ها و مقالاتی در فضایل اهل بیت (ع) نوشته است. او چند تن از معاونان خویش را از شیعیان انتخاب کرده است. دانشگاه روتردام از سراسر جهان و ملت های مختلف پذیرش دارد و علاقمندان به رشته علوم انسانی و به ویژه با گرایش اسلامی می توانند در این دانشگاه تحصیل و مدرک در سطح بین المللی دریافت کنند. با توجه به تأیید مدرک علمی این دانشگاه از سوی کشور هلند و محیط اسلامی و آزادی عمل شیعیان، این دانشگاه مکان مناسبی برای مسلمانان و شیعیان برای علم آموزی می باشد.
۴. «مسجد الرسالة» متعلق به شیعیان عراقی و «مسجد اهل بیت (ع)» متعلق به ترک ها است.
۵. «محفل زینب (س)» در شهر لاهه که متعلق به «شیعیان خوجه» است و مسلمانان هندی و پاکستانی برنامه های خود را در آنجا، اجرا می کنند.
۶. شیعیان هلند از فعال ترین شیعیان اروپا هستند.

بررسی وضعیت تشیع در یونان

اهداف آموزشی

انتظار می‌رود با مطالعه این درس، با مطالب ذیل بیشتر آشنا شویم:

- ادیان و مذاهب در یونان.
- مراکز دینی در یونان.
- جمعیت شیعیان.

یونان (در یک نگاه)

۱. یونان از شمال با آلبانی، مقدونیه و بلغارستان و از شرق با ترکیه مرز مشترک دارد.
۲. جمعیت یونان بالغ بر ۱۱ و نیم میلیون نفر است.
۳. مساحت این کشور ۱۳۱۹۹۰ کیلومتر مربع است.

ادیان و مذاهب در یونان

حدود ۹۴٪ مردم یونان، مسیحی و پیرو کلیسای ارتدوکس شرقی هستند. کلیسای یونان ادعای رهبری جامعه ارتدوکس جهان را دارد و زیر نظر یک «اسقف اعظم» فعالیت می‌کند. در قانون اساسی یونان، آزادی کامل مذهب به رسمیت شناخته شده ولی تشویق به تغییر مذهب و مداخله در امور کلیسای ارتدوکس یونان ممنوع است. علی‌رغم این که بسیاری از مردم یونان، مذهبی هستند و از سایر کشورهای اروپایی، پابندی بیشتری به مذهب دارند، اما با هجوم فرهنگ غربی، نوعی مشی غیر مذهبی، در حال رشد است. ورود اسلام به کشور یونان سابقه ۱۰۰۰ ساله دارد. هنگامی که مسلمانان در سال ۶۵۳م. جزیره «رودوس» را فتح کردند، اسلام به تدریج در این جزیره و نواحی اطراف آن گسترش یافت و ۴۷۰ سال در این منطقه، حضور داشت. در سال ۱۹۲۲م. یک چهارم جمعیت کشور یونان را، مسلمانان تشکیل می‌دادند. اما شعله‌ور شدن جنگ میان ترک‌ها

و یونانی‌ها و گسترش فضای کینه و نفرت میان این دو کشور، منجر به سرکوبی مسلمانان گردید. هم‌اکنون مطابق آمار دولتی ۱۳۰ هزار مسلمان در یونان وجود دارد و اکثراً به زبان ترکی و لهجه «پوماک» صحبت می‌کنند. بیشتر این مسلمانان ترک‌تبار بوده و در شمال یونان در شهرهای نزدیک به مرزهای ترکیه زندگی می‌کنند. این مسلمانان از زمان حاکمیت عثمانی در یونان باقی مانده‌اند و مانند بقیه ترک‌تباران به اهل‌بیت (ع) علاقه خاصی دارند. «آتن» تنها پایتخت اروپایی است که فاقد مسجد است. دولت یونان و کلیسای این کشور، موافقت خود را با ساخت مسجد در این شهر بارها اعلام داشتند اما تاکنون چنین امری تحقق نیافته است. در آتن ۶ نمازخانه وجود دارد که مسلمانان مقیم، حضوری فعال در آنها دارند. مدیریت این نمازخانه‌ها عمدتاً با اعراب است.

شیعیان یونان

براساس آمار غیر رسمی، شیعیان مقیم یونان حدود ۷ هزار نفر برآورد می‌شوند که بیش از ۹۰٪ آنان در شهر «آتن» پایتخت یونان و بقیه در شهرهای بزرگ و کوچک اطراف «آتن» و یا دیگر شهرهای این کشور حضور و به کار و زندگی اشتغال دارند. شیعیان دارای دو انجمن بزرگ رسمی می‌باشند و یک نمازخانه در شهر وابسته به «انجمن جعفری» در شهر «تیون» واقع در جنوب و غرب یونان دارند. انجمن‌ها و مراکز شیعی متعددی در این کشور هستند که عبارتند از: «انجمن جعفری شیعیان پاکستانی» که بزرگترین انجمن شیعی در آتن می‌باشد و به فعالیت می‌پردازد. «انجمن گلزار زینب (س)» که واقع در غرب شهر «آتن» است و دومین انجمن بزرگ شیعیان محسوب می‌شود. «انجمن مهدیه شیعیان افغانی‌های مقیم یونان» که در این کشور فعال است و از نظر تعداد افرادی که در برنامه‌های مذهبی در این محل تجمع می‌کنند، از دو انجمن ذکر شده، بیشتر می‌باشند.

بخش سوم: تشیع در اروپا / ۲۸۱

پرسش

۱. گزارشی در خصوص وضعیت مسلمانان هلند ارائه کنید.
۲. مراکز اسلامی و شیعی در هلند را گزارش کنید.
۳. وضعیت ادیان و مذاهب در یونان را تشریح کنید.
۴. گزارشی در خصوص وضعیت مسلمانان یونان ارائه کنید.

برای مطالعه بیشتر

۱. آل علی، نورالدین، اسلام در غرب (تاریخ اسلام در اروپای غربی).
۲. گنجی، محمدحسن، برداشتی جغرافیایی از جمعیت مسلمان جهان.
۳. نیلسن جرجن، مسلمانان اروپای غربی؛ ترجمه: سید محمد روئین تن.

بررسی وضعیت تشیع در دیگر کشورهای اروپایی

شیعیان کوزوو: آمار دایرةالمعارف امام حسین(ع) در ۲۰۰۰م. جمعیت بالغ بر ۲ میلیون نفر، جمعیت شیعیان کمتر از ۵ هزار نفر است.

شیعیان لهستان: جمعیت ۴۰ میلیون نفر، جمعیت شیعیان کمتر از ۵ هزار نفر است.

شیعیان لوکزامبورگ: جمعیت ۵۰ هزار نفر، جمعیت شیعیان کمتر از ۳ هزار نفر است.

شیعیان مقدونیه: جمعیت ۲۱ میلیون نفر، جمعیت شیعیان کمتر از ۷ هزار نفر است.

شیعیان نروژ: جمعیت بیش از ۵ میلیون نفر، جمعیت شیعیان کمتر از ۲ هزار نفر است.

شیعیان قبرس: جمعیت ۱ میلیون نفر، جمعیت شیعیان کمتر از ۳ هزار نفر است.

شیعیان رومانی: جمعیت ۲۳ میلیون نفر، جمعیت شیعیان بیش از ۱۰۰۰ نفر است.

شیعیان مجارستان: جمعیت ۱۰ میلیون نفر، جمعیت شیعیان ۵ هزار نفر است.

شیعیان کرواسی: جمعیت ۵ میلیون نفر، جمعیت شیعیان حدود ۱۰۰۰ نفر است.

شیعیان دانمارک: جمعیت ۵ و نیم میلیون نفر، جمعیت شیعیان ۵ هزار نفر است.

شیعیان پرتقال: جمعیت ۱۱ میلیون نفر، جمعیت شیعیان کمتر از ۱۰۰۰ نفر است.

شیعیان بلاروس: جمعیت ۱۱ میلیون نفر، جمعیت شیعیان کمتر از ۲ هزار نفر است.

شیعیان سوئیس: جمعیت شیعیان بیش از ۲۰ هزار نفر است.

بخش سوم: تشیع در اروپا / ۲۸۳

پرسش

۱. گزارشی در خصوص جمعیت شیعیان در کشورهای قبرس، مقدونیه و مجارستان، کرواسی، سوئیس، بلاروس بنویسید.

برای مطالعه بیشتر

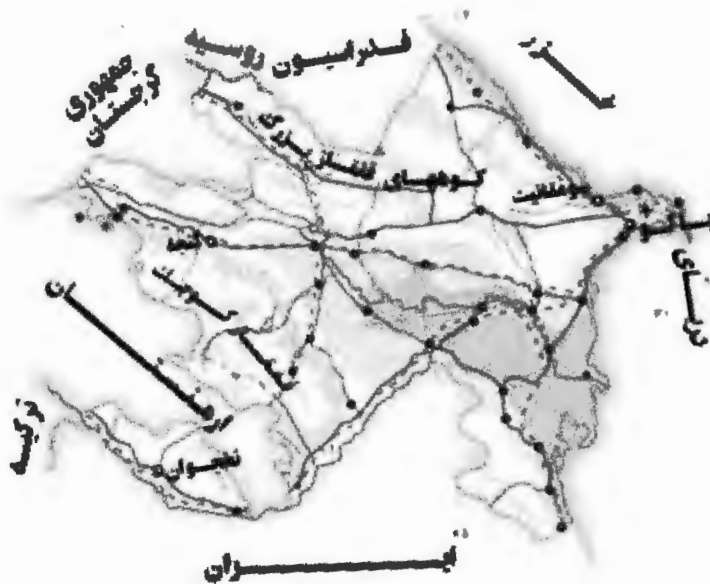
۱. گنجی، محمدحسن، برداشتی جغرافیایی از جمعیت مسلمان جهان.
۲. آل علی، دکتر نورالدین، اسلام در غرب (تاریخ اسلام در اروپای غربی).
۳. نیلسن جرجن، مسلمانان اروپای غربی؛ ترجمه: سیدمحمد روئین تن.
۴. جعفریان، رسول، اطلس شیعه.

پیشینه

تشیع در اوراسیا

- آذربایجان
- ترکیه
- روسیه

جمهوری آذربایجان
Azerbaijan

بررسی وضعیت تشیع در جمهوری آذربایجان

اهداف آموزشی

- انتظار می‌رود با مطالعه این درس، با مطالب ذیل بیشتر آشنا شویم:
- آشنایی با فضای فکری و فرهنگی حاکم بر کشور آذربایجان.
- ادیان و مذاهب موجود در این کشور.
- فرصت‌ها و قابلیت‌های تشیع در این کشور.

جمهوری آذربایجان (در یک نگاه)

۱. این کشور در منطقه جغرافیایی قفقاز و در گذرگاه اروپا و آسیای جنوب غربی، در کنار دریای خزر واقع شده است.
۲. ایران در جنوب، ارمنستان و ترکیه در غرب، گرجستان در شمال غربی و روسیه در شمال، از همسایگان آن کشور می‌باشند.
۳. حکومت آذربایجان سکولار بوده و از ۲۰۰۱م. به عضویت شورای اروپا درآمده است.
۴. بیشتر جمعیت جمهوری آذربایجان، مسلمان و شیعه هستند.
۵. در منابع عهد اسلامی نام این کشور «اران‌الران» بوده است.
۶. جمعیت این کشور حدود ۹ میلیون نفر است.

تشیع در آذربایجان (در یک نگاه)

۱. جمعیت شیعیان در این کشور بیش از ۷ میلیون نفر است و این کشور دومین کشور از حیث جمعیت شیعی در جهان است.
۲. مذهب تشیع همزمان با رسمیت یافتن این مذهب در ایران صفوی، گسترش یافت.

اوضاع تشیع در جمهوری آذربایجان

مذهب تشیع در سرزمین آذربایجان همزمان با ایران در دوره صفویه گسترش یافت. در

بین اقوام ساکن در آذربایجان، آذری‌ها بیشترین سهم و تعداد را در جمعیت شیعه کشور دارند و بعد از آن تالش‌ها قرار دارند. لرگی‌ها، تاتارها، کردها و آوارها از دیگر اقوام مسلمانی هستند که شیعیان در بین آنها در قالب اقلیت وجود دارند. شیعیان در این کشور قابلیت‌ها و فرصت‌هایی دارند که به چند نمونه از آنها اشاره می‌شود:

۱. تعداد جمعیت و تسلط بر حاکمیت: شیعیان با اختصاص بالاترین سهم از جمعیت به خود و نیز داشتن اکثریت در قوم غالب (آذری‌ها)، از حیث توانمندی جمعیتی، بالاترین مزیت را در آذربایجان دارند. حاکمیت و دولت نیز به طور کامل در دست آذری‌های شیعه مذهب است. جمهوری آذربایجان از لحاظ آماری بعد از جمهوری اسلامی ایران قرار دارد ولی از لحاظ محتوایی به دلیل ۸۰ سال جدایی با تشیع واقعی، فاصله بسیاری دارد. حاکمیت در آذربایجان به شکل ریاستی است و اختیارات اصلی در دست رئیس جمهور قرار دارد و رؤسای قوای دیگر نیز از حیث قومی و مذهبی، شیعیان آذری هستند. افزون بر اینها سایر اهرم‌های قدرت نظیر نمایندگان مجلس، شهرداران، نظامیان بلندپایه و رسانه‌های گروهی به شکلی یک دست در اختیار شیعیان هستند. جمعیت شیعیان آذربایجان حدود ۷ میلیون نفر است.

۲. عوامل تقویت کننده خارجی: استقلال آذربایجان و تشکیل دولت ملی به دست شیعیان فرصت مناسبی برای پیروان این مذهب بود تا از تنگنای نظام ضد دینی شوروی بیرون آیند و به احیای مذهب خود همت گمارند. این رویداد توسط عوامل خارجی در منطقه قابل تقویت بود که بهترین فرصت در این خصوص وجود کشوری قدرتمند و تأثیرگذار چون ایران بود که بر پایه ایدئولوژی منشعب از تشیع، اداره می‌گردید. علاوه بر این در سال‌های اخیر قدرت یافتن شیعیان در برخی دیگر از کشورها نظیر عراق و لبنان نیز زمینه‌های فرصت‌ساز را بیش از پیش برای شیعیان آذربایجان فراهم ساخته است.

۳. پیشینه دین‌گرایی در منطقه: شیعیان آذربایجان از دیرباز به حفظ شعائر مذهبی و انجام فعالیت‌های دینی اهتمام داشتند. در دوره‌های حاکمیت تزارها و شوروی، این تلاش‌ها به شکل مبارزات دینی بروز می‌نمود. این مبارزات اغلب به دلیل ماهیت استبدادی نظام‌های غیرمسلمان حاکم پس از چند سال و با کشتارهای وسیع و برنامه‌ریزی شده علما و دینداران، خاموش می‌گشت.

جریان‌ها و مراکز علمی دینی در آذربایجان

۱. اداره روحانیت مسلمانان قفقاز و کمیته دولتی امور تشکل‌های دینی.
۲. حزب اسلامی آذربایجان که قوی‌ترین نهاد مردمی دین‌مدار است.
۳. جریان منتسب به «حاجی ایلقار ابراهیم اوغلو» روشنفکر مذهبی، که مهم‌ترین جریان شیعی مدرن در آذربایجان است. این روشنفکر مذهبی جوان، که به مدت ۸ سال به تحصیل علوم دینی در دانشگاه‌های ایران مشغول بوده است، از اندیشه‌های معتدل «شهید مطهری» و «عبدالکریم سروش» تأثیر پذیرفته است.
۴. مرکز پژوهش‌های دینی: این مرکز که در سال ۱۹۹۹م. تأسیس شد و در پی احیای معارف اسلامی و ارزش‌های شیعی در آذربایجان است. ریاست این مرکز را جوانی به نام «اثلجین عسگراف» به عهده دارد و حمایت این مرکز از ایران و برقراری روابط گسترده بین ایران و آذربایجان کاملاً آشکار است.
۵. برخی از گروه‌های دینی اسلامی، تشکل‌هایی هستند که سعی دارند به روش‌های مدرن در فعالیت دینی متکی باشند. تشکل‌هایی نظیر «بصیرت»، «عرفان» و «خانیم زهرا» در این زمره‌اند.
۶. دانشگاه اسلامی و دانشکده الهیات باکو: از مراکز علمی و آموزشی اسلامی فعال در آذربایجان هستند.

تهدیدهای دینی

۱. فعالیت‌های مسیونری: گروه‌های مسیونری مسیحی و یهودی، پس از توجه دولت باکو به اعطای آزادی فعالیت‌های دینی و مذهبی، گسترش در خور توجهی در کشور، داشته‌اند. فعالیت این گروه‌ها که از نظر قانونی ثبت شده هستند، در کنار اهتمام دولت به بازسازی و احیاء فعالیت مکان‌های مذهبی مسیحی و یهودی، نمود بارزی پیدا کرده است تا جایی که شهروندان مسلمان بارها نگرانی شدید خود را پیرامون گسترش زایدالوصف این گروه‌ها، اعلام نموده‌اند.
۲. صوفی‌گری: آنچه امروز در جمهوری آذربایجان تحت نام صوفی‌گری جریان دارد، در واقع تأثیراتی است که از طریقت‌های صوفی رایج در آسیای مرکزی و داغستان نشأت گرفته است؛ اما می‌توان گفت این ایده‌ها در آذربایجان، بومی نشده‌اند. طریقت‌های صوفی‌گری چهارگانه «نقشبندی»، «قادریه»، «یسویه» و «بکتاشیه» به

بخش چهارم: تشیع در اوراسیا / ۲۹۱

نوعی تأثیرات خود را در بین علاقمندان تصوف در آذربایجان گذاشته‌اند. «فتح‌الله گولن» شخصیت مشهور دینی فرهنگی ترکیه و هدایت‌گر اصلی شاخه «نورجی‌ها» اهتمام خاصی در زمینه فعالیت در آسیای مرکزی و قفقاز می‌ورزد. روزنامه اسلام‌گرای «زمان» چاپ ترکیه که با محافل دینی «نورجی‌ها» پیوند دارد، در میان نسخه‌های منتشره به زبانهای خارجی، به زبان آذری نیز اهمیت ویژه‌ای می‌دهد.

۳. فعالیت‌های اهل تسنن: فعالیت‌های مذهبی اهل سنت در جمهوری آذربایجان در دو بخش قابل تحلیل است:

الف: از آنجا که اهل تسنن جزو اقلیت و از نظر سیاسی - اجتماعی در حاشیه هستند، از این رو فعالیت مذهبی آنها از تبلیغات قوی و مؤثری برخوردار نیست. سنی‌ها عموماً در مناطق حاشیه‌ای و در نزدیکی مرزهای شمال شرقی و شمالی و جنوبی و جنوب شرقی زندگی می‌کنند. در باکو محل تمرکز فعالیت‌های شهروندان سنی مذهب مسجد تاریخی «اژدریگ» است. اهل سنت در دستگاه‌های دولتی جایگاه درخور توجهی ندارند و اهرم و ابزار تبلیغاتی قوی و مؤثری نظیر رسانه‌های دیداری، نوشتار و الکترونیکی چشم‌گیری ندارند.

ب: فعالیت مذهبی توسط کشورهای مسلمان دیگر نظیر ترکیه و کشورهای عربی: در این زمینه ترکیه یکی از مؤثرترین کشورها محسوب می‌شود. روابط بسیار گسترده و ریشه‌دار ترکیه و جمهوری آذربایجان باعث شده است که اسلام‌گرایان ترکیه، محیط سیاسی، اجتماعی و فرهنگی آذربایجان را برای فعالیت مناسب ببینند. این تلاش‌ها با قدرت گرفتن اسلام‌گراها در ترکیه نمود بارزتری خواهد یافت. تأسیس «دانشکده الهیات» در دانشگاه دولتی باکو با کمک دولت ترکیه از جمله مصادیق این اثرگذاری است. در بین کشورهای عربی نیز کویت و عربستان سعودی بیشترین فعالیت دینی را در آذربایجان دارند. در میان کشورهای خارجی سنی‌مذهب فعالیت گروه‌های کویتی و عربستانی به نوعی تهدید جدی ولی محدود برای تفکر شیعی آذربایجان، محسوب می‌شود.

۴. فعالیت فرقه‌های اسلامی منحرف: بهائیت و وهابیت دو نمونه بارز فرقه‌های اسلامی انحرافی در آذربایجان هستند. در این میان، فرقه بهایی که موقعیت تضعیف شده‌ای در سایر کشورها نیز پیدا کرده است، با دارا بودن دو تشکل ثبت شده و قانونی، فعالیت می‌کنند. فرقه انحرافی و ضد شیعی وهابیت در منطقه قفقاز عموماً از نواحی

«داغستان» و «چچنستان» تغذیه می‌شود. با وجود اینکه فرقه‌های افراطی به ویژه وهابیت اغلب در بین گروه‌های سنی حاشیه‌ای در آذربایجان نفوذ دارند، ولی گفته می‌شود که این فرقه در «باکو» و «سومقای» مورد حمایت قرار می‌گیرند و از منابع مالی برخوردارند. وهابیت در آذربایجان درصدد بهره‌گیری از مسئله «قره‌باغ» و تشویق به مبارزه مقدس دینی - میهنی، نیز هست تا از این طریق جامعه مسلمانان و حتی شیعیان آذربایجان را جذب خود نماید.

شیعیان آذربایجان و ایران

در دهه‌های اخیر مسلمانان آذربایجان به ویژه شیعیان به راحتی به ایران و اماکن مذهبی در سایر کشورهای اسلامی مسافرت می‌کردند و در مناسک حج شرکت می‌جستند. اعزام به حج مسلمانان ساکن در روسیه، عمدتاً از طریق خاک ایران انجام می‌شد. طبق آماري که در این زمینه موجود است، در این دوران بیش از ۶۰ هزار نفر از مسلمانان ساکن در روسیه به حج رفتند و ایران یکی از کشورهایی بود که بخش اصلی این حجاج از طریق خاک آن عازم عربستان می‌شدند و در این میان آذری‌های شیعه سهم عمده‌ای را داشتند. ارتباط سهل و روان شیعیان آذربایجان با ایران به ویژه مناطق آذری نشین عامل خارجی دیگری است که سبب تقویت روحیه مذهبی در شیعیان آذربایجان می‌گردد. سفرهای زیارتی شیعیان آذربایجان به ایران، مشخصاً مشهد و تحصیل طلاب علوم دینی این کشور در حوزه‌های علمیه ایران نیز سبب تحکیم جایگاه شیعه در آذربایجان شده است. کما اینکه افرادی که پس از تحصیل در مدارس دینی ایران به آذربایجان بازگشته‌اند، در ترویج اندیشه شیعی، کوشیده‌اند.

تحلیل گران مسائل آذربایجان بر این باورند که پس از استقلال این جمهوری، طی مدت پنج سال اول رشد و گسترش اندیشه‌های ایرانی شیعه بسیار در خور توجه بوده است. کتاب‌های مذهبی و ایدئولوژیک چاپ شده در ایران به وفور در کتاب‌فروشی‌های شهرهای مختلف آذربایجان در معرض دید بوده و مورد استقبال قرار می‌گرفت. دیدگاه‌ها و تفکرات دینی - سیاسی رهبر انقلاب اسلامی ایران هنوز، جایگاه در خور توجهی در بین دینداران آذری دارد. علاوه بر این دیدگاه‌های «آیت‌الله فاضل لنکرانی»، «آیت‌الله سیستانی» و «آیت‌الله میرزا جواد تبریزی»، طرفداران مشخصی دارد.

بخش چهارم: تشیع در اوراسیا / ۲۹۳

پرسش

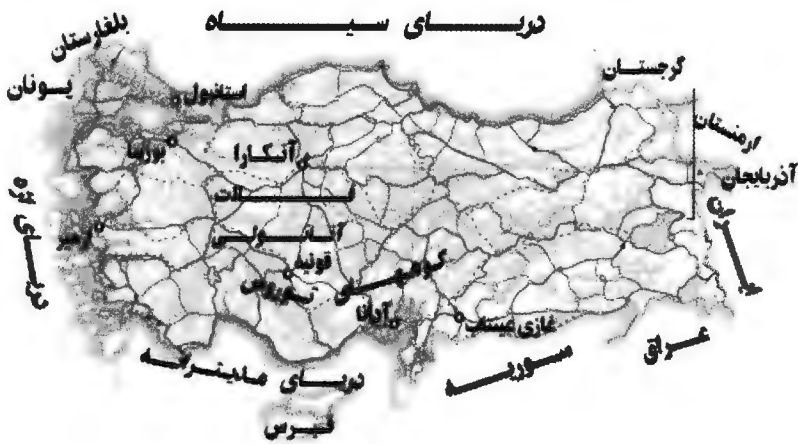
۱. وضعیت تشیع در آذربایجان را بررسی نمایید.
۲. تهدیدهای دینی‌ای که در آذربایجان وجود دارد کدام‌اند؟
۳. ایران چگونه توانسته به شیعیان آذربایجان کمک کند؟
۴. سیاست جمهوری اسلامی ایران را در مواجهه با تشیع در جهان چگونه است؟

برای مطالعه بیشتر

۱. واحدی، الیاس، هویت قومی در جمهوری آذربایجان.
۲. شیخ عطار، علی‌رضا، ریشه‌های رفتار سیاسی در آسیای مرکزی و قفقاز.
۳. ابوطالبی، مرتضی، آسیای مرکزی جغرافیای سیاسی.
۴. آکینر، شیرین، اقوام مسلمان اتحاد شوروی؛ ترجمه: علی خزاعی فر.
۵. زمانی، محمد حسن، شگفتی‌های پس از فروپاشی؛ (سفر به مسکو و آسیای میانه).

ترکیه

Turkey

بررسی وضعیت تشیع در ترکیه

اهداف آموزشی

- انتظار می‌رود با مطالعه این درس، با مطالب ذیل بیشتر آشنا شویم:
- چگونگی ورود دین اسلام به کشور ترکیه.
- سیر تاریخی پیدایش تشیع در این کشور.
- وضعیت دینی حال حاضر در کشور ترکیه.
- چالش‌های پیش‌روی شیعیان ترکیه.

ترکیه (در یک نگاه)

۱. ترکیه کشوری اوراسیایی (اروپایی آسیایی) است که بخش بزرگ آن آناتولی یا آسیای کوچک، در جنوب غرب آسیا و خاورمیانه واقع است و بخش کوچکی نیز به نام تراکیه در منطقه بالکان، منطقه‌ای در جنوب شرق اروپا قرار دارد.
۲. ترکیه در شرق با کشورهای ایران، آذربایجان، نخجوان، ارمنستان و گرجستان؛ در جنوب شرقی با عراق و سوریه؛ و در شمال غربی (بخش اروپایی) با بلغارستان و یونان همسایه است. همچنین از شمال با دریای سیاه، از غرب با دو دریای کوچک مرمره و اژه و از جنوب غربی با دریای مدیترانه مرز آبی دارد. دو تنگه راهبردی بسفر و داردانل نیز در اختیار ترکیه است.
۳. مساحت این کشور ۷۸۳۵۶۲ کیلومتر مربع است.
۴. جمعیت این کشور بیش از ۷۴ میلیون نفر است.
۵. از نظر جمعیت دینی، حدوداً ۷۵٪ مردم سنی و ۱۵ تا ۲۵٪ نیز علوی هستند.

نگاهی کوتاه به تاریخ ترکیه

آناتولی، آسیای صغیر یا ترکیه امروز را زادگاه تمدن یونان دانسته‌اند. مادها، هخامنشیان، یونانیان، رومیان و قبیله‌های ترک سلجوقی و عثمانی از جمله اقوامی هستند که نامشان

در هر یک از دوره های تاریخی این سرزمین نقش بسته است. امپراطوری روم در سال ۱۹۶م. بر آناتولی تسلط یافت و پس از تجزیه این سرزمین به روم شرقی پیوست و شهر بیزانس (استانبول) به پایتختی امپراطوری روم شرقی انتخاب شد. در قرن یازدهم میلادی سلجوقیان بر آن سرزمین تسلط یافتند و بعد از مدتی، دولت های کوچک و مستقل در گوشه و کنار این سرزمین پدید آمد که حکومت ترکان عثمانی یکی از آنها بود. عثمانی ها که از مهاجران آسیای مرکزی بودند در آغاز از سلجوقیان پیروی می کرده و هنگامی که سلجوقیان در سال ۱۲۹۹م. منقرض شدند، اعلام استقلال کردند و قلمرو خود را از هر سو توسعه دادند. این سلسله با عمر ۷۰۰ ساله خود، طولانی ترین حکومت را در سرزمین های اسلامی داشته است. در ۱۹۲۳م. جمهوری ترکیه رسماً اعلام موجودیت کرد و «مصطفی کمال پاشا» که «آتاتورک» یا «پدر ملت ترک» لقب گرفته بود، به ریاست جمهوری رسید. از مهم ترین تغییرات انجام شده در ترکیه پس از به حکومت رسیدن «مصطفی کمال پاشا» می توان به موارد زیر اشاره کرد:

۱. کلیه قوانین اسلام ملغی شد.
۲. تمامی حروف عربی به لاتین تغییر داده شد.
۳. تقویم هجری به تقویم میلادی تغییر داده شد.
۴. قرآن از زبان عربی به زبان ترکی ترجمه شد.
۵. حجاب اسلامی ممنوع شد.
۶. لباس علما و روحانیون دینی مخصوص مسجد شد.
۷. وزارت اوقاف و منصب شیخ الاسلامی ملغی گردید.
۸. دادگاه های شرع منحل شد.
۹. در سال ۱۹۲۸م دین اسلام از رسمیت افتاد.

بررسی وضعیت مثبت دینی عصر حاضر در ترکیه

۱. گسترش حرکت ترجمه کتب اندیشمندان بزرگ جهان اسلام از کشورهای مختلف.
۲. مطرح شدن اندیشه های اسلامی در سطح دانشگاه ها.
۳. گرایش روز افزون به علوم اسلامی به ویژه تحقیقات قرآنی.
۴. گرایش تحصیل کردگان به احیاء ارزش های اسلامی چون گسترش حجاب.
۵. سفرهای متعدد ترکان به کشورهای اسلامی و تأثیرپذیری از آموزه های اسلامی.

بررسی وضعیت منفی دینی عصر حاضر در ترکیه

۱. تلاش حکومت برای تقویت اصول و مبانی فکری لائیک در ترکیه از طریق ایجاد تفسیقات مختلف برای گسترش مظاهر پابندی به فرهنگ و اصول اسلامی مثل ممنوعیت حجاب در برخی مراکز و مقاطع تحصیلی.
۲. تلاش مستمر و پیگیر برای همگونی فرهنگی هرچه بیشتر با غرب.
۳. ترویج اندیشه تسامح دینی، نفی حساسیت نسبت به عدم پابندی دیگران به دین و مقابله با غیرت دینی، با برگزاری سمینارهای مختلف توسط مراکز علمی و فرهنگی.
۴. باز نمودن میدان برای گسترش شبهات مختلف در مورد مسائل عقیدتی و فکری.
۵. تبدیل شدن ترکیه به یک کشور توریستی و باز شدن پای توریست‌های خارجی به این کشور و تأثیر گذاری بر عقائد و فرهنگ مردم.

بررسی وضعیت دینی با روی کار آمدن اسلام‌گرایان

۱. بازگشت به مجد و عظمت دوران عثمانی و اندیشه رهبری جهان اسلام در ذهن حاکمان فعلی ترکیه است.
۲. تقویت اندیشه اخوان المسلمینی در سراسر جهان اسلام.
۳. ارائه چهره اسلام مدرن و پیوستن به اتحادیه اروپا.
۴. دفاع از مسلمانان در فلسطین، بالکان و اروپا.

اسلام در ترکیه

طبق آخرین بررسی‌های صورت گرفته در کشور ترکیه از کل جمعیت این سرزمین حدود ۹۸٪ مسلمان، ۷۵٪ ایشان سنی بوده و دارای مذهب حنفی و شافعی می‌باشند که پیروان مذهب حنفی جمعیت بیشتری دارند. از مذاهب موجود بین اهل تسنن می‌توان به «نقشبندیه»، «نورجی‌ها» و «سلیمانجی‌ها» نیز اشاره کرد.

بررسی وضعیت تشیع در ترکیه

پس از آنکه ترک‌ها، شکل تسنن اسلام را پذیرفتند، در زمان «خواجه علی» «نوه شیخ صفی الدین اردبیلی»، آنها با مذهب تشیع آشنا شدند. پس از درگذشت «خواجه علی»، «شیخ شاه» رهبر شیعیان شد و پس از او پسر شیخ یعنی «جنید» رهبر شیعیان در ایران

گشت و این امر نقطه عطفی در نفوذ تشیع در آسیای صغیر بود. پادشاه ایران که از نفوذ بیش از حد «جنید» و علاقه مردم نسبت به وی می‌ترسید، اقامت او را در ایران صلاح ندید و او را به ترکیه تبعید کرد. وقتی غزنویان (۳۶۶-۵۸۳ق.) بر حکومت ایران دست یافتند، دوران تسلط ترکان بر این سرزمین آغاز شد و مذهب تسنن رونق گرفت و شدت عمل نسبت به تشیع فزونی یافت. اما پس از آن، در دوران خوارزمشاهیان و سلاجقه، نفوذ رجال شیعه در دستگاه دولتی باعث شد که بسیاری از ترکان به مذهب شیعه روی آورند. نخستین حرکت جانبداری از تشیع، در دوره ایلخانیان صورت گرفت. در این حرکت، تعدادی از علمای شیعه مقیم سایر کشورها، به ایران آمدند و در همین دوران نام ائمه اطهار(ع) بر سکه‌ها نقش بست و مهاجران آسیای صغیر، تشیع را با آغوش باز پذیرفتند. موفق‌ترین پادشاه صفوی در اشاعه تشیع در ایران و کشورهای همسایه «شاه اسماعیل» بود. هنگامی که «شاه اسماعیل» به سلطنت رسید، مذهب شیعه را مذهب رسمی ایران اعلام کرد و هواخواهان بسیاری در آسیای صغیر به دست آورد. در زمان «شاه اسماعیل»، تشیع در آسیای صغیر به دو صورت متجلی شد: «قزلباش‌ها» که به تکیه اردبیل وابسته بودند و مرادشان «اسماعیل» بود و «بکتاشی‌ها» که به تکیه «حاجی بکتاش‌ولی» وابسته بودند و مرشدشان «بالیم سلطان» بود.

تقویت روز افزون «شاه اسماعیل» و نفوذ معنوی او در میان ترکمن‌های آسیای صغیر، عثمانیان را به وحشت انداخت، به همین سبب «بایزید دوم» تعدادی از شیعیان را تبعید کرد. در زمان «سلطان سلیم اول»، نفوذ تشیع در آسیای صغیر به حدی رسید که حتی برخی شاهزادگان عثمانی به صف قزلباش‌ها در آمده و کلاه قرمز بر سر گذاشتند. گفته می‌شود که «سلطان سلیم» برای مقابله با شیعیان و طرفداران اهل بیت(ع)، به سوی بکتاشی‌ها روی آورد و به ملاطفت و مهربانی با آنان پرداخت. او همچنین «شیخ الاسلام ابن کمال» را واداشت که فتوایی بر ضد قزلباش‌ها صادر کند و پس از صدور این فتوا، دستور قتل افراد زیادی را صادر کرد و در نهایت، به فکر جنگ با «شاه اسماعیل» افتاد. «سلطان سلیم» از این جنگ دو هدف داشت: یکی اینکه در خاک عثمانی از نفوذ شیعه جلوگیری کند و دوم آنکه با فتح مصر، خلافت را به «آل عثمان» منتقل کند که با جنگ «چالدران» هر دو هدف او محقق شد. پس از سقوط دولت صفوی، شیعیان به تدریج از ایران دور و در نتیجه از تشیع بیگانه شدند که این گسستگی در ادوار بعدی نیز ادامه یافت. پس از پیروزی انقلاب اسلامی ایران،

بخش چهارم: تشیع در اوراسیا / ۲۹۹

فعالیت‌های فردی و گروهی پراکنده اما فراگیر در میان علویان آغاز گردید و اکنون روز به روز به تعداد شیعیان در این کشور افزوده می‌شود.

مناطق شیعه نشین ترکیه

شیعیان جعفری که شمار آنها نزدیک به دو میلیون نفر است، اغلب در نزدیکی مرزهای ایران در دو استان قارص و اغدیر ساکنند و برخی از آنها مهاجرانی هستند که از ایران به ترکیه رفته‌اند. پراکندگی شیعیان جعفری ترکیه را می‌توان به صورت زیر ذکر کرد:

۱. شرق و شمال شرقی ترکیه: در مرز ایران، ارمنستان و نخجوان، شهرها و روستاهای این منطقه مانند شهرهای «اغدیر»، «قارص»، «توزلوجا»، «آرالیک»، «تاشیلی‌چای»، «آکیاکا» و «آرپاچای» که بیشتر شیعه‌نشین هستند.
۲. شمال غربی ترکیه: شیعیان در شهرهای «استانبول»، «بورسا» و «ازمیر» سکونت دارند.
۳. مرکز ترکیه: بیشترین تجمع شیعیان جعفری در مرکز ترکیه و استانبول، در پایتخت این کشور و سایر شهرهای بزرگ است.
۴. غرب ترکیه: در شهرهایی چون «ازمیر» و «تورگوتلو» استان «قارص» ساکن هستند.
۵. شمال شرقی ترکیه: که از مهم‌ترین محل‌های تمرکز شیعیان است و مردم این استان به زبانی نزدیک به زبان آذربایجان ایران سخن می‌گویند.

فرق شیعی در ترکیه

۱. قزلباش‌ها: قزلباش یکی از فرق و طریقت‌های علوی در ترکیه می‌باشد. در ترکیه بعضاً به علویان و بکتاش‌ها نیز «قزلباش» گفته می‌شده است. لفظ «قزلباش» امروزه به عنوان یک سنبل است اما در گذشته یک لفظ منفی بوده و برای تحقیر به کار برده می‌شده است. اعتقادات «قزلباش‌ها» از این قرار است:
- الف: قائل به وحدانیت خداوند متعال هستند.
- ب: دوازده امامی هستند.
- ج: توجه ویژه به کربلا داشته و در ماه محرم به عزاداری می‌پردازند.
- د: قائل به امامت امام علی (ع) و بعد از او به امامت فرزندان ایشان هستند.
- ه: تولی و تبری را در رأس عقاید خود قرار داده‌اند.
- و: آنها کسانی که از نسل قزلباش نباشند را در طریقت خود راه نمی‌دهند.

۲. بکتاشیه: ظهور و بروز «بکتاش‌ها» را مربوط به قرن سیزدهم دانسته‌اند. ایشان پس از دوره‌ای که با مهاجرت «مولانا حاج بکتاش ولی» و «بابااسحاق» به آناتولی صورت گرفت با اظهار عقاید و احساسات مشرق زمین، پا به عرصه وجود گذاشتند. مؤسس «بکتاشیه»، «حاج بکتاش ولی» است که در زمان حمله مغول از خراسان به سرزمین آناتولی مهاجرت نمود. «فرقه بکتاشیه» هم از نظر زمانی و هم از نظر اصول اعتقادی به علویان نزدیک و مشابه هستند. این فرقه بزرگترین و با نفوذترین فرقه شیعی در ترکیه است. اعتقادات بکتاش‌ها به شرح زیر می‌باشد:

الف: دوازده امامی بوده و وابستگی اعتقادی به امام علی (ع) و ائمه (ع) دارند.

ب: تولی و تبری جستن نسبت به دوستان و دشمنان امام علی (ع) و ائمه (ع) و ایمان به «حاج بکتاش ولی» را از اصول اعتقادی خود می‌دانند.

ج: آنها تولد امام علی (ع) را در نوروز دانسته و زیارت قبر ایشان را جزو شرایط قبولی حج می‌دانند.

د: بکتاشیه با رفتن به زیارت نجف، کاظمین، کربلا، سامرا، مشهد و مزار «حاج بکتاش»، ثوات رفتن به این اماکن را مثل ثواب حج می‌دانند.

۳. علویان: پیدایش زمینه اعتقادی علویان در ترکیه را در ابتدای قرن سیزدهم دانسته‌اند. زمان مهاجرت مهاجرینی از خراسان، آذربایجان و ترکستان به آناتولی که با خود مجموعه‌ای از معتقدات مبتنی بر تشیع و تصوف را به همراه داشتند. در زمان حکومت عثمانی در پی ارتباط بعضی از شیعیان و علویان با دولت صفوی در ایران، «سلطان سلیم» پادشاه عثمانی شروع به قتل عام شیعیان و علویان نمود. لذا آنها جهت حفظ جان خود به جنگل‌ها و مناطق کوهستانی پناه بردند. مخفی نگه داشتن اعتقادات مذهبی شیعیان و علویان و همچنین انزوازی آنها، سبب فقر شدید علمی و فرهنگی ایشان گردید. لفظ علوی و شیعه در زمان عثمانی مترادف با کفر و الحاد و بی دینی تلقی می‌شد. پس از حکومت عثمانی‌ها و با استقرار جمهوری در ترکیه، علویان آهسته‌آهسته از مخفی‌گاه‌های خود خارج شده و به صحنه اجتماعی بازگشتند. به نظر می‌رسد که مهم‌ترین مشکل جامعه علویان ترکیه که خود را شیعه جعفری اثنی عشری معرفی می‌نمایند، این است که هیچ منبع مکتوب که مورد استناد آنان از لحاظ عقیدتی و فکری باشد، حتی در نزد نخبگان آنها وجود ندارد. آنچه که در حال حاضر به عنوان حافظ هویت فکری آنها مطرح است، عبارت است از

بخش چهارم: تشیع در اوراسیا / ۳۰۱

اشعاری به زبان ترکی که توسط بزرگان ایشان در مدایح و مراثی اهل بیت(ع) و همچنین بیان دلدادگی و عشق به آن بزرگان سروده شده است. نخبگان و جوانان این جامعه، ضمن تلاش برای حفظ هویت خود، برای پرکردن خلأهای موجود می‌کوشند، ولی به لحاظ عدم اطلاع از منابع فکری و علمی مکتب اهل بیت(ع)، به افکار و آموزه‌های انحرافی کشیده می‌شوند. علویان ترکیه اکنون وضعیت بسیار خوبی دارند، ولی به دلیل اینکه دولت، سال‌های سال آنها را از لحاظ فکری در غفلت نگه داشته و ذهن آنها را نسبت به ایران و شیعه مشوش نموده است، راه تعامل و ارتباط صحیح با آنها مشکل، ولی شدنی به نظر می‌رسد. برخی از اعتقاداتی که منسوب به آنها است عبارت‌اند از:

الف: احکام فقهی دین اسلام را قبول نداشته و یا برخی را به صورت‌های خاص خود انجام می‌دهند.

ب: با اعتقاد به تشکیل حضرت آدم از چهار عنصر خاک، آب، باد و آتش قائل به تبعیت از صاحبان چهارگانه محبان، مدیران، زاهدان و عابدان می‌باشند.

ج: علویان با پیروی از پیامبر(ص) و جاری نمودن عقد اخوت در بین مهاجرین و انصار، قائل به احترام به بزرگترها و عقد اخوت در میان خود می‌باشند.

د: ائمه اطهار(ع) را بزرگ شمرده و در ماه محرم برای ایشان عزاداری می‌کنند.

ه: معتقدند چون حضرت علی(ع) در مسجد به شهادت رسید، نباید به مسجد رفت.

و: عبادت علویان به صورت دسته جمعی بوده و مشهور به «آیین جم» و در اماکنی با نام «جمع خانه» می‌باشد.

ز: مهم‌ترین کتاب ایشان «حسینی» بوده که آن را منسوب به امام صادق(ع) می‌دانند.

فعالیت‌های شیعی در ترکیه

شیعیان در ترکیه از نظر ظاهری حضور بارز و برجسته‌ای در صحنه اجتماع ندارند و به عنوان اقلیت نیز فاقد رسمیت لازم هستند. مساجد شیعیان در بیشتر شهرها اکثراً غیر قانونی تلقی می‌شود. فعالیت مذهبی آنان عمدتاً در مساجد چون مسجد «الله اکبر» در آنکارا و مسجد «والده خان» در استانبول است. این مسجد به مسجد ایرانی‌ها شهرت دارد و تحت نظارت دولت قرار دارد. در استانبول بالغ بر ۲۰ مسجد، در ازمیر ۳ مسجد، در بورسا ۳ مسجد، در آنکارا ۲ مسجد و در دیگر شهرهای شیعه‌نشین، دست‌کم یک

مسجد متعلق به شیعیان است. شهر «اغدیر» مرکز شیعیان ترکیه است و بیشتر مساجد شهر متعلق به شیعیان می‌باشد. البته در بسیاری از این مساجد، تنها فعالیت‌های عادی مانند برگزاری نمازهای یومیه و نماز جمعه انجام می‌گیرد. برخی دیگر از مراکز فعال شیعی که در ترکیه وجود دارند عبارت‌اند از:

۱. انجمن شیعیان جعفری: هنگامی که در سال ۲۰۰۳م. حمله به اعتقادات شیعیان جعفری و علوی در ترکیه به دلایل سیاسی به شدت افزایش یافت، پیروان مذهب تشیع برای مقابله با این فشارها و جلوگیری از ادامه جنجال‌های رسانه‌ای درباره هویت و حقوقشان، تصمیم گرفتند تا با تشکیل انجمنی به مقابله بپردازند. در سال ۲۰۰۶م. «انجمن شیعیان جعفری» در استانبول به صورت رسمی آغاز به کار کرد. این انجمن کم‌کم دامنه فعالیت‌های خود را گسترش داد و توانست با تلاش بسیار زیاد، در سال‌های بعد مرکز تحقیقات شیعیان جعفری را در دانشگاه «اغدیر» راه‌اندازی کند این انجمن، با نام کامل «انجمن معرفی، تحقیق و آموزش شیعیان جعفری» در اساس‌نامه خود اعلام کرده است که: قرآن کریم و ائمه اطهار(ع)، پایه‌های اصلی فعالیت‌های این انجمن هستند و گام نهادن در راه معصومین(ع) و دفاع از ارزش‌های مکتب تشیع را به عنوان هدف خود برگزیده‌اند. تشکیل انجمن شیعیان جعفری، نخستین و مهم‌ترین گام پیروان اهل بیت(ع) برای کسب جایگاه خود در میان دیگر شهروندان و معرفی تعالیم ارزشمند امامان(ع) به ملت مسلمان ترکیه بود.

۲. مؤسسه کوثر: این مؤسسه یکی از گروه‌های فعال در ترکیه است که بیشتر اعضای آن را طلاب تحصیل کرده تشکیل می‌دهند. رهبری این گروه با هیأت علما است. انتشارات کوثر منظم‌ترین و جدیدترین مؤسسه انتشاراتی است که تاکنون بالغ بر صدها جلد کتاب منتشر کرده است. بزرگترین کار این مؤسسه، ترجمه و انتشار تفسیر المیزان می‌باشد. لهوف و گریه بر شهیدای کربلا به زبان ترکی استانبولی نیز از دیگر کتاب‌های منتشر شده از سوی «انتشارات کوثر» می‌باشد.

۳. انتشارات ذوالفقار فاطمه(س): که آثاری را به زبان آذری منتشر ساخته است.

۴. زینبیه: این مرکز در استانبول فعالیت‌های دینی گسترده‌ای دارد. پایگاه اطلاع‌رسانی زینبیه نیز در زمینه‌های مختلف فعال است و مطالب خود را به زبان‌های ترکی، آذری، فارسی، انگلیسی، فرانسوی و آلمانی عرضه می‌کند.

بخش چهارم: تشیع در اوراسیا / ۳۰۳

۵. انتشارات آل‌البیت(ع): هدف تأسیس کنندگان آن، که در استانبول فعالیت می‌کند، آگاه‌سازی جامعه با فرهنگ اهل بیت(ع) از راه پژوهش‌های علمی و آموزشی است.

موقعیت شیعیان در ترکیه

در کشور ترکیه میان شیعه و سنی، نزاعی وجود ندارد؛ اما شیعیان همواره از سوی حکومت‌ها، به ویژه حکومت عثمانی تحت فشار بوده‌اند. به دنبال استقلال جمهوری آذربایجان، میزان توجه حکومت نسبت به شیعیان جعفری ترکیه، که دارای قومیت آذری هستند، بیشتر شد و سیاست‌مداران برای اقلیت، جایگاه ویژه‌ای در معادلات سیاسی ترکیه گشودند. با پیروزی انقلاب اسلامی ایران، تحولی بنیادین در جامعه شیعه جعفری ترکیه به وجود آمد، که نگاه مثبت اکثریت جامعه و توجه حکومت به این اقلیت مذهبی را به دنبال داشت. در این دوره شیعیان جعفری به نوعی به خودباوری رسیدند و برای دست‌یابی به منزلتی متناسب با میزان توجهی که در جهان اسلام و از جمله ترکیه به مذهب اصیل تشیع صورت گرفته بود، به تحرک درآمدند. توده اهل سنت، تفاوت میان شیعه امامیه و علویان را دریافتند؛ به ویژه در میان نسل جوان متعهد، نسبت به شیعیان متدین، صمیمیت و نزدیکی ایجاد شد. حکومت ترکیه با توجه به ارتباطات دیرین و رو به گسترش جامعه شیعه جعفری این کشور با حوزه‌های علمیه ایران و تأثیرات احتمالی این اقلیت کوچک بر اقلیتی بزرگتر یعنی علویان، توجه خود را به سوی شیعیان جعفری معطوف نمود. لازم به ذکر است که شیعیان ترکیه مسئولیت‌های مهمی در ارکان قدرت ندارند و بیشتر به مشاغل آزاد و غیر دولتی اشتغال دارند.

چالش‌های شیعیان ترکیه

- عقب‌ماندگی فرهنگی و پایین بودن سطح فرهنگی.
- گسترش گرایش‌های ملی‌گرائی در بین شیعیان.
- فقدان شاخص دینی و علمی در میان آنها و نبود متفکران دینی.
- فقدان سیاست واحد در برابر فشارهای دولت.
- تهاجم به عقاید تشیع در سطح گسترده.
- کمک‌های آمریکایی برای ائتلاف عربی-ترکی بر ضد شیعه.

پرسش

۱. برخی از تغییرات انجام شده در ترکیه پس از به حکومت رسیدن آتاتورک را توضیح دهید.
۲. فرق شیعی ترکیه را نام ببرید و برخی از اعتقادات آنان را تبیین نمایید.
۳. مراکز فعال شیعی در ترکیه و نوع فعالیت‌های آنها را معرفی کنید.
۴. برخی از چالش‌های شیعیان در ترکیه را بنویسید.

برای مطالعه بیشتر

۱. جعفریان، رسول، جغرافیای تاریخی و انسانی شیعه در جهان اسلام.
۲. _____، اطلس شیعه.
۳. اسپنسر، ویلیام، سرزمین و مردم ترکیه؛ ترجمه: علی اصغر بهرامی.
۴. برازشی، محمود رضا، ترکیه.
۵. پروند، شادان، زمینه شناخت جامعه و فرهنگ ترکیه.
۶. لوئیس، برنارد، استانبول و تمدن امپراتوری عثمانی.
۷. یاقی، اسماعیل احمد، دولت عثمانی از اقتدار تا انحلال؛ ترجمه: رسول جعفریان.
۸. نامور، حقیقی علی رضا، پژوهش پیرامون روند تحولات اسلام‌گرایی در ترکیه.

روسیه

Russia

بررسی وضعیت تشیع در روسیه

اهداف آموزشی

- انتظار می‌رود با مطالعه این درس، با مطالب ذیل بیشتر آشنا شویم:
- وضعیت اسلام و مسلمانان در کشور روسیه.
- جمعیت شیعیان روسیه.

روسیه (در یک نگاه)

۱. روسیه پهناورترین کشور جهان است که در شمال اوراسیا قرار دارد.
۲. این کشور در آسیای شمالی و اروپای خاوری است و با اقیانوس آرام شمالی و اقیانوس منجمد شمالی، دریای خزر، دریای سیاه، و دریای بالتیک مرز آبی دارد.
۳. روسیه با ۱۴ کشور آسیایی و اروپایی مرز زمینی دارد و با کشورهای پیرامون دریای برینگ، دریای ژاپن، دریای خزر، دریای سیاه، و دریای بالتیک ارتباط دریایی دارد.
۴. جمعیت کشور روسیه حدود ۱۴۳ میلیون نفر است.
۵. مساحت این کشور ۱۷۰۷۵۴۰۰ کیلومتر مربع می‌باشد.

اسلام در روسیه

روسیه دارای دو بخش آسیایی و اروپایی است. اکثریت مردم فدراسیون روسیه پیرو دین مسیح هستند. اما ادیان اسلام، یهودی و بودایی نیز دارای طرفداران زیادی هستند. در این میان اسلام دومین دین در روسیه است. اسلام در روسیه دارای پیشینه تاریخی بالایی است. پیشینه ورود اسلام به روسیه به قرن هشتم هجری باز می‌گردد. اولین مسلمانان روسیه را «داغستانی‌ها» تشکیل می‌دادند که پس از فتوحات عرب‌ها در قرن هشتم هجری به اسلام گرویدند. پس از انقلاب ۱۹۱۷م. روسیه، وضعیت مسلمانان روسیه به طور کلی تغییر یافت. از سال ۱۹۲۷م. مبارزه قاطعانه با دین در این کشور

بخش چهارم: تشیع در اوراسیا / ۳۰۷

شروع شد. در سراسر کشور مدارس دینی تعطیل شدند، اصل تربیت غیردینی کودکان، اساس برنامه‌های آموزشی مدارس را تشکیل داد. «مسجد سن پترزبورگ» در زمان حاکمیت کمونیست‌ها در روسیه، مانند ادیان دیگر، سرکوب شد تا جایی که بسیاری از مساجد، همانند بسیاری از کلیساها، بسته بودند. در سال ۱۳۴۹ش. در روسیه اروپایی، ۱۷ میلیون نفر مسلمان حضور داشته است، ولی زندگی مسلمانان تحت سیطره رژیم الحادی مختل گردید و نسبت و نفوذ عددی ایشان به کل جمعیت مناطقی که در آنجا زندگی می‌کردند، بر اثر مهاجرت‌هایی که از روسیه بزرگ انجام می‌شد تا حد بسیار زیادی کاهش یافت. اولین جلوه‌های اسلام در سال ۱۹۹۰م. پس از فروپاشی شوروی پدیدار شدند. تعداد زائران از روسیه به مکه پس از فروپاشی شوروی افزایش پیدا کرد. بنابر آمار، در سال ۲۰۰۶م. بیش از ۱۸۰۰۰ مسلمان زائر روسی از سراسر کشور برای حج عازم عربستان شدند.

فعالیت‌های اسلامی

از سال ۱۹۹۰م. تا به امروز فعالیت مسلمانان در روسیه افزایش پیدا کرده است. نشریات مسلمانان افزایش یافته و دو مجله اسلامی در روسیه چاپ می‌شود. طبق آمار، ۱۲ تا ۲۰ میلیون نفر از جمعیت روسیه، مسلمان هستند. این گروه بیشتر در «قفقاز شمالی»، «تاتارستان»، «باشقیرستان»، «اودمورتیا»، «چواشیا»، «سبیری»، «اومیانوف»، «پنزا»، «سامارا»، «شاراتوف»، «آستاراخان»، «پریم»، «مسکو»، «سن پترزبورگ» و «قاسمواف» ساکن هستند.

شیعیان در روسیه

شیعیان در روسیه عموماً آذربایجانی‌ها و تالشی‌ها هستند. گفته می‌شود تعداد شیعیان روسیه به ۲ تا ۳ میلیون نفر می‌رسد اگرچه آمار کمتری نیز وجود دارد. از این تعداد حدود ۳۰۰ هزار نفر در مسکو زندگی می‌کنند که قبلاً سازماندهی درستی نداشتند. از چند سال قبل جمهوری اسلامی ایران تلاش وسیعی را در هدایت و روشنفکری شیعیان آغاز کرده که اعزام گروه‌های متعدد داوطلب و علاقه‌مند به تحصیل علوم دینی به مرکز جهانی علوم اسلامی قم و افتتاح کلاس‌های درس قرآن و معارف اسلامی در مسجد شهدای مسکو که پس از «کالج عالی» مسکو، دومین محل آموزش درس‌های اسلامی در آن شهر است، از جمله این فعالیت‌ها به شمار می‌رود.

پرسش

۱. نحوه ورود اسلام و گروه‌های فعال اسلامی در روسیه را بنویسید.
۲. گزارشی در خصوص وضعیت شیعیان روسیه ارائه کنید.

برای مطالعه بیشتر

۱. آل علی، نورالدین، اسلام در غرب (تاریخ اسلام در اروپای غربی).
۲. گنجی، محمدحسن، برداشتی جغرافیایی از جمعیت مسلمان جهان.
۳. نیلسن‌جورجن، مسلمانان اروپای غربی؛ ترجمه: سید محمد روئین‌تن.

تشیع در آفریقا

- مصر
- نیجریه
- کومور
- تانزانیا
- غنا
- کینیا
- مواکش
- سودان
- ساحل عاج
- زنگبار
- سنگال
- تونس
- موریتس
- سومالی
- ملاکانسکار
- الجزایر
- لیبی
- موزامبیک
- آفریقای جنوبی
- زیمبابوه
- و...

مقدمه

اسلام و شیعه در کشورهای آفریقایی

زمانی که دعوت اسلامی به منطقه «مغرب» رسید، مردم آن منطقه با پذیرفتن این دعوت، دین نوین اسلام را پذیرا شدند. اما اسلام بصورت ریشه‌ای و بنیادین، به‌طور مشخص پس از آنکه یکی از نوادگان پیامبر اسلام (ص) معروف به «مولا ادریس بن عبدالله» از دست حاکمان عباسی به این منطقه پناه برده بود، گسترش یافت. پس از آنکه مردم منطقه اعلام وفاداری خود را نسبت به تشکیل دولت اسلامی ابراز کردند، نخستین دولت اسلامی مستقل از خلافت شرقی عربی بدست «ادریس» بنیان گذاشته شد. دلیل موافقت مردم این منطقه، که «بربرها» نام داشتند، با تشکیل این نوع حکومت، به تنگ آمدن آنها از ظلم و ستم امویان بود.

اکثر جوامع اسلامی در آفریقا، اهل تسنن هستند و در بین سیاه پوستان، شیعیان کمی وجود دارد. شاید فقط در ژوهانسبورگ آفریقای جنوبی، انجمن بزرگ شیعی وجود داشته باشد که تعداد شیعیان سیاه‌پوست با شیعیان هندی، برابری می‌کند. بیشتر انجمن‌های فعال شیعه در آفریقا، هندی هستند و فعالیت این انجمن‌ها در دست ایشان و بعد از آنها، پاکستانی‌هاست که به «خوجه»‌ها معروف هستند. خوجه‌ها دارای انجمنی به نام «جماعت خوجه اثنی عشری» هستند. هرچند از مسلمانان آفریقا، تنها ۲۰ تا ۳۰٪ شیعه هستند و بیشتر مسلمانان سنی مذهب‌اند، اما اهل تسنن در آفریقا متعصب و افراطی نیستند و به شیعه و اهل بیت (ع) احترام می‌گذارند، به طوری که برخی، آنها را «شیعیان سنی» می‌خوانند.

یکی از خطراتی که شیعیان آفریقا را تهدید می‌کند، خطر نفوذ وهابیت است. این گروه در کشورهای آفریقایی، سرمایه‌گذاری زیادی کرده و در جهت دستیابی به

اهدافشان تبلیغات وسیعی را در آفریقا انجام می‌دهند. برای نمونه وهابیون کارت‌هایی را شبیه تست هوش چاپ می‌کنند و بین بچه‌ها تقسیم می‌کنند، که پشت آن کارت‌ها معلومات و معارف دینی مطرح شده است. در برخی از کارت‌ها در جواب این سوال «که اقسام کافر چند تا است؟» شیعیان به عنوان برخی از کفار که خودشان را مسلمان می‌دانند، ذکر شده است!

محبت به اهل بیت (ع) در میان مردم آفریقا

محبت به اهل بیت (ع) از قرن‌ها پیش، حتی قبل از دوران فاطمیان، با قلب و جان مردم مسلمان آفریقایی به خصوص مصر، عجین شده بود. نخستین علوی که به مصر وارد شد و مردم با او بیعت کردند «علی بن محمد بن عبدالله» از نوادگان امام مجتبی (ع) بود. وی تلاش‌هایی برای احیای تشیع در مصر انجام داد، اما در مقابله با جور و ستم حکام بنی عباس ناکام ماند. ظهور فاطمیان در مصر، آغازی بر افزایش محبت اهل بیت (ع) در این سرزمین بود. نخستین خلیفه فاطمی «عبدالله المهدی» نام داشت که خود را از نسل «محمد بن اسماعیل بن جعفر الصادق (ع)» و از ذریه حضرت فاطمه (س) معرفی کرد. فاطمیان خود را شیعه و محب اهل بیت (ع) می‌دانستند و علی‌رغم انحرافشان از مذهب صحیح، علاقه‌مند بودند از نام امام به جای خلیفه استفاده کنند تا قرابت خود را به شیعیان بیشتر نشان بدهند. در دوره فاطمیان، برپایی مراسم جشن و عزاداری اهل بیت (ع) رواج پیدا کرد. زیارت و بوسیدن مقابر متبرکه، توسل به ائمه (ع) و بویژه گرامی داشت روز عاشورا در این دوره گسترش یافت. فاطمیان پس از فتح مصر، در صدد تبلیغ مذهب شیعه برآمدند. به این منظور اولین کاری که انجام دادند، تأسیس دانشگاه «الأزهر» بود. وجود سه حرم متبرک در قاهره، یعنی «مقام رأس الحسین (ع)»، مرقد منسوب به «حضرت زینب (س)» و مرقد «سیده نفیسه (س)»، عوامل اصلی افزایش محبت آل محمد (ص) در جامعه مصر بود. این حرم‌ها امروز نیز زیارتگاه عاشقان اهل بیت (ع) هستند.

در مورد تشیع در تونس باید گفت که ساکنان اصلی تونس «بربرها» بودند که از موالیان اهل بیت (ع) به شمار می‌رفتند. شدت این ولاء به حدی بود که پس از واقعه کربلا، یکی از قیام‌های خونخواهی، به وسیله آنان و در تونس فعلی رخ داد. در مورد آمار شیعیان تونس اختلاف نظر وجود دارد. بر اساس اعلام «مجمع جهانی اهل بیت (ع)»

بخش پنجم: تشیع در آفریقا / ۳۱۳

در سال ۲۰۰۸م. از جمعیت ۱۰ میلیونی تونس، حدود ۱۹۶ هزار نفر شیعه هستند. اما بر اساس آمار «انجمن دین و زندگی اجتماعی آمریکا» در سال ۲۰۰۹م. از جمعیت ۱۱ میلیون نفری تونس، حدود ۱۰۲ هزار نفر شیعه هستند.

درباره شمار شیعیان الجزایر، آمار و ارقام رسمی وجود ندارد. صاحب نظران بر این باورند که حضور شیعیان در این کشور هنوز حالت غیررسمی و آرامی را دنبال می کند. آنها در شهرهایی چون الجزیره، باتنه، خنشله، تیارت، سیدی بلعباس زندگی می کنند و پراکنده اند.

در مورد تشیع در لیبی باید گفت حضور «ادریسیان» و «فاطمیون» در این کشور تأثیر بسزایی داشته است.

حضور شیعیان در مغرب نسبت به دیگر مناطق شمال آفریقا ملموس تر است به طوری که در سال های اخیر، دولت برای جلوگیری از فعالیت آنها یک سری محدودیت هایی را ایجاد کرده است.

ورود تشیع به سودان، همزمان با ورود اسلام به این کشور بوده است. دلیل واضح آن، وجود خانواده های شیعی الاصل در سودان است. آنها غالباً از سادات هستند و پیشینه پیدایش آنها به دوره «فاطمیان» در مصر و «ادریسی ها» در مغرب، در قرن های سوم و چهارم هجری برمی گردد.

در سال ۲۰۰۹م. کشور تانزانیا با جمعیتی در حدود ۲ میلیون نفر شیعه از مهم ترین پایگاه های شیعی در این قاره می باشد. یکی از دلایل این جمعیت، وجود جمعیت خوجه ها در این کشور می باشد که در طول سالیان گذشته از هند و پاکستان به شرق قاره آفریقا مهاجرت کرده اند. این شیعیان، به فعالیت خود در سراسر تانزانیا و کشورهای شرق آفریقا ادامه داده و برگزاری مراسم عزاداری حسینی، در شهر «دارالسلام» (پایتخت جمهوری متحده تانزانیا) به صورت وسیع و گسترده و برپایی سالانه مراسم اربعین حسینی در جزیره زنگبار از عمده ترین فعالیت های آنها می باشد.

در خصوص جزیره زنگبار و اهمیت آن در گسترش اسلام و تشیع در شرق آفریقا در ادعیه امام زین العابدین (ع)، در صحیفه کامله سجاده (دعای ۲۷) نامی از این منطقه آورده شده است. سیدالساجدین (ع) در این دعا برای مرزبانان کشورهای اسلامی، طلب عزت و مدد الهی نموده و جزیره «زنج» را جزو قلمرو اسلام قلمداد نموده است که مشرکین بر آنجا تسلط یافته اند. علاوه بر شیعیان خوجه اثنی عشری، دسته دیگری به نام

«بحرانی‌ها» در زنگبار حضور داشته‌اند که شیعیان عربی بوده‌اند که از کشورهای حاشیه خلیج فارس و بحرین به زنگبار مهاجرت کرده‌اند. آنها دارای حسینیّه و مرکز عزاداری بوده که امروزه در منطقه باستانی زنگبار به عنوان آثار تاریخی به چشم می‌خورد و نقش مهمی در ترویج فرهنگ اسلام و اهل‌بیت (ع) از خود برجای گذاشته‌اند.

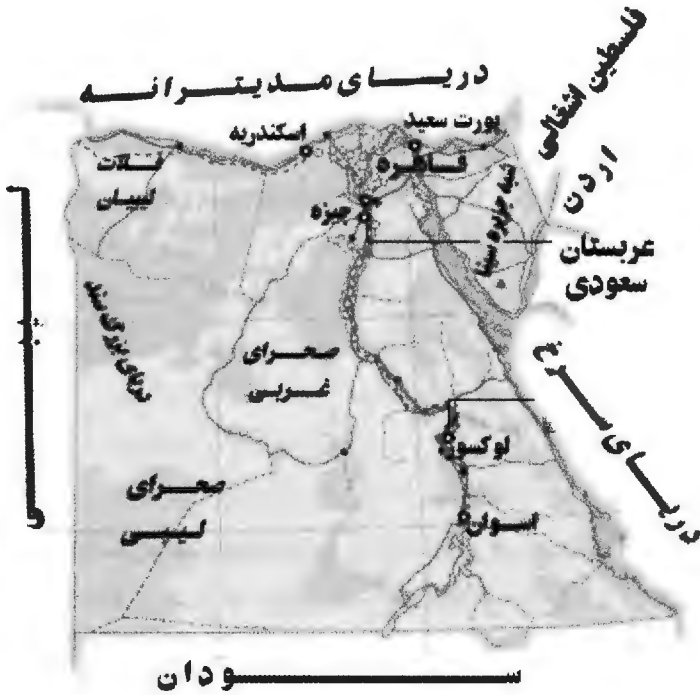
ورود شیعه به صحنه تبلیغ اسلام در غرب آفریقا در شکل منظم و جدی، بعد از انقلاب اسلامی ایران ایجاد شد و به رغم حضور بسیار طولانی شیعیان لبنان در سرتاسر غرب آفریقا، تبلیغ تشیع، جدی نبوده است. تحقق انقلاب اسلامی ایران و حضور رسمی در تبلیغات غرب آفریقا، موجب جسارت و جرأت در بعضی از شیعیان ساکن منطقه، و تبلیغ بیشتر تشیع شد. هم‌اکنون در غرب آفریقا نیز حضور شیعه در حال گسترش است به طوری که بر اساس آخرین آمار، تعداد شیعیان این منطقه ۷ میلیون نفر گزارش شده است.

از مهم‌ترین کشورهای آفریقایی، نیجریه است. اولین گروه شیعه در نیجریه به نام «حرکت اسلامی شمال»، بعد از انقلاب اسلامی ایران به رهبری «شیخ مالام ابراهیم الزاکزاک» شکل گرفت.

نکته قابل ملاحظه این است که پس از انقلاب اسلامی ایران و اولویت یافتن قاره آفریقا در سیاست خارجی، گسترش روابط با این قاره در دستور کار سیاست‌گذاران قرار گرفت. اما تمام فعالیت‌های نظام از سوی مخالفان و به ویژه وهابیون، تحت عنوان شیعه‌سازی آفریقا توسط ایران، مورد مخالفت قرار می‌گیرد و در بعضی موارد، شیعه را یک دین ایرانی و فرقه‌ای خارج از اسلام می‌دانند. اخیراً کتابی تحت عنوان «التشیع فی افریقا» توسط «اتحادیه علمای مسلمان»، به چاپ رسیده که همین فرضیه غلط را تبیین و تبلیغ می‌کند. در نتیجه جا دارد که سیاست‌گذاران فرهنگی کشور، در سیاست‌های خود روشی را اتخاذ کنند که کمترین تعارض و هزینه را در بر داشته باشد و از طرف دیگر در صدد پاسخ به شبهات و تبلیغات رقبای برآید. در این مجال می‌کوشیم تا در خصوص وضعیت تشیع در آفریقا، کشورهای این منطقه را مورد واکاوی قرار دهیم.

مصر

Egypt

بررسی وضعیت تشیع در مصر

اهداف آموزشی

- انتظار می‌رود با مطالعه این درس، با مطالب ذیل بیشتر آشنا شویم:
- آشنایی هرچه بیشتر با فضای فکری و فرهنگی این کشور اسلامی.
- ادیان و مذاهب موجود در مصر.
- فرصت‌ها و قابلیت‌های تشیع در این کشور.
- نمادهای شیعی در مصر.
- فعالیت‌های شیعی و ضد شیعی در این کشور عربی.

مصر (در یک نگاه)

۱. مصر کشوری است در شمال آفریقا و مساحت آن ۱۰۰۱۴۴۹ کیلومتر مربع است.
۲. مرزهای این کشور از غرب به لیبی و از شرق به دریای مدیترانه و دریای سرخ و از شمال به فلسطین اشغالی و از جنوب به سودان محدود می‌شود.
۳. پایتخت مصر، قاهره است که حدود ۱۴ میلیون نفر جمعیت دارد.
۴. جمعیت این کشور، بیش از ۸۴ میلیون نفر است.
۵. از لحاظ فرهنگی، مصر از نوادر کشورهای عربی است که قدمت آثار باستانی آن به ۵۰۰۰ سال قبل برمی‌گردد.

ادیان و مذاهب

قبل از فتح مصر توسط مسلمانان، مردم این کشور مسیحی بودند. پس از فتح، گروه زیادی از مصریان مذهب اسلام را پذیرفتند و عده کمی از آنها در مسیحیت باقی ماندند، که آنها را «مسیحی قبطی» می‌نامیدند. به رغم اینکه مسیحیان جمعیت قابل ملاحظه‌ایی را در مصر تشکیل می‌دهند، ولی مسلمانان با دیگر مذاهب و به ویژه قبطی‌ها، در کنار یکدیگر زندگی آرامی داشته و به حقوق یکدیگر احترام می‌گذارند.

ورود اسلام به مصر و مسلمانان در این کشور

اسلام در کمتر از یک سده به سراسر خاورمیانه، شمال آفریقا و اسپانیا گسترش یافت. در این منطقه که زادگاه چند تمدن درخشان بود، مسلمانان دستاوردهای تمدن‌های پیشین را پذیرفته و با توسعه آنها، تمدن شکوهمندی به وجود آوردند. در مصر ۱۷۰ هزار مسجد وجود دارد که حدود ۳۰ هزار از این مساجد دولتی است. دولت از طریق نهاد رسمی خود یعنی وزارت اوقاف، به دنبال هماهنگ کردن فعالیت‌های مذهبی توسط اشخاصی که به عنوان امام جماعت در این مساجد می‌گمارد، می‌باشد. رعایت سنن اسلامی در مصر و اهمیت دادن به حفظ و قرائت قرآن، نشان‌دهنده نقش اسلام در تحولات فرهنگی و اجتماعی این کشور است.

تشیع در مصر (در یک نگاه)

۱. وجود سه حرم متبرک در قاهره، یعنی «مقام رأس الحسین(ع)»، مرقد منسوب به «حضرت زینب(س)» و مرقد «سیده نفیسه(س)»، عوامل اصلی افزایش محبت آل محمد(ص) در جامعه مصر است؛ همچنین قبر مالک اشتر از اصحاب پاک امیرالمؤمنین(ع).
۲. وجود مرقد‌های اصحاب و بزرگان شیعی در مصر قابل توجه است. تا حدود ۸۰ مزار شمرده‌اند.
۳. دانشگاه «الأزهر» که برگرفته شده از نام حضرت زهرا(س) است، در مصر است.
۴. تشکیل حکومت مستقل شیعی فاطمیان در قرن چهارم که به مدت سه قرن در مصر حکومت کردند در این کشور حائز اهمیت است.
۵. طبق آمار «مجمع جهانی اهل بیت(ع)» در سال ۲۰۰۸م. جمعیت شیعیان بیش از ۷۰۰ هزار نفر است. هم‌اینک آمار رسمی دولتی یا آمار ارائه شده از سوی منابع مستقل در مورد شمار شیعیان در دست نیست. برخی از رهبران شیعی، شمار شیعیان این کشور را نزدیک به نیم میلیون ذکر می‌کنند. برخی منابع پلیس، شمار آنان را بیش از چند هزار نفر برآورد می‌کنند. برخی از منابع شیعی نیز شیعیان مصر را از ۷۰۰ هزار تا یک میلیون نفر برآورد کرده‌اند و یکی از رهبران شیعه مصری این تعداد را ۲/۵ میلیون نفر دانسته است؛ به یک معنا تمام اهل سنت مصر محب اهل بیت(ع) هستند.

۶. انجام فعالیت‌های شیعی در این کشور در قالب انتشار مجله «صوت آل البیت(ع)»، تشکیل سازمان متعلق به شیعیان در مصر، «کمیته خدمتگزاری به اهل بیت(ع)»، درخواست برای تدریس فقه اهل بیت(ع) در الأزهر به چشم می‌خورد.

تشیع و شیعیان مصر

فرهنگ اسلامی مصر بی‌تأثیر از فرهنگ شیعی نیست. حضور فاطمیان در آن دیار موجب شد تا فرهنگ شیعی در آنجا پا گرفته و منتشر شود. محبت به اهل بیت(ع) از قرن‌ها پیش، حتی قبل از دوران فاطمیان، با قلب و جان مردم مسلمان مصر، عجین شده است. سابقه این امر به دوره صدر اسلام و دوران فتح مصر به دست سپاه اسلام بازمی‌گردد. در این سپاه، جمعی از دوستان امام علی(ع) نظیر ابوذر، مقداد و ابویوب انصاری، حضور داشتند. برخی انتصاب «محمد بن ابی بکر» از سوی امام علی(ع) به امارت مصر را از دلایل علاقه مردم به آن حضرت دانسته‌اند، اما شواهد تاریخی نشان می‌دهد که حتی قبل از خلافت امام علی(ع) نیز قلوب مسلمانان مصر مملو از عشق به ایشان بوده است. امام علی(ع) در نهج البلاغه در عهدنامه خود به «محمد بن ابوبکر» درباره مردم مصر می‌فرماید: تو را برای فرمانروایی به جایی می‌فرستم که نزدیکترین افراد به من هستند آنان اهل مصرند. در دوران حکومت امویان با این که سب و دشنام امام علی(ع) رواج یافته بود، ولی مردم مصر از این مسئله دوری جستند. نخستین علوی که به مصر وارد شد و مردم با او بیعت کردند «علی بن محمد بن عبدالله» از نوادگان امام مجتبی(ع) بود. وی تلاش‌هایی برای احیای تشیع در مصر انجام داد، اما در مقابله با جور و ستم حکام بنی عباس ناکام ماند. دیگر قیام‌های علویان در مصر نیز باعث تقویت موضع شیعیان و خروج ایشان از انزوا شد.

نمادهای شیعی در مصر

۱. مرقد منسوب به حضرت زینب(س): برخی از مورخان معتقدند آن حضرت پس از اقامت در مصر در همین سرزمین وفات کرده و در قاهره دفن شده است. مردم مصر بوسیدن ضریح و توسل به حضرت زینب(س) برای برآورده شدن حاجات را روا می‌دانند و همانند شیعیان در سوگ اهل بیت(ع) و منسوبین به آنها عزاداری می‌کنند.

بخش پنجم: تشیع در آفریقا / ۳۱۹

۲. رأس الحسین (ع): رأس الحسین (ع) در مصر مکانی است که برخی شیعیان معتقدند سر امام حسین (ع) یا به آنجا برده شده و یا در آنجا به خاک سپرده شده است. لذا رأس الحسین (ع) نزد شیعیان مصری مقدس شمرده می‌شود و مردم برای زیارت به آنجا می‌روند. این آستانه همواره یکی از زیارتگاه‌های مهم شیعیان جهان بوده و در تمام اوقات این حرم مملو از شیعیان است. همچنین در ده روز محرم و روز عاشورا موکب عزاداری و روضه‌خوانی برقرار است. به رغم اینکه اکثریت جمعیت مصر را اهل سنت تشکیل می‌دهند، اما این مکان به محلی برای زیارت و عبادت میلیون‌ها مسلمان شیعه و سنی مصری تبدیل شده است. این مکان همچنین یکی از اماکن جذب توریست در قاهره است. بر روی دیوارهای مسجد رأس الحسین (ع) آیات و احادیثی در مدح اهل بیت (ع) نوشته شده است. از جمله «احب اهل بیتی الی الحسن و الحسین» و «قل لا اسئلكم علیه أجر الا المودة فی القربی».

۳. حرم سیده نفیسه (س): «مرقد سیده نفیسه (س)» نیز از مزارات متبرک قاهره است. «سیده نفیسه (س)» دختر «حسن بن زید بن حسن بن علی بن ابیطالب (ع)» است. مردم مصر احترام خاصی برای این بانوی عالمه و عابده قائل هستند و در طول هفته در این محل اجتماع می‌کنند و دسته جمعی به ذکر و زیارت می‌پردازند.

۴. قبر مالک اشتر.

۵. قبر محمد بن ابی بکر.

۶. حرم حضرت سکینه بنت الحسین (ع).

۷. حرم سیده رقیه بنت امام علی (ع).

۸. حرم سیده عایشه بنت امام صادق (ع).

۹. سیده عاتکه عمه رسول اکرم (ص).

۱۰. حرم ده‌ها تن از نوادگان و فرزندان ائمه اطهار (ع) که در صحنه کربلا بوده‌اند.

۱۱. مصری‌ها معتقدند مزار امام زین العابدین (ع) نیز در آن کشور است.

شهرهای شیعه‌نشین در مصر

بیشتر شیعیان در جنوب مصر زندگی می‌کنند. اگرچه شمار زیادی از شیعیان نیز وجود دارند که در محله‌های «طنطا»، «منصوره» در «دلتا» زندگی می‌کنند. در برخی از شهرهای مصر، اقلیت‌های بزرگی از شیعیان زندگی می‌کنند که اسنا، ارفو، ارمنت و قفت

(جنوب) از آن جمله‌اند. در منطقه «صعید» به ویژه در «قنا» و «اسوان» گروهی از منسوبان به امام صادق(ع) به نام «جعافره» زندگی می‌کنند. تعداد «جعافره» در مصر چندین میلیون نفر است. آنها تفکراتی نزدیک به شیعه دارند و با اهل سنت همزیستی برادرانه دارند.

نمونه‌هایی از آیین‌های شیعی مصر

۱. از جمله رسوم باقی مانده از تشیع در مصر، برگزاری مراسم عاشورا است. سوگواری موبک‌های حسینی در قاهره تا پایان دوره عثمانیان که به شیعیان آزادی اندکی داده بودند به ویژه در محله‌ای که «الحسین(ع)» نامیده می‌شد، از سوی مردم این کشور به چشم می‌خورد.
۲. مراسم شب نیمه شعبان که فرقه‌های صوفی نیز آنرا جشن می‌گیرند.
۳. مراسم جشن زادروز امام حسین(ع)، حضرت زینب(س)، و بانو نفیسه(س)، سالانه برگزار می‌شود.
۴. «سید» از نام‌های رایج در مصر است که برای احترام، قبل از نام افراد آورده می‌شود.
۵. نام‌های علی، حسن، حسین، فاطمه، زینب، رقیه و نفیسه برای مردم اهمیت دارد.

نهادهای شیعی در کشور مصر

۱. مجمع تقریب مذاهب اسلامی: این تشکیلات ۶۰ سال قبل توسط «شیخ محمد شلتوت» و «آیت‌الله بروجردی» در اقدامی مشترک، شکل گرفت که «شیخ حسن البنا» (بنیان‌گذار و رهبر اخوان المسلمین) نیز آنرا تأیید کرد. پس از آن، «علامه محمد تقی قمی» دارالتقریب مصر را بنا نهاد. «شیخ عبدالمجید سلیم» که در آن دوره یکی از بزرگان مصر بود، نامه‌نگاری با علمای شیعی از جمله «آیت‌الله بروجردی» را آغاز کرد. «شیخ محمود شلتوت» نیز از روزی که به «دارالتقریب» پیوست تا پایان عمرش در کنار آن نهاد باقی ماند و با «علامه محمد تقی قمی» در این راه پا به پای علمای بزرگ سنی و شیعه در راه آشتی و دوستی میان دو مذهب کوشیدند. این امر ادامه داشت تا پیروزی انقلاب اسلامی در ایران که به جهت برخی تفکرات نادرست در میان مصری‌ها، امر تقریب مذاهب با توقف همراه شد. در این باره، الأزه‌ر هر ساله کتاب‌های شیعی را در نمایشگاه کتاب قاهره جمع می‌کرد و بسیاری از کتاب‌های

بخش پنجم: تشیع در آفریقا / ۳۲۱

شیعه را در فهرست سیاه قرار می‌داد. از جمله این کتاب‌ها می‌توان به موارد زیر اشاره کرد: *الشیعه و الحاکمون* از مرحوم مغنیه، *المراجعات* از عبدالحسین شرف‌الدین، *البیان فی تفسیر القرآن* از آیت‌الله خویی، *تفسیر المیزان* از علامه طباطبایی، *نظام حقوق زن در اسلام* از شهید مطهری و همه کتاب‌های امام خمینی (ره). ولی در سال‌های اخیر این محدودیت از بین رفته است.

۲. جمعیت آل‌البیت (ع): این جمعیت در سال ۱۹۷۳م. به عنوان سخنگوی شیعیان مصر اعلام موجودیت کرد. در آغاز عنوان شیعه را آشکارا نداشت و اهداف آن کمک‌های اجتماعی، خدمات فرهنگی، و دینی بود. چاپ و پخش کتبی چون *المراجعات*، *علی (ع) الاسوه و التشیع ظاهره طبیعه فی اطار الدعوه الاسلامیه*، حساسیت‌های زیادی را علیه این جمعیت برانگیخت. پس از پیروزی انقلاب اسلامی و احساس خطر دولت مصر، به یکباره دستور به توقف همه فعالیت‌های جمعیت تقریب بین مذاهب و جمعیت آل‌بیت (ع) از جانب دولت صادر شد.
۳. شورای عالی پشتیبانی از اهل بیت (ع).

برخی از برنامه‌های سلفیون برای مقابله با تشیع در مصر

۱. هم‌پیمانی الأزهر با سلفی‌های مصر برای مقابله با گسترش تشیع: علمای الأزهر و «مجمع تحقیقات اسلامی» این مرکز و گروهی دیگر از علمای مصر، طی نشست مشترک، راه‌های همکاری با جریان‌های اسلامی سیاسی به ویژه سلفی‌ها برای رویارویی با گسترش تشیع در مصر و کشورهای عربی را بررسی کردند. عضو هیئت علمای بزرگ مصر، ضمن هشدار نسبت به گسترش تشیع که به آن «مد شیعی» اطلاق کرده است، مدعی شده که شیعیان در صدد هستند با احیای دولت فاطمی، بار دیگر الأزهر را به مرکزی شیعی تبدیل کنند.
۲. انتخاب یک سلفی تکفیری به عنوان وزیر جدید اوقاف مصر: این مسئله موجب نگرانی شیعیان شده و اعلام کرده‌اند که حرم اهل‌بیت (ع) در معرض خطر است.
۳. تلاش سلفی‌های مصر برای تشکیک در فتوای «شیخ شلتوت» درباره شیعه.
۴. شیعه‌هراسی در مصر: سلفی‌های وهابی معتقدند شیعیان در حسینه‌های خود که برای به چالش کشیدن بیانه الأزهر، مبنی بر ممنوعیت ایجاد حسینه‌ها ایجاد شده، در صددند تا قدرت خود را بار دیگر نمایان کنند.

۵. عدم تبلیغ معارف شیعی: شیعیان در مصر فقط می‌توانند به اماکن مقدس اهل بیت (ع) بروند. این اقدام نباید برای ترویج و یا تبلیغ مذهب شیعه باشد و این امر برای افزایش گردشگری دینی در کنار پایبندی به قوانین مصر است و نه بیشتر. شیخ الأزهر، اخیراً که تحت تأثیر جوسازی سلفی‌های افراطی مصر قرار گرفته، درباره ساخت هر نوع عبادت‌گاهی متعلق به هر مذهب یا گروهی که از سایر اقشار امت اسلام جدا باشد یا وحدت روحی و اجتماعی مصر و مردم این کشور را تهدید کند، هشدار داده است.

روابط علما ایران و مصر

در زمان زعامت آیت الله العظمی بروجردی، افزایش ارتباطات علمای شیعه و سنی، زمینه تأسیس دارالتقرب مصر را فراهم کرد. ایشان برای بهره‌برداری مثبت از این ارتباطات، علامه شیخ محمدتقی قمی را که مردی دانشمند و علاقه‌مند به اتحاد مسلمین بود، به مصر فرستاد. ایشان پیام آیت الله بروجردی را به شیخ عبدالمجید سلیم که مقام شیخ الأزهر را در آن زمان داشت، ابلاغ کرد. پیام متقابل شیخ سلیم به آیت الله بروجردی، باب مکاتبه و مراوده بین دو مرکز مهم شیعه و سنی را گشود. سفر یکی از علمای مصر به نام «شیخ حسن باقوری» به ایران، انتشار کتاب *المختصر النافع* علامه حلی و تفسیر *مجمع البیان* شیخ طوسی در مصر و برپایی مجلس عزاداری امام حسین (ع) از سوی دانشگاه الأزهر، از دستاوردهای ارتباطات علمای شیعه و سنی بود. دیری نگذشت که موضوع تدریس فقه مذاهب اسلامی در دانشگاه الأزهر به عنوان مصوبه‌ای در ماده سوم اساسنامه دارالتقرب گنجانده شد. فتاوی شیخ محمود شلتوت رئیس دانشگاه الأزهر مبنی بر جایز بودن پیروی از فقه شیعه، حادثه مهم دیگری بود که قرابت و نزدیکی تفکرات علمای شیعی و سنی را نشان می‌داد. وی به عنوان بزرگترین مرجع رسمی اهل سنت با کمال صراحت فتوا داد که پیروان مذهب شیعه اثنی‌عشری با دیگر مذاهب اسلامی از نظر برخورداری از امتیازهای مسلمان بودن برابر هستند و به اهل سنت و جماعت اجازه داده می‌شود، در صورت تمایل از فتاوی علمای شیعه جعفری نیز پیروی کنند. از جمله شخصیت‌هایی که در رابطه تقرب مذاهب در این کشور فعال بوده‌اند، می‌توان به افراد زیر اشاره نمود:

بخش پنجم: تشیع در آفریقا / ۳۲۳

۱. سید جمال‌الدین اسدآبادی: او یکی از مؤسسين جنبش‌های اسلامی بود و تفکرات او به ایجاد حرکت اخوان‌المسلمین انجامید.
۲. سید عبدالحسین شرف‌الدین: وی معتقد بود: از روز نخست، سیاست شیعه و سنی را از هم دور کرد و اکنون باید سیاست آنان را کنار هم گرد آورد. شرف‌الدین با بزرگان اهل سنت در مصر مباحثه‌هایی داشت که دستاورد آن نگارش کتاب *المراجعات* است.
۳. نواب صفوی: او در سال ۱۳۵۰ ش. به مصر رفت که با استقبال گرم اخوان المسلمین روبرو شد.
۴. امام موسی صدر: او با سفرهایی که به مصر داشت با شیوخ الأزهر در زمینه وحدت اسلامی به گفت‌وگو پرداخت.
۵. آیت الله محمدعلی تسخیری (دبیرکل سابق مجمع جهانی تقریب مذاهب اسلامی)، که در زمینه روابط حسنه شیعیان و اهل سنت بسیار پویا بوده است، سفرهایی برای تقریب مذاهب به این کشور داشته است.
۶. همچنین تنی چند از شیوخ الأزهر و اندیشمندان مصری از جمله «شیخ الفهام»، «شیخ الشرباصی» و «احمد امین» سفرهایی به نجف و قم انجام داده اند. «محمد حسنین هیکل» نویسنده معروف نیز در ۱۹۵۱ م. به ایران سفر کرد و با آیت الله کاشانی دیدار نمود. او پس از انقلاب نیز به ایران آمد و با امام خمینی (ره) دیدار و کتاب *مدافع آیت الله* را نوشت.

پرسش

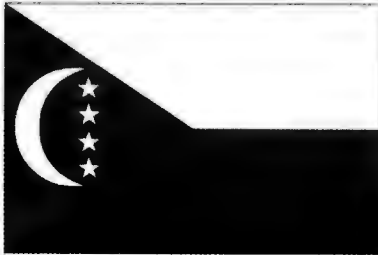
۱. علل رشد و پیشرفت تشیع در مصر را توضیح دهید.
۲. برخی از نمادهای شیعی در مصر را نام ببرید.
۳. برخی از نهادهای شیعی در کشور مصر را معرفی کنید.
۴. سلفیون برای مقابله با تشیع در مصر چه برنامه‌هایی در پیش گرفته‌اند؟ توضیح دهید.

برای مطالعه بیشتر

۱. ناصری، طاهری عبدالله، فاطمیان در مصر.
۲. _____، مقدمه‌ای بر تاریخ سیاسی و اجتماعی شمال.
۳. طباطبایی، محمد محیط، نقش سید جمال‌الدین در بیداری مشرق زمین.
۴. طقوش، محمد سهیل، دولت‌یویان؛ ترجمه: عبدالله ناصری طاهری.
۵. الطیب مدثر، عبدالرحیم و التیجانی، عبدالقادر، الاسلام فی آفریقہ.
۶. خسرو شاهی، سید هادی، نواب صفوی و رهبران اخوان المسلمین.
۷. چلونگر، محمد علی، زمینه‌های پیدایش خلافت فاطمیان.
۸. وردانی، صالح، شیعه در مصر از آغاز تا عصر امام خمینی (ره).
۹. حسینی طباطبایی، مصطفی، شیخ محمد عبده بزرگ مصلح مصر.
۱۰. آذرشب، محمد علی، پیشینه تقریب تاریخچه و مستندات دارالتقریب مذاهب اسلامی در قاهره و بررسی مجله آن.

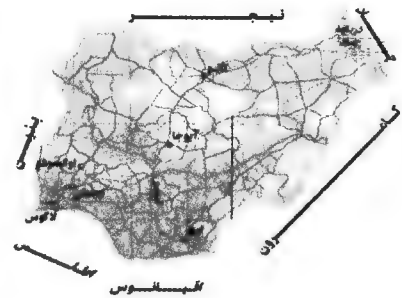
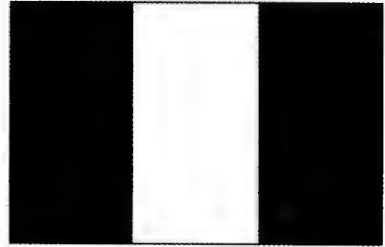
کومور

Comoros

نیجریه

Nigeria

بررسی وضعیت تشیع در نیجریه

اهداف آموزشی

- انتظار می‌رود با مطالعه این درس، با مطالب ذیل بیشتر آشنا شویم:
- آشنایی هرچه بیشتر با فضای فکری و فرهنگی کشور اسلامی نیجریه.
- اسلام در کشور نیجریه.
- فرصت‌ها و قابلیت‌های تشیع در این کشور.
- فعالیت‌های شیعی و ضد شیعی در نیجریه.

نیجریه (در یک نگاه)

۱. نیجریه پرجمعیت‌ترین کشور آفریقایی است و ۹۲۳۷۶۸ کیلومتر مربع مساحت دارد.
۲. جمعیت این کشور، حدود ۱۵۰ میلیون نفر است.
۳. از غرب با بنین، از شرق با چاد و کامرون و از شمال با نیجر همسایه است.
۴. ۷۰٪ مسلمان، ۲۵٪ مسیحی، ۵٪ طبیعت‌پرست و بی‌دین جمعیت دینی کشور را تشکیل می‌دهند.

اسلام در نیجریه

اسلام، برای اولین بار از مناطق شمالی به کشور نیجریه، توسط بزرگان و معلمان معروف به نام «وانگاروا» راه پیدا کرد. اسلام در صد سال گذشته، علاوه بر مناطق شمالی نیجریه، در کمر بند میانی و غرب و جنوب این کشور گسترش یافته است. به طور کلی اسلام تا قرن هجدهم میلادی به عنوان یک نظام جامع اجتماعی و فرهنگی به راحتی با زندگی محلی مردم آفریقایی، وفق داده شده است.

در حال حاضر، نیجریه یکی از بزرگترین جوامع مسلمانان را در آفریقا داراست و در طول این مدت، تعالیم اسلام بر جنبه‌های مختلف زندگی مردم مسلمان حاکم بوده

بخش پنجم: تشیع در آفریقا / ۳۲۷

است و حتی در زمینه‌های سیاسی نیز تجربه تشکیل حکومت اسلامی را داشته است. مسلمانان در نیجریه رنج فراوانی می‌کشند زیرا آنها تحت سلطه رژیم زندگی می‌کنند که هیچ اهمیتی به دین و شاعر دینی نمی‌ورزد بلکه یک رژیم الحادی است به همین دلیل حقوق مسلمانان را رعایت نمی‌کند. همه مساجد و مدارس اسلامی فعالیت‌هایشان مستقل از دولت است و فقط خود مسلمانان مسئولیت اداره آنها را به عهده دارند و حکومت در هیچ فعالیت اسلامی، نقشی ندارد. در این کشور فرق صوفی فعال هستند.

آمار شیعیان نیجریه

طبق آمار «مجمع جهانی اهل بیت (ع)» جمعیت مسلمانان نیجریه نزدیک به ۱۰۰ میلیون نفر و جمعیت شیعیان نزدیک به ۷ میلیون نفر می‌باشد.

فعالیت‌های شیعی در نیجریه

۱. فعالیت‌های شیعیان در شهر کادونا: شهر «کادونا» مهم‌ترین شهر شیعه‌نشین نیجریه است. در این شهر می‌توان آثار و بناهای قدیمی مربوط به قرن ۱۹ میلادی یعنی زمان ورود اسلام به نیجریه را مشاهده کرد. این شهر مورد توجه بسیاری از رسانه‌ها قرار گرفته زیرا میزبان دفاتر اسلامی جنبش‌های اسلامی شیعه نیجریه است. همچنین فیلم‌های مستندی درباره ویژگی‌های مثبت شیعیان، به زبان «سواحیلی» دوبله شده و در مکان‌های مختلف در معرض فروش قرار داده شده است.
۲. جنبش شیعیان در نیجریه: از ۲۰ سال پیش تاکنون این جنبش، فعالیت‌های خود را آغاز نموده است. در گذشته، این جنبش، کوچک و محدود بود اما هم اکنون گسترش یافته و افراد زیادی عضو آن شده و به جنبش بزرگی تبدیل شده است. این در حالی است که همه نگاه‌ها متوجه جنبش «بوکو حرام» یک جنبش اسلامی سنی است که برای ایجاد دولت اسلامی در نیجریه می‌جنگد. با این حال، برخی در نیجریه، از رشد شیعیان بدون وجود نظارت حکومت مرکزی، ابراز نگرانی می‌کنند.
۳. فعالیت‌های شیخ ابراهیم زکزاکی: ایشان روحانی ۵۷ ساله‌ای است که زمانی که انقلاب اسلامی در ایران در سال ۱۹۷۹ م. به پیروزی رسید، مسئولیت رهبری شیعیان را برعهده دارد. هواداران شیخ، به دیدگاه‌ها و نظرات او، اعتماد دارند. آنها از ایده‌های ایشان حمایت می‌کنند و معتقدند که این ایده‌ها و افکار نه تنها در نیجریه

بلکه در همه مناطق آفریقا منتشر می‌شوند. در روز مشخصی در هفته برای قرائت قرآن، هزاران نفر از هواداران شیخ به محضر او می‌رسند.

۴. مؤسسه شیعی حیدر: این مؤسسه در سال‌های ۷۳ تا ۸۳ ش. با عنوان «مرکز تبلیغی اهل بیت (ع)» فعالیت می‌کرده و طرح تربیت مبلغان و مدرسان اسلامی در مناطق مختلف از مهم‌ترین برنامه‌های این مرکز اسلامی طی این سال‌ها، بوده است. همچنین شعب مؤسسه شیعی «حیدر لنشر الاسلام» با عنوان «مرکز تبلیغی اهل بیت (ع)» در شهر «کانو» واقع در مرکز ایالت کانو، «سفینه النجاة» در شهر «زاریا» واقع در ایالت «کادونا»، «ابوتراب» در شهر «کسینا» واقع در مرکز ایالت کسینا و «اهل بیت نبی (ص)» در شهر «مینا» واقع در مرکز ایالت نیجر، راه‌اندازی شده است.

فعالیت‌های ضد شیعی در نیجریه

۱. حمله به نمازگزاران شیعه در نیجریه: این حمله در «پوتیسکوم» شهری در شمال شرقی نیجریه و در خارج از منزل یک روحانی در سال ۲۰۱۱ م. روی داد.
۲. شهادت روحانی برجسته شیعی در نیجریه: در سال ۲۰۱۱ م. گروه تروریستی موسوم به «بوکوحرام» به منزل «حاج محمدعلی» از روحانیون نیجریه یورش بردند و پس از درگیری این روحانی شیعی را به شهادت رساندند.

انقلاب اسلامی ایران و نیجریه

تا قبل از پیروزی انقلاب اسلامی ایران، تعداد کمی شیعه در نیجریه وجود داشت. اما پس از پیروزی انقلاب در ایران، مکتب اهل بیت (ع) به شکل عجیبی در نیجریه معرفی شد. هم‌اکنون افراد زیادی هستند که قبلاً سنی بودند و بعداً به مکتب اهل بیت (ع) گرایش پیدا کردند. بنابراین، طبیعی است که در بسیاری از خانواده‌ها بعضی از فرزندان، اهل سنت و بعضی دیگر شیعه باشند. افراد مغرض و همچنین وهابی‌های تندرو، از این روابط خوب، نگران هستند و علیه گسترش تشیع توطئه ایجاد کرده و مشکلاتی به وجود می‌آورند که بعضاً به زد و خورد نیز منجر می‌شود. اما اهل سنت غیر وهابی و غیر مغرض، هیچ مشکلی با شیعیان ندارند و همزیستی مسالمت‌آمیزی در کنار هم دارند.

بررسی وضعیت تشیع در کومور

اهداف آموزشی

- انتظار می‌رود با مطالعه این درس، با مطالب ذیل بیشتر آشنا شویم:
- آشنایی هرچه بیشتر با فضای فکری و فرهنگی کشور اسلامی کومور.
- آمار شیعیان در این کشور.

کومور (در یک نگاه)

۱. کومور مجمع الجزایری است در جنوب شرقی آفریقا در آب‌های اقیانوس هند که در شرق سواحل موزامبیک و شمال غربی ماداگاسکار قرار دارد.
۲. مساحت کومور ۲۲۳۶ کیلو مربع می‌باشد.
۳. جمعیت این کشور هم اکنون بالای ۸۰۰ هزار نفر است.
۴. ۹۹٪ مردم در این کشور مسلمان هستند و اقلیتی مسیحی هم دارد.

تشیع در کومور

موج نوین گرایش به تشیع در کومور، با به قدرت رسیدن ریس جمهور «احمد عبدالله سامبی» ایجاد شد. این موج بیشتر در قشر دانشجوی و طلابی بوده است که سال‌ها در مدارس علمیه وابسته به سعودی و لیبی مشغول به تحصیل بوده‌اند. «استاد عبدالله» با تأسیس «حوزه علمیه امام صادق(ع)» اقدام به جذب جوانانی نموده است که برخی از آنها سال‌ها در کشور لیبی تحصیل کرده و طرفدار وهابیت بودند و امروزه با پیوستن به مذهب تشیع در راستای معرفی فرهنگ اهل‌بیت(ع) فعالیت می‌کنند. آنها علل گرایش خود به تشیع را مبانی عقلانی و توان پاسخ‌دهی به نیازهای خود و جامعه می‌دانند. بر اساس آمار «مجمع جهانی اهل‌بیت(ع)» در سال ۲۰۰۸م. جمعیت این کشور ۸۰۰ هزار نفر و جمعیت شیعیان کمتر از ۱۰ هزار نفر بوده است. اما طبق آمار «انجمن دین و زندگی» در سال ۲۰۰۹م. جمعیت مسلمانان این کشور بیش از ۶۵۰ هزار نفر می‌باشد.

ریشه‌های ایرانی در بافت جمعیتی کومور

ایرانیان، با مهاجرت به آفریقا و از جمله «مجمع‌الجزایر کومور» در قرن هفتم میلادی باعث آبادانی این بخش از اقیانوس هند شدند. تحقیقات نشان می‌دهد که در طی هزار سال گذشته «شیرازی‌ها» با سفر به کومور، با ساختن مساجد و آباد کردن روستاها سابقه خوبی از خود در اذهان مردم باقی گذاشته‌اند. به طوری که امروزه افرادی که می‌خواهند نسب برتر خود را نشان دهند، خود را وابسته به خاندان «شیرازی‌ها» و «سادات» می‌دانند. بر اساس همین ریشه تاریخی، امروز نیز مردم آن کشور به سادات احترام می‌گذارند و حتی در نشان ملی کومور و نشان نیروهای مسلح آن کشور سمبلی موسوم به «دستان فاطمه (س)» وجود دارد که بنا بر اظهارات دولتمردان همواره از کشور و مردم کومور محافظت می‌کرده است.

بخش پنجم: تشیع در آفریقا / ۳۳۱

پرسش

۱. رابطه انقلاب اسلامی ایران و نیجریه و نقش آن در گسترش تشیع را توضیح دهید.
۲. به برخی از فعالیت‌های شیعیان در نیجریه اشاره کنید.
۳. در خصوص بسط و توسعه تشیع در کومور گزارشی را بنویسید.
۴. مهاجرت ایرانیان به آفریقا چه نقشی در بافت جمعیتی کشور کومور داشته است؟

برای مطالعه بیشتر

۱. ناصری، طاهری، عبدالله، مقدمه‌ای بر تاریخ سیاسی و اجتماعی شمال آفریقا.
۲. الطیب مدثر، عبدالرحیم و التیجانی عبدالقادر، الاسلام فی آفریقیه.
۳. خسروشاهی، سید هادی، نبرد اسلام در آفریقا.

غنا

Ghana

تانزانيا

Tanzania

بررسی وضعیت تشیع در تانزانیا

اهداف آموزشی

- انتظار می‌رود با مطالعه این درس، با مطالب ذیل بیشتر آشنا شویم:
- آشنایی هرچه بیشتر با فضای فکری و فرهنگی کشور تانزانیا.
- ادیان و مذاهب موجود در این کشور.
- فرصت‌ها و قابلیت‌های تشیع در این کشور.
- محرم و عزاداری در تانزانیا.

تانزانیا (در یک نگاه)

۱. تانزانیا با ۹۴۵۰۰۰ کیلومتر مربع در نیمکره شرقی و در پایین خط استوا و در شرق قاره آفریقا قرار گرفته است.
۲. از شمال با کنیا و اوگاندا؛ از غرب با رُوندا، بُروندی و زئیر؛ از شرق به اقیانوس هند؛ از جنوب به زامبیا، مالاوی و موزامبیک، همسایه است.
۳. جمعیت این کشور، بیش از ۳۷ میلیون نفر می‌باشد.

اسلام در تانزانیا

مورخان معتقدند که مسلمانان تانزانیا بسیار ریشه‌دار هستند و در عصر طلایی دولت زنگبار زندگی می‌کردند. آنها از بزرگان تجار، زمین‌داران و ثروتمندان به شمار می‌رفتند. اقلیت مسلمان تانزانیا، از ساکنان قدیمی زنگبار هستند و در شهر «دارالسلام» زندگی می‌کنند که با ادیان دیگر با همزیستی زندگی می‌کنند.

اهل سنت در تانزانیا

اهل سنت کشور تانزانیا، عمدتاً شافعی مذهب هستند و به همین دلیل، نسبت به

اهل بیت (ع) ارادت و علاقه خاصی دارند. از بلندگوهای مساجد شیعی شهادت ثالث (آشهدُ اَنَ عَلِیَا وَلِیُّ اللّٰهِ) پخش می‌شود و هیچ مشکلی در کار نیست. از نکات جالب آن کشور، همزیستی خوب بین شیعیان، اهل سنت و مسیحی‌هاست، مگر در جاهایی که وهابی‌ها به طور فعال شروع به تبلیغات سوء علیه شیعیان نموده‌اند که البته نیز مؤثر بوده است.

تشیع در تانزانیا

ورود شیرازی‌ها به جزایر شرق آفریقا و تشکیل امپراطوری «زنج» را می‌توان سازمان یافته‌ترین مهاجرت بیگانگان در سواحل شرق آفریقا و زنگبار دانست. آنها در بافت فرهنگی و اجتماعی مردم این مناطق دگرگونی‌های عمیقی پدید آوردند. اسناد معتبر تاریخی در این خصوص نوشته‌اند: قرن هشتم و نهم میلادی یکی از بازرگانان شیراز به همراه شش نفر از فرزندانش با هفت کشتی به جزیره «پمبا» و سواحل «لامو»، «مالیندی»، «مومباسا»، «کیلوا» و «کومور» از توابع زنگبار مهاجرت و اقدام به تجارت طلا، عاج، پوست و ادویه کردند. این شیرازی‌ها که در منطقه خلیج فارس ساکن بودند با مخلوط شدن با ساکنان بومی، فرهنگ جدیدی را شکل دادند. برخی از تاریخ نگاران، انگیزه مهاجرت شیعیان به سواحل شرق آفریقا را به قدرت رسیدن «طغرل سلجوقی» در شیراز در سال ۲۴۷ق. دانسته‌اند که با تشیع و شیعیان مخالف بود. این شیعیان با مهاجرت به سواحل کشورهای شرق آفریقا اقداماتی انجام داده‌اند که بقایای آن پس از ۱۰۰ سال هنوز به چشم می‌خورد. طبق آمار «مجمع جهانی اهل بیت (ع)» در سال ۲۰۰۸م. جمعیت شیعیان بیش از ۱ میلیون نفر می‌باشد. آمار جدید از شیعیان تانزانیا بیش از یک و نیم میلیون نفر ذکر شده است.

شیعیان تانزانیا

شیعیان تانزانیا به چند دسته تقسیم می‌شوند:

۱. خوجه‌ها: این گروه در اواخر قرن ۱۹ میلادی، از هند به زنگبار و بعضی کشورهای دیگر شرق آفریقا مهاجرت کرده‌اند. آنها در هند توسط «آقاخان‌ها» بسیار تحت فشار بودند و وضعیت اقتصادی نامطلوبی داشتند. در آنجا خوجه‌ها به تثبیت موقعیت خودشان اقدام کردند. بدین نحو که از روحانیان هند و عراق برای تبلیغ دعوت می‌کردند تا توانستند، جماعت خوجه‌ها را شکل دهند.

۲. گروه‌های شیعه: گروهی از مردم در تانزانیا هستند، که نه ایرانی‌اند و نه آفریقایی، به گونه‌ای که به زبان فارسی آواز می‌خوانند و از وطن خود شیراز یاد می‌کنند. آنها سیاهپوست‌اند و با زبانی تکلم می‌کنند که نه فارسی است، نه عربی و نه آفریقایی که به تدریج، همین زبان «سواحیلی» شکل گرفته است. آنها در حدود سال ۱۰۰۰م. یعنی مقارن حکومت «آل‌بویه» به زنگبار رفتند. به همین دلیل، به نظر می‌رسد شیرازی‌هایی که برای تجارت و اقتصاد به زنگبار رفتند، شیعه بودند. از نظر جمعیت، تعداد شیعیان ایرانی (نسل شیرازی‌ها) به مرور کاهش یافته، به گونه‌ای که در حال حاضر، تعداد آنها کم است. مثلاً در تمام «دارالسلام» با محاسبه کارمندان سفارت، تعداد ایرانی‌ها کمتر از ۱۰۰ نفر است.

فعالیت‌های شیعیان

۱. تأسیس مدارس اسلامی: از جمله اموری که شیعیان تانزانیا برای جامعه شیعی به ارمغان آورده‌اند، تأسیس مدارس اسلامی است. در دارالسلام مدرسه‌ای به نام «المنتظر» تأسیس شد که کاملاً رسمی بود و حتی مسیحی‌ها فرزندان خود را برای تحصیل به آن مدرسه می‌برند.
۲. مؤسسات ترجمه و نشر: در تانزانیا شیعیان کتاب‌فروشی و یا مؤسسه ترجمه و نشر دارند که کتاب‌های گوناگونی به زبان سواحیلی ترجمه کرده‌اند. تاکنون ۴ جلد تفسیر قرآن نیز به زبان سواحیلی به چاپ رسیده است.
۳. شبکه تلویزیونی: در این کشور شیعیان تلویزیون کابلی دارند که به طور ۲۴ ساعته در شهر دارالسلام برنامه دارد.
۴. برگزاری برنامه‌های فرهنگی: اردوهای زمستانی و تابستانی از دیگر برنامه‌های شیعیان در این کشور است.

مراسمات مذهبی شیعیان تانزانیا

در ایام محرم و صفر هر سال، خیابان‌ها و مراکز اصلی دارالسلام سیاه‌پوش می‌شود. شیعیان خوجه از شب اول محرم با برپایی ماکت واقعه کربلا و سیر روزشمار دهه اول محرم و پخش روضه و مرثیه در معابر و مساجد و اماکن متعلق به خود، این ایام را گرامی می‌دارند. شیعیان در ایام تاسوعا و عاشورا از کسب و کار، خودداری ورزیده و

مراکز تجاری را تعطیل می‌کنند. هر سال در شب عاشورا راهپیمایی بزرگی برگزار می‌شود و شیعیان از مسجد قدیمی خود به سمت مسجد مرکزی سینه‌زنی و نوحه‌خوانی می‌کنند. در اعیاد و موالید ائمه اطهار(ع) نیز مراسمات گوناگونی برگزار می‌شوند که آن روز را به نام «روز خوشحالی» می‌نامند. عروسی‌های شیعیان در روزهای خوشحالی و به طور دسته‌جمعی در حسینیه‌ها برگزار می‌شود.

بررسی وضعیت تشیع در غنا

اهداف آموزشی

- انتظار می‌رود با مطالعه این درس، با مطالب ذیل بیشتر آشنا شویم:
- آشنایی هرچه بیشتر با فضای فکری و فرهنگی کشور غنا.
 - فعالیت‌های شیعیان در این کشور.

غنا (در یک نگاه)

۱. کشور غنا ۵۳۷۲۳۸ کیلومتر مربع وسعت دارد.
۲. این کشور در همسایگی کشورهای ساحل عاج و توگو است.
۳. هم‌اینک جمعیت غنا، بالای ۲۴ میلیون نفر است.

تشیع در غنا

از نظر سیاسی، غنا دولتی باز و آزاد است. همه مذاهب آزاد و همه می‌توانند تبلیغ کنند. در همین راستا، دولت شبکه‌ای مخصوص برای هر مذهب دارد. مسلمانان و دیگر مذاهب می‌توانند در این شبکه در ساعتی که به ایشان اختصاص یافته است، به تبلیغ دین و مذهبشان بپردازند. صدای تشیع از انقلاب اسلامی ایران در دهه‌های اخیر به غنا رسیده است. هم‌اکنون هزاران شیعه در آن کشور وجود دارد که تمامی آنان شیعیان دوازده امامی هستند. در غنا مدرسه‌ای است بنام «اهل بیت (ع)» که «مجمع جهانی اهل بیت (ع)» با مرکزیت این مدرسه یک روند فرهنگی مناسب را برنامه‌ریزی نموده تا فعالیت‌های فرهنگی مذهبی به شکل منسجم در غنا انجام شود. در پایتخت و دیگر شهرها نیز مؤسساتی وجود دارند که این‌گونه فعالیت‌ها را سامان دهی می‌کنند. در این کشور «سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی» نیز وجود دارد.

نبودن مسجد یکی از مشکلات شیعیان در پایتخت می‌باشد. شیعیان فقط نمازخانه‌ای را که متعلق به دانشگاه است را برای برگزاری مراسم دارند و مکان دیگری اعم از مسجد و حتی حسینیه‌ای در اختیار ندارند. در این کشور، حوزه علمیه اهل‌بیت(ع) تقریباً در هر سال حدود ۴۰ الی ۵۰ نفر را به عنوان طلبه پذیرش می‌کند و بعد از ۴ سال تحصیل علوم دینی فارغ‌التحصیل می‌شوند. در غنا، اهل سنت، وهابیت و صوفی مذهب‌ها وجود دارند. در این کشور شیعیان به غیر از وهابی‌ها با همه مذاهب دیگر رابطه خوبی دارند. ارتباط شیعیان با صوفی‌ها بسیار مناسب است به طوری که صوفی‌ها در تمام مراسمات شیعی شرکت می‌کنند. هم‌اکنون انقلاب ایران توانسته است شیعه را در آفریقا و به خصوص غنا زنده کند و بسیاری از شیعیان این سرزمین به جمهوری اسلامی ایران امید فراوانی دارند. طبق آمار «مجمع جهانی اهل‌بیت(ع)» در سال ۲۰۰۸م. جمعیت مسلمانان، بالای ۴ میلیون و جمعیت شیعیان بومی و مهاجر، نزدیک به صدها هزار نفر می‌باشد.

بخش پنجم: تشیع در آفریقا / ۳۳۹

پرسش

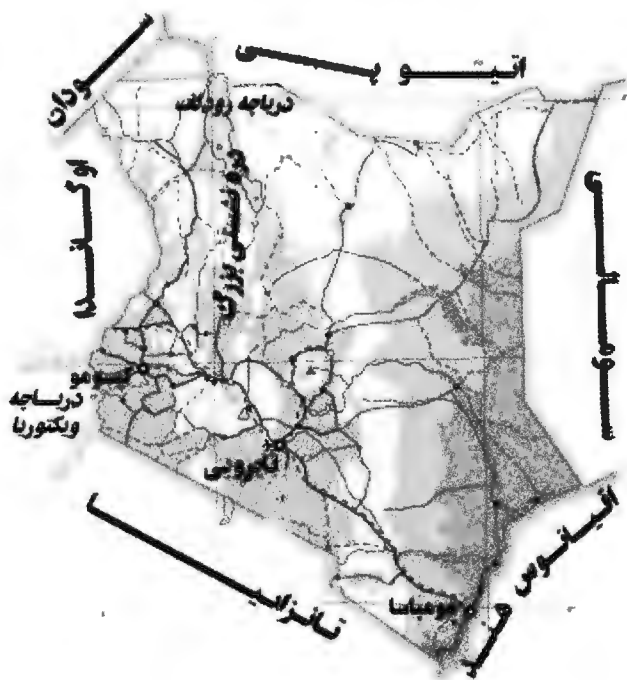
۱. مراسمات مذهبی شیعیان تانزانیا را معرفی کنید.
۲. شیعیان تانزانیا به چند دسته تقسیم می‌شوند؟ توضیح دهید.
۳. به دو نمونه از فعالیت‌های شیعیان در تانزانیا اشاره کنید.
۴. آمار شیعیان غنا را نوشته و خصوصیات شیعیان در این کشور گزارش کنید.

برای مطالعه بیشتر

۱. ناصری، طاهری، عبدالله، مقدمه‌ای بر تاریخ سیاسی و اجتماعی شمال آفریقا.
۲. الطیب مدثر، عبدالرحیم و التیجانی عبدالقادر، الاسلام فی آفریقه.
۳. خسروشاهی، سید هادی، نبرد اسلام در آفریقا.

کنیا

Kenya

بررسی وضعیت تشیع در کنیا

اهداف آموزشی

- انتظار می‌رود با مطالعه این درس، با مطالب ذیل بیشتر آشنا شویم:
- آشنایی هرچه بیشتر با فضای فکری و فرهنگی کشور کنیا.
- فعالیت‌های شیعیان در کنیا.
- مشکلات شیعیان در این کشور.

کنیا (در یک نگاه)

۱. کنیا کشوری است در شرق آفریقا و پایتخت آن نایروبی است.
۲. مساحت این کشور ۵۸۲۶۴۶ کیلومتر مربع است.
۳. همسایگان این کشور شامل تانزانیا در جنوب، اوگاندا در غرب، سودان در شمال غربی، اتیوپی در شمال، سومالی در شمال شرقی می‌باشند و اقیانوس هند نیز در شرق آن واقع گردیده است.
۴. هم‌اینک، جمعیت این سرزمین ۳۸ میلیون نفر است.
۵. ۷۳٪ مردم کنیا مسیحی، ۱۹٪ درصد آنیمیست و ۶٪ درصد مسلمان هستند.

وضعیت شیعیان کنیا

۱. خوجه‌ها: بزرگترین تشکیلات شیعیان کنیا، متعلق به خوجه‌های اثنی‌عشری هندی‌تبار هستند که به شبکه جهانی خوجه‌ها مرتبط‌اند و از سوی مرکزیت خود در لندن رهبری می‌شوند. آنان همانند تمامی مسلمانان جهان، پس از انقلاب اسلامی، تحت تأثیر امام خمینی (ره) قرار گرفته‌اند.
۲. شیعیان بومی: شیعیان بومی، دارای تشکیلات مهمی در مرکز و غرب کنیا به نام «کمیته مهدی مسلم» هستند که مقر آن در منطقه «پاکرود» در نایروبی و شعاع

فعالیت آن به استان‌های دیگر از جمله مرو، نیری، کیسومو و ناکورو هم می‌رسد. همچنین مؤسسه «مجلس القانم» در شهر «ناکورو» واقع شده است که شهرهای اطراف غرب کنیا را تحت پوشش فعالیت‌های خود، قرار می‌دهد.

۳. شیعیان عرب‌تبار: آنها در شهرهای «مومباسا»، «مالیندی» و «لامو» دارای تشکیلاتی هستند که قوی‌ترین آن جمعیت «شباب اهل البیت (ع)» در لامو است که بسیار با انگیزه و فعال عمل می‌کنند و از سوی شیعیان کویتی و گروه بهمن حمایت می‌شود.

جمعیت و مساجد شیعیان

طبق آمار «مجمع جهانی اهل بیت (ع)» در سال ۲۰۰۸م. جمعیت شیعیان در کنیا بالای ۳۰۰ هزار نفر می‌باشد. همچنین براساس آمار «انجمن دین و زندگی اجتماعی» سال ۲۰۰۹م. جمعیت مسلمانان، حدود ۲ میلیون نفر بوده است. شیعیان، کمتر از ۲۰ مسجد و نمازخانه در کنیا دارند که مهم‌ترین و عمومی‌ترین آنها «مسجد جعفری»، «مسجد پاکرو»، «مسجد الرسول (ص)» در شهر نایروبی، «مسجد کویتی‌ها» و دو مسجد خوجه‌ها در «مومباسا»، «مسجد امام علی (ع)» و «مسجد شباب» در «لامو»، «مسجد ماونی» در «مالیندی» و «مسجد رواندا» در حومه «کیسومو» است.

مدارس شیعیان

۱. آکادمی «جعفری کلاب» که در نایروبی ساخته شده از جمله مراکز شیعی است.
۲. مدرسه رسول اکرم (ص) که تقریباً در خارج از شهر نایروبی دایر شده است.
۳. مدرسه رسول اکرم (ص) مخصوص دختران نایروبی که در منطقه «پاکرود» است.
۴. مدرسه امیرالمؤمنین (ع) «مومباسا» که خارج از شهر دایر شده است.

مشکلات شیعیان کنیا

۱. عدم برخورداری از رهبری فراگیر جهت ایجاد وحدت بین فرق مختلف شیعیان.
۲. نداشتن مرجع مطمئن مالی جهت پشتیبانی شیعیان بومی و احداث مسجد، کتابخانه.
۳. عدم پشتیبانی از مبلغان تحصیل کرده.
۴. تبلیغات سوء وهابیت و مسیحیان و عدم وجود اطلاعات کافی شیعیان.

بخش پنجم: تشیع در آفریقا / ۳۴۳

راه‌کارها برای برون رفت از مشکلات شیعیان

۱. تأسیس رسانه از جمله رادیو و اداره آن توسط اتحادیه شیعیان «سیمکو» که مورد قبول همه طوائف شیعیان کنیا است.
۲. انتشار مجله «سواحیلی زبان» جهت ایجاد پیوند بین مسلمانان شرق و مرکز آفریقا.
۳. ساخت مسجد برای شیعیان بویژه در نایروبی و استان «ریفیت والی».
۴. راه‌اندازی مؤسسه انتشاراتی، جهت ترجمه کتب به عنوان پایگاه انتقال معلومات.
۵. حمایت حوزه‌های علمیه از مبلغان تعلیم‌دیده.

عاشورا در کنیا

در کنیا، شیعیان دوازده امامی در دهه محرم، با لباس سیاه رهسپار مجالس عزاداری امام حسین(ع) می‌شوند. آنها در سالنی که با پرده‌های سیاه پوشیده شده است، اجتماع می‌کنند و به سخنرانی واعظ درباره حادثه کربلا گوش فرا می‌دهند. جلوی دسته‌های عزادار، شخصی که رهبری جمعیت را به عهده دارد، قرآن را با احترام حمل می‌کند و به دنبال دسته‌ایی، تابوت و بارگاه امام حسین(ع) را به دوش دارند.

پرسش

۱. شیعیان کنیا به چند گروه تقسیم می‌شوند؟ توضیح دهید.
۲. مشکلات شیعیان کنیا و راه کارهای رفع آنها را توضیح دهید.

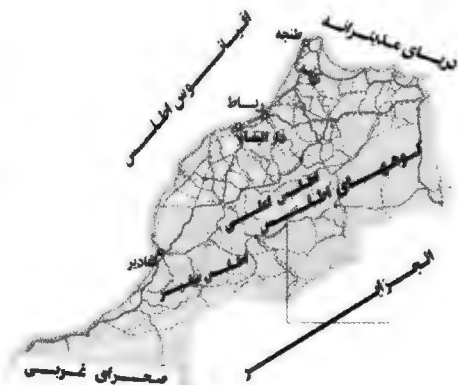
برای مطالعه بیشتر

۱. صدیق، رحمت الله، کشورهای اسلامی.
۲. گنجی، محمد حسن، برداشتی جغرافیایی از جمعیت مسلمان جهان.
۳. الطیب مدثر، عبدالرحیم و التیجانی عبدالقادر، الاسلام فی آفریقیه.
۴. خسروشاهی، سید هادی، نبرد اسلام در آفریقا.

سودان
Sudan

مراکش (مغرب)
Morocco

بررسی وضعیت تشیع در مراکش

اهداف آموزشی

- انتظار می‌رود با مطالعه این درس، با مطالب ذیل بیشتر آشنا شویم:
- آشنایی هرچه بیشتر با فضای فکری و فرهنگی مراکش.
- جمعیت شیعیان در این کشور.

مراکش (در یک نگاه)

۱. نام «مراکش» در فارسی امروز معمول‌تر از «مغرب» است.
۲. جمعیت این کشور، بیش از ۳۰ میلیون نفر است.
۳. مساحت این کشور، ۴۵۸۷۳۰ کیلومتر مربع است.
۴. مراکش در ساحل شرقی اقیانوس اطلس و ساحل جنوبی دریای مدیترانه و در شمال غربی آفریقا قرار دارد.

گسترش روز افزون مکتب اهل بیت (ع) در مغرب

عشق به اهل بیت (ع) و برگزاری مراسم گرامیداشت خاندان نبوت (ص)، از قدیم‌الایام در جامعه مغرب وجود داشته است. با اینکه اغلب مردم این کشور سنی‌مذهب هستند و بر اساس آمار، شمار شیعیان این کشور از ۳٪ تجاوز نمی‌کند، با این حال، هم شیعیان و هم سنی‌های مغرب به اهل بیت (ع) عشق می‌ورزند و بسیاری از مراسم شیعی از جمله مراسمات دعا و روز عاشورا را گرامی می‌دارند. تندروی مذهبی که اخیراً در مغرب فراگرفته شده است، به سبب نفوذ وهابیت عربستان در محافل مغربی و تلاش برای تحریف آداب و رسوم مردم این کشور و پاشیدن بذر فتنه و نفرت از تشیع، از طریق اعمال فشار به وسیله دولت‌ها در کشورهای آفریقایی، از جمله مغرب است. برخی گروه‌های مراکشی برای گسترش مذهب تشیع در کشور فعالیت می‌کنند که از حمایت

بخش پنجم: تشیع در آفریقا / ۳۴۷

ایران برخوردار هستند. دولت مراکش، نمی‌تواند چنین فعالیت‌هایی را به شکل مستقیم یا غیرمستقیم تحمل کند. گفتنی است که ورود اسلام به آفریقا با حضور مکتب اهل بیت (ع) آغاز شده است. طبق آمار «مجمع جهانی اهل بیت (ع)» در سال ۲۰۰۸ م. جمعیت شیعیان در این کشور بیش از ۶۰۰ هزار نفر می‌باشد که در بین مهاجران مغربی تشیع از رشد خوبی برخوردار است.

بررسی وضعیت تشیع در سودان

اهداف آموزشی

- انتظار می‌رود با مطالعه این درس، با مطالب ذیل بیشتر آشنا شویم:
- آشنایی هرچه بیشتر با فضای فکری و فرهنگی سودان.
- طریقه‌های اسلامی در این کشور.
- فرصت‌ها و قابلیت‌های تشیع در سودان.

سودان (در یک نگاه)

۱. سودان با متجاوز از ۲۵۰۰۰۰۰ کیلومتر مربع مساحت پر وسعت‌ترین کشور آفریقایی و نیز بزرگترین سرزمین در بین کشورهای اسلامی می‌باشد.
۲. با مصر، لیبی، چاد، آفریقای مرکزی، زئیر، کنیا، اوگاندا و اتیوپی همسایه است.
۳. جمعیت سودان ۴۰ میلیون نفر است.
۴. ۷۵٪ مردم مسلمان، ۱۶٪ آنیمیست و ۹٪ دیگر مسیحی هستند.

اسلام در سودان

مسلمانان از طریق فتوحات و محاصره نظامی، بر سودان غلبه نیافتند، بلکه گرایش به اسلام در این سرزمین نتیجه نفوذ تدریجی قبایل «ربیع» و «جهینه» (عربی) بود که از جانب «مصر علیا» از طریق «رود نیل» به این سوی آمده و در میان قبایل «بجه» (مستقر در حد فاصل نیل و دریای سرخ) و به تدریج در این سرزمین ساکن شدند.

فعالیت‌های اسلامی سودان

مراکز دینی زیادی در این کشور به وجود آمده است که مشغول فعالیت‌های تبلیغی هستند. یکی از آنها «منظمة الدعوة الاسلامیة العالمیة» یا «سازمان جهانی تبلیغات

اسلامی» است. از دیگر فعالیت‌های اسلامی در این کشور «مرکز تربیت مترجمان» است. این مرکز به همت یکی از اندیشمندان سودان به صورت نیمه دولتی تأسیس شده است. «دانشگاه آفریقا» و نیز «سازمان دعوت اسلامی» برای نظارت بر فعالیت‌های اسلامی در آفریقا و مرکز کمک‌های بشر دوستانه اسلامی در سودان تأسیس شده‌اند، که به شکل گسترده‌ای در سودان فعالیت می‌کند.

فعالیت‌های طریقه‌های اسلامی نیز سهم مهمی در ترویج عمقی اسلام در میان مردم سودان داشته است که غالباً جز شهادتین چیزی از مذهب خود نمی‌دانستند. این گروه‌های مذهبی بر قبایل بت‌پرست مجاور هم اثر گذاشتند و آنان را مایل به پذیرش اسلام کردند. قبیله‌های سودانی برای آنکه یک چهارچوب اجتماعی و فرهنگی داشته باشند و به حیات خویش ادامه دهند، به اسلام روی آوردند. در سودان، طریقه‌ها، جایگاه اصلی را پیدا نموده‌اند و طبق تحقیقات، هر مسلمان ساکن این سرزمین به یکی از فرقه‌های مذهبی تعلق دارد. «شیخ السجاده» بر مقدرات هر کدام از این طریقه‌ها حاکم است. او وارث روحانی و بنیان‌گذار طریقه است که معمولاً از میان اخلافتش برگزیده می‌شود. مقام بعد از وی «خلیفه» نام دارد که به عنوان نماینده برای پذیرفتن پیروان پس از ورودشان به طریقه، انتخاب می‌گردد. «وکیل» نیز شخصی است که بر منافع مادی و دنیوی پیروان نظارت دارد. تعلیمات مذهبی در سودان در مدارس صورت می‌گیرد که «خلوه» نام دارد. برنامه ساده این مدارس، شامل حفظ خوانی قرآن، فراگیری مختصر مسائل مذهبی زیر نظر یک استاد و فقیه، و دوره تحصیلی هشت ساله می‌باشد.

وهابی‌ها در کشور سودان فعالیت‌های زیادی دارند. آنها با استفاده از ثروشان، مدرسه و مسجد و کتابخانه می‌سازند و در روستاهای بدون آب، چاه حفر می‌کنند و به نیازهای اقتصادی مردم می‌پردازند تا آنها را دنباله‌رو خود کنند. وهابیت سیستمی آموزشی دارند که سعی می‌کند از دوران مهد کودک تا دانشگاه، ذهن افراد را به سوی عقاید خود جهت‌دهی کند تا از همان دوران کودکی آنها را وهابی تربیت کنند. وهابیون در سودان دارای ۴ هزار مسجد هستند که در این مساجد به برگزاری کلاس‌ها و حلقه‌های درس پرداخته و در این میان، طلاب نخبه را انتخاب کرده و برای آموزش فرهنگ افراطی وهابیت، به دانشگاه‌های خود در «مدینه منوره» و «مکه معظمه» می‌فرستند.

تشیع در سودان

ورود تشیع به سودان، هم‌زمان با ورود اسلام به این کشور بوده است. دلیل آن هم وجود خانواده‌های شیعی‌الاصل در سودان است که غالباً از سادات بودند. پیشینه پیدایش آنها به دوره فاطمیون در مصر و ادیسی‌ها در مغرب، در قرن‌های سوم و چهارم هجری، برمی‌گردد. سادات «ادیسی»، «مراغنه» و «عریکین» از جمله شیعیان بومی سودان هستند. سادات «آل‌الزاکی» که جدشان «سید اسحاق المؤمن» فرزند امام صادق(ع) و جدشان «حضرت سیده نفیسه» است، که در مصر بارگاه معروفی دارد، در این کشور هستند. دولت فاطمی مصر، تأثیر بسزایی در تشیع سودان داشت. سودانی‌ها هم بسیار مورد اعتماد فاطمیان بودند. بیشتر ارتش فاطمی که علیه «صلاح‌الدین ایوبی» انقلاب کرد، از سودانی‌ها بودند. ایجاد شرایط سخت برای شیعیان و حتی کشتار جمعی آنان، باعث شد که بسیاری از سادات به سمت جنوب مهاجرت کنند و نتوانند در آنجا علناً ابراز تشیع کنند.

محبت به اهل‌بیت(ع) در سودان

مردم کشور سودان دوستدار اهل‌بیت(ع) هستند و نام‌هایی چون: علی، حسین، جعفر و... حتی در بین اهل‌تسنن سودان وجود دارد. در «خارطوم» هر ساله با فرا رسیدن ایام محرم، محبان اهل‌بیت(ع) با برپایی مجالس وعظ و عزاداری در حسینیه‌ها، مساجد و برخی از خلوه‌های طرق صوفیه، در پاسداشت خون مظلومان کربلا به ذکر مصیبت و تبیین فلسفه قیام سیدالشهدا(ع) برای عموم علاقمندان سودانی، می‌پردازند. طبق آمار «مجمع جهانی اهل‌بیت(ع)» در سال ۲۰۰۸م. جمعیت کشور سودان ۴۰ میلیون نفر بوده که از این جمعیت، شیعیان نزدیک به ۶۰۰ هزار نفر می‌باشند.

بخش پنجم: تشیع در آفریقا / ۳۵۱

پرسش

۱. علت گسترش روزافزون تشیع در کشور مغرب را توضیح دهید.
۲. فعالیت‌های اسلامی و شیعی کشور سودان را توضیح دهید.
۳. مردم سودان اعم از شیعه و سنی، محبتشان به اهل بیت(ع) را چگونه نشان می‌دهند؟

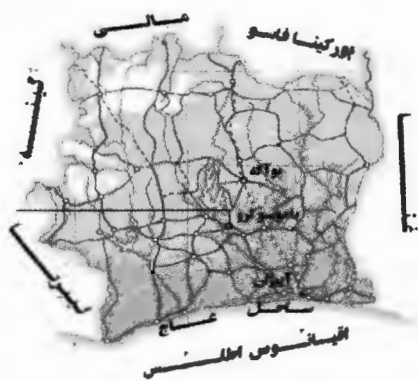
برای مطالعه بیشتر

۱. ام‌کوک، ژوزف، *مسلمانان آفریقا؛ ترجمه: دکتر سید اسدالله علوی*.
۲. گنجی، محمد حسن، *برداشتی جغرافیایی از جمعیت مسلمان جهان*.
۳. صدیق، رحمت الله، *کشورهای اسلامی*.

Zanzibar

Cote d'Ivoire

بررسی وضعیت تشیع در ساحل عاج

اهداف آموزشی

- انتظار می‌رود با مطالعه این درس، با مطالب ذیل بیشتر آشنا شویم:
- آشنایی هرچه بیشتر با فضای فکری و فرهنگی ساحل عاج.
- گروه‌های مذهبی در این کشور.
- فرصت‌ها و قابلیت‌های تشیع در ساحل عاج.

ساحل عاج (در یک نگاه)

۱. ساحل عاج، در غرب آفریقا قرار دارد که از شمال با بوركینافاسو، از غرب با غنا، از شرق با لیبیا و از جنوب نیز با اقیانوس اطلس هم‌مرز است.
۲. پایتخت این کشور، شهر موسوکرو است.
۳. این کشور بیش از ۱۸ میلیون نفر جمعیت دارد، که ۶۰٪ مسلمان، ۳۶٪ مسیحی و ۴٪ نیز از سایر ادیان هستند.

گروه‌های مذهبی در ساحل عاج

۱. مسلمانان: بیشتر مسلمانان این کشور اهل تسنن هستند و اغلب آنها دارای مذهب مالکی می‌باشند. از آنجا که مذهب مالکی در طول تاریخ، ضدیتی با تصوف نداشته و حتی قرابت زیادی بین آنها وجود داشته است و از طرفی، میان تصوف و تشیع پل‌های ارتباطی خوبی برقرار بوده است، بین مالکی‌ها و تشیع نیز ارتباط عاطفی خوبی برقرار است. در میان این مذاهب، گروه‌های صوفی مانند: «تيجانی»، «قادری»، «احمدی» و «قادیانی» نیز دیده می‌شود.
۲. وهابی: وهابی‌ها جمعیتی را در این کشور به خود اختصاص داده‌اند، که از امکانات خوبی برخوردارند. مثلاً در پایتخت، که شیعیان فقط چهار حسینیه دارند، آنها

نزدیک به ۳۰ مسجد با گنبد و گلدسته دارند که اکثراً توسط سعودی‌ها، تأسیس شده است.

وضعیت شیعیان ساحل عاج

سابقه اسلام در قاره آفریقا، به خصوص در کشور ساحل عاج به بیش از دو قرن می‌رسد. اما پیش از هجرت شیعیان لبنانی، که عمدتاً در اوایل قرن بیستم میلادی صورت گرفت، نشانه‌های روشنی از وجود تشیع در آنجا نیست. البته طبیعی است که پس از هجرت شیعیان لبنانی، ارتباطاتی میان میهمانان و میزبانان ایجاد شده که موجب گسترش تشیع در آن کشور گردیده است. از زمانی که عده‌ای از علما و روحانیان شیعه لبنان برای تبلیغ به آن کشور مهاجرت کردند، مراکز متعدد شیعی را در آن کشور برپا کردند. اما آنچه معروف است این‌که حدود ۳۵ سال پیش، گروهی از شیعیان لبنان که از موقعیت اقتصادی و فرهنگی بالایی برخوردار بودند، به این کشور مهاجرت کردند و به ترویج مذهب اهل بیت (ع) پرداختند. ظواهر دینی و شیعی در میان این شیعیان مهاجر بیشتر و پررنگ‌تر از سایر نقاط است. امروزه شیعیان در اغلب مناطق ساحل عاج مانند «آبیجان» پایتخت قدیم این کشور و «بندوکو»، «بواکی»، «آمباتو»، «آنیاما» و «گران باسام» دیده می‌شوند که فعالیت‌های خوبی در مناطق مختلف، دارند. امام خمینی (ره) به ساحل عاج عنایت ویژه‌ای داشته‌اند. ایشان زمانی که در نجف اشرف به سر می‌بردند، یک روحانی شیعه به نام «سید رشید موسوی» را برای اداره امور شیعیان آن سامان، اعزام می‌نمایند. همچنین وی، بعد از پیروزی انقلاب اسلامی به عنوان اولین کاردار جمهوری اسلامی در ساحل عاج انتخاب شد. بر اساس آمار مجمع جهانی اهل بیت (ع) در سال ۲۰۰۸م. جمعیت مسلمانان بیش از ۱۰ میلیون نفر و جمعیت شیعیان بومی و مهاجر بالغ بر ۵۰۰ هزار نفر می‌باشد.

مراکز دینی و علمی شیعیان

از مهم‌ترین مساجد این کشور، می‌توان مسجد جامع «ریویرا» در «آبیدجان»، «جامع مسگرو» «مسجد فاطمه زهرا (س)» در «آبواسو» و «مسجد قدوسی» در «بوندوکو» را نام برد. از جمله مراکز مهم شیعی در این کشور می‌توان به «مدرسه اهل بیت (ع)» به نام «مدرسه امام صادق (ع)»، «مدرسه الاثنی عشریه»، «مرکز جوانان» و «مرکز عربی آفریقایی

بخش پنجم: تشیع در آفریقا / ۳۵۵

امام حسین(ع) در شهر «آبیجان»، «مدرسه الزهرا(س)»، «مدرسه امام علی(ع)»، «مرکز شیعه جعفری» در شهر «گران باسام»، «مؤسسه امام صادق(ع)» در «مباتو» و «مدرسه اهل بیت(ع)» در «اودینه» اشاره کرد. جمهوری اسلامی ایران در پایتخت کشور ساحل عاج، حوزه علمیه‌ای را دایر کرده است که تعداد زیادی طلبه در آن مشغول به تحصیل می‌باشند. صدها دانشجو در این مدارس و مراکز تحصیل می‌کنند و ده‌ها نفر از اهالی این کشور در خارج از آن به ویژه در ایران، سوریه و لبنان مشغول به تحصیل هستند.

بررسی وضعیت تشیع در زنگبار

اهداف آموزشی

- انتظار می‌رود با مطالعه این درس، با مطالب ذیل بیشتر آشنا شویم:
- آشنایی هرچه بیشتر با فضای فکری و فرهنگی کشور زنگبار.
- گروه‌های شیعی در این کشور.
- نقش ایرانیان در تشیع زنگبار.

زنگبار (در یک نگاه)

۱. جمعیت جزیره زنگبار نزدیک به ۲ میلیون نفر می‌باشد.
۲. زنگ و زنگی یک واژه فارسی است به معنی تیره‌رنگ، قهوه‌ای و سیاه.
۳. ایرانی‌ها، از دوره هخامنشی با این منطقه داد و ستد تجاری داشته‌اند.

اهمیت زنگبار

در خصوص جزیره زنگبار و اهمیت آن در گسترش اسلام و تشیع در شرق آفریقا، در ادعیه امام زین العابدین(ع)، در صحیفه سجادیه، (دعای ۲۷) چنین مناجات شده است: اللهم و اعمم بذلك اعدائک فی اقطار البلاد من الهند و الروم و الترتک الخزر و الحبش و النوبه و الزنج و السقالبه و الدیالمه و سایر امم اشترک. سید الساجدین(ع) در این دعا برای مرزداران کشورهای اسلامی طلب عزت و مدد الهی نموده و جزیره زنج را جزء قلمرو اسلام قلمداد می‌کند که مشرکین بر آنجا تسلط یافته‌اند.

ایرانیان در زنگبار

تحقیقات میدانی و شواهد محلی، نشان می‌دهد که ایرانیان که با لقب شیرازی‌ها در کشورهای شرق و جنوب آفریقا معروف می‌باشند، با برخورداری از مذهب تشیع،

خدمات ارزنده‌ای را به بومیان آفریقایی و به خصوص زنگباری ارائه کرده‌اند. ایرانیان، با برخورداری از هوش سیاسی در حدود پانصد سال بر بسیاری از مناطق شرق آفریقا حکمرانی کرده‌اند و در حال حاضر حزب حاکم زنگبار به نام «آفروشیرازی» قدرت سیاسی در جمهوری فدرال زنگبار را، بر عهده دارد و نخبگان سیاسی در این کشور خود را منسوب به خاندان «شیرازی‌ها» می‌دانند. در خصوص آمار جمعیتی شیعیان هندی و بومی در این کشور، آمار دقیقی وجود ندارد. خود شیعیان هندی معتقدند که، جمعیتی هشت تا ده هزار نفر را دارا می‌باشند و می‌توان به این رقم در حدود چهار هزار نفر از شیعیان اثنی عشری تانزانایی و بومی را اضافه کرد که برای خود تشکلی موسوم به «شیعیان بومی» را، راه‌اندازی کرده‌اند. از چهره‌های برجسته آنها می‌توان به «سید اختر رضوی» مؤلف کتاب تشیع در شرق آفریقا اشاره کرد.

گروه‌های شیعی در زنگبار

۱. بحرانی‌ها: بحرانی‌ها در زنگبار حضور فعالی دارند که عمدتاً شیعیان عرب بوده‌اند که از کشورهای حاشیه خلیج فارس و بحرین به زنگبار مهاجرت کرده‌اند و دارای حسینه و مرکز عزاداری هستند. آنها نقش مهمی در ترویج فرهنگ اسلام و مکتب اهل بیت (ع) دارند.
۲. آقاخانی: این فرقه از فرقه‌های منسوب به تشیع می‌باشند که با عقاید خود، آقاخان را امام زنده خود تلقی می‌کنند. آنها با تجدید نظر در اصول مسلم اسلام همچون روزه و حجاب، برخی از اصول دین اسلام و مسلمات تشیع را تعطیل کرده‌اند.
۳. بهره: شیعیان بهره نیز از دیگر فرقه‌هایی می‌باشند که خود را شیعه به حساب آورده و دارای مسجد و مراکز تبلیغی هستند. بهره‌ها به دلیل فعالیت درون گروهی و عدم ارتباط با بومیان و دیگر مسلمانان به صورت فرقه‌ای بسته، مطرح می‌باشند و به برگزاری مراسم‌های دینی و مذهبی و عزاداری برای امام حسین (ع)، می‌پردازند.
۴. شیعیان اثنی عشری: شیعیان دوازده‌امامی در این کشور دارای ساختار تشکیلاتی منظم، مراکز تبلیغی منسجم، مدارس تحصیلی و بیمارستان و مسافرخانه مخصوص به خود هستند و نمازهای یومیه به صورت جماعت در مساجد مرکزی شیعیان اقامه می‌شود. مراکز و تشکل‌های وابسته به شیعیان اثنی عشری عبارت‌اند از:

- الف: مرکز اسلامی تبلیغی بلال، که به تربیت شیعیان بومی می‌پردازد.
- ب: مرکز اسلامی و تربیت معلم مهدی (عج) در منطقه «کیباها».
- ج: شبکه تلویزیونی «العترة» و کتب و نشریات وابسته.
- د: مدرسه و کالج «المنتظر» که به پرورش و آموزش فرزندان شیعیان هندی می‌پردازد.
- ه: درمانگاه شیعیان خوجه که به ارائه خدمات به شیعیان و بومیان آفریقایی می‌پردازد.

مساجد و حسینیه‌های زنگبار

۱. مسجد قدیمی حجة الاسلام: مسجد قدیمی «حجة الاسلام» که اصلی‌ترین مرکز تجمع ایرانی‌ها و خوجه‌ها در زنگبار بوده است، در حال حاضر نماز جمعه به صورت هفتگی در این مسجد با حضور شیعیان هندی و شیعیان بومی زنگبار برپا می‌گردد.
۲. مسجد ثقة الاسلام: مسجد شیعیان است که نمازهای یومیه در آن برگزار می‌شود.
۳. حسینیه امامباره: این مکان، محل برگزاری سخنرانی و عزاداری شیعیان می‌باشد.
۴. محفل شاه خراسان: با توجه به دور بودن مسافت تا ایران، ضریح نمادین علی بن موسی الرضا (ع) در این مکان وجود دارد. در این مکان مقبره‌ای نمادین از حضرت زینب (س)، حضرت رقیه (س) و حضرت سکینه (س) نیز وجود دارد.

اربعین حسینی در زنگبار

هر ساله شیعیان آفریقا (به خصوص شرق آفریقا و زنگبار)، برای احیاء عزاداری سالار شهیدان، در جزیره زنگبار با حضور دسته جمعی و گروهی در حسینیه‌ها و مسجد اصلی شیعیان در محله «کیپوندا» در ایام محرم و صفر با سیاه‌پوش کردن منازل و اماکن خود به عزاداری می‌پردازند. با توجه به پراکندگی شیعیان خوجه در سراسر شرق آفریقا برای اینکه این رسوم عزاداری کم جمعیت برگزار نگردد، شیعیان در روز اربعین با حضور در جزیره زنگبار به صورت گسترده اقدام به عزاداری نموده و با دادن اطعام باعث حضور بومیان در این مراسمات می‌شوند. این مراسم به اندازه‌ای برای شیعیان دارای اهمیت است که در اربعین هر سال کلیه مسافرخانه‌های متعلق به شیعیان در زنگبار به مدت یک هفته در اختیار عزاداران قرار می‌گیرد و فعالیت‌های این جزیره گردشگری تحت الشعاع مراسم اربعین قرار می‌گیرد. از نکات قابل توجه در مراسم اربعین، حضور علما و شخصیت‌های اهل سنت در این عزاداری می‌باشد.

بخش پنجم: تشیع در آفریقا / ۳۵۹

پرسش

۱. سابقه تشیع در ساحل عاج را گزارش کنید.
۲. تعدادی از مراکز دینی در ساحل عاج را بنویسید.
۳. گروه‌های شیعی کشور زنگبار را معرفی نمایید.
۴. فعالیت سه مسجد و حسینیه متعلق به شیعیان در زنگبار را گزارش کنید.
۵. مراسم شیعیان در اربعین حسینی در زنگبار به چه شکل است؟

برای مطالعه بیشتر

۱. صدیق، رحمت الله، کشورهای اسلامی.
۲. الطیب مدثر، عبدالرحیم و التیجانی عبدالقادر، الاسلام فی آفریقیه.
۳. گنجی، محمد حسن، برداشتی جغرافیایی از جمعیت مسلمان جهان.
۴. خسروشاهی، سید هادی، نبرد اسلام در آفریقا.
۵. طقوش، محمد سهیل، دولت ایوریان؛ ترجمه: عبدالله ناصری طاهری.

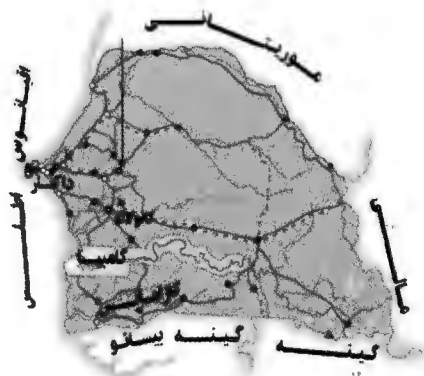
تونس

Tunisia

سنگال

Senegal

بررسی وضعیت تشیع در سنگال

اهداف آموزشی

- انتظار می‌رود با مطالعه این درس، با مطالب ذیل بیشتر آشنا شویم:
- آشنایی با اسلام و طریقه‌های آن در سنگال.
 - انحرافات گروه‌های شیعی در این کشور.

سنگال (در یک نگاه)

۱. کشور سنگال در منتهی‌الیه آفریقای غربی قرار گرفته است.
۲. این کشور ۱۹۶۷۲۰ کیلومتر مربع وسعت دارد.
۳. این سرزمین بین موریتانی، مالی و گینه بیسائو قرار گرفته است.
۴. جمعیت این کشور دوازده و نیم میلیون نفر است.

اسلام و طریقه‌های آن در سنگال

اسلام، از طریق بازرگانان مالی به کشور سنگال راه یافت و در سال ۱۰۴۰م. نهضت دینی «المرابطون» در این ناحیه پایه‌گذاری شد. فرقه «مریدیه» که یک قرن قبل توسط «شیخ احمد» و «بامبا» پایه‌گذاری شد، در غرب آفریقا و آفریقای مرکزی پیروان زیادی دارد. این فرقه تنها در سنگال ۱/۵ میلیون نفر پیرو دارد. رهبران این فرقه که عقاید صوفیه و اهل طریقت دارند، از قدرت عظیم اقتصادی و سیاسی برخوردار بوده و می‌توانند برای حکومت مرکزی مشکل آفرین باشند. «طوبی» شهر مقدس مریدی‌هاست که روحانیون و رهبران این فرقه در این شهر سکونت دارند. فرقه «تیجانیه» که در اواخر قرن هیجدهم توسط «ابوالعباس شیخ احمد تیجانی» (اهل الجزایر) ایجاد شده و در دولت سنگال نفوذ پیدا کرد. گروه‌های مذهبی دیگری نیز در سنگال هستند که به آنان به زبان «ولفی»، لای‌لای (ترجمه لا اله الا الله) می‌گویند. بر اساس آمار «مجمع

جهانی اهل بیت (ع)» در سال ۲۰۰۸م، جمعیت شیعیان در این کشور کمتر از ۶۰۰ هزار نفر می‌باشد.

انحراف برخی شیعیان از مسئله عاشورا

با توجه به این که امویان روز عاشورا را عید اعلام کردند، متأسفانه این انحراف در جوامع سنگال نیز مشهود است. روز دهم محرم به عنوان روز عید و تعطیل رسمی از سوی مقامات این کشور اعلام شده است و مسلمانان برخلاف اعتقاد خود به واقعه عاشورا، این روز را جشن می‌گیرند. آنها در این روز لباس نو بر تن می‌کنند و به دید و بازدید اقوام و خویشاوندان می‌روند؛ زنان، لباس مردان و مردان، لباس زنان را می‌پوشند؛ در کوچه‌ها به رقص و پایکوبی می‌پردازند! در روز عاشورا روزه می‌گیرند، شب عید نیز در مراسم جشنی که به این مناسبت برگزار می‌شود، غذای فراوان و چرب می‌خورند؛ زیرا بر این باورند که اگر تا حد سیری نخورند، خدا در روز قیامت شکم‌هایشان را از آتش پر می‌کند! آنها همچنین مراسم گاوکشی دارند. در این مراسم، گاو نری را مقابل مسجد، پس از اذیت و آزار فراوان می‌کشند و گوشت آنرا میان مسلمانان تقسیم می‌کنند. به عقیده آنان، دزدی در شب عاشورا حلال است! این برنامه‌ها هیچ توجیه عقلانی و دینی ندارد و حتی خود مسلمانان سنگال نیز توجیهی برای این آیین‌های خرافی خود، ندارند. بیشتر مسلمانان سنگال در شب عاشورا به آسمان نگاه می‌کنند؛ زیرا معتقدند حضرت فاطمه (س) در آسمان لباس‌های خونین اباعبدالله (ع) را می‌شوید، ولی دلیل این کارشان را نمی‌دانند. آنان بر این باورند که تمامی این جشن‌ها به خاطر امام حسین (ع) است.

از سال ۱۳۸۱ش. فعالیت‌های علمی در جهت خرافه‌زدایی از برپایی مراسم عاشورا، توسط برخی مبلغین آغاز شد که این فعالیت‌ها در سنگال تأثیر خوبی میان مسلمانان این کشور داشت و نتیجه بسیار مطلوبی در این زمینه حاصل گردید. در این سال‌های اخیر، مسلمانان و شیعیان پس از آشنایی با فرهنگ و نهضت عاشوا، از آیین‌های اشتباه و عقاید خرافی خود شرمگین شده‌اند. هم‌اکنون «شیخ عبدالنعیم زین» از سوی دولت سنگال، رسماً به عنوان خلیفه فرق صوفیه در این کشور تعیین شده که وظیفه بسیار مهمی در قبال زدودن این انحرافات در میان جوامع شیعی دارد.

بررسی وضعیت تشیع در تونس

اهداف آموزشی

- انتظار می‌رود با مطالعه این درس، با مطالب ذیل بیشتر آشنا شویم:
- آشنایی با اسلام و طریقه‌های آن در تونس.
- نقش عاشورا در زنده نگه داشتن آیین‌های شیعی در این کشور.
- پراکندگی جغرافیایی شیعیان در تونس.

تونس (در یک نگاه)

۱. تونس، در شمال آفریقا با مساحت ۶۱۰۱۶۳ کیلومتر مربع است.
۲. پایتخت تونس شهر تونس است.
۳. این کشور جمعیتی بالغ بر ۱۱ میلیون نفر دارد.
۴. تونس بر کرانه دریای مدیترانه قرار دارد و با الجزایر و لیبی هم‌مرز است.

اسلام در تونس

در سده هفتم میلادی اعراب مسلمان حملات خود را به تونس آغاز کردند. آنها به فرماندهی «عقبه بن نافع» بخش‌هایی از سرزمین تونس را تصرف و شهر «قیروان» را بنا کردند. در سال ۹۰۹م. خلفای اسماعیلی مذهب فاطمی، «اغلبیون» را شکست داده و شهر «مهدیه» را تأسیس کردند. در سال ۹۶۱م. «المعز» خلیفه فاطمی، مصر را تصرف کرد و مقر حکومت فاطمیان را از مهدیه به آن سامان، انتقال داد. در سال ۱۵۲۹م. ترکان عثمانی شهر تونس را فتح کردند، اما «حفصیون» در ۱۵۳۵م. با پشتیبانی اسپانیا دوباره حکومت را به دست گرفتند. پس از ۳۹ سال کشمکش میان ترکان عثمانی و اسپانیایی‌ها، سرانجام در سال ۱۵۷۳م. ترکان عثمانی، تونس را فتح کردند. در سال ۱۷۰۵م. «حسین بن علی الترقی» سردار عثمانی که از تبار یونانی بود، به فرمانروایی

تونس برگزیده شد. از آن پس فرزندان او «دودمان خودگردان حسینیان» را تشکیل داده و زیر نظر عثمانی بر تونس، فرمان راندند. در دوران جدید، فرانسه این کشور را مستعمره خود کرد و این استعمارگری تا سال ۱۹۵۶م. که این کشور مستقل شد، ادامه داشت. اما بعد از استقلال، سیاست حذف کامل دین اسلام از نظام دولتی و زندگی مردم تونس، از سر گرفته شد. این سیاست به موازات اقدامات «آتاتورک» و «پهلوی اول» در ترکیه و ایران، به دست «حبيب بورقیه»، اجرایی گردید. در سال ۱۹۸۷م. «زین العابدین بن علی» قدرت را در این کشور به دست گرفت و چون دریافت بود سیاست زور برای حذف دین قابل پیگیری نیست، کوشید تا جایی که به حکومت دیکتاتوری اش ضرر نرساند، فعالیت دینی اسلامی را آزاد بگذارد. به عنوان نمونه، وی به دانشگاه «زیتونه» که نماد اسلامی کشور تونس به شمار می آید، توجه جدی نمود. او رادیو قرآن راه اندازی و به مراکز قرآنی کمک می کرد و تلاش می نمود تقید شخصی خود به ظواهر شرع (مانند رفتن به حج) را به مردم نشان دهد. سیاست حاکمان تونس در طول تاریخ این بود که جز مذهب مالکی، مذهب دیگری رواج پیدا نکند، لذا مذهب بیشتر مردم تونس مالکی است. جمعیتی از شیعیان، حنفی ها و اباضی ها نیز در این کشور زندگی می کنند.

پیشینه تشیع در تونس

تاریخچه تشیع در تونس، به سال ۲۷ق. بر می گردد که اولین فاتحان مسلمان، به تونس وارد شدند. پس از فتوحات اسلامی مردم با اسلام اموی و عباسی مواجه شدند لذا اسلام حقیقی برای مردم نمایان نشد، مگر پس از آنکه مردم با اخبار و روایات و فضایل اهل بیت (ع) آشنا شدند. در کتاب *الافتتاح* نوشته «قاضی نعمان» آمده است: در سال ۱۴۵ق. امام صادق (ع) گروهی از مبلغان را به منطقه آفریقا یعنی تونس کنونی فرستاد و به آنها دستور داد مردم را به فضایل اهل بیت (ع) دعوت کنند و اسلام ناب محمدی (ص) را به مردم بیاموزند. این مبلغان در تونس مشغول نشر فضایل اهل بیت (ع) شدند. ساکنان اصلی تونس بربرها بودند که از موالیان اهل بیت (ع) به شمار می رفتند. شدت این ولاء به حدی بود که پس از واقعه کربلا، یکی از قیام های خونخواهی، به وسیله آنان و در تونس فعلی رخ داد. بنی امیه نیز مشابه آنچه در قتل عام «حره» در مدینه منوره انجام داده بود را در تونس، اعمال کرد.

تشیع در تونس معاصر

اگرچه آمار جمعیتی شیعیان در تونس مختلف است ولی آنان در این کشور سه گونه‌اند:

۱. شیعیان کهن: از آنجا که اکثریت مسلمانان تونس به حیث عقیده، محب اهل بیت (ع) هستند و مذهب فقهی آنان مالکی است، می‌توان گفت بسیاری از تونسی‌ها شیعیانی هستند که از تشیع خود بی‌اطلاع هستند.

۲. نوشیعه‌ها (مستبصرین): این گروه از شیعیان تونس، خود را به دو گروه تقسیم می‌کنند: شیعیان مذهبی و شیعیان سیاسی. منظور از شیعیان سیاسی کسانی هستند که جریانات سیاسی آنها را به این مذهب متمایل کرده است. شیعیان مذهبی نیز کسانی هستند که با مطالعه و تحقیق به مذهب شیعه گرویده‌اند. «عمادالدین الحمرونی» یکی از فعالان شیعه است که در دوران دیکتاتوری «بن‌علی»، «مجمع فرهنگی اهل بیت (ع)» تونس را در اروپا تأسیس کرد. در حال حاضر تعداد قابل توجهی از طلاب تونسی نیز در «حوزه علمیه قم» و «جامعة المصطفی العالمیه»، مشغول به تحصیل می‌باشند.

۳. تشیع عاطفی (اهل سنت دوستدار و موالی اهل بیت (ع)): تشیع عاطفی تقریباً ۹۹٪ مردم تونس را شامل می‌شود، یعنی تقریباً تمام مردم به جز سلفی‌ها که تعداد آنان اندک است در این کشور، به اهل بیت (ع) محبت و ارادت دارند.

عاشورا راز ماندگاری شیعه

یکی از نشانه‌های تشیع در قاره سیاه، مراسم ماه محرم است که به اشکال گوناگون در تونس و دیگر کشورهای آفریقایی وجود دارد و از ارزش خاصی برخوردار است. مردم تونس (شیعه و سنی) در ایام محرم از هرگونه مراسم شادی مانند جشن عروسی و ... خودداری می‌کنند. آنها حتی در عزاداری‌هایشان در این ماه، از خوردن غذاهای رنگین اجتناب می‌کنند و صبح عاشورا نیز به قبرستان‌ها و مزار اموات سر می‌زنند. آنها معتقدند که همه ارواح در روز عاشورا کنار قبر خود حضور پیدا می‌کنند و منتظر دیدار بستگان زنده خود هستند. مردم تونس شب عاشورا با آتش زدن علف‌های خشک و شعله‌ور کردن آنها که به «اجیجه» شهرت دارد، گلوله‌هایی شلیک می‌کنند و بر این اعتقادند که این آتش‌ها و روشنایی‌ها موجب شادمانی اطفال کربلا می‌شود. این سنت، شبیه به شمع روشن کردن شیعیان ایران در شام غریبان است که نوعی هم‌دردی با اطفال امام حسین (ع) به حساب می‌آید.

پراکندگی جغرافیایی شیعیان تونس

شیعیان تونس بیشتر در جنوب این کشور و مناطقی مانند «قفصه»، «قابس»، «سوسه» «مهدیه» و نیز شهر «تونس» پایتخت این کشور، زندگی می‌کنند. آنان به تبع رویکردهای مختلفی که دارند، گاه افراط و تفریط نیز در بینشان به چشم می‌خورد. اما به شکل کلی، شیعیان تونس، ذهنیتی ساده و بدون غل و غش در ارتباط با تشیع دارند. برخی مسائل اختلاف‌برانگیز که بین نخبگان تشیع در کشورهای اصلی شیعه وجود دارد در این کشور مطرح نیست. وجود مستبصر مشهور «دکتر سید محمد تیجانی سماوی» که از اهالی شهر قفصه یکی از شهرهای جنوبی کشور تونس است، نیز علت گرایش بسیاری از تونسی‌ها (چه در داخل این کشور و چه حتی در اروپا) به مذهب اهل بیت(ع) شده است.

بخش پنجم: تشیع در آفریقا / ۳۶۷

پرسش

۱. اسلام و طریقه‌های آن در کشور سنگال را گزارش کنید.
۲. انحرافات شیعیان کشور سنگال در مسئله عاشورا را تبیین کنید.
۳. پیشینه تشیع در کشور تونس را تبیین کنید.
۴. نقش عاشورا در ماندگاری شیعه در کشور اسلامی تونس را توضیح دهید.
۵. پراکندگی جغرافیایی شیعیان در تونس را بنویسید.

برای مطالعه بیشتر

۱. صدیق، رحمت الله، کشورهای اسلامی.
۲. گنجی، محمد حسن، برداشتی جغرافیایی از جمعیت مسلمان جهان.
۳. ناصری طاهری، عبدالله، فاطمیان در مصر.
۴. الطیب مدثر، عبدالرحیم و التیجانی، عبدالقادر، الاسلام فی آفریقیه.

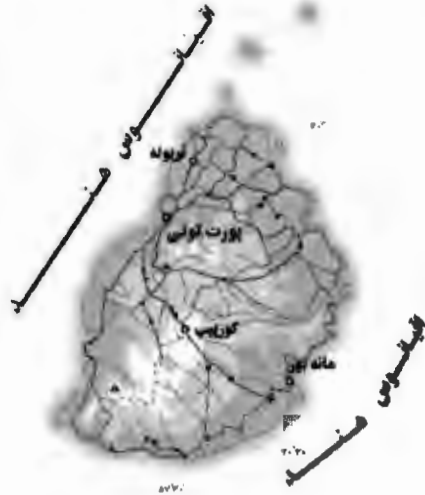
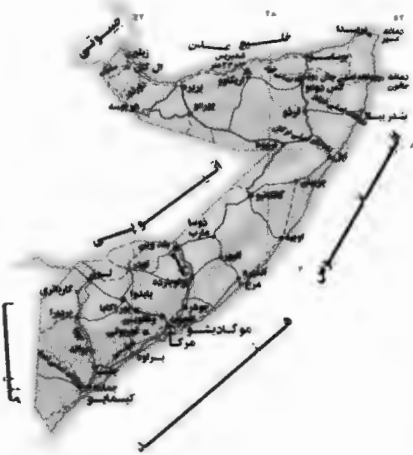
سومالی

Somalia

موريس

Morris

بررسی وضعیت تشیع در موریتس

اهداف آموزشی

- انتظار می‌رود با مطالعه این درس، با مطالب ذیل بیشتر آشنا شویم:
- آشنایی هر چه بیشتر با فضای فکری و فرهنگی کشور موریتس.
- نیازهای شیعیان در این کشور.

موریتس (در یک نگاه)

۱. موریتس کشوری مجمع‌الجزایری در جنوب غربی اقیانوس هند است.
۲. پایتخت این کشور شهر پورت لوئیس است.
۳. این جزیره، بیش از یک و نیم میلیون جمعیت دارد.
۴. ۵۰٪ هندو، ۲۵٪ مسیحی، ۲۰٪ مسلمان، ۵٪ از مذاهب دیگر، در این کشور هستند.

شیعیان موریتس

شواهد زیادی وجود دارد که نخستین مسلمانانی که به موریتس آمدند، پیروان اهل بیت (ع) بودند. وجود کربلایی‌ها که در جزیره به صورت پراکنده وجود دارند، نشان می‌دهد که شیعیان زیادی در این جزیره بوده‌اند ولی به علت ضعف تبلیغ مکتب شیعه، آنطور که انتظار می‌رود، گسترش نیافته‌اند. هم‌اکنون حدود ۲۰۰ هزار شیعه با اصالت‌های گوناگون عربی، هندی و آفریقایی در این کشور زندگی می‌کنند. خوجه‌های اثنی‌عشری هم حضور متمرکز و مؤثری در این کشور دارند. نهج البلاغه و صحیفه سجاده از مهم‌ترین کتب مورد علاقه مردم در قاره آفریقا هستند، که بسیاری از افراد به واسطه همین دو کتاب به مذهب شیعه گرویده‌اند. استراتژی و تاکتیک تبلیغی برای نشر و گسترش مذهب اهل بیت (ع) در این کشور، بیان احادیث و محاسن کلام ایشان است. اهل سنت نیز در این کشور در روز عاشورا قلوبشان نرم و متمایل به امام حسین (ع) و اهل بیت (ع) است و خودشان نیز مراسم‌هایی را برگزار می‌کنند.

بررسی وضعیت تشیع در سومالی

اهداف آموزشی

- انتظار می‌رود با مطالعه این درس، با مطالب ذیل بیشتر آشنا شویم:
- آشنایی هر چه بیشتر با فضای فکری و فرهنگی کشور سومالی.
- آمار جمعیتی شیعیان در این کشور.

سومالی (در یک نگاه)

۱. کشور سومالی بیشترین قسمت شاخ آفریقا را بخود اختصاص داده است.
۲. مساحت این کشور ۶۳۷۶۵۷۲ کیلومتر مربع است.
۳. مرزهای این کشور در غرب به اتیوپی، از شمال و نیمه غربی به جیبوتی، از جنوب غرب به کنیا، از شمال به خلیج عدن و از شرق به اقیانوس هند محدود می‌گردد.
۴. جمعیت کنونی این کشور حدود ۱۲ میلیون نفر است.

اسلام در سومالی

مسلمانان، از طریق بندر «زیلغ» در کنار «خلیج عدن» وارد سومالی شده و اسلام را در قرن اول هجری در این کشور گسترش دادند. در حال حاضر حدود ۹۹٪ جمعیت سومالی، شافعی مذهب هستند. افراد مسیحی کمی در آن کشور حضور دارند و تنها کشور آفریقایی است که همه جمعیت آن مسلمان است.

آمار شیعیان سومالی

بر اساس آمار «مجمع جهانی اهل بیت(ع)» از شیعیان سومالی در سال ۲۰۰۸م. جمعیت کشور سومالی حدود ۱۲ میلیون نفر و جمعیت شیعیان کمتر از ۲۰۰ هزار نفر بوده است.

بخش پنجم: تشیع در آفریقا / ۳۷۱

پرسش

۱. پیشینه تشیع در کشور موریس را گزارش کنید.
۲. وضعیت مسلمانان و شیعیان کشور سومالی را تبیین کنید.

برای مطالعه بیشتر

۱. صدیق، رحمت الله، کشورهای اسلامی.
۲. گنجی، محمد حسن، برداشتی جغرافیایی از جمعیت مسلمان جهان.

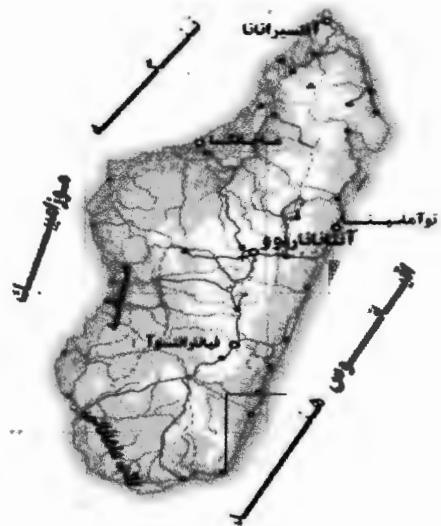
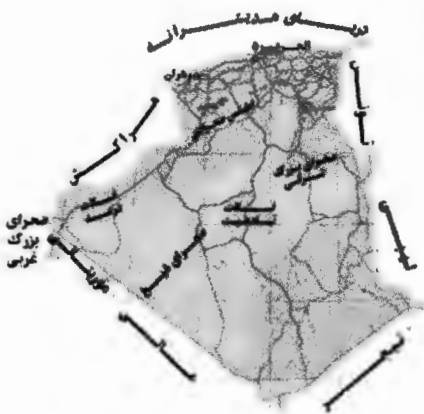
الجزائر

Algeria

ملاگاسکار

Malagasy

بررسی وضعیت تشیع در ماداگاسکار

اهداف آموزشی

- انتظار می‌رود با مطالعه این درس، با مطالب ذیل بیشتر آشنا شویم:
- آمار از شیعیان ماداگاسکار.
 - فعالیت‌های وهابیت در این کشور.

ماداگاسکار (در یک نگاه)

۱. کشوری جزیره‌ای است واقع در اقیانوس هند، در کنار سواحل جنوب شرقی آفریقا.
۲. پایتخت ماداگاسکار شهر آنتاناناریو است.
۳. این کشور چهارمین جزیره بزرگ جهان است.
۴. مساحت این جزیره ۵۸۷۰۴۱ کیلومتر مربع است.

شیعیان ماداگاسکار

شیعیان درصد کمی از جمعیت این کشور را دارند و به دو گروه تقسیم می‌شوند. «شیعه‌های شش امامی» یا همان «بُهره‌ها» که شامل مهاجران هندی می‌شوند که چندین مسجد در پایتخت دارند و اعمال عبادی‌شان هم بسیار برنامه‌ریزی شده است. آنها کسی غیر از خودشان را در آن مجالس راه نمی‌دهند. گروه دیگر، «شیعیان دوازده امامی»، که برخی از مهاجران هندی، خوجه‌ها و بومیان همان منطقه هستند که بومی‌ها، توسط خوجه‌ها و مبلغین شیعه شده‌اند. شیعیان در این کشور برنامه‌های مختلفی به ویژه در ماه مبارک رمضان دارند. طبق آمار «مجمع جهانی اهل بیت(ع)» در سال ۲۰۰۸م. جمعیت شیعیان در این کشور کمتر از ۵۰ هزار نفر بوده است. وهابیت اگرچه در ماداگاسکار فعالیت زیادی دارند، اما جایگاه درخور توجهی ندارند. از نقاط ضعف وهابی‌ها که مردم این کشور نیز به آن حساس هستند، توهین به بزرگان و قبور پاکان است. این توهین‌ها، باعث رنجش و دوری جستن بسیاری از مسلمانان ماداگاسکار، از وهابی‌ها شده است.

بررسی وضعیت تشیع در الجزایر

اهداف آموزشی

انتظار می‌رود با مطالعه این درس، با مطالب ذیل بیشتر آشنا شویم:

- نحوه ورود تشیع در الجزایر.
- نگاهی به فعالیت‌های شیعیان در این کشور.
- عاشورا و شیعیان الجزایر.

الجزایر (در یک نگاه)

۱. جمهوری دموکراتیک خلق الجزایر ۲۳۸۱۷۴۱ کیلومتر مربع مساحت دارد.
۲. این کشور در نیمکره شمالی، در شمال آفریقا و در کنار دریای مدیترانه واقع شده است و با کشورهای مراکش در غرب؛ مالی، نیجر و موریتانی در جنوب و لیبی و تونس در شرق همسایه است.
۳. دومین کشور بزرگ آفریقا پس از سودان و دهمین کشور بزرگ دنیا است.
۴. جمعیت الجزایر بیش از ۳۵ میلیون نفر است.

تشیع در الجزایر

در اوائل حکومت بنی‌امیه شخصی که هم‌اکنون قبرش در شرق الجزایر است، به خاطر دفاع از اهل‌بیت(ع) در این کشور کشته شد، لذا بسیاری معتقدند که ریشه‌های حب به اهل‌بیت(ع) در الجزایر به همان دوره نخستین باز می‌گردد. درباره شمار شیعیان الجزایر آمار و ارقام رسمی وجود ندارد. صاحب‌نظران بر این باورند که حضور شیعیان در این کشور هنوز حالت غیررسمی و آرامی را دنبال می‌کند. با توجه به این نکته می‌توان آنان را در برخی شهرها و ایالت‌ها مانند «الجزیره» پایتخت این کشور «باتنه»، «تبسه»، «خنشله»، «تیار» و «سیدی بلعباس» مشاهده کرد. علاوه بر این، شیعیان در چند پایگاه

اینترنتی شیعی فعالیت دارند. بزرگترین آنها، پایگاه «مرکز الابحاث العقائديه» می باشد. همچنین «شبکه شیعه الجزائر» وجود دارد که شعار خود را «من المدرسه المصاليه إلى المدرسه الخمينيه» قرار داده است. در گزارش هایی که این پایگاه های الکترونیکی منتشر کرده اند، گفته شده که با انتقال مذهب شیعه به این کشور از سوی مدرسان و فعالانی که از عراق، سوریه و لبنان به الجزایر آمده اند، این مذهب در بخش های گسترده ای از جامعه الجزایر به طور پنهان، گسترش یافته است. شیعیان الجزایر معتقدند که مکتب اهل بیت (ع) برای مردم این سرزمین امر غریبی نیست و ریشه های این مکتب در الجزایر به بیش از هزار سال قبل بر می گردد، زیرا «آمازیغ ها» (بربرهایی که اولین ساکنان الجزایر بودند) در اصل، شیعه بوده اند. به همین دلیل بربرها در الجزایر به اهل بیت (ع) محبت فراوانی ابراز می کردند و به خاطر آنان به ویژه در زمان شهادت امام حسین (ع)، انقلاب هایی را نیز به راه انداخته اند. الجزایری ها اولین کسانی بودند که درب خانه ها و دل های خود را به سوی «فاطمیون» گشودند و در کنار آنان جنگیدند؛ با این حال شیعیان در الجزایر هیچ گونه فعالیت رسمی ندارند که بتوان از طریق آن با مواضع و دیدگاه هایشان در مورد امور ملی و میهنی آشنا شد، همچنین مسجد و یا حسینیه ای نیز برای آنها وجود ندارد. بر اساس آمار منتشر شده «مجمع جهانی اهل بیت (ع)» در سال ۲۰۰۸م. جمعیت کشور الجزایر بیش از ۳۵ میلیون نفر، جمعیت مسلمانان ۳۳ میلیون و جمعیت شیعیان آن نزدیک به ۳۰۰ هزار نفر بوده است.

عاشورا در الجزایر

شیعیان الجزایر در روز عاشورا در اطراف قبور تجمع می کنند و مراسم خود را برگزار می نمایند. آنها هر چند زیارت کربلا را به مثابه زیارت خانه خدا تلقی می کنند، اما به دلیل هزینه بالای سفر به کربلا از زیارت امام حسین (ع) محروم هستند. بسیاری از الجزایری ها در روز عاشورا به اماکن مقدس و زیارتگاه ها همچون مرقد «سیدی الهواری» و «سیدی الحسنی» در شهر «وهران» می روند و در این اماکن به تضرع و درخواست شفاعت می پردازند. در کوه «منقاس» در شهر «سطیف» نیز مکانی به نام محل رد پای امام علی (ع) وجود دارد که شیعیان در روز عاشورا در آنجا گردهم می آیند. شیعیان الجزایر بدلیل اطلاعات و اخبار نادرستی که از آنها از سوی مخالفان منتشر می شود و همچنین مخالفت های برخی افراطیون سلفی، امکان انجام فعالیت های

مذهبی خود را ندارند و بیشتر مناسبت‌های مذهبی خود را به صورت محدود و در محافل مخفیانه و دور از چشم دیگران انجام می‌دهند. مراسم علنی ویژه محرم و روز عاشورا در الجزایر را ایرانیان مقیم این کشور و آنهم در محل سفارت جمهوری اسلامی ایران برگزار می‌کنند.

روابط الجزایر با ایران

برخی معتقدند که ایران در حمایت از تشیع در الجزایر نقش مهمی دارد که معمولاً، معنوی بوده و از راه تهیه کتاب‌ها و منابع اصلی شیعی و فراهم کردن امکانات برای ادامه تحصیل در حوزه‌های علمیه و ... انجام می‌شود. این گروه برای ادعای خود دلایلی را بیان می‌کنند که از جمله آنها یافتن کتاب‌های شیعی نزد برخی از دانش‌آموزان دوره دبیرستان و دانشجویان دانشگاه‌ها و نیز وجود برخی از الجزایری‌ها در حوزه‌های علمیه قم و سوریه می‌باشد، که برخی از این طلاب اخیراً به الجزایر بازگشته‌اند. «شیخ یوسف قرضاوی» در مورد توسعه نفوذ شیعیان در حاشیه اجلاس کنفرانس پنجم قدس در الجزایر تأکید می‌کند که الجزایر از کشورهای سنی می‌باشد که در کنار دیگر کشورهای عربی همچون مغرب، لیبی، سودان، مصر و ... هدف قرار گرفته است. وی به رهبران شیعی در مورد زمینه‌سازی برای گسترش مذهب خود به پایگاه‌های اهل سنت هشدار داده است و وی یادآور شده است که: اگر این مسئله رخ دهد، آرام نخواهم نشست و به یاری سنت رسول خدا(ص) و حقایق برخوام خواست. همچنین می‌افزاید: «الجزایر کشور مالکی مذهب است. به مذهب اهل سنت کاری نداشته باشید».

پرمش

۱. گزارشی در خصوص وضعیت تشیع در کشور ماداگاسکار بنویسید.
۲. در خصوص تشیع در کشور الجزایر، گزارشی را ارائه کنید.
۳. آیا ایران نقشی در تشیع الجزایر داشته است؟

برای مطالعه بیشتر

۱. صدیق، رحمت الله، کشورهای اسلامی.
۲. گنجی، محمد حسن، برداشتی جغرافیایی از جمعیت مسلمان جهان.

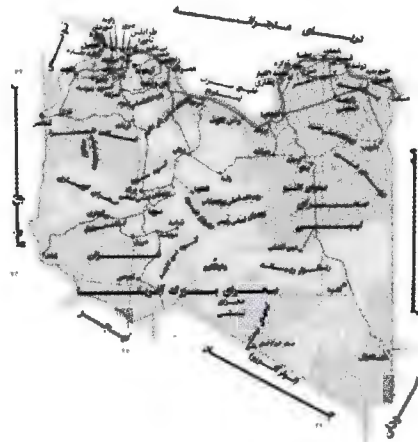
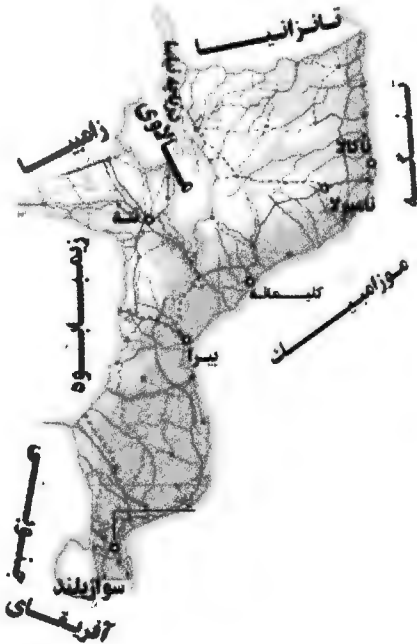
موزامبیک

Mozambique

لیبی

Libya

بررسی وضعیت تشیع در لیبی

اهداف آموزشی

انتظار می‌رود با مطالعه این درس، با مطالب ذیل بیشتر آشنا شویم:
- آماری از شیعیان در لیبی.

لیبی (در یک نگاه)

۱. جمهوری لیبی ۱۷۵۹۵۴۰ کیلومتر مربع مساحت دارد و چهارمین کشور با وسعت زیاد آفریقایی به شمار می‌آید.
۲. این کشور، با مصر در شرق، با چاد در جنوب، با نیجریه در جنوب و جنوب غربی، با الجزایر در غرب و با تونس در شمال غربی همسایه است.
۳. جمعیت این کشور بیش از ۷ میلیون نفر است.
۴. دین رسمی مردم اسلام و پیرو مذهب مالکی هستند.

اسلام در لیبی

اسلام در قرن اول هجری بعد از مصر، به لیبی راه یافت، که بربرهای ساکن لیبی به سرعت جذب این آیین شدند و در فتح بزرگ مسلمانان که منجر به تصرف اندلس شد، جزو ارتش مسلمانان بودند. از زمان پیروزی اسلام در سرزمین لیبی تبلیغات اسلامی در سراسر کشور آغاز شد و با مرور زمان اجرای احکام اسلامی قوت گرفت و به تمام این سرزمین نفوذ یافت به طوری که در حال حاضر، همه مردم آن مسلمان هستند.

تشیع در لیبی

طبق آمار منتشره از «مجمع جهانی اهل بیت(ع)» در سال ۲۰۰۸م. جمعیت مسلمانان لیبی ۷ میلیون نفر و جمعیت شیعیان آن نزدیک به ۱۰۰ هزار نفر بوده است. مقبره «عبدالسلام الاسمر» از نوادگان امام حسن مجتبی(ع) در لیبی که اخیراً توسط وهابیان تخریب شد، از جمله نمادهای شیعی در این کشور بوده است.

بررسی وضعیت تشیع در موزامبیک

اهداف آموزشی

انتظار می‌رود با مطالعه این درس، با مطالب ذیل بیشتر آشنا شویم:
- آماري از شیعیان در موزامبیک.

موزامبیک (در یک نگاه)

۱. جمهوری موزامبیک با ۸۰۰۰۰۰ کیلومتر مربع در جنوب شرقی آفریقا و در همسایگی تانزانیا، سوازیلند، آفریقای جنوبی، مالاوی، زامبیا و زیمبابوه قرار دارد.
۲. مرکز حکومت این کشور، شهر ماپوتو می‌باشد.
۳. این کشور در حال حاضر نزدیک ۲۰ میلیون نفر سکنه دارد.

اسلام در موزامبیک

نفوذ اسلام در موزامبیک قدمتی هزار ساله دارد. دولت‌های اسلامی «سوفولا» و «سامبیک» در نواحی شرقی آن کشور صاحب قدرتی بودند که تا امتداد رودخانه «زامبزی» گسترش یافتند. در قرن هشتم هجری عده‌ای از بازرگانان مسلمان از نواحی عربستان و خلیج فارس راهی این سرزمین شده و در میان قبایل بت پرست آن، ندای توحید را سردادند و به نشر آیین رهایی‌بخش اسلام، پرداختند. بزرگترین قبیله موزامبیک یعنی «ماکوا» با ۴/۵ میلیون نفر، غالباً تابع دین اسلام هستند.

آمار شیعیان موزامبیک

بر اساس آمار منتشر شده «مجمع جهانی اهل‌بیت(ع)» در سال ۲۰۰۸م. جمعیت مسلمانان موزامبیک حدود ۶ میلیون نفر و جمعیت شیعیان کمتر از ۱۰۰ هزار نفر می‌باشد.

پرسش

۱. آمار شیعیان لیبی چگونه است؟
۲. گزارشی را در خصوص ورود اسلام به لیبی بنویسید.
۳. آمار شیعیان موزامبیک چگونه است؟
۴. گزارشی را در خصوص ورود اسلام به موزامبیک بنویسید.

برای مطالعه بیشتر

۱. صدیق، رحمت الله، کشورهای اسلامی.
۲. گنجی، محمد حسن، برداشتی جغرافیایی از جمعیت مسلمان جهان.

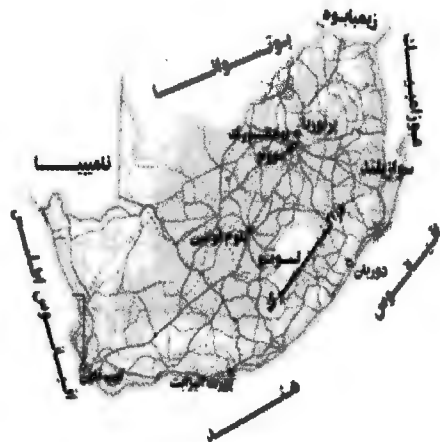
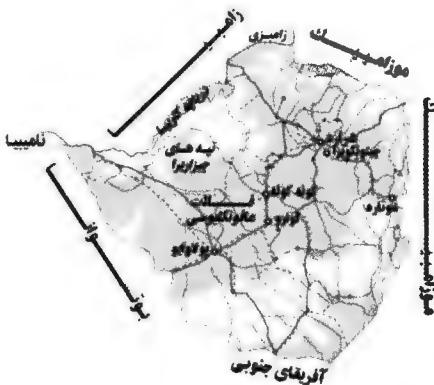
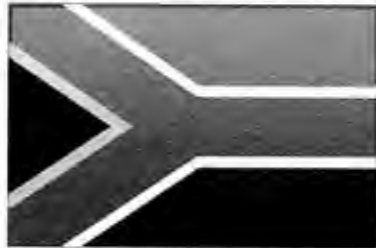
زیمبابوه

Zimbabwe

آفریقای جنوبی

South Africa

بررسی وضعیت تشیع در آفریقای جنوبی

اهداف آموزشی

انتظار می‌رود با مطالعه این درس، با مطالب ذیل بیشتر آشنا شویم:

- مذهب در آفریقای جنوبی.
- آماری از شیعیان در این کشور.

آفریقای جنوبی (در یک نگاه)

۱. جمهوری آفریقای جنوبی، در جنوبی‌ترین بخش قاره آفریقا قرار دارد.
۲. نامیبیا از شمال غربی، زیمبابوه در شمال، موزامبیک از شمال شرقی، سوازیلند از شرق و اقیانوس‌های اطلس و هند از جنوب، جنوب غربی و شرقی، آن را در بر گرفته‌اند.
۳. مساحت این کشور ۱۲۷۲۰۳۷ کیلومتر مربع است.
۴. جمعیت آفریقای جنوبی براساس آخرین آمار بیش از ۴۱ میلیون نفر می‌باشد.
۵. از نظر مذهبی ۸۰٪ مسیحی، ۲٪ مسلمان، ۱٪ یهودی و بقیه نیز بدون مذهب و یا پیروان آیین‌های بومی، می‌باشند.

مذهب در آفریقای جنوبی

از جمعیت ۴۱ میلیونی آفریقای جنوبی، ۸۰٪ مسیحی هستند، که «جنبش کلیسای سیاه پوستان» بزرگترین گروه مذهبی این کشور است که از هر سه نفر سیاه پوست مسیحی، یک نفر عضو این جنبش می‌باشد. مذهب هندو یکی از مذاهب قدیمی است که دارای پیروان زیادی در این سرزمین می‌باشد. هندی‌های مقیم آفریقای جنوبی، اغلب دارای مذهب هندو هستند. به دلیل سرکوب و مظلومیت مستعمرات، بواسطه ملت‌های مسیحی اروپایی، رشد اسلام در غرب آفریقا متوقف شد، اما آمار نشان می‌دهد که گسترش دین اسلام در سال‌های اخیر ۶۰ - ۵۰٪ رشد داشته است.

مسلمانان آفریقای جنوبی

جامعه مسلمانان این کشور، با جمعیتی نزدیک به یک میلیون نفر، ۲٪ از کل جمعیت را شامل می‌گردد که بیشتر در لباس بردگی یا نیروی کار ارزان، توسط استعمارگران هلند و انگلیس، به این کشورها، مهاجرت داده شده‌اند. مسلمانان، بیشتر در شهرهای «کیپ تاون»، «دوربان»، «ژوهانسبورگ» و «پرتوریا» سکونت دارند. در فضای جدید این کشور، تعداد زیادی از سازمان‌ها و تشکیلات سیاسی و مذهبی در داخل جامعه مسلمانان شکل گرفته، به طوری که مسلمانان در سطح کشور دارای ۴۵۵ مسجد، ۴۶۳ سازمان و ۴۰۸ مرکز آموزشی، پنج رادیوی محلی و پنج ماهنامه می‌باشند.

آمار شیعیان

بر اساس آمار «انجمن دین و زندگی اجتماعی» منتشره در سال ۲۰۰۹م. جمعیت شیعیان در آفریقای جنوبی حدود ۱۰۰ هزار نفر است.

بررسی وضعیت تشیع در زیمبابوه

اهداف آموزشی

- انتظار می‌رود با مطالعه این درس، با مطالب ذیل بیشتر آشنا شویم:
- آماری از شیعیان در زیمبابوه.
- فعالیت‌های شیعیان در این کشور

زیمبابوه (در یک نگاه)

۱. کشوری است در جنوب آفریقا که پایتخت آن «هاراره» است.
۲. از جنوب با آفریقای جنوبی، از جنوب غربی با بوتسوانا، از شمال غرب با زامبیا و از شرق با موزامبیک همسایه است.
۳. این کشور ۱۲ و نیم میلیون نفر جمعیت دارد.

فعالیت مسلمانان در زیمبابوه

مسلمانان زیمبابوه از اواخر دههٔ چهل، فعالیت‌های فرهنگی و دینی خود را شروع کردند. محور فعالیت آنان در زیمبابوه، آموزش تعلیمات دینی به مسلمانان، به ویژه جوانان، در مساجد و مدارس بوده است. این مؤسسات فرهنگی اسلامی، به رهبری و کمک علما، تجار و جوانان مسلمان، فعالیت خود را ادامه دادند. در شهرهای بزرگ زیمبابوه، مسجد جامعی برای برگزاری نماز ایجاد شده است که علوم قرآنی، احکام، احادیث و اعتقادات اسلامی در آنها، تدریس می‌شود. افزون بر این مساجد، بیش از چهل مسجد در شهرهای کوچک و روستاها وجود دارد که توسط مسلمانان برای اجتماعات دینی و اقامهٔ نماز ساخته شده است.

توزیع شیعیان در زیمبابوه

۱. شیعیان بومی: شیعیان بومی را گروهی از جوانان در شهرهای «هاراره»، «کادوما»،

- «بولاوایو» و تعدادی از دانش آموزان کالج حضرت زهرا(س)، تشکیل می دهند. طبق برآورد اولیه تعداد شیعیان بومی از ۱۰۰۰ نفر تجاوز نمی کند.
۲. شیعیان غیر بومی: شیعیان غیر بومی از اکثریت، لبنانی ها تشکیل می شوند که به امر تجارت مشغول می باشند و عمدتاً از علاقمندان و مریدان انقلاب، امام و مقام معظم رهبری می باشند.
۳. ایرانیان مقیم: ایرانیان به دو گروه اعضای سفارت و ایرانیان تاجر تقسیم می شوند که چندین خانوار هستند.
۴. شیعیان آسیایی: شیعیان آسیایی که کمتر از ۱۰ خانوار هستند، به امور اقتصادی اشتغال دارند.

فعالیت های شیعی در زیمبابوه

۱. ساخت اولین مسجد شیعیان زیمبابوه، توسط سفارت ایران صورت گرفت.
۲. سازمان زنان فاطمه الزهرا(س): این سازمان یکی از دو سازمان شیعی این کشور و تنها سازمان زنان شیعه در زیمبابوه محسوب می شود که حدود ۱۴ سال از شروع فعالیت آن می گذرد.
۳. مجتمع امام خمینی(ره) کادوما: این مجتمع در شهر «کادوما» در ۱۲۰ کیلومتری شهر «هاراره»، پایتخت زیمبابوه واقع شده است. این مجتمع به یاد رهبر انقلاب اسلامی ایران نامگذاری شده است.

بخش پنجم: تشیع در آفریقا / ۳۸۷

پرسش

۱. آمار شیعیان آفریقای جنوبی چگونه است؟
۲. گزارشی را در خصوص ورود اسلام به آفریقای جنوبی بنویسید.
۳. فعالیت‌های مسلمانان در کشور زیمبابوه را گزارش کنید.
۴. توزیع شیعیان در زیمبابوه چگونه است؟ تشریح کنید.

برای مطالعه بیشتر

۱. صدیق، رحمت الله، کشورهای اسلامی.
۲. گنجی، محمد حسن، برداشتی جغرافیایی از جمعیت مسلمان جهان.

بررسی وضعیت تشیع در دیگر کشورهای آفریقایی

آمارهای اعلام شده درباره شیعیان این کشورها در سال ۲۰۰۸م توسط «مجمع جهانی اهل بیت (ع)» و همچنین «انجمن دین و زندگی اجتماعی آمریکا» در سال ۲۰۰۹م به شرح زیر می باشد:

- شیعیان برونودی: جمعیت کشور ۶ میلیون نفر، شیعیان کمتر از ۵ هزار نفر هستند.
- شیعیان بورکینافاسو: جمعیت کشور ۱۵ میلیون نفر، شیعیان کمتر از ۲۰۰ هزار نفر هستند.
- شیعیان توگو: جمعیت کشور ۸ میلیون نفر، شیعیان کمتر از ۲ هزار نفر هستند.
- شیعیان جیبوتی: جمعیت ۱ میلیون نفر، شیعیان کمتر از ۱۰ هزار نفر هستند.
- شیعیان چاد: جمعیت کشور ۱۱ میلیون نفر، شیعیان ۱۰۰ هزار نفر هستند.
- شیعیان رواندا: جمعیت کشور ۱۱ میلیون نفر، شیعیان حدود ۵ هزار نفر هستند.
- شیعیان سیرالئون: جمعیت کشور ۷ میلیون نفر، شیعیان ۷۰ هزار نفر هستند.
- شیعیان کامرون: جمعیت کشور ۱۸ میلیون نفر، شیعیان ۵۰ هزار نفر هستند.
- شیعیان گینه: جمعیت کشور ۱۰ میلیون نفر، شیعیان ۳۰۰ هزار نفر هستند.
- شیعیان گینه بیسائو: جمعیت کشور ۲ میلیون نفر، شیعیان ۱۰ هزار نفر هستند.
- شیعیان نامیبیا: جمعیت کشور ۳ میلیون نفر، شیعیان ۵ هزار نفر هستند.
- شیعیان نیجر: جمعیت کشور ۱۴ میلیون نفر، شیعیان ۵۰۰ هزار نفر هستند.
- شیعیان آفریقای مرکزی: جمعیت کشور ۴ میلیون نفر، شیعیان ۱۰ هزار نفر هستند.
- شیعیان اوگاندا: جمعیت کشور ۳۱ میلیون نفر، شیعیان ۴۰۰ هزار نفر هستند.
- شیعیان زامبیا: جمعیت کشور ۱۲ میلیون نفر، شیعیان ۱۰ هزار نفر هستند.
- شیعیان گابن: جمعیت شیعیان کمتر از ۵ هزار نفر است.
- شیعیان مالاوی: جمعیت شیعیان کمتر از ۵۰ هزار نفر است.
- شیعیان گامبیا: جمعیت شیعیان کمتر از ۳۰ هزار نفر است.
- شیعیان موریتانی: جمعیت شیعیان کمتر از ۱۰۰ هزار نفر است.
- شیعیان لیبیا: جمعیت شیعیان کمتر از ۱۰ هزار نفر است.

پرمش

۱. آماری از شیعیان در کشورهای گابن، زامبیا، اوگاندا، آفریقای مرکزی، اریتره لیبیا، مالاوی بنویسید.

برای مطالعه بیشتر

۱. آذرشب، محمدعلی، *پیشینه تقریب تاریخچه و مستندات دارالتقریب مذاهب اسلامی در قاهره و بررسی مجله آن*.
۲. صدیق، رحمت الله، *کشورهای اسلامی*.
۳. گنجی، محمدحسن، *برداشتی جغرافیایی از جمعیت مسلمان جهان*.
۴. ناصری طاهری، عبدالله، *فاطمیان در مصر*.
۵. طباطبایی، محمد محیط، *نقش سیدجمال الدین در بیداری مشرق زمین*.
۶. الطیب مدثر، عبدالرحیم و التیجانی، عبدالقادر، *الاسلام فی آفریقیه*.

تشیع در آمریکا

- ایالات متحده آمریکا
- USA
- ونزوئلا
- برزیل
- مکزیک
- آرژانتین
- و...

مقدمه

اسلام و شیعه در کشورهای آمریکایی

آمریکای لاتین، از جمله مناطقی است که علی‌رغم اهمیت استراتژیک آن در جهان امروز، اطلاعات کمی از آن منتشر می‌شود و رویکردها به این منطقه، عمدتاً سیاسی و اقتصادی است. کشورهای آمریکای لاتین عبارت‌اند از: آرژانتین، بولیوی، شیلی، برزیل، کلمبیا، کاستاریکا، کوبا، دومینیکن، اکوادور، السالوادور، گواتمالا، هائیتی، هندوراس، مکزیک، نیکاراگوئه، پاناما، پاراگوئه، پرو، ونزوئلا و اروگوئه. تشیع در این منطقه تقریباً نوظهور است ولی پتانسیل موجود در میان ملل این قاره برای دریافت معارف اهل بیت (ع) قابل توجه می‌باشد.

اوج مهاجرت مسلمانان به ویژه از کشورهای لبنان و فلسطین، به کشورهای آمریکای لاتین در نیمه دوم قرن بیستم میلادی صورت گرفت. بسیاری از این اعراب به علت بحران‌های سیاسی‌ای که در کشورهاشان پدید آمد از جمله اشغال فلسطین و خشونت‌های رژیم صهیونیستی در منطقه، مجبور به مهاجرت شدند که غالباً در برزیل و آرژانتین سکنی گزیدند. البته مسلمانانی از شبه قاره هند نیز برای کار به این سرزمین‌ها مهاجرت کردند. لذا جمعیت مسلمانان و شیعیان آمریکای لاتین را به طور عمده، مهاجرانی از کشورهای عربی، آفریقایی و شبه قاره هند تشکیل داده‌اند. اکثر مسلمانان و شیعیان قاره آمریکا در برزیل و آرژانتین زندگی می‌کنند. هم‌اکنون طبق آمار، بیش از ۵۰۰ هزار نفر و در آمار غیررسمی بین دو میلیون تا پنج میلیون نفر مسلمان در برزیل تخمین زده شده‌اند. جمعیت مسلمانان این کشور را به ترتیب پیروان مذاهب مختلف اهل سنت، شیعیان، علوی‌ها و دروزی‌ها (اسماعیلیه) تشکیل می‌دهند که اکثراً از کشورهای سوریه، لبنان و اردن به این کشور آمده‌اند. گویان، سورینام و ترینیداد و

توباگو، از دیگر کشورهای منطقه هستند که تعداد مسلمانانشان، زیاد است. در کشورهای دیگر منطقه نیز، مسلمانان حضور دارند و جزو اقلیت‌های مذهبی محسوب می‌شوند.

مشکلات شیعیان آمریکای لاتین

۱. فاصله جغرافیایی زیاد بین این منطقه با سایر مناطق مسلمان نشین.
۲. استحاله مسلمانان و شیعیان با ادیان دیگر و دور شدن از فرهنگ اسلامی و شیعی.
۳. تبلیغات منفی علیه اسلام و تشیع.
۴. فقدان رسانه‌های شیعی مهم برای پوشش دادن مسلمانان منطقه.
۵. کمبود مراکز شیعی، آموزشی و فرهنگی.
۶. مشکلات اجرای شریعت برای مسلمانان و شیعیان.
۷. رواج فساد و فحشا در منطقه.
۸. کمبود مبلغ شیعی زبان‌دان.
۹. ارتباطات کم مراکز شیعی مهم جهان با این منطقه.
۱۰. فعالیت‌های تخریبی فرقه ضاله بهائیت.

انقلاب اسلامی ایران و تأثیر آن بر منطقه آمریکای لاتین

انقلاب اسلامی تأثیرات فراوانی بر منطقه آمریکای لاتین داشته است که به برخی از آنها اشاره می‌گردد:

۱. احیای دین و تفکر دینی در منطقه.
۲. استقبال مسیحیت از تفکر اسلام شیعی.
۳. بازگشت مسلمانان به هویت اسلامی.
۴. بیداری مستضعفین در منطقه.
۵. گرایش روز افزون دانشمندان به دین مبین اسلام.
۶. فرو ریختن هیمنه آمریکا.

بخش ششم: تشیع در آمریکا / ۳۹۵

کشورهای واقع شده در قاره آمریکا

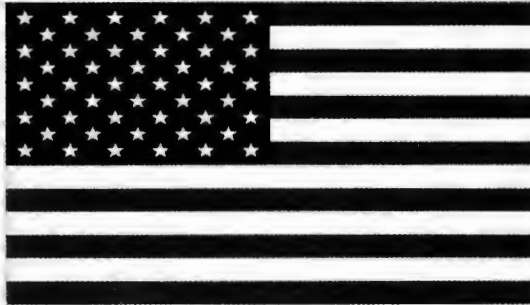
پرسش

۱. چند نمونه از مشکلات مسلمانان و شیعیان در آمریکای لاتین را نام ببرید.
۲. به سه نمونه از تأثیرات انقلاب اسلامی ایران در کشورهای آمریکایی اشاره کنید.

برای مطالعه بیشتر

۱. توال فرانسوا، ژئوپلتیک تشیع؛ ترجمه: دکتر حسن صدوق وینی.
۲. سبحانی، جعفر، گزیده سیمای عقاید شیعه؛ مترجم: جواد محدثی.
۳. سعیدی رضوانی، عباس، مقدمه‌ای بر جغرافیای کشورهای اسلامی.
۴. جعفریان، رسول، جغرافیای تاریخی و انسانی شیعه در جهان اسلام.
۵. فاضلی‌نیا، نفیسه، ژئوپلتیک شیعه و نگرانی غرب از انقلاب اسلامی.
۶. گنجی، محمدحسن، برداشتی جغرافیایی از جمعیت مسلمان جهان.
۷. _____، اطلس شیعه.
۸. متقی‌زاده، زینب، جغرافیای سیاسی شیعیان منطقه خلیج فارس.

United States of America

بررسی وضعیت تشیع در ایالات متحده آمریکا

اهداف آموزشی

انتظار می‌رود با مطالعه این درس، با مطالب ذیل بیشتر آشنا شویم:

- وضعیت مسلمانان در آمریکا.
- تشیع در این کشور و فرصت‌ها و قابلیت‌های آن.
- ارتباط شیعیان با دیگر مسلمانان.
- مشکلات شیعیان.

آمریکا (در یک نگاه)

۱. کشوری در آمریکای شمالی، به پایتختی شهر واشنگتن است.
۲. سومین کشور پرجمعیت دنیا و سومین کشور پهناور جهان می‌باشد.
۳. هم‌مرز با اقیانوس اطلس از شرق، در غرب با اقیانوس آرام، از شمال با کشور کانادا، و از جنوب با مکزیک است.
۴. جمعیت، بالای ۳۰۸ میلیون و مساحت آن ۱۰ میلیون کیلومتر مربع است.

وضعیت مسلمانان در آمریکا

ریشه‌های اسلام در ایالات متحده آمریکا به سال ۱۵۳۹م. باز می‌گردد یعنی زمانی که اولین مسلمانان بعد از کشف آمریکا به این قاره پا نهادند. تعداد مسلمانان آمریکا بین ۴ تا ۶ میلیون نفر برآورد شده است که در میان شهرهای مختلف پراکنده شده‌اند. از نظر نژادی، ۲۳٪ مسلمانان ایالات متحده را آمریکاییان آسیایی جنوب و جنوب شرقی، ۳۰٪ را آفریقایی آمریکایی‌ها، ۲۵٪ را آمریکاییان عرب تبار، ۴٪ را آمریکاییان آفریقایی، ۱٪ را آمریکاییان اروپایی ۶.۱٪ را سفید پوستان آمریکایی و ۹.۴٪ مسلمانان آمریکایی هستند.

بخش ششم: تشیع در آمریکا / ۳۹۹

که از دیگر نژادها تشکیل شده است. بزرگترین کانون مسلمانان عرب تبار در ایالت «میشیگان» آمریکا است و در ایالت «تگزاس» بیش از ۶۰۰ هزار نفر مسلمان ساکن هستند. در ایالات متحده در سال ۲۰۰۲م. تعداد ۱۲۰۹ مسجد رسمی وجود داشت. در سال ۲۰۰۶م. این تعداد به بیش از ۲۰۰۰ مسجد تغییر یافت. از این تعداد، ۲۲۷ مسجد در «کالیفرنیا» و ۱۴۰ مسجد در «نیویورک» وجود دارند، که برخی از این مساجد، همانند «مرکز فرهنگی اسلامی نیویورک» دارای سبک معماری قابل توجهی هستند. جمله تشکیلات فعال مسلمانان در این کشور «جامعه اسلامی آمریکای شمالی» هستند. «جمعیت اسلامی آمریکا»، انجمن دیگری از مسلمانان است که در دهه ۱۹۷۰م. از سوی گروهی از مسلمانان آسیای جنوبی تشکیل شد و در سال‌های اخیر در امور اجتماعی فعالیت داشته است و نشریه «پیام بین الملل» را جهت معرفی هویت اسلامی و تحقیق مسائل مربوط به مسلمانان، در آمریکا و کانادا منتشر می‌کند.

«انجمن یا جامعه آمریکایی مسلمانان» که در آغاز از طرف دانشجویان و فارغ التحصیلان کشورهای عربی تأسیس شد، در دهه‌های اخیر، فعالیت گسترده‌ای به خود گرفته و مجله انگلیسی زبان مسلمانان آمریکایی را منتشر می‌کند. سایر تشکیلات مسلمانان در آمریکا، از جمله شورای امور عمومی مسلمان و اتحادیه مسلمانان آمریکایی، سازمان‌ها و تشکیلات دیگری هستند که به موازات شورای روابط اسلامی، در جهت وحدت و شناخت مسلمانان فعالیت دارند و شهروندان مسلمان ایالات متحده را به شرکت در انتخابات عمومی و محلی و مشارکت در امور سیاسی و اجتماعی و فرهنگی تشویق می‌کنند. از لحاظ وضعیت تحصیلی، آموزشی و شغلی مسلمانان مقیم، نسبت به سایر اقلیت‌های مقیم آمریکا، جایگاه به مراتب بهتر و برجسته‌ای دارند. مسلمانان ایالات متحده برخلاف مسلمانان اروپا که در اقلیت و در حاشیه شهرها به سر می‌برند، تمایل دارند که در شهرهای مرکزی و حومه‌های پیشرفته، زندگی کنند. درباره مشکلات مسلمانان آمریکا می‌توان گفت که بزرگترین مشکل مسلمانان نسبت به سایر گروه‌های مذهبی، وجود تصورات ضد اسلامی در این سرزمین است به نحوی که آنرا به صورت نابودکننده تمدن غرب، جلوه می‌دهد. مردم آمریکا از اسلام و جوامع اسلامی به خوبی اطلاعاتی ندارند. همچنین به رغم رشد روزافزون جمعیت، سطح نمایندگی فرهنگی و اجتماعی مسلمانان در ایالات متحده، بسیار پایین است.

مطالعات اسلامی در آمریکا

مطالعات اسلامی و اسلام شناسی، از دیرباز در دانشگاه‌های آمریکا مورد توجه بوده است. بعد از حادثه ۱۱ سپتامبر این مطالعات مورد توجه جدی‌تری نیز قرار گرفته است. بعد از حمله آمریکا به عراق، مردم آمریکا به مطالعه اسلام و به ویژه مذهب شیعه، بیشتر علاقه‌مند و راغب شدند و آگاهی بیشتری در مورد این مذهب، پیدا کردند. این موضوع فقط محدود و منحصر به سطح جامعه آمریکا نیست. در محافل آکادمیک و دانشگاهی نیز، مطالعات اسلامی و اسلام‌شناسی مورد توجه جدی‌تری قرار گرفته است. در حال حاضر دوره‌های آشنایی با اسلام، تقریباً توسط خود مسلمانان تدریس می‌شوند.

مراکز اسلامی و شیعی آمریکا

۱. سازمان پاسبان عزا که در «هوستون» است، و مخاطبان آن پیروان اهل بیت (ع) و دوستان عزای حسینی (ع) است که با ایجاد شعباتی در کشورهای غربی، فرهنگ عزاداری برای امام حسین (ع)، را زنده نگه داشته‌اند.
۲. مرکز اسلامی مدینه‌العلم که در «کالیفرنیا» است و یک انجمن دینی، خیریه و آموزشی غیرتجاری است که بنابر مرامنامه آن، هدایت‌کننده واقعی آن، امام زمان (عج) و در غیاب آن حضرت، توسط ولی فقیه اداره می‌شود.
۳. مرکز غیرانتفاعی آموزش‌های اسلامی که در ایالت «فیلادلفیا» است و در سال ۲۰۰۰م. به منظور ارائه خدمات به جامعه مسلمانان ایرانی مقیم آمریکا در فیلادلفیا، نیوجرسی و دلوار تأسیس شده است.
۴. مرکز اسلامی پیتزبرگ که در واقع بزرگترین مسجد منطقه است و ارائه‌دهنده طیفی از خدمات به مسلمانان و غیرمسلمانان است که در سال ۱۹۲۲م. تأسیس شده است.
۵. مرکز اسلامی بوستون که این مرکز در سال ۱۹۷۹م. به عنوان یک مؤسسه مذهبی، آموزشی و فرهنگی غیرتجاری و غیرانتفاعی تأسیس شد.
۶. مرکز اسلامی حسینی اورلاندو که یک انجمن شیعه اثنی‌عشری است و در حومه «سانفورد»، در شمال اورلاندو، و در مرکز ایالت فلوریدای آمریکا قرار دارد.
۷. سازمان کمیته‌های مسلمان شیعه اثنی‌عشری شمال آمریکا که این سازمان در سال ۱۹۸۶م. با هدف برطرف کردن نیازهای کمیته‌های اسلامی تأسیس شده است.

بخش ششم: تشیع در آمریکا / ۴۰۱

۸. مرکز اسلامی جعفری که این مرکز در طول فعالیت‌های خود، به یکی از مراکز اسلامی مهم تبدیل شده است.
۹. مرکز اسلامی واشنگتن که این مرکز یکی از باشکوه‌ترین و پر رفت و آمدترین مراکز مسلمانان آمریکا است.
۱۰. مرکز تعلیمات اسلامی واشنگتن که این مرکز توسط جمعیت القرآن والسنة راه‌اندازی شده است.
۱۱. مرکز اسلامی صاحب‌الزمان (عج) آتلانتا که این مرکز اسلامی در ابتدای سال ۱۴۱۵ق. تأسیس شد.
۱۲. مؤسسه حسینی (ع) در شیکاگو و وابسته به مرکز آموزشهای اسلامی آمریکا است.
۱۳. مرکز اسلامی امام خویی که این مرکز در نیویورک واقع شده است.
۱۴. جامعه اسلامی زینبیه (س) که این جامعه در نیوجرسی است.
۱۵. پایگاه اینترنتی آیت‌الله خامنه‌ای در شمال آمریکا.
۱۶. مؤسسه شیعه‌شناسی در شمال آمریکا.
۱۷. مؤسسه اسلامی نیویورک.

شیعیان آمریکا (در یک نگاه)

۱. جمعیت شیعیان آمریکا، نزدیک به ۵۰۰ هزار نفر است.
۲. بعد از ۱۹۶۵م. شیعیانی از هند، پاکستان، عراق و ایران به آمریکا مهاجرت کردند.
۳. حدود ۱ میلیون ایرانی که در «لس‌آنجلس» هستند و جمعیت شیعی را تشکیل می‌دهند.
۴. مبلغان مقیم آمریکا، مبلغان فصلی، کتاب‌هایی که از ایران ارسال می‌شود، دفاتر مراجع تقلید و سایت‌ها و برنامه‌های اینترنتی از جمله عوامل تأثیرگذار شیعه، در جامعه آمریکا هستند.

گرایش به تشیع در آمریکا

فعالیت‌های تبلیغی و دعوت به تشیع در آمریکا، از حمایت‌های مالی برخوردار نیست، ولی در مقابل، جامعه مسلمانان جهان از سوی عربستان سعودی حمایت مالی می‌شود. اواخر دهه ۷۰ میلادی سازمان‌های خارجی همانند «سازمان جهانی خدمات اسلامی»، کتاب‌هایی برای توزیع در آمریکا ارسال نمودند. «هیأت اسلامی بلال»، که از دهه ۶۰

میلادی در آفریقای شرقی مشغول دعوت و تبلیغ بوده، نیز کتاب‌هایی به آمریکا ارسال داشته است. بعضی منابع خصوصی ایرانی از جمله «انتشارات انصاریان» نیز، نوشته‌های شیعی را به زندان‌های آمریکا می‌فرستند. در سال‌های اخیر «مرکز پژوهشی و تعلیم اسلامی» مستقر در کانادا، آموزش مکاتبه‌ای را آغاز کرده است و از این راه، گرویدگان و یا علاقه‌مندان به تشیع را، تحت تعلیم قرار می‌دهد.

جامعه‌شناسی شیعیان آمریکا

۱. شیعیان مهاجر: نخستین گروه شیعیان مهاجر، از حدود ۱۸۰ سال پیش، از لبنان و سوریه به آمریکا مهاجرت کردند. این مهاجرت بین سال‌های ۱۸۲۴ تا ۱۸۷۸م. صورت پذیرفته است. در سال ۱۹۲۴م. دولت آمریکا قانونی را تحت عنوان «قانون منع ورود آسیایی‌ها» که به نوعی مفهوم نژادپرستی را نیز در برداشت، وضع کرد و با تمسک به آن، از ورود آسیایی‌هایی که از نظر آنان رنگین‌پوست محسوب می‌شدند، ممانعت کرد. پس از جنگ جهانی دوم، این قانون تعدیل شد و آسیایی‌ها از جمله مسلمانان و شیعیان توانستند به آمریکا، مهاجرت کنند. در جنوب شرقی شهر «دیترویت» یکی از بزرگترین مساجد آمریکا یعنی «مرکز اسلامی دیترویت» در سال ۱۹۲۰م. ساخته شده است. شیعیان مهاجر، تنها عرب‌تبار نیستند، بلکه ایرانی‌ها، پاکستانی‌ها و دیگر ملیت‌های غیر عرب نیز در میان آنان وجود دارند. به طور کلی، نکته مهم درباره شیعیان مهاجر، آن است که این گروه، غالباً فعالیت سیاسی ندارند و آن کشور را صرفاً برای کسب معاش و به عنوان محلی مناسب برای زندگی انتخاب، کرده‌اند. نیازهای مربوط به دینشان، از جمله مراسم ازدواج، طلاق و تدفین مردگان، آنان را به سوی مراکز اسلامی، می‌کشاند. گاه مراکزی به چشم می‌خورند که محلی برای تجمع مسلمانان، بدون توجه به قومیت و ملیت، می‌باشند. «مرکز اسلامی آیت‌الله خویی» در نیویورک، که ایرانی‌ها، عراقی‌ها، لبنانی‌ها، خوجه‌های پاکستانی و آمریکایی‌ها در مراسم آن شرکت می‌کنند و یا «مرکز امام علی(ع)» در نیویورک، که بیشتر فعالان آن ایرانی هستند. صدها گروه شیعی دیگر نیز در آمریکا وجود دارند از جمله، گروه «انصارالله» که گروهی است با اعضای سیاه‌پوست از مهاجران سودانی و آمریکایی و دارای اعتقادات خاص.

بخش ششم: تشیع در آمریکا / ۴۰۳

۲. آمریکایی‌های شیعه: آمریکایی‌های سیاه‌پوست و سفیدپوستی هستند که از راه‌های گوناگون، از جمله با تبلیغات تصوف، شیعه شده‌اند. تصوف در آمریکا بیشتر از طریق فرقه «نعمت‌اللهی» و «شیخ فضل‌الله حائری عراقی» تبلیغ می‌شود. نکته درخور توجه درباره شیعیان آمریکا این است که گروه شیعیان مهاجر، بیشتر در جهت همگون شدن با فرهنگ آمریکا، حرکت می‌کنند، در حالی که گروه دوم، یعنی آمریکایی‌های شیعه‌شده همواره در مخالفت با آمریکا، در عرصه‌های سیاست و فرهنگ هستند. این دوگانگی، گاه این دو گروه را در برابر یکدیگر قرار می‌دهد.
۳. گروه‌های شیعی دیگر: از جمله این گروه‌ها خوجه‌ها در نیویورک هستند که به علت فعالیت‌های انتشاراتی‌شان مشهور هستند. عضو بسیار فعال این گروه، «عون علی خلفان» است که ترجمه انگلیسی قرآن را در سال ۱۹۸۸م، چاپ کرد.

تشیع آمریکا و تأثیرپذیری از عوامل خارجی

احیای اسلام در خاورمیانه، بر تفکر اسلامی رایج در آمریکا تأثیر گذاشته است. جنبش‌های سیاسی با ایدئولوژی‌های مشخص، قادرند دیدگاه‌های خویش را به شکل کارآمدتری در آمریکا، منتشر نمایند. چرا که این جنبش‌ها اغلب در کشورهای خود به شدت سرکوب می‌شوند. از این رو، جنبش‌های بسیاری در خاورمیانه، غرب را بستری بالقوه و مستعد برای رشد، توسعه و بیان اندیشه‌های خویش یافته‌اند. این جنبش‌ها شامل گروه‌های مخالف مانند گروه ضد ایرانی «مجاهدین خلق»، «گروه‌های ضد صدام و ضد سعودی» هستند. افکار فعالان سیاسی شیعه، همچون «سید محمد باقر صدر»، «امام خمینی(ره)» و «دکتر علی شریعتی» به وسیله پیروان آنها، که بسیاری از آنان در مراکز اسلامی فعالیت می‌کنند، در وجدان و ضمیر شیعیان آمریکا، نهادینه شده‌اند. مراجع شیعی مستقر در خاورمیانه، بیش از پیش دریافته‌اند که نیازمند تقویت ارتباطات نزدیک با مقلدان خویش در غرب هستند. آنان در کنار تأسیس مراکز، درصدد پاسخ گویی به چالش‌های مدرنیته بوده‌اند و این امر را از راه در دسترس بودن برای مقلدان خود در آمریکا و نیز ارسال مبلغانی برای دیدار با آنان، میسر ساخته‌اند.

ارتباط شیعیان با دیگر مسلمانان

پس از حادثه ۱۱ سپتامبر، مسلمانان در آمریکا بسیار تحت فشار قرار گرفته‌اند. مأموران،

دائم آنها را تحت نظر دارند و از آنها پرس و جو می کنند. در این میان، برای شیعیان هم این مسئله جدی تر است. لذا شیعیان دو راه پیش رو دارند: اینکه با دیگر مسلمانان اتحاد پیدا کنند و با وحدت، قوی تر شوند و یا این اتحاد را نداشته باشند. در حال حاضر، وضعیت اتحاد مسلمانان در آمریکا، مناسب نیست. وحدت بین خود شیعیان هم اصلاً وضعیت خوبی ندارد.

در آمریکا، هر گروه مطابق ملیت خود، رفتار می کند. لبنانی ها برای خود مسجد درست می کنند، عراقی ها همین طور و گاهی هم فقط مراکز اسلامی، تأسیس می کنند. اولین کاری که شیعیان انجام می دهند این است که یک مرکز اسلامی تأسیس می کنند تا بتوانند چند مدرسه تحت نظر داشته باشند. کار بعدی، تأسیس یک مدرسه برای تعلیمات دینی و آموزش زبان ملی به فرزندان شان، است. مثلاً، لبنانی ها نسبت به آموختن زبان عربی به فرزندان شان اهتمام خاصی دارند. متأسفانه باید به این نکته اعتراف نمود که ارتباط گروه های شیعی در آمریکا با یکدیگر، بسیار کم است.

تأثیرات ایران در آمریکا

لازمه مطالعه تشیع، بررسی نقش ایران در آمریکا است. تأثیر انقلاب ایران به طرق متعدد از جمله: سیل مهاجران شیعه، ورود نخبگان و اندیشمندان ایرانی و... مشهود است. تعدادی از مسلمانان آمریکا، پس از انقلاب به ایران دعوت شدند و بسیاری از آنان در بازگشت، شوق و علاقه تازه ای برای ابراز پرشور اسلام خویش در آمریکا، پیدا کردند. افکار و گفته های امام خمینی (ره) به طور گسترده در این اجتماعات و همایش ها منتشر می شوند. با آنکه دامنه فعالیت های ایران، به وسعت فعالیت های جامعه جهانی مسلمانان پشتیبانی شده از سوی عربستان نیست، اما ایران توانسته است تأثیرات خود را در شکل های گوناگون بر جای نهد. گروه های غیررسمی ایران نیز در آمریکا فعال هستند. مجلات مورد حمایت ایران، مانند: «محبوبه»، «ندای اسلام» و «توحید» به طور وسیعی در آمریکا، توزیع می شوند. افزون بر این، آثار متفکران ایرانی همچون «شهید مطهری» و «دکتر شریعتی» تأثیر چشمگیری در شکل گیری تفکر بسیاری از مسلمانان شیعه آمریکا داشته اند. «بنیاد علوی» واقع در نیویورک به تأسیس مراکز شیعی در بخش های گوناگون آمریکا کمک کرده و از جمله مراکز شیعی فعال در آمریکا است. انقلاب ایران، بعضی از جنبش های آفریقایی- آمریکایی را تحت تأثیر قرار داده است.

بخش ششم: تشیع در آمریکا / ۴۰۵

پرسش

۱. مراکز اسلامی و شیعی کشور آمریکا را معرفی نمایید.
۲. وضعیت جامعه شناختی شیعیان آمریکا را به اختصار توضیح دهید.
۳. عوامل خارجی تأثیرگذار بر تشیع آمریکا را تبیین کنید.
۴. نقش ایران در تأثیرگذاری بر شیعیان آمریکا، چیست؟

برای مطالعه بیشتر

۱. مشیری، رحیم، کلیات قاره‌ها.
۲. جهانگیری، رامین، اسلام در آمریکا.
۳. اسعدی، مرتضی، دانشنامه جهان اسلام.
۴. جعفریان، رسول، اطلس شیعه.
۵. گنجی، محمدحسن، برداشتی جغرافیایی از جمعیت مسلمان جهان.

Canada

tarikhema.ir

بررسی وضعیت تشیع در کانادا

اهداف آموزشی

- انتظار می‌رود با مطالعه این درس، با مطالب ذیل بیشتر آشنا شویم:
- وضعیت مسلمانان در کانادا.
- تشیع در این کشور و فرصت‌ها و قابلیت‌های تشیع.
- ارتباط شیعیان با دیگر مسلمانان.
- گروه‌های شیعی در کانادا.

کانادا (در یک نگاه)

۱. کانادا، کشوری است پهناور در شمال آمریکای شمالی، که از شمال به اقیانوس منجمد شمالی، از شرق به اقیانوس اطلس و از غرب به اقیانوس کبیر، محدود می‌شود.
۲. جمعیت این کشور بیش از ۳۴ میلیون نفر و مرکب از بومیان و مهاجران است.

اسلام در کانادا

در این کشور آمریکایی، اسلام پذیرفته شده است. به طوری که در حال حاضر، این دین به عنوان اولین مذهب عمده غیر مسیحی، از بیشترین سرعت گسترش ادیان برخوردار است. از ۳۵ میلیون جمعیت کانادا بیش از ۱ میلیون نفر را، مسلمانان تشکیل می‌دهند. مسلمانان به ترتیب جمعیت در شهرهای «تورنتو»، «مونترآل»، «ونکوور» و «اتاوا» ساکنند. تقریباً نیمی از مسلمانان آمریکای شمالی در کانادا زندگی می‌کنند و در سال‌های اخیر عمدتاً از تحصیلات عالی برخوردار هستند. مسلمانان از نظر تشکلهای اسلامی، در مقایسه با مسلمانان ایالات متحده آمریکا، برزیل و آرژانتین، در وضع مطلوب‌تری قرار دارند. نخستین انجمن اسلامی در سال ۱۹۲۰م. در «ادمونتون» تأسیس

شد و در همان‌جا، مسجدی نیز بنا گردید. در حال حاضر، حداقل ۵۰ انجمن و جمعیت اسلامی در کانادا مشغول فعالیت می‌باشند که از جمله فعالیت‌های این انجمن‌ها، برگزاری نشست‌های علمی، تأسیس مرکز اطلاع رسانی، راه‌اندازی شبکه بیداری دانشجویان مسلمان و کتابخانه‌ای با بیش از ۱۰۰۰ عنوان کتاب اسلامی، به زبان‌های مختلف است. از لحاظ مسجد و اماکن مذهبی، تعداد مساجد این کشور حدود ۵۰ باب است که هر یک از آنها به عنوان یک مرکز اسلامی و محلی برای آموزش قرآن شناخته می‌شوند؛ چرا که در مدارس کانادا دروس دینی آموزش داده نمی‌شود. در سال ۱۹۵۳م. در دانشگاه «مک‌گیل» و پس از آن در دانشگاه «تورنتو»، «انستیتیوی تحقیقاتی اسلام» تأسیس گردید. مهم‌ترین نشریه‌ای که به طور مرتب به زبان‌های انگلیسی و عربی به چاپ می‌رسد، نشریه «اسلام کانادا» است که از سال ۱۹۷۲م. منتشر می‌شود. اما با همه اینها، مسلمانان کانادا هم مثل دیگر مسلمانان ساکن در سایر کشورهای اروپایی به ویژه اروپای غربی و کشورهایی که صاحبان قدرتی که خصومتی طولانی با اسلام و مسلمانان دارند، به خاطر سیاست‌های نادرست و خصمانه این حاکمان مدعی دموکراسی، با چالش‌های فراوانی روبرو هستند. از جمله این چالش‌ها می‌توان به سیاست‌های صاحبان قدرت در کوتاه کردن دست مسلمانان از عرصه سیاست اشاره کرد. در کانادا، مسلمانان نقش چندانی در تصمیم‌گیری‌های سیاسی ندارند. از لحاظ فرهنگی کمبود مدارس اسلامی ویژه مسلمانان، ممنوعیت آموزش دروس دینی در مدارس کانادایی و از لحاظ رسانه‌ای و تبلیغاتی وجود تبلیغات مغرضانه علیه اسلام و مسلمانان و تلاش برخی از اصحاب رسانه‌ها، برای انتشار تبلیغات سوء درباره اسلام، از دیگر چالش‌های اقلیت مسلمان کانادا می‌باشد.

مراکز اسلامی در کانادا

۱. مؤسسه باب‌العلم که به منظور پاسخگویی به نیازهای مذهبی و فرهنگی شیعیان در منطقه «تورنتو» و «می‌می‌سیاگو» تأسیس شده است.
۲. جماعت اسلامی خوجه در شهر تورنتو که این جماعت به چند بخش شامل: «کمیته آموزش‌های اسلامی»، «کمیته مشاوره پزشکی»، «کمیته طرح حمایت از کودکان زینیه» و «کمیته آموزش شغلی» تقسیم شده است.
۳. مسجد اهل‌البیت (ع) در مونترال که از مساجد فعال این شهر است.

بخش ششم: تشیع در آمریکا / ۴۰۹

۴. انجمن اسلامی دانشگاه استنفورد که از فعالیت‌های اساسی این انجمن می‌توان به برگزاری گردهمایی‌ها، تأسیس مرکز اطلاع رسانی و ایجاد کتابخانه‌ای با بیش از ۱۰۰۰ عنوان کتاب اسلامی به زبان‌های مختلف اشاره کرد.
۵. انجمن مسلمانان ثقلین دانشگاه تورنتو که گسترش و ترویج مبانی و تعالیم اسلامی قرآن و اهل بیت(ع)، حمایت از صلح، وحدت و همکاری میان مسلمانان، برطرف کردن افسانه‌ها و تصورات و تبلیغات غلط بر ضد مسلمانان به ویژه اهل بیت(ع) از اهداف این انجمن است.
۶. جامعه مسلمانان لبنانی الهدی که فراهم آوردن فضایی معنوی برای مسلمانان، برگزاری اردو و برپایی کلاس‌های آموزش قرآن و اجرای مراسم مذهبی در ماه رمضان و روز عاشورا از برنامه‌های این مرکز است.
۷. جماعت اسلامی شیعه اثنی عشری تورنتو که این مرکز، در آغاز فقط کانونی برای برگزاری مجالس عزای حسینی بوده است، اما امروز به مرکز هدایت‌کننده و الهام‌بخش بسیاری از مراکز اسلامی در آمریکای شمالی تبدیل شده و مراکز بسیاری در مناطق مختلف جهان را، تحت پوشش قرار داده است.
۸. مرکز اسلامی معصومین(ع) که از مهم‌ترین فعالیت‌های این مرکز، برگزاری سمینارهای مختلف، مراسم مذهبی، برنامه‌های دعا و نیایش و تأسیس یک مدرسه برای ساماندهی مطالعات شیعی است.
۹. مرکز اهل بیت(ع) که رسیدگی به نیازهای اجتماعی و مذهبی مسلمانان منطقه، به همراه آموزش معارف اسلامی به آنها، مهم‌ترین فعالیت‌های این مرکز است.

جمعیت شیعی در کانادا

بر اساس آمار «مجمع جهانی اهل بیت(ع)» سال ۲۰۰۸م. جمعیت کشور کانادا را بالای ۳۴ میلیون نفر و جمعیت شیعیان این کشور، حدود ۳۰۰ هزار نفر اعلام شد که تعداد قابل توجهی را تشکیل می‌دادند. با توجه به حضور این تعداد قابل توجه از مهاجران شیعه، که از کشورهای گوناگون به کانادا آمده‌اند، فرهنگ شیعی نیز در کانادا، جایگاه خود را دارا است. شیعیان می‌توانند از امکاناتی که در این راستا وجود دارد، استفاده نمایند و به انجام فعالیت‌های فرهنگی در چارچوب فرهنگ مذهبی خویش بپردازند؛ هر چند که از جایگاه مستقلی برخوردار نیستند. شهرهایی که در آن جمعیت قابل توجهی شیعه حضور دارد عبارتند از:

۱. شهر مونترال که بالغ بر ۱۰۰ هزار شیعه در آن زندگی می‌کنند که از این تعداد ۶۰ هزار نفر لبنانی هستند.
۲. شهر ونکوور که برنابی از شهرهای ونکوور بزرگ و حسینیّه آن به نام برنابی‌ها معروف است که مسلمانان ایرانی، عراقی و لبنانی، در آن فعالیت می‌کنند.

محرم در کانادا

برگزاری مراسم دهه محرم و عاشورا از جمله نمودهای فرهنگی ویژه شیعه است که در کانادا از سوی شیعیان، انجام می‌پذیرد. مراسم مختلف مذهبی مربوط به محرم در کانادا و در شهرهای مختلف، هر ساله در روزهای آغازین ماه محرم و سوگواری امام حسین(ع) برگزار می‌گردد. مراسم مذهبی عاشورا در شهرهای مختلف کانادا برگزار می‌شود و بر اساس آداب و سنن خاص کشورهای مبدأ مهاجران، انجام می‌گیرد. اغلب این مراسم سوگواری، در مکان‌های سرپوشیده و مراکز تجمع شیعیان، مانند حسینیّه‌های مختلف برگزار می‌شود و نمود بیرونی و راه‌اندازی دسته‌های عزاداری ندارد. برخی شیعیان در بعضی از شهرهای کانادا، برای مطرح ساختن شیعه به عنوان یک جامعه ملموس، اقدام به برگزاری راهپیمایی به صورت دسته‌های عزاداری در خیابان‌های شهرهای این کشور نموده‌اند که در این رابطه می‌توان به انجام مراسم سینه‌زنی و زنجیرزنی توسط یکی از گروه‌های شیعی در «تورنتو» طی چند ساله اخیر اشاره نمود که برای نخستین بار در سال ۱۹۹۳م. در مطبوعات کانادا نیز منعکس شد.

ایرانیان در کانادا

ایرانیان، در شهرهای بزرگ کانادا، دارای مراکز و مساجد هستند. آنها چهار مرکز در تورنتو، سه مرکز در مونترال و دو مرکز در ونکوور، دارند. این مراکز، ایرانیان را برای برگزاری نماز جماعت و گردهمایی‌های مذهبی، بویژه در ایام ماه محرم و رمضان، به سمت خود می‌کشانند. طی سال ۱۳۸۹ش. مسجد جدید جامع ایرانیان تورنتو افتتاح شد که ساختمان این مسجد در «تورن‌هیل» واقع در شمال تورنتو، قرار دارد. پیش از این، این مسجد در اختیار شیعیان پاکستانی بوده و اخیراً، «مرکز اسلامی امام مهدی(عج)» تورنتو، توانست با جمع‌آوری کمک‌های مردمی آن را خریداری کند.

بخش ششم: تشیع در آمریکا / ۴۱۱

پرسش

۱. مراکز اسلامی در کانادا را معرفی کنید.
۲. جمعیت شیعیان و توضیح مختصری از فعالیت‌های آنان در کانادا را تشریح کنید.
۳. گزارشی در خصوص فعالیت‌های شیعیان در ماه محرم در کانادا بنویسید.

برای مطالعه بیشتر

۱. مشیری، رحیم، کلیات قاره‌ها.
۲. جهانگیری، رامین، اسلام در آمریکا.
۳. اسعدی، مرتضی، دانشنامه جهان اسلام.
۴. جعفریان، رسول، اطلس شیعه.
۵. گنجی، محمدحسن، برداشتی جغرافیایی از جمعیت مسلمان جهان.

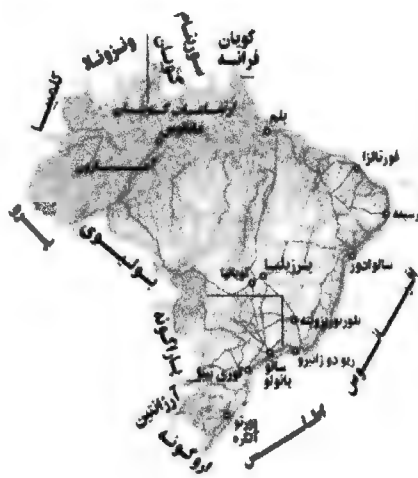
برزیل

Brazil

ونزوئلا

Venezuela

بررسی وضعیت تشیع در ونزوئلا

اهداف آموزشی

انتظار می‌رود با مطالعه این درس، با مطالب ذیل بیشتر آشنا شویم:

- وضعیت مسلمانان در ونزوئلا.
- وضعیت تشیع در این کشور.
- محرم و عزاداری در این کشور آمریکای لاتین.

ونزوئلا (در یک نگاه)

۱. ونزوئلا کشوری است در شمال آمریکای جنوبی به پایتختی کاراکاس.
۲. مساحت این کشور بیش از ۹۱۶ هزار کیلومتر مربع است و جمعیتی بالغ بر ۲۸ میلیون نفر دارد.

تشیع در ونزوئلا

سابقه حضور مسلمانان و شیعیان در این کشور به بیش از ۲۰۰ سال قبل باز می‌گردد. طبق برخی آمارهای غیررسمی، حدود ۱۰۰ هزار مسلمان شیعه که عمدتاً لبنانی هستند به صورت پراکنده در این کشور حضور دارند و بیشتر آنان در شهر «کاراکاس» و در جزیره «مارگاریتا» ساکن هستند. شغل شیعیان و مسلمانان مهاجر در کشور ونزوئلا تجارت است و از وضعیت معیشتی خوبی برخوردار هستند. قابل توجه است که تمام ملیت‌های حاضر در فرهنگ ونزوئلا هضم شدند، حتی مسلمانان و شیعیان. ایرانیان شیعه و مهاجر محدودی نیز در ونزوئلا زندگی می‌کنند که عمدتاً به کارهای غیررسمی می‌پردازند. با توجه به این که تبلیغ هر دینی در ونزوئلا آزاد است، لذا گروه‌ها و فرقه‌های زیادی در این کشور فعالیت می‌کنند. شیعیان در سراسر این کشور پراکنده هستند. این مسئله باعث شده که در طول ۲۳ سال گذشته مراکز اسلامی متعددی در

شهرهای مختلف ونزوئلا پایه گذاری شود. مراکزی که در ونزوئلا هم اکنون دایر است عبارتند از: «مرکز امام مهدی (عج)» در «جزیره مارگاریتا»، «مسجد حضرت رسول اکرم (ص)» در شهر «سانفنکس» با کاشی کاری ایرانی و گنبدی همانند «مسجد شیخ لطف الله اصفهان»، «مرکز امام هادی (ع)» در شهر «کاراکاس» مرکز اسلامی در شهر «والنسیا»، «مرکز اهل بیت (ع)» در شهر «ماراکایو» مرکز اسلامی در شهر «پروتولاکورز».

بررسی وضعیت تشیع در برزیل

اهداف آموزشی

- انتظار می‌رود با مطالعه این درس، با مطالب ذیل بیشتر آشنا شویم:
- وضعیت مسلمانان در این کشور آمریکایی.
- وضعیت تشیع در برزیل.

برزیل (در یک نگاه)

۱. برزیل بزرگترین و پرجمعیت‌ترین کشور آمریکای جنوبی به پایتختی برازیلیا است.
۲. با کشورهای اروگوئه، آرژانتین، پاراگوئه، بولیوی، پرو، کلمبیا، ونزوئلا، گویان و سورینام هم‌مرز است.
۳. مساحت این کشور ۸۵۰۰۰۰۰ کیلومتر مربع است.
۴. جمعیت برزیل نزدیک به ۲۰۰ میلیون نفر می‌باشد.

اسلام در برزیل

پیشینه ورود مسلمانان به کشور برزیل به سال ۱۵۰۰م. هنگامی که پرتغالی‌ها، ملوانان عرب را با خود به این کشور آوردند، باز می‌گردد. پس از آن نیز، مسلمانان سیاه پوست آفریقایی که اسیر شده بودند، وارد برزیل شدند. گروه جدیدی از مسلمانان نیز در قالب مهاجران سوری و لبنانی از اواخر سده ۱۹ و اوایل سده ۲۰ میلادی وارد برزیل شدند. بر اساس آمارها، تعداد مسلمانان برزیل به ۱ میلیون و ۵۰۰ هزار نفر رسیده است که اکثر آنها عرب و از کشورهای سوریه، لبنان و عده کمی نیز از مصر، مراکش و دیگر ملیت‌ها، هستند. لازم به ذکر است که پیروان ادیان مختلف از جمله مسلمانان، می‌توانند شعائر دینی خود را آزادانه در این کشور، به جا آورند.

مساجد و مراکز اسلامی برزیل

برزیل دارای ۸۵ شورای اسلامی، مرکز دینی و مسجد است که در نقاط مختلف این

کشور پراکنده هستند. در حال حاضر ۱۲۷ مسجد در برزیل وجود دارد که در مقایسه با سال ۲۰۰۰م. تعداد آنها ۴ برابر شده است. مسلمانان برزیل در سال ۱۹۲۷م. «انجمن نیکوکاری مسلمانان فلسطین» را در «سانوپائولو» تأسیس کردند که این انجمن در سال ۱۹۲۹م. به «انجمن نیکوکاری مسلمانان» تغییر نام داد. اولین مسجد برزیل نیز در سال ۱۹۵۶م. در سانوپائولو، رسماً افتتاح شد. از ۴۰ سال گذشته تاکنون، تغییرات و پیشرفت‌های بسیاری در اوضاع فرهنگی مسلمانان برزیل، رخ داده است، به طوری که حدود ۴۰ مسجد طی این سال‌ها ساخته شده است. هر ساله مبلغانی از سوی عربستان، دانشگاه الأزهر، وزارت اوقاف مصر و انجمن جهانی مسلمانان به این کشور اعزام می‌شوند. همچنین برگزاری اجتماعات سالانه از سوی مؤسسات و مراکز و شوراهای دینی، زمینه‌ای برای بررسی مسائل و مشکلات مسلمانان این کشور، شده است. با وجودی که این کشور دارای دانشگاه‌های زیادی است، اما دانشگاهی برای تحقیقات و مطالعات اسلامی و همچنین مدرسه‌ای برای آموزش زبان و فرهنگ اسلام، وجود ندارد.

تشیع در برزیل

تاریخ حضور شیعیان در برزیل، به دوران عثمانی‌ها باز می‌گردد که شیعیان فراری از ارتش این دولت، از راه آرژانتین به برزیل آمدند. اغلب این شیعیان، لبنانی تبار بودند. شیعیان برزیل از سال ۱۹۸۵م. تاکنون انجمن‌ها، مراکز و مؤسسات اسلامی فراوانی را در این کشور، تأسیس کرده‌اند. به عنوان نمونه، آنها مسجد بزرگی به نام «امام علی (ع)» تأسیس کردند که علاوه بر شیعیان مورد توجه اهل تسنن این کشور نیز، می‌باشد. همچنین «مسجد محمد رسول الله (ص)» و «حسینیه امام خمینی (ره)» که زیر نظر شورای خیریه اسلامی برزیل اداره می‌شود، از بزرگترین و مهم‌ترین مراکز شیعی در برزیل به شمار می‌رود و فعالیت‌های گسترده‌ای انجام می‌دهند. شیعیان برزیل ضمن همکاری با غیر مسلمانان این کشور، در زمینه‌های اجتماعی و فرهنگی، به انتشار کتاب‌های اعتقادی از جمله نهج البلاغه، نظام حقوق زن در اسلام اثر شهید مطهری، شیعه در اسلام اثر علامه طباطبائی و ... می‌پردازند که اغلب آنها به زبان پرتغالی، ترجمه شده است. برآورد اولیه شیعیان بومی و مهاجر در برزیل حدود ۳۰۰ هزار نفر است.

بخش ششم: تشیع در آمریکا / ۴۱۷

پرسش

۱. سابقه حضور مسلمانان و شیعیان در کشور ونزوئلا به چه زمانی بر می گردد؟
۲. برخی از مراکز اسلامی و شیعه در کشور ونزوئلا را نام ببرید.
۳. سابقه حضور مسلمانان و شیعیان در کشور برزیل به چه زمانی بر می گردد؟
۴. در خصوص تشیع در کشور برزیل، گزارشی را ارائه کنید.

برای مطالعه بیشتر

۱. مشیری، رحیم، کلیات قاره‌ها.
۲. جهانبگی، رامین، اسلام در آمریکا.
۳. اسعدی، مرتضی، دانشنامه جهان اسلام.
۴. جعفریان، رسول، اطلس شیعه.
۵. گنجی، محمدحسن، برداشتی جغرافیایی از جمعیت مسلمان جهان.

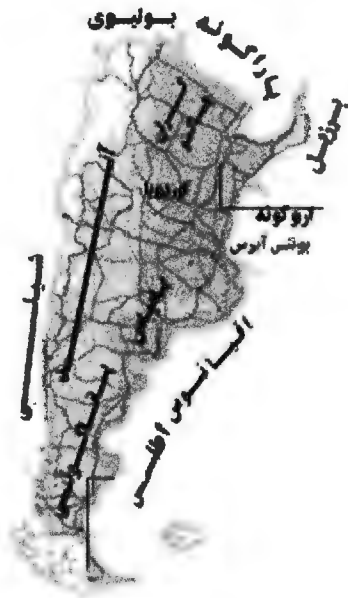
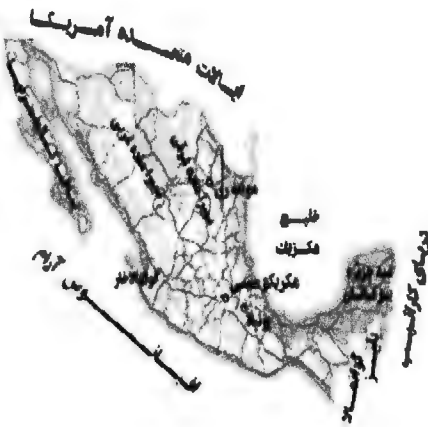
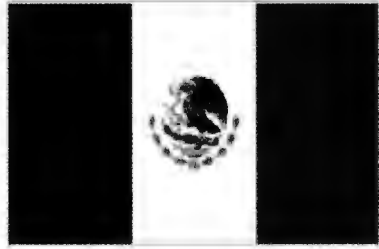
آرژانتین

Argentina

مکزیک

Mexico

بررسی وضعیت تشیع در مکزیک

اهداف آموزشی

- انتظار می‌رود با مطالعه این درس، با مطالب ذیل بیشتر آشنا شویم:
- وضعیت مسلمانان در این کشور آمریکایی و مراکز اسلامی.
- وضعیت تشیع در مکزیک

مکزیک (در یک نگاه)

۱. مکزیک کشوری در آمریکای شمالی که ۲۰۰۰۰۰۰ متر مربع مساحت آن است.
۲. از شمال با ایالات متحده آمریکا و از جنوب شرقی با گواتمالا و بلیز، هم‌مرز است.
۳. جمعیت مکزیک بالای ۱۱۲ میلیون نفر است.
۴. پایتخت این کشور، مکزیکوسیتی است که پرجمعیت‌ترین شهر دنیا است.

اسلام در مکزیک

اولین کسی که اسلام را به مکزیک آورد، «اورلیانو پرز» نام داشت. وی اسلام را در بین سرخ‌پوستان ترویج کرد و دیری نپایید که این دین مورد استقبال سرخ‌پوستان منطقه «سان کریستوبال»، قرار گرفت. دین اسلام در این کشور، بیشتر میان سرخ‌پوستان مکزیک گسترش دارد و به رغم این که اکثر مردمانش مسیحی کاتولیک هستند، بسیاری از آنها به دین اسلام، گرایش پیدا کرده‌اند. تازه مسلمانان مکزیک، پس از مدتی از این منطقه مهاجرت و جامعه جدید اسلامی خود را در زمین‌هایی که امروزه در آن سکونت دارند تشکیل داده‌اند. اسلام در این کشور آمریکایی، بیشتر در «مایا» و «توتسی» در ایالت «چیچاپاس»، رونق دارد. مسلمانان در این ایالت‌ها، به رغم برخی سخت‌گیری‌ها، یک مدرسه (مکتب قرآنی) و یک مرکز اسلامی را دایر کرده‌اند. امروزه رغبت و استقبال از دین مبین اسلام، در کشور مکزیک رو به افزایش است. در حال

حاضر بیش از ۲۰ هزار نفر مسلمان در این کشور حضور دارند و این کشور با تعداد ۱۸ مسجد پس از آرژانتین بالاترین رتبه را در تعداد مساجد دارد. مسجد شهر «توره‌اون» در شمال مکزیک نیز محلی برای عبادت و دیدار مسلمانان اهل سنت و شیعه است و اهالی شهر، مخصوصاً جوانان به مسجد می‌آیند و با مراسم‌های مذهبی، آشنا می‌شوند. در حال حاضر، گروه‌های مختلف مسلمان در مکزیک فعالیت دارند. در بین آنها گروه‌های مختلف صوفی که در شهرهای مختلف مراکزی دارند، فعال هستند. همچنین دو مرکز سنی جدا از هم فعالیت دارند. در سال ۱۹۹۶م. سفارت پاکستان در مکزیک مکانی را در اختیار مسلمانان گذاشت، تا در آنجا نماز جمعه را به پا دارند. سفیر عربستان نیز خانه‌ای را برای اجرای نماز و مراسم اسلامی در اختیار مسلمانان مکزیک، قرار داد. از جمله مشکلاتی که مسلمانان به خصوص کسانی که تازه به اسلام گرویده‌اند دارند، اطلاعات کم راجع به اسلام است که این مسئله به سخت‌گیری‌ها و سیاست‌های آمریکایی برای ممانعت از گسترش اسلام، باز می‌گردد. به طوری که تنها یک کتاب‌فروشی برای فروش و ارایه اطلاعات به مسلمانان وجود دارد. جمعیت شیعیان مکزیک هم کمتر از ۲۰ هزار نفر می‌باشد.

بررسی وضعیت تشیع در آرژانتین

اهداف آموزشی

- انتظار می‌رود با مطالعه این درس، با مطالب ذیل بیشتر آشنا شویم:
- وضعیت مسلمانان در این کشور آمریکایی و مراکز اسلامی.
- ادیان و مذاهب در آرژانتین.
- وضعیت تشیع در آرژانتین.

آرژانتین (در یک نگاه)

۱. آرژانتین کشوری در آمریکای جنوبی به پایتختی بوئنوس آیرس است.
۲. از حیث وسعت دومین کشور آمریکایی و هشتم کشورهای وسیع در جهان است.
۳. آرژانتین وسعتی به مساحت ۲۷۹۱۸۱۰ کیلومتر مربع دارد.
۴. این کشور از شمال با پاراگوئه و بولیوی، از شمال شرق با برزیل و اروگوئه، و از جنوب و غرب با شیلی همسایه است.
۵. جمعیت آرژانتین حدود ۴۰ میلیون نفر می‌باشد.

ادیان و مذاهب

۱. مسیحیت: پس از ورود اروپایی‌ها به آمریکای لاتین در سال ۱۴۹۲م. این منطقه تبدیل به پایگاه اصلی مذهب کاتولیک شد. دین رسمی مردم آرژانتین «رومان کاتولیک» است، به طوری که ۹۳٪ مردم این کشور، پیرو این مذهب می‌باشند.
۲. پیروان ادیان و مکاتب دیگر: یهودیان، بودایی‌ها، بهائی‌ها، فرقه‌های مختلف هندویسم به ویژه کریشنامورتی، آیین‌های بومی و سرخ‌پوستی و به ویژه معنویت‌های نوظهور نیز در این کشور حضور و فعالیت دارند.
۳. اسلام: از جمله ادیانی که هم‌اکنون در این کشور زندگی می‌کنند، اسلام (اعم از اهل سنت و شیعه) و فرقه‌های منتسب به آن (مانند احمدیه، قادیانیه، صوفیه و دروز) است.

مسلمانان آرژانتین

جامعه مسلمانان در کشور آرژانتین، علی‌رغم تعداد نه چندان زیاد خود، فعالیت‌های فراوانی را در راستای تبیین دین مبین اسلام، در کشوری که ۹۳٪ جمعیت آن مسیحی هستند، انجام می‌دهند. گفته می‌شود که تعداد مسلمانان آرژانتین بیش از نیم میلیون نفر است، که برخلاف کلیمیان، از اتحاد و همبستگی لازم برخوردار نیستند. جمعیت مسلمانان این کشور را به ترتیب پیروان اهل سنت، شیعیان، علوی‌ها و دروزی‌ها تشکیل می‌دهند که اغلب از کشورهای سوریه، اردن و لبنان به این کشور مهاجرت کرده‌اند که در «بوئنوس آیرس» پایتخت آرژانتین و ایالت‌های شمالی این کشور زندگی می‌کنند. «سیرا» مرکز مسلمانان در کشور آرژانتین است و نمایندگی جامعه مسلمان در برابر دولت را به عهده دارد. اگرچه بیشتر کارکنان «سیرا» سنی مذهب هستند، ولی آنها ورود شیعیان، دروزی‌ها و علوی‌ها را آزاد می‌دانند.

شیعیان آرژانتین

شیعیان آرژانتین، جامعه کوچکی را تشکیل می‌دهند که بیشتر در شرق پایتخت زندگی می‌کنند. در این منطقه، یک مسجد، یک حسینیه، یک مدرسه ابتدایی، راهنمایی و دبیرستان و نیز یک ساختمان به منظور گردهمایی مسلمانان وجود دارد. در منطقه شرقی پایتخت آرژانتین حدود ۱۰۰۰ تا ۱۵۰۰ شیعه زندگی می‌کنند و شیعیان دیگر در مابقی استان‌های این کشور ساکن هستند. ارتباط شیعیان آرژانتین با دیگر جوامع شیعی ضعیف است. دلیل این امر عبارت است از: عدم ارتباط قوی جوامع شیعی با این کشور، غیر صنعتی بودن این کشور و عدم علاقه به سرمایه‌گذاری از جانب کشورها، بُعد مسافت و دور بودن از مرکز، نبود تبادل فرهنگی بین آرژانتین و جوامع شیعی. متأسفانه باید گفت که ده‌ها هزار نفر از شیعیان در سراسر آرژانتین به دست فراموشی سپرده شده‌اند.

بخش ششم: تشیع در آمریکا / ۴۲۳

پرسش

۱. وضعیت دین اسلام را در کشور مکزیک توضیح دهید.
۲. جمعیت شیعیان در مکزیک چه تعداد است؟ گزارشی را در خصوص شیعیان این کشور بنویسید.
۳. وضعیت دین اسلام را در کشور آرژانتین توضیح دهید.
۴. جمعیت شیعیان در کشور آرژانتین چه تعداد است؟ گزارشی را در خصوص شیعیان این کشور بنویسید.

برای مطالعه بیشتر

۱. مشیری، رحیم، کلیات قاره‌ها.
۲. جهانبگی، رامین، اسلام در آمریکا.
۳. اسعدی، مرتضی، دانشنامه جهان اسلام.
۴. جعفریان، رسول، اطلس شیعه.
۵. گنجی، محمدحسن، برداشتی جغرافیایی از جمعیت مسلمان جهان.

بررسی وضعیت تشیع در دیگر کشورهای آمریکایی

- شیعیان هندوراس: آمار انجمن دین و زندگی اجتماعی در سال ۲۰۰۹م. جمعیت ۷ میلیون نفر، جمعیت شیعیان کمتر از ۱۰۰۰ نفر است.
- شیعیان شیلی: آمار انجمن دین و زندگی اجتماعی در سال ۲۰۰۹م. جمعیت ۱۷ میلیون نفر، جمعیت شیعیان کمتر از ۱۰۰۰ نفر است.
- شیعیان کوبا: آمار انجمن دین و زندگی اجتماعی در سال ۲۰۰۹م. جمعیت ۱۱ میلیون نفر، جمعیت شیعیان کمتر از ۱۰۰۰ نفر است.
- شیعیان اکوادور: آمار مجمع جهانی اهل بیت (ع) در سال ۲۰۰۸م. جمعیت ۱۳ میلیون نفر، جمعیت شیعیان کمتر از ۱۰۰۰ نفر است.

بخش ششم: تشیع در آمریکا / ۴۲۵

پرسش

۱. جمعیت شیعه در هندوراس، شیلی، کوبا، اکوادور چه تعداد است؟

برای مطالعه بیشتر

۱. اسعدی، مرتضی، دانشنامه جهان اسلام.

۲. جعفریان، رسول، اطلس شیعه.

۳. گنجی، محمد حسن، برداشتی جغرافیایی از جمعیت مسلمان جهان.

منابع

۱. قرآن کریم.
۲. آکینر شیرین، *اقوام مسلمان اتحاد شوروی*، ترجمه علی خزاعی فر، تهران: وزارت فرهنگ و آموزش عالی، شرکت انتشارات علمی و فرهنگی، ۱۳۶۶ ش.
۳. آل علی نورالدین، *اسلام در غرب (تاریخ اسلام در اروپای غربی)*، تهران: دانشگاه تهران مؤسسه انتشارات و چاپ، ۱۳۷۰ ش.
۴. آندره بوی، ترجمه: حسین حمیدی نیا، *اطلس روابط بین الملل*، تهران: انتشارات وزارت امور خارجه دفتر مطالعات سیاسی و بین المللی، ۱۳۸۰ ش.
۵. آیتی محمدابراهیم، *آندلس یا تاریخ حکومت مسلمین در اروپا*، تهران: انتشارات دانشگاه تهران مؤسسه انتشارات و چاپ، ۱۳۷۶ ش.
۶. ابن قوطیه، ابوبکر محمد بن عمر، *تاریخ فتح اندلس*، ترجمه حمیدرضا شیخی، مشهد: آستان قدس رضوی، ۱۳۷۸ ش.
۷. ابوالحسن شیرازی حبیب الله، *نقش گروه‌های معارض عراقی در روابط ایران و عراق*، تهران: مرکز اسناد انقلاب اسلامی، ۱۳۸۴ ش.
۸. ابوترابیان حسین، *بذره‌های توطئه اسناد وزارت خارجه انگلستان*، تهران: مؤسسه اطلاعات، ۱۳۷۴ ش.
۹. احمد حسام، *تشیع در مصر*، قم: ماهنامه اخبار شیعیان، شماره ۲۸ سال ۱۳۸۳ ش.
۱۰. احمدی بهزاد، *شیعیان لبنان و توسعه نفوذ اجتماعی*، قم: پگاه حوزه، ۱۳۸۵ ش.
۱۱. اسپنسر ویلیام، *سرزمین و مردم ترکیه*، ترجمه علی اصغر بهرام بیگی، تهران: بنگاه ترجمه و نشر کتاب، ۱۳۵۴ ش.
۱۲. اسعدی مرتضی، *دانشنامه جهان اسلام*، تهران: مرکز نشر دانشگاهی، ۱۳۶۶ ش.
۱۳. اصغری جواد، *تاریخ احزاب شیعی در لبنان*، تهران: مرکز باحث للدراسات مؤسسه مطالعات اندیشه سازان نور، ۱۳۸۸ ش.
۱۴. اطهر رضوی سید عباس، *شیعه در هند*، قم: دفتر تبلیغات اسلامی، ۱۳۷۶ ش.
۱۵. امین احمد، *زعماء الاصلاح فی العصر الحديث*، بیروت: دارالکتاب العربیه، ۱۳۷۳ ق.

۱۶. امین سید محسن، *اعیان الشیعه*، ترجمه کمال موسوی، قم: دارالتعارف، ۱۴۰۳ق.
۱۷. بحرانی مرتضی، *جنبشهای سیاسی/ اجتماعی بحرین*، تهران: مؤسسه مطالعات اندیشه سازان نور، ۱۳۸۱ش.
۱۸. برازشی محمود رضا، ترکیه، مشهد: انتشارات آفتاب هشتم، ۱۳۸۵ش.
۱۹. برنابلداجی سیروس، *نقش شیعیان در ساختار سیاسی عراق*، تهران: معاونت سیاسی ناجا، ۱۳۷۸ش.
۲۰. پاک محمدرضا، *اندیشه کلامی و فلسفی در مغرب و اندلس پیش از ورود مرابطان*، ماهنامه تاریخ اسلام، شماره ۸ سال ۱۳۸۸ش.
۲۱. پروند شادان، *زمینه شناخت جامعه و فرهنگ ترکیه*، تهران: مرکز مطالعات و تحقیقات فرهنگی بین المللی، ۱۳۷۳ش.
۲۲. پی ام هالت ام دبلیو دالی، *تاریخ سودان بعد از اسلام*، ترجمه محمد تقی اکبری، مشهد: ۱۳۶۶ش.
۲۳. ام کوک ژوزف، *مسلمانان آفریقا*، ترجمه دکتر سید اسدالله علوی، مجله مشکوه، شماره ۲۰ سال ۱۳۶۷ش.
۲۴. رادولف پیترز، *تاریخ السودان القديم والحديث*، ترجمه محمد خرقانی، مجله مکتب اسلام، شماره شماره ۳ سال ۱۳۸۰ش.
۲۵. توال فرانسوا، *ژئوپلتیک شیعه*، ترجمه کتابون باصر، تهران: ۱۳۸۴ش.
۲۶. توکلی کرمانی حمید، *بازتاب انقلاب اسلامی بر شیعیان پاکستان*، تهران: کیهان، ۱۳۸۵ش.
۲۷. جعفریان رسول، *جغرافیای تاریخی و انسانی شیعه در جهان اسلام*، قم: انصاریان، ۱۳۶۸ش.
۲۸. _____، *تاریخ تشیع در ایران تا قرن هفتم*، قم: انتشارات انصاریان، ۱۳۷۶ش.
۲۹. _____، *اطلس شیعه*، تهران: سازمان جغرافیایی نیروهای مسلح، ۱۳۸۶ش.
۳۰. جمالی لطف الله، *شرح حال و آثار سید جمال الدین اسدآبادی*، ایرانشهر: مقالات جمالیه، ۱۳۶۸ش.
۳۱. جویس ان. ویلی، *نهضت اسلامی شیعیان عراق*، تهران: انتشارات اطلاعات، ۱۳۷۳ش.
۳۲. چلونگر محمد علی، *زمینه های پیدایش خلافت فاطمیان*، قم: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، ۱۳۸۷ش.
۳۳. چهاییچ جمال، *طریقه دراویش در یوگسلاوی با نگاه ویژه به بوسنی و هرزگوین*، مؤسسه شرق شناسی در ساریوو، ۱۹۸۶ق.

۳۴. حافظ نیا محمدرضا، خلیج فارس و نقش استراتژیک تنگه هرمز، تهران: انتشارات سمت، ۱۳۹۲ش.
۳۵. _____، اصول و مفاهیم ژئوپلیتیک، مشهد: انتشارات پاپلی، ۱۳۸۵ش.
۳۶. حسینی طباطبایی، مصطفی، شیخ محمد عبده بزرگ مصلح مصر، تهران: انتشارات قلم، ۱۳۶۲ش.
۳۷. حشمت‌زاده، محمد باقر، تأثیر انقلاب اسلامی ایران بر کشورهای اسلامی، قم: پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی، ۱۳۷۷ش.
۳۸. حق‌پناه جعفر، شیعیان و آینده عراق، تهران: انتشارات پژوهشکده مطالعات راهبردی، ۱۳۷۹ش.
۳۹. خسروشاهی، سید هادی، نهضت‌های اسلامی افغانستان، تتمه البیان فی تاریخ الافغان، سید جمال الدین افغانی، ۱۳۱۸ش.
۴۰. _____، نبرد اسلام در آفریقا، قم: دارالتبلیغ الاسلامی، ۱۳۵۹ش.
۴۱. روحانی حسن، آشنایی با کشورهای اسلامی، قم: نشر مشعر، ۱۳۸۴ش.
۴۲. زراعت پیشه، نجف، برآوردهای استراتژیک عربستان سعودی، تهران: مؤسسه فرهنگی مطالعات و تحقیقات بین‌المللی ابرار، ۱۳۸۴ش.
۴۳. زمانی محمد حسن، شگفتی‌های پس از فروپاشی سفر به مسکو و آسیای میانه، قم: دفتر تبلیغات اسلامی، ۱۳۸۸ش.
۴۴. سعیدی رضوانی عباس، مقدمه‌ای بر جغرافیای کشورهای اسلامی، تهران: انتشارات امیرکبیر، ۱۳۷۷ش.
۴۵. سعیدیان عبدالحسین، دایرة المعارف شهرهای جهان، تهران: نشر آرام، ۱۳۸۸ش.
۴۶. سیف افجه‌ای معصومه، بحرین کتاب سبز، تهران: دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی وزارت امور خارجه، ۱۳۸۱ش.
۴۷. سیف‌زاده سید حسین، عراق ساختارها و فرآیند گرایش‌های سیاسی، تهران: مرکز اسناد انقلاب اسلامی، ۱۳۷۹ش.
۴۸. شاریف آلیشر، ازبکستان کشوری کشف نشده، ترجمه قاسم ملک، مجله مطالعات آسیای مرکزی و قفقاز، سال ۲، ش ۲.
۴۹. شریعتمداری حمیدرضا، سکولاریسم در جهان عرب، قم: انتشارات ادیان و مذاهب، ۱۳۸۲ش.

۵۰. شیخ عطار علیرضا، ریشه‌های رفتار سیاسی در آسیای مرکزی و قفقاز، تهران: وزارت امور خارجه، ۱۳۷۳ش.
۵۱. صاحبی محمدجواد، اندیشه‌اصلاحی در نهضت‌های اسلامی، قم: بوستان کتاب، ۱۳۷۶ش.
۵۲. صدر حاج سید جواد، احمد، دایرةالمعارف تشیع، تهران: نشر شهر محبی، ۱۳۸۴ش.
۵۳. طقوش محمد سهیل، دولت ایروپیان، ترجمه عبدالله ناصری طاهری، قم: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، ۱۳۸۰ش.
۵۴. الطیب مدر عبدالرحیم و التیجانی عبدالقادر، الاسلام فی آفریقیه، لبنان: دارالانتظام، ۲۰۰۲م.
۵۵. عابدی میانجی محمد، عبدالمجید سلیم، مرزبان شریعت، تهران: مجمع جهانی تقریب مذاهب اسلامی، ۱۳۸۵ش.
۵۶. عزیز احمد، تاریخ تفکر اسلامی در هند، تهران: کیهان، ۱۳۶۷ش.
۵۷. عظیمی رقیه سادات، عربستان سعودی، مؤسسه چاپ وزارت امور خارجه، تهران: وزارت امور خارجه، ۱۳۷۵ش.
۵۸. عنایت حمید، اندیشه سیاسی در جهان معاصر، تهران: خوارزمی، ۱۳۶۲ش.
۵۹. فرید یدالله، ناحیه محدوده فضایی برای تحقیقات جغرافیایی، تهران: تحقیقات جغرافیایی، ۱۳۷۲ش.
۶۰. فولر گرهام و رند رحیم فرانکه، شیعیان عرب مسلمانان فراموش شده، ترجمه خدیجه تبریزی، قم: انتشارات شیعه شناسی، ۱۳۸۴ش.
۶۱. فهدالنفیسی عبدالله، نهضت شیعیان در انقلاب اسلامی عراق، ترجمه کاظم چایچیان، تهران: امیرکبیر، ۱۳۶۴ش.
۶۲. قاسمی صابر، ترکیه، تهران: انتشارات وزارت امور خارجه، ۱۳۶۴ش.
۶۳. قاسمی صفت الله، شیعیان بحرین، فصلنامه جهان اسلام، شماره ۲۸.
۶۴. قریشی سید حسن، اصحاب ایرانی ائمه (ع)، قم: مجمع جهانی شیعه‌شناسی، ۱۳۸۶ش.
۶۵. قوچانی محمد، جغرافیای تاریخی شیعیان اتحاد ایران و لبنان، تهران: روزنامه شرق، ۱۳۸۵ش.
۶۶. کدیور جمیل، مصر از زاویه‌ای دیگر، تهران: ۱۳۸۴ش.
۶۷. گلی‌زواره‌ای، غلامرضا، ترکمنستان همسایه شمال شرقی ایران، تهران: پاسدار اسلام، سال ۱۲ ش ۱۳۹.

۶۸. _____، *سیری در تاریخ و جغرافیای لبنان*، تهران: مکتب اسلام، شماره ۱۰، ۱۳۸۱ش.
۶۹. گنجی محمد حسن، *برداشتی جغرافیایی از جمعیت مسلمان جهان*، مشهد: بنیاد پژوهش‌های آستان قدس رضوی، ۱۳۶۵ش.
۷۰. لوئیس برنارد، *استانبول و تمدن امپراتوری عثمانی*، ترجمه ماه ملک بهار، تهران: انتشارات علمی فرهنگی، ۱۳۸۵ش.
۷۱. لوشانی پرویز، *مبارزات ضد استعماری سید جمال‌الدین اسدآبادی*، تهران: دین و دانش، ۱۳۴۷ش.
۷۲. لین پل و...، *تاریخ دولت‌های اسلامی و خاندانهای حکومتگر*، ترجمه صادق سجادی، تهران: نشر تاریخ ایران، ۱۶۳ش.
۷۳. متقی‌زاده زینب، *جغرافیای سیاسی شیعیان منطقه خلیج فارس*، قم: مؤسسه شیعه‌شناسی، ۱۳۸۴ش.
۷۴. مریجی شمس الله، *مبانی فکری و زمینه‌های اجتماعی جریان‌های سیاسی معاصر عراق*، قم: بوستان کتاب، ۱۳۸۷ش.
۷۵. مسجد جامعی محمد، *هند و پاکستان*، تهران: وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، ۱۳۷۵ش.
۷۶. مشایخ فریدنی، محمد حسین، *مساعی مسلمانان ایرانی در بسط و اشاعه دین اسلام در سند*، تهران: فصلنامه رایزنی جمهوری اسلامی ایران در اسلام آباد، شماره ۲۳، ۱۳۶۹.
۷۷. مشیری رحیم، *کلیات قاره‌ها*، تهران: نشر قومس، ۱۳۷۱ش.
۷۸. مطهری مرتضی، *بررسی اجمالی نهضت‌های اسلامی در صدساله اخیر*، تهران: انتشارات صدرا، ۱۳۶۶ش.
۷۹. _____، *خدمات متقابل اسلام و ایران*، تهران: انتشارات صدرا، ۱۳۶۲ش.
۸۰. مظفر محمد حسین، *تاریخ تشیع*، ترجمه: محمدباقر حجتی، تهران: نشر فرهنگ اسلامی، ۱۳۸۳ش.
۸۱. منتظر القائم اصغر، *نقش قبائل یمنی در حمایت از اهل بیت*، قم: بوستان کتاب، ۱۳۸۰ش.
۸۲. موسوی سید حسین، *حزب الدعوة اسلامی عراق*، تهران: مرکز مطالعات استراتژیک خاورمیانه، ۱۳۸۰ش.
۸۳. میررضوی فیروزه و احمدی، بهزاد، *راهنمایی منطقه و کشورهای حوزه خلیج فارس*، تهران: مؤسسه ابرار معاصر، ۱۳۸۳ش.

۸۴. _____ ، مقدمه‌ای بر تاریخ سیاسی و اجتماعی شمال آفریقا، تهران: چاپ و انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۸۳ش.
۸۵. ناصری طاهری، عبدالله، فاطمیان در مصر، قم: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، ۱۳۷۹ش.
۸۶. نامور حقیقی علی‌رضا، پژوهش پیرامون روند تحولات اسلام گرائی در ترکیه، تهران: مرکز مطالعات و تحقیقات بین الملل، ۱۳۷۲ش.
۸۷. نعمتی عبدالمجید، دولت امویان در اندلس، ترجمه محمد سپهری، قم: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، ۱۳۸۸ش.
۸۸. نیلسن جورجن، مسلمانان اروپای غربی، ترجمه سید محمد روئین تن، تهران: انتشارات اطلاعات، ۱۳۷۲ش.
۸۹. واحدی الیاس، هویت قومی در جمهوری آذربایجان، تهران: دفتر مطالعات بین‌المللی ابرار معاصر، ۱۳۸۴ش.
۹۰. وردانی صالح، شیعه در مصر از آغاز تا عصر امام خمینی (ره)، قم: مؤسسه دایرة المعارف فقه، ۱۳۸۲ش.
۹۱. هولت. پی. ام آن. ک. س. لمبتون، تاریخ اسلام کمبریج، ترجمه احمد آرام، تهران: امیرکبیر، ۱۳۸۱ش.
۹۲. یاقی اسماعیل احمد، دولت عثمانی از اقتدار تا انحلال، ترجمه رسول جعفریان، قم: پژوهشگاه حوزه دانشگاه، ۱۳۷۹ش.
۹۳. یزدانی حسینعلی، دفاع هزاره‌ها از استقلال و تمامیت ارضی افغانستان، کابل: انجمن تاریخ افغانستان، ۱۳۶۸ش.